

**T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI**

**AMASYA YAZMA ESER KÜTÜPHANESİ 1883 NUMARALI
MECMA'U'L FELEKİYYÂT YAZMASININ MİNYATÜRLERİ**

Yüksek Lisans Tezi

Zeynep ER

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Hayrunnisa TURAN

SAMSUN
2020

**T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI**

**AMASYA YAZMA ESER KÜTÜPHANESİ 1883 NUMARALI
MECMA’U’L FELEKİYYÂT YAZMASININ MİNYATÜRLERİ**

Yüksek Lisans Tezi

Zeynep ER

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Hayrunnisa TURAN

SAMSUN
2020

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Hazırladığım Yüksek Lisans Tezinin çalışmasının bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, yazımda enstitü yazım kılavuzuna uygun davranıldığını taahhüt ederim.

02/07/2020

Zeynep ER

TEZ KABUL VE ONAYI

Zeynep Er tarafından hazırlanan *Amasya Yazma Eser Kütüphanesi 1883 Numaralı Mecma'u'l Felekiyyât Yazmasının Minyatürleri* başlıklı bu çalışma, 02/07/2020 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği/oy çokluğuyla başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi Çalışması olarak kabul edilmiştir.

İmza

Başkan : _____
Üye : _____
Üye : _____

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

02/07/2020

Enstitü Müdürü

(İmza Mühür)

ÖZET

AMASYA YAZMA ESER KÜTÜPHANESİ 1883 NUMARALI MECMA'U'L FELEKİYYÂT YAZMASININ MİNYATÜRLERİ

Zeynep ER

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, Temmuz/2020

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Hayrunnisa TURAN

Çalışmada incelenen Amasya Yazma Eser Kütüphanesi 05 Ba 1883/1 Numaralı *Mecma'u'l Felekiyyât*, Şeyh Seyyid Siyâhî mahlaslı Derviş Muhammed tarafından 18. yüzyıl sonlarında Osmanlı Türkçesi ile kaleme alınan astroloji konulu minyatürlü bir yazmadır. Eserde hurûf ilmi esas alınarak harflerin remizlerine dikkat çekilmiş ve belli tarihlerde gerçekleşmesi muhtemel olaylara dair tahminlerde bulunulmuştur. Metinler bablara ayrılarak numaralandırılmıştır. Bablardan önce ay menzili, yıldız (gezegen), mizaç, harf, burç ve esmâ ile suret olarak adlandırılan işaretlere yer verilmiştir. Bu bilgiler ve bablar arasına ise minyatürler yerleştirilmiştir. Astroloji konulu eserin minyatürleri de astrolojik unsurlar olarak kabul edilen burç, gezegen ve melek tasvirlerinden oluşmaktadır.

Mecma'u'l Felekiyyât minyatürleri tanıtılarak, bu minyatürler ilk kez sanat tarihi açısından bu çalışmada ele alınmıştır. Yapılan çalışma ile *Mecma'u'l Felekiyyât* isimli eserde yer alan astrolojik içerikli tasvirler Sanat Tarihi metodolojisi çerçevesinde incelenmiştir. Söz konusu tasvirlerin tanımlanmasına geçmeden evvel konuyu daha anlaşılır kılmak üzere eserin ihtiva ettiği konular hakkında ayrıntılı açıklamalarda bulunulmuştur. Eserde bulunan 52 minyatürün tamamı kataloglanarak, astroloji konulu diğer bazı el yazmalarının minyatürleriyle karşılaştırılıp değerlendirmeye tabi tutulmuş ve birtakım tespitler ortaya konmuştur.

Anahtar Sözcükler: Şeyh Seyyid Siyâhî, Minyatür, Astroloji, Burç, Gezegen.

ABSTRACT

MINIATURES OF MAJMA'AL-FALAQIYAT MANUSCRIPT REGISTERED IN
AMASYA MANUSCRIPT LIBRARY NUMBERED 1883

ZEYNEP ER

Ondokuz Mayıs University, Institute of Graduate Studies

Department of Art History, Master, July/2020

Advisor: Asst. Prof. Dr. Hayrunnisa TURAN

Majma'al-Falaqiyat number 05 Ba 1883/1 that examined in this study, located in Amasya Manuscript Library, it is a manuscript with miniatures written in Ottoman Turkish by Derviş Muhammed, who was called Şeyh Seyyid Siyâhî, in the late 18th century. In this manuscript, attention was drawn to the signs of the letters based on the science of huruf and predictions about the events that are likely to happen on certain dates are made. The texts are numbered by dividing them into sections named bab. Before these sections, ranges of the moon, star (planet), temperament, letter, horoscope and the names of God and signs called figures are included. Miniatures are placed between this information and chapters. Miniatures the manuscript on astrology, consist of sign of zodiac, planet and angel depictions, considered astrological elements.

Majma'al-Falaqiyat miniatures were demonstrate and these miniatures were examined for the first time in this study in terms of art history. With this study, the astrological descriptions inside the manuscript called *Majma'al-Falaqiyat* were examined within the Art History methodology. In order to make the subject more understandable before proceeding to the definition of the mentioned depictions, detailed explanations were made about the subject included in the work. All 52 miniatures in the manuscript were cataloged and compared with some other manuscripts on astrology, the results were evaluated and some determinations were made.

Key Words: Şeyh Seyyid Siyâhî, Miniature, Astrology, Signs of Zodiac, Planet.

ÖN SÖZ

“Amasya Yazma Eser Kütüphanesi 1883 Numaralı Mecma’u’l Felekiyyât Yazmasının Minyatürleri” başlıklı çalışmayı seçmemdeki en önemli etken minyatür sanatına duyduğum ilgi ve danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Hayrunnisa Turan’ın bu doğrultuda beni yönlendirmesidir. Eserin konusunu teşkil eden astrolojinin eski çağlardan günümüze kadar insanlığın ilgisini çekmesi ve bu ilginin halen devam ediyor olması bu konuyu seçmemdeki bir başka etken olarak söylenebilir.

İncelemeye çalıştığım bu konu; başından sonuna kadar danışmanım olarak beni teşvik edip yönlendiren, böyle bir çalışmanın ortaya çıkmasında yardımlarını esirgemeyen, teşekkürlerimi borç bildiğim kıymetli hocam Dr. Öğr. Üyesi Hayrunnisa Turan’nın tetkik ve tashihinden geçmiştir. Sanat Tarihi alanındaki ilk eğitimimi aldığım, hala bilgi ve birikimiyle bana yol gösteren çok değerli hocam Prof. Dr. Hamza Gündoğdu’ya çalışmama katkılarından dolayı teşekkür ederim. Astrolojiyle ilgili kavramları tanımlamam konusunda çalışmalarından istifade ettiğim, görüşleriyle beni aydınlatan Prof. Dr. Yavuz Unat hocam ile çalışmama büyük katkı sağlayan hocalarım Doç. Dr. Kemal Özkurt, Dr. Öğr. Üyesi Ebru Bilget Fataha ve Dr. Öğr. Üyesi Canan Hanoğlu’na teşekkürlerimi ifade etmek isterim.

Yazmayı temin edebilmem ve eseri yakından inceleyebilmem hususunda yardımları dokunan Amasya Yazma Eser Kütüphanesi Müdürü Yunus Kahraman’a, çalışmam boyunca desteklerini esirgemeyen sevgili aileme ve Kadir Vural’a ayrıca teşekkür ederim.

Zeynep ER

Samsun-2020

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	III
ABSTRACT	IV
ÖN SÖZ.....	V
İÇİNDEKİLER	VI
TABLO VE RESİM LİSTESİ	IX
KISALTMALAR	XXVI

GİRİŞ

1. Araştırmanın Amacı.....	1
2. Araştırmanın Önemi.....	1
3. Araştırmanın Yöntemi.....	2
4. Araştırmanın Kapsamı	4

BİRİNCİ BÖLÜM

AMASYA YAZMA ESER KÜTÜPHANESİ 1883 NUMARALI MECMA'U'L FELEKİYYÂT YAZMASININ TANITIMI VE MÜELLİFİ

1.1. Eserin Tanıtımı.....	6
1.1.1. Eserin Minyatürlü Sayfalarının Dağılımı	10
1.1.2. Eserin Muhtevasına Ait Kavramlar.....	19
1.1.2.1. Nücûm İlmi	19
1.1.2.2. Hurûf İlmi	23
1.1.2.3. Remil İlmi	28
1.2. Eserin Müellifi	30

İKİNCİ BÖLÜM

MİNYATÜR SANATI İLE BURÇ, GEZEĞEN VE MELEK MİNYATÜRLÜ YAZMA ESERLER

2.1. Minyatür Sanatının Genel Özellikleri	33
2.2. Minyatür Sanatının Tarihsel Gelişimi.....	35
2.3. 18. Yüzyıl Osmanlı Minyatür Sanatı	37
2.4. Burç, Gezegen ve Melek Minyatürlü Yazma Eserler	41

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BURÇLAR VE BURÇLARIN GEZEĞENLER, MADENLER, TABİATLAR, MİZAÇLAR, AY MENZİLLERİ VE İNSAN VÜCUDU İLE ETKİLEŞİMLERİ

3.1. Burçlar.....	48
3.1.1. Hamel	50
3.1.2. Sevr	51

3.1.3. Cevzâ.....	52
3.1.4. Seretân.....	53
3.1.5. Esed.....	54
3.1.6. Sünbüle.....	55
3.1.7. Mîzan	56
3.1.8. Akreb.....	57
3.1.9. Kavs	57
3.1.10. Cedî	60
3.1.11. Delv	61
3.1.12. Hût.....	62
3.2. Burçların Gezegenler, Madenler, Tabiatlar, Mizaçlar, Ay Menzilleri ve İnsan Vücudu ile Etkileşimleri	63
3.2.1. Gezegenler.....	63
3.2.1.1. Kamer.....	65
3.2.1.2. Utârid	66
3.2.1.3. Zühre	68
3.2.1.4. Şems	70
3.2.1.5. Merîh.....	70
3.2.1.6. Müşterî	72
3.2.1.7. Zuhâl	73
3.2.2. Madenler	74
3.2.3. Tabiatlar	77
3.2.4. Mizaçlar.....	79
3.2.5. Ay Menzilleri	81
3.2.6. İnsan Vücudu	86

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KATALOG

4.1. Burçlar Kataloğu	88
4.2. Yıldızlar (Gezegenler) Kataloğu	114
4.3. Melekler Kataloğu.....	123
4.4. Muhtelif Unsurlar Kataloğu	143

BEŞİNCİ BÖLÜM

KARŞILAŞTIRMA VE DEĞERLENDİRME

5.1. Mecma'ı'l Felekiyyât'ta Burçlar, Gezegenler ve Melekler	150
5.2. Mecma'ı'l Felekiyyât Minyatürleri ile Diğer Astroloji Konulu Eserlerdeki Minyatürler	159

SONUÇ	193
KAYNAKÇA	197
ÖZGEÇMİŞ	211

TABLO VE RESİM LİSTESİ

Tablo 1: Eserde Minyatürlü Sayfaların Sıralanışı	12
Tablo 2: Eserde Harflerin Tabiatları ve Sayısal Değerleri	26
Tablo 3: Ebced-i Arabî Cetveli	27
Tablo 4: Remil İlmi İşaretleri, Adları ve Belirtileri	29
Tablo 5: Eserde Burçların Etkileşimleri	158
Resim 1: Eserin Tarih Kaydı	6
Resim 2: Eserde On İki Burç İsimleri Yazılı Çark-ı Felek	9
Resim 3: Eserin Ön Kapağı	10
Resim 4: Eserin Alt Kapağı	10
Resim 5: Eserin Ön Kenarı	11
Resim 6: Eserin İç Sayfa Örneği	11
Resim 7: Eserde Elif Harfi Tabiatı ve Sayısal Değerleri	26
Resim 8: Eserde Tabiatlara Göre Harfler	28
Resim 9: Hamel (Koç) Burcu	89
Resim 10: Hamel (Koç) Burcu	89
Resim 11: Sevr (Boğa) Burcu	91
Resim 12: Sevr (Boğa) Burcu	92
Resim 13: Sevr (Boğa) Burcu	92
Resim 14: Sevr (Boğa) Burcu	93
Resim 15: Cevzâ (İkizler) Burcu	95
Resim 16: Cevzâ (İkizler) Burcu	95
Resim 17: Seretân (Yengeç) Burcu	97
Resim 18: Esed (Aslan) Burcu	99
Resim 19: Sünbüle (Başak) Burcu	101
Resim 20: Mîzan (Terazi) Burcu	103
Resim 21: Akreb (Akrep) Burcu	105
Resim 22: Kavs (Yay) Burcu	107
Resim 23: Cedî (Oğlak) Burcu	109
Resim 24: Delv (Kova) Burcu	111
Resim 25: Delv (Kova) Burcu	111
Resim 26: Hût (Balık) Burcu	113

Resim 27: Hût (Balık) Burcu	113
Resim 28: Şems (Güneş) Gezegeni.....	115
Resim 29: Zuhal (Satürn) Gezegeni.....	116
Resim 30: Merîh (Mars) Gezegeni.....	118
Resim 31: Merîh (Mars) Gezegeni.....	118
Resim 32: Zühre (Venüs) Gezegeni.....	119
Resim 33: Müşterî (Jüpiter) Gezegeni	120
Resim 34: Kamer (Ay) Gezegeni.....	121
Resim 35: Utârid (Merkür) Gezegeni	122
Resim 36: Mikâil Meleği	124
Resim 37: Mikâil Meleği	124
Resim 38: Şemhûrşin Meleği.....	126
Resim 39: Şemhûrşin Meleği.....	126
Resim 40: Burkan Meleği	127
Resim 41: Ayniyâil Meleği.....	128
Resim 42: Cebrâil Meleği	129
Resim 43: Müşterî Gezegeni Ulvî Meleği	130
Resim 44: Merîh Gezegeni Ulvî Meleği Azrâil	131
Resim 45: Yağmura Tayin Edilen Melek	132
Resim 46: Merîh Ulvî Meleği Şemsemâil.....	134
Resim 47: On İki Burcun Reisi Şemsemâil.....	134
Resim 48: Kamer Gezegeni Hâmili Kahrâil	135
Resim 49: Zuhal Ulvî Meleği.....	136
Resim 50: Zühre Sufî Meleği Ebyaz.....	137
Resim 51: Merîh Sufî Meleği Ahmer	138
Resim 52: İsrâfil Meleği.....	139
Resim 53: Bulutlara Tayin Edilen Melek Rumâil.....	140
Resim 54: Hurûs Meleği	142
Resim 55: Mîzan Felek	143
Resim 56: Yedinci Kat Gökteki Burç	144
Resim 57: Mîzan ile İlişkili Burç.....	145
Resim 58: Kavs Burcu	146
Resim 59: Rahim-i Kavs	147
Resim 60: Devr-i Kamer	149

Resim 61: Eserde Yer Alan Küre	151
Resim 62: Eserde Burçlar ve Yıldızları	152
KR 1: Hamel (Koç) Burcu, El-Sûfî, <i>Suveru'l-Kevâkibü's-Sâbita</i> , 1131, TSMK, A. 3493, 5a.....	163
KR 2: Hamel (Koç) Burcu, El-Cezerî, <i>Kitâb fî Ma'rifeti'l-Hiyeli'l-Hendesiye</i> , 1206, TSMK, A. 3472, 27a.....	163
KR 3: Hamel (Koç) Burcu, Nasreddîn Sivâsî, <i>Mû'nis ü'l-Havâid ve Daka'ik ül-Hakâ'ik</i> , 1272-73, BNF, Pers. 174, 47b.....	163
KR 4: Hamel (Koç) Burcu, Kazvînî, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i> , 1421, TSMK, R. 1660, 26a.....	163
KR 5: Hamel (Koç) Burcu, <i>Falnâme</i> , 1570 civarı, TSMK, H. 1702, 9b.....	163
KR 6: Hamel (Koç) Burcu, <i>Sultan I. Ahmed'in Falnâmesi</i> , 1580 civarı, TSMK, H. 1703, 17b.....	163
KR 7: Hamel (Koç) Burcu, Suûdî, <i>Matâli'ü's-Sa'âde ve Yenâbi'u's-Siyâde</i> , 1582, BNF, Turc. 242, 8b	164
KR 8: Hamel (Koç) Burcu, Seyyid Lokman Âşûrî, <i>Zübdetü't-Tevârih</i> , 1583, TİEM, R. 1973, 7b.....	164
KR 9: Hamel (Koç) Burcu, Kazvînî, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i> , 17. Yüzyıl başı, SK, R.E. 670, 30a	164
KR 10: Hamel (Koç) Burcu, <i>Tercüme-i 'İkdü'l-Cümân fî Târih-i ehli'z-Zamân</i> , 1728, İÜK, T. 5953, 30b	164
KR 11: Hamel (Koç) Burcu, Şeyh Seyyid Siyâhî, <i>Mecma'u'l Felekiyyât</i> , 1795, AYEK, 05 Ba 1883/1, 1b.....	164
KR 12: Hamel (Koç) Burcu, Şeyh Seyyid Siyâhî, <i>Mecma'u'l Felekiyyât</i> , 1795, AYEK, 05 Ba 1883/1, 3a	164
KR 13: Sevr (Boğa) Burcu, El-Sûfî, <i>Suveru'l-Kevâkibü's-Sâbita</i> , 1131, TSMK, A. 3493, 63a.....	164
KR 14: Sevr (Boğa) Burcu, <i>İskender Sultan Mecmuası</i> , 1411, BL, Add. 27261, 538a	164
KR 15: Sevr (Boğa) Burcu, <i>Mecmua-i Eş'ar</i> , 1441, TSMK, R. 1976, 158b.....	164
KR 16: Sevr (Boğa) Burcu, <i>Falnâme</i> , 1570 civarı, TSMK, H. 1702, 9b.....	165
KR 17: Sevr (Boğa) Burcu, <i>Sultan I. Ahmed'in Falnâmesi</i> , 1580 civarı, TSMK, H. 1703, 17b.....	165

KR 18: Sevr (Boğa) Burcu, Suûdî, <i>Matâli'ü's-Sa'âde ve Yenabi'u's-Siyâde</i> , 1582, BNF, Turc. 242, 8b	165
KR 19: Sevr (Boğa) Burcu, Seyyid Lokman Âşûrî, <i>Zübdetü't-Tevârih</i> , 1583, TİEM, R. 1973, 7b	165
KR 20: Sevr (Boğa) Burcu, <i>Tercüme-i 'İkdü'l-Cümân fî Târîh-i ehli'z-Zamân</i> , 1747, TSMK, B. 274, 26a	165
KR 21: Sevr (Boğa) Burcu, Şeyh Seyyid Siyâhî, <i>Mecma'u'l Felekiyyât</i> , 1795, AYEK, 05 Ba 1883/1, 10b	165
KR 22: Sevr (Boğa) Burcu, Şeyh Seyyid Siyâhî, <i>Mecma'u'l Felekiyyât</i> , 1795, AYEK, 05 Ba 1883/1, 11b	165
KR 23: Sevr (Boğa) Burcu, Şeyh Seyyid Siyâhî, <i>Mecma'u'l Felekiyyât</i> , 1795, AYEK, 05 Ba 1883/1, 40a	165
KR 24: Sevr (Boğa) Burcu, Şeyh Seyyid Siyâhî, <i>Mecma'u'l Felekiyyât</i> , 1795, AYEK, 05 Ba 1883/1, 11b	165
KR 25: Cevzâ (İkizler) Burcu, El-Sûfî, <i>Suveru'l-Kevâkbü's-Sâbita</i> , 1134, SK, F. 3422, 115a	166
KR 26: Cevzâ (İkizler) Burcu, Nasreddîn Sivâsî, <i>Mû'nis ü'l-Havâid ve Daka'ik ül-Hakâ'ik</i> , 1272-73, BNF, Pers. 174, 48a	166
KR 27: Cevzâ (İkizler) Burcu, Kazvînî, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i> , 1422, SK, F. 4171, 25a	166
KR 28: Cevzâ (İkizler) Burcu, <i>Mecmua-i Eş'ar</i> , 1441, TSMK, R. 1976, 159a	166
KR 29: Cevzâ (İkizler) Burcu, <i>Falnâme</i> , 1570 civarı, TSMK, H. 1702, 9b	166
KR 30: Cevzâ (İkizler) Burcu, <i>Sultan I. Ahmed'in Falnamesi</i> , 1580 civarı, TSMK, H. 1703, 17b	166
KR 31: Cevzâ (İkizler) Burcu, Suûdî, <i>Matâli'ü's-Sa'âde ve Yenâbi'u's-Siyâde</i> , 1582, BNF, Turc. 242, 12b	166
KR 32: Cevzâ (İkizler) Burcu, Seyyid Lokman Âşûrî, <i>Zübdetü't-Tevârih</i> , 1583, TİEM, R. 1973, 7b	166
KR 33: Cevzâ (İkizler) Burcu, Kazvînî, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i> , 1701, MİHK, 45Hk. 5355, 36b	166
KR 34: Cevzâ (İkizler) Burcu, <i>Tercüme-i 'İkdü'l-Cümân fî Târîh-i ehli'z-Zamân</i> , 1728, İÜK, T. 5953, 31a	166
KR 35: Cevzâ (İkizler) Burcu, Şeyh Seyyid Siyâhî, <i>Mecma'u'l Felekiyyât</i> , 1795, AYEK, 05 Ba 1883/1, 13b	166

KR 36: Cevzâ (İkizler) Burcu, Şeyh Seyyid Siyâhî, <i>Mecma'u'l Felekiyyât</i> , 1795, AYEK, 05 Ba 1883/1, 14b.....	166
KR 37: Seretân (Yengeç) Burcu, El-Sûfî, <i>Suveru'l-Kevâkıbü's-Sâbita</i> , 1134, SK, F. 3422, 115a.....	167
KR 38: Seretân (Yengeç) Burcu, El-Cezerî, <i>Kitâb fî Ma'rifeti'l-Hiyeli'l-Hendesiye</i> , 1206, TSMK, A. 3472, 27a.....	167
KR 39: Seretân (Yengeç) Burcu, Nasreddîn Sivâsî, <i>Mû'nis ü'l-Havâid ve Daka'ik ül-Hakâ'ik</i> , 1272-73, BNF, Pers. 174, 48a.....	167
KR 40: Seretân (Yengeç) Burcu, <i>İskender Sultan Mecmuası</i> , 1411, BL, Add. 27261, 539a.....	167
KR 41: Seretân (Yengeç) Burcu, Kazvînî, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i> , 1421, TSMK, R. 1660, 27b.....	167
KR 42: Seretân (Yengeç) Burcu, Kazvînî, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i> , 1424, SK, L. 1991, 33b.....	167
KR 43: Seretân (Yengeç) Burcu, <i>Mecmua-i Eş'ar</i> , 1441, TSMK, R. 1976, 159b ..	167
KR 44: Seretân (Yengeç) Burcu, Suûdî, <i>Matâli'ü's-Sa'âde ve Yenâbi'u's-Siyâde</i> , 1582, BNF, Turc. 242, 14b.....	167
KR 45: Seretân (Yengeç) Burcu, Seyyid Lokman Âşûrî, <i>Zübdet-üt Tevârih</i> , 1583, TİEM, R. 1973, 7b.....	167
KR 46: Seretân (Yengeç) Burcu, Kazvînî, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i> , 17. yüzyıl başı, SK, R. E. 670, 31a.....	167
KR 47: Seretân (Yengeç) Burcu, <i>Tercüme-i 'İkdü'l-Cümân fî Târîh-i ehli'z-Zamân</i> , 1725, SK, L.İ. 318, 27a.....	167
KR 48: Seretân (Yengeç) Burcu, Şeyh Seyyid Siyâhî, <i>Mecma'u'l Felekiyyât</i> , 1795, AYEK, 05 Ba 1883/1, 15b.....	167
KR 49: Esed (Aslan) Burcu, El-Sûfî, <i>Suveru'l-Kevâkıbü's-Sâbita</i> , 1131, TSMK, A. 3493, 74b.....	168
KR 50: Esed (Aslan) Burcu, El-Cezerî, <i>Kitâb fî Ma'rifeti'l-Hiyeli'l-Hendesiye</i> , 1206, TSMK, A. 3472, 27a.....	168
KR 51: Esed (Aslan) Burcu, Nasreddîn Sivâsî, <i>Mû'nis ü'l-Havâid ve Daka'ik ül-Hakâ'ik</i> , 1272-73, BNF, Pers.174, 48a.....	168
KR 52: Esed (Aslan) Burcu, Bedreddin Câcarmî, <i>Mû'nis ül-Ahrar fî Daka'ik ül-Aşkâr</i> , 1341, MET, 19.68.1.....	168

KR 53: Esed (Aslan) Burcu, Kazvîni, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i> , 1424, SK, L. 1991, 34a	168
KR 54: Esed (Aslan) Burcu, <i>Mecmua-i Eş'ar</i> , 1441, TSMK, R. 1976, 159b.....	168
KR 55: Esed (Aslan) Burcu, <i>Falnâme</i> , 1570 civarı, TSMK, H. 1702, 9b	168
KR 56: Esed (Aslan) Burcu, Suûdî, <i>Matâli'ü's-Sa'âde ve Yenâbi'u's-Siyâde</i> , 1582, BNF, Turc. 242, 16b	168
KR 57: Esed (Aslan) Burcu, Seyyid Lokman Âşûrî, <i>Zübdetü't-Tevârih</i> , 1583, TİEM, R. 1973, 7b	168
KR 58: Esed (Aslan) Burcu, Kazvîni, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i> , 17. Yüzyıl başı, SK, R.E. 670, 31a	168
KR 59: Esed (Aslan) Burcu, <i>Tercüme-i 'İkdü'l-Cümân fî Târîh-i ehli'z-Zamân</i> , 1747, TSMK, B. 274, 27a	168
KR 60: Esed (Aslan) Burcu, Şeyh Seyyid Siyâhî, <i>Mecma'u'l Felekiyyât</i> , 1795, AYEK, 05 Ba 1883/1, 3a	168
KR 61: Sünbüle (Başak) Burcu, El-Sûfî, <i>Suveru'l-Kevâkibü's-Sâbita</i> , 1131, TSMK, A. 3493, 79b.....	169
KR 62: Sünbüle (Başak) Burcu, Nasreddîn Sivâsî, <i>Mû'nis ü'l-Havâid ve Daka'ik ül-Hakâ'ik</i> , 1272-73, BNF, Pers. 174, 48a	169
KR 63: Sünbüle (Başak) Burcu, Bedreddin Câcarmî, <i>Mû'nis ül-Ahrar fî Daka'ik ül-Aşkâr</i> , 1341, Met, 19.68.1	169
KR 64: Sünbüle (Başak) Burcu, Nasreddin el-Tusî, <i>Tercüme-i Kitab-ı Suverü'l-Kevakib</i> , 1403, SK, A. 2595, 58a.....	169
KR 65: Sünbüle (Başak) Burcu, Kazvîni, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i> , 1421, TSMK, R. 1660, 28a	169
KR 66: Sünbüle (Başak) Burcu, <i>Mecmua-i Eş'ar</i> , 1441, TSMK, R. 1976, 159b....	169
KR 67: Sünbüle (Başak) Burcu, <i>Falnâme</i> , 1570 civarı, TSMK, H. 1702, 9b	169
KR 68: Sünbüle (Başak) Burcu, Suûdî, <i>Matâli'ü's-Sa'âde ve Yenâbi'u's-Siyâde</i> , 1582, BNF, Turc. 242, 18b	169
KR 69: Sünbüle (Başak) Burcu, Seyyid Lokman Âşûrî, <i>Zübdetü't-Tevârih</i> , 1583, TİEM, R. 1973, 7b	169
KR 70: Sünbüle (Başak) Burcu, Kazvîni, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i> , 17. Yüzyıl başı, SK, R.E. 670, 31b	169
KR 71: Sünbüle (Başak) Burcu, <i>Tercüme-i 'İkdü'l-Cümân fî Târîh-i ehli'z-Zamân</i> , 1725, SK, L.İ. 318, 27b	169

KR 72: Sünbüle (Başak) Burcu, Şeyh Seyyid Siyâhî, <i>Mecma'u'l Felekiyyât</i> , 1795, AYEK, 05 Ba 1883/1, 5a	169
KR 73: Mîzan (Terazi) Burcu, El-Sûfî, <i>Suveru'l-Kevâkibü's-Sâbita</i> , 1009, OBL, M. 144, 235.....	170
KR 74: Mîzan (Terazi) Burcu, El-Cezerî, <i>Kitâb fî Ma'rifeti'l-Hiyeli'l-Hendesiye</i> , 1206, TSMK, A. 3472, 27a.....	170
KR 75: Mîzan (Terazi) Burcu, <i>İskender Sultan Mecmuası</i> , 1411, BL, Add. 27261, 539b.....	170
KR 76: Mîzan (Terazi) Burcu, Kazvînî, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i> , 1421, TSMK, R. 1660, 28b	170
KR 77: Mîzan (Terazi) Burcu, Kazvînî, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i> , 1424, SK, L. 1991, 34b	170
KR 78: Mîzan (Terazi) Burcu, <i>Mecmua-i Eş'ar</i> , 1441, TSMK, R. 1976, 160a.....	170
KR 79: Mîzan (Terazi) Burcu, <i>Falnâme</i> , 1570 civarı, TSMK, H. 1702, 9b.....	170
KR 80: Mîzan (Terazi) Burcu, Seyyid Lokman Âşûrî, <i>Zübdetü't-Tevârih</i> , 1583, TİEM, R. 1973, 7b	170
KR 81: Mîzan (Terazi) Burcu, Kazvînî, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i> , 1701, MİHK, 45Hk. 5355, 37b	170
KR 82: Mîzan (Terazi) Burcu, Kazvînî, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i> , 17. Yüzyıl başı, SK, R.E. 670, 32a	170
KR 83: Mîzan (Terazi) Burcu, <i>Tercüme-i İkdü'l-Cümân fî Târîh-i ehli'z-Zamân</i> , 1728, İÜK, T. 5953, 32b	170
KR 84: Mîzan (Terazi) Burcu, Şeyh Seyyid Siyâhî, <i>Mecma'u'l Felekiyyât</i> , 1795, AYEK, 05 Ba 1883/1, 17a	170
KR 85: Akreb (Akrep) Burcu, El-Sûfî, <i>Suveru'l-Kevâkibü's-Sâbita</i> , 1009, OBL, M. 144, 242.....	171
KR 86: Akreb (Akrep) Burcu, El-Cezerî, <i>Kitâb fî Ma'rifeti'l-Hiyeli'l-Hendesiye</i> , 1206, TSMK, A. 3472, 27a.....	171
KR 87: Akreb (Akrep) Burcu, Nasreddîn Sivâsî, <i>Mû'nis ü'l-Havâid ve Daka'ik ül-Hakâ'ik</i> , 1272-73, BNF, Pers. 174, 48a	171
KR 88: Akreb (Akrep) Burcu, Bedreddin Câcarmî, <i>Mû'nis ül-Ahrar fî Daka'ik ül-Aşkâr</i> , 1341, Met, 19.68.1	171
KR 89: Akreb (Akrep) Burcu, <i>İskender Sultan Mecmuası</i> , 1411, BL, Add. 27261, 540a.....	171

KR 90: Akreb (Akrep) Burcu, Kazvînî, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i> , 1424, SK, L. 1991, 34b	171
KR 91: Akreb (Akrep) Burcu, Akreb (Akrep) Burcu, <i>Mecmua-i Eş'ar</i> , 1441, TSMK, R. 1976, 160a	171
KR 92: Akreb (Akrep) Burcu, <i>Falnâme</i> , 1570 civarı, TSMK, H. 1702, 9b	171
KR 93: Akreb (Akrep) Burcu, Suûdî, <i>Matâli'ü's-Sa'âde ve Yenâbi'u's-Siyâde</i> , 1582, BNF, Turc. 242, 20b	171
KR 94: Akreb (Akrep) Burcu, Kazvînî, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i> , 17. Yüzyıl başı, SK, R.E. 670, 32a	172
KR 95: Akreb (Akrep) Burcu, <i>Tercüme-i 'İkdü'l-Cümân fî Târîh-i ehli'z-Zamân</i> , 1747, TSMK, B. 274, 28a	172
KR 96: Akreb (Akrep) Burcu, Şeyh Seyyid Siyâhî, <i>Mecma'u'l Felekiyyât</i> , 1795, AYEK, 05 Ba 1883/1, 20a	172
KR 97: Kavs (Yay) Burcu, El-Sûfî, <i>Suvaru'l-Kevâkibü's-Sâbita</i> , 1009, OBL, M. 144, 273.....	172
KR 98: Kavs (Yay) Burcu, El-Cezerî, <i>Kitâb fî Ma'rifeti'l-Hiyeli'l-Hendesiye</i> , 1206, TSMK, A. 3472, 27a	172
KR 99: Kavs (Yay) Burcu, <i>Suvar el-Revaç</i> , 1350, TSMK, R. 1707, 21b.....	172
KR 100: Kavs (Yay) Burcu, Kazvînî, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i> , 1421, TSMK, R. 1660, 29a	173
KR 101: Kavs (Yay) Burcu, <i>Mecmua-i Eş'ar</i> , 1441, TSMK, R. 1976, 160a	173
KR 102: Kavs (Yay) Burcu, <i>Falnâme</i> , 1570 civarı, TSMK, H. 1702, 9b	173
KR 103: Kavs (Yay) Burcu, Suûdî, <i>Matâli'ü's-Sa'âde ve Yenâbi'u's-Siyâde</i> , 1582, BNF, Turc. 242, 24b	173
KR 104: Kavs (Yay) Burcu, Seyyid Lokman Âşûrî, <i>Zübdetü't-Tevârih</i> , 1583, TİEM, R. 1973, 7b	173
KR 105: Kavs (Yay) Burcu, El-Sûfî, <i>Suvar el-Kevâkib'üs-Sâbita</i> , 17. Yüzyıl başı, SK, P.P. 375, 107a	173
KR 106: Kavs (Yay) Burcu, Sürûrî, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i> , 1701, MİHK, 45Hk. 5355, 38a	173
KR 107: Kavs (Yay) Burcu, <i>Tercüme-i 'İkdü'l-Cümân fî Târîh-i ehli'z-Zamân</i> , 1728, İÜK, T. 5953, 33a	173
KR 108: Kavs (Yay) Burcu, Şeyh Seyyid Siyâhî, <i>Mecma'u'l Felekiyyât</i> , 1795, AYEK, 05 Ba 1883/1, 24b	173

KR 109: Cedî (Oğlak) Burcu, El-Sûfî, <i>Suveru'l-Kevâkıbü's-Sâbita</i> , 1009, OBL, M. 144, 280.....	174
KR 110: Cedî (Oğlak) Burcu, El-Cezerî, <i>Kitâb fî Ma'rifeti'l-Hiyeli'l-Hendesiye</i> , 1206, TSMK, A. 3472, 27a.....	174
KR 111: Cedî (Oğlak) Burcu, Nasreddîn Sivâsî, <i>Mû'nis ü'l-Havâid ve Daka'ik ül-Hakâ'ik</i> , 1272-73, BNF, Pers. 174, 48b.....	174
KR 112: Cedî (Oğlak) Burcu, Bedreddin Câcarmî, <i>Mû'nis ül-Ahrar fî Daka'ik ül-Aşkâr</i> , 1341, MET, 19.68.1.....	174
KR 113: Cedî (Oğlak) Burcu, <i>İskender Sultan Mecmuası</i> , 1411, BL, Add. 27261, 540b.....	174
KR 114: Cedî (Oğlak) Burcu, Kazvînî, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i> , 1421, TSMK, R. 1660, 29a.....	174
KR 115: Cedî (Oğlak) Burcu, Kazvînî, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i> , 1424, SK, L. 1991, 35a.....	174
KR 116: Cedî (Oğlak) Burcu, Suûdî, <i>Matâli'ü's-Sa'âde ve Yenâbi'u's-Siyâde</i> , 1582, BNF, Turc. 242, 26b.....	174
KR 117: Cedî (Oğlak) Burcu, Seyyid Lokman Âşûrî, <i>Zübdetü't-Tevârih</i> , 1583, TİEM, R. 1973, 7b.....	174
KR 118: Cedî (Oğlak) Burcu, Sürûrî, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i> , 1701, MİHK, 45Hk. 5355, 38b.....	174
KR 119: Cedî (Oğlak) Burcu, <i>Tercüme-i 'İkdü'l-Cümân fî Târîh-i ehli'z-Zamân</i> , 1747, TSMK, B. 274, 28b.....	174
KR 120: Cedî (Oğlak) Burcu, Şeyh Seyyid Siyâhî, <i>Mecma'u'l Felekiyyât</i> , 1795, AYEK, 05 Ba 1883/1, 26a.....	174
KR 121: Delv (Kova) Burcu, El-Sûfî, <i>Suveru'l-Kevâkıbü's-Sâbita</i> , 1131, TSMK, A. 3493, 100b.....	175
KR 122: Delv (Kova) Burcu, El-Cezerî, <i>Kitâb fî Ma'rifeti'l-Hiyeli'l-Hendesiye</i> , 1206, TSMK, A. 3472, 27a.....	175
KR 123: Delv (Kova) Burcu, Bedreddin Câcarmî, <i>Mû'nis ül-Ahrar fî Daka'ik ül-Aşkâr</i> , 1341, MET, 19.68.1.....	175
KR 124: Delv (Kova) Burcu, Suver el-Revaç, 1350, TSMK, R. 1707, 26a.....	175
KR 125: Delv (Kova) Burcu, Kazvînî, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i> , 1421, TSMK, R. 1660, 29b.....	175
KR 126: Delv (Kova) Burcu, <i>Mecmua-i Eş'ar</i> , 1441, TSMK, R. 1976, 160a.....	175

KR 127: Delv (Kova) Burcu, Suûdî, <i>Matâli'ü's-Sa'âde ve Yenâbi'u's-Siyâde</i> , 1582, BNF, Turc. 242, 28b	175
KR 128: Delv (Kova) Burcu, Seyyid Lokman Âşûrî, <i>Zübdetü't-Tevârih</i> , 1583, TİEM, R. 1973, 7b	175
KR 129: Delv (Kova) Burcu, Sürûrî, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i> , 1701, MİHK, 45Hk. 5355, 39a	175
KR 130: Delv (Kova) Burcu, <i>Tercüme-i 'İkdü'l-Cümân fî Târîh-i ehli'z-Zamân</i> , 1747, TSMK, B. 274, 28b	175
KR 131: Delv (Kova) Burcu, Şeyh Seyyid Siyâhî, <i>Mecma'u'l Felekiyyât</i> , 1795, AYEK, 05 Ba 1883/1, 28b	175
KR 132: Delv (Kova) Burcu, Şeyh Seyyid Siyâhî, <i>Mecma'u'l Felekiyyât</i> , 1795, AYEK, 05 Ba 1883/1, 30a	175
KR 133: Hût (Balık) Burcu El-Sûfî, <i>Suveru'l-Kevâkibü's-Sâbita</i> , 1009, OBL, M. 144, 306.....	176
KR 134: Hût (Balık) Burcu, El-Cezerî, <i>Kitâb fî Ma'rifeti'l-Hiyeli'l-Hendesiye</i> , 1206, TSMK, A. 3472, 27a.....	176
KR 135: Hût (Balık) Burcu, Nasreddîn Sîvâsî, <i>Mû'nis ü'l-Havâid ve Daka'ik ül-Hakâ'ik</i> , 1272-73, BNF, Pers. 174, 48b.....	176
KR 136: Hût (Balık) Burcu, Nasireddin el-Tusî, <i>Tercüme-i Kitab-ı Suverü'l-Kevakib</i> , 1403, SK, A. 2595, 73b.....	176
KR 137: Hût (Balık) Burcu, Kazvînî, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i> , 1422, SK, F. 171, 27a.....	176
KR 138: Hût (Balık) Burcu, <i>Mecmua-i Eş'ar</i> , 1441, TSMK, R. 1976, 161b	176
KR 139: Hût (Balık) Burcu, <i>Falnâme</i> , 1570 civarı, TSMK, H. 1702, 9b.....	176
KR 140: Hût (Balık) Burcu, Seyyid Lokman Âşûrî, <i>Zübdetü't-Tevârih</i> , 1583, TİEM, R. 1973, 7b	176
KR 141: Hût (Balık) Burcu, Kazvînî, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i> , 17. Yüzyıl başı, SK, R.E. 670, 33a	176
KR 142: Hût (Balık) Burcu, <i>Tercüme-i 'İkdü'l-Cümân fî Târîh-i ehli'z-Zamân</i> , 1747, TSMK, B. 274, 29a	177
KR 143: Hût (Balık) Burcu Şeyh Seyyid Siyâhî, <i>Mecma'u'l Felekiyyât</i> , 1795, AYEK, 05 Ba 1883/1, 32b	177
KR 144: Hût (Balık) Burcu Şeyh Seyyid Siyâhî, <i>Mecma'u'l Felekiyyât</i> , 1795, AYEK, 05 Ba 1883/1, 31a	177

KR 145: Kamer (Ay) Gezegeni, Nasreddîn Sivâsî, <i>Mû'nis ü'l-Havâid ve Daka'ik ül-Hakâ'ik</i> , 1272-73, BNF, Pers. 174, 8a	177
KR 146: Kamer (Ay) Gezegeni, <i>Yakup Bey Albümü</i> , 1410-13 civarı, TSMK, H. 2153, 160a.....	177
KR 147: Kamer (Ay) Gezegeni, <i>Baysungur Albümü</i> , 1410-13 civarı, TMSNK, H. 2152, 21b.....	177
KR 148: Kamer (Ay) Gezegeni, <i>Falname</i> , 1580 civarı, TSMK, H.1702, 2b	178
KR 149: Kamer (Ay) Gezegeni, <i>Sultan I. Ahmed'in Falnâmesi</i> , 1580 civarı, TSMK, H. 1703, 17b.....	178
KR 150: Kamer (Ay) Gezegeni, Seyyid Lokman Âşûrî, <i>Zübdetü't-Tevârih</i> , 1583, TİEM, R. 1973, 7b	178
KR 151: Kamer (Ay) Gezegeni, Sürûrî, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i> , 1595, 1595, TSMK, A.3632, 12b.....	178
KR 152: Kamer (Ay) Gezegeni, Tûsî, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i> , 16. Yüzyıl, TWAM, W.593, 19b	178
KR 153: Kamer (Ay) Gezegeni, Sürûrî, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i> , 16. Yüzyıl, BL, Add. 7894.....	178
KR 154: Kamer (Ay) Gezegeni, Sürûrî, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i> , 1701, MİHK, 45Hk.5355, 3a	178
KR 155: Kamer (Ay) Gezegeni, Kazvînî, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i> , 1717, TWAM, W.659, 9b.....	178
KR 156: Kamer (Ay) Gezegeni, Şeyh Seyyid Siyâhî, <i>Mecma'u'l Felekiyyât</i> , 1795, AYEK, 05 Ba 1883/1, 38b	178
KR 157: Utârid (Merkür) Gezegeni, Nasreddîn Sivâsî, <i>Mû'nis ü'l-Havâid ve Daka'ik ül-Hakâ'ik</i> , 1272-73, BNF, Pers. 174, 108b	179
KR 158: Utârid (Merkür) Gezegeni, <i>Falname</i> , 1580 civarı, TSMK, H. 1702, 3b...	179
KR 159: Utârid (Merkür) Gezegeni, <i>Sultan I. Ahmed'in Falnâmesi</i> , 1580 civarı, TSMK, H. 1703, 17b.....	179
KR 160: Utârid (Merkür) Gezegeni, <i>Firdevsî-i Tavîl</i> , <i>Da'vetnâme</i> , 1702, İÜK, T. 208, 3b.....	179
KR 161: Utârid (Merkür) Gezegeni, <i>Hurşîdnâme</i> , 16. Yüzyıl, MK, A. 5179, 25b.	179
KR 162: Utârid (Merkür) Gezegeni, Tûsî, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i> , 16. yüzyıl, TWAM, W.593, 22a.....	179

KR 163: Utârid (Merkür) Gezegeni, Sürûrî, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i> , 1701, MİHK, 45Hk.5355, 16a.....	179
KR 164: Utârid (Merkür) Gezegeni, Kazvînî, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i> , 1717, TWAM, W.659, 11b	179
KR 165: Utârid (Merkür) Gezegeni, Şeyh Seyyid Siyâhî, <i>Mecma'u'l Felekiyyât</i> , 1795, AYEK, 05 Ba 1883/1, 39b	179
KR 166: Zühre (Venüs) Gezegeni, Nasreddîn Sivâsî, <i>Mû'nis ü'l-Havâid ve Daka'ik ül-Hakâ'ik</i> , 1272-73, BNF, Pers. 174, 108a.....	180
KR 167: Zühre (Venüs) Gezegeni, <i>Yakup Bey Albümü</i> , 1410-13 civarı, TSMK, H. 2153, 160a	180
KR 168: Zühre (Venüs) Gezegeni, Kazvînî, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i> , 1424, SK, L. 1991, 20a.....	180
KR 169: Zühre (Venüs) Gezegeni, <i>Falnâme</i> , 1580 civarı, TSMK, H. 1702, 4b	180
KR 170: Zühre (Venüs) Gezegeni, <i>Sultan I. Ahmed'in Falnâmesi</i> , 1580 civarı, TSMK, H. 1703, 17b.....	180
KR 171: Zühre (Venüs) Gezegeni, Seyyid Lokman Âşûrî, <i>Zübdetü't-Tevârih</i> , 1583, TİEM, R. 1973, 7b	180
KR 172: Zühre (Venüs) Gezegeni, Sürûrî, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i> , 16. Yüzyıl, BL, Add.7894	180
KR 173: Zühre (Venüs) Gezegeni, Tûsî, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i> , 16. Yüzyıl, TWAM, W.593, 21b.....	180
KR 174: Zühre (Venüs) Gezegeni, Sürûrî, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i> , 1701, MİHK, 45Hk.5355, 16b	180
KR 175: Zühre (Venüs) Gezegeni, Firdevsî-i Tavîl, <i>Da'vetnâme</i> , 1702, İÜK, T. 208, 4a	180
KR 176: Zühre (Venüs) Gezegeni, Kazvînî, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i> , 1717, TWAM, W.659, 12a.....	180
KR 177: Zühre (Venüs) Gezegeni, Şeyh Seyyid Siyâhî, <i>Mecma'u'l Felekiyyât</i> , 1795, AYEK, 05 Ba 1883/1, 35b	180
KR 178: Şems (Güneş) Gezegeni, Nasreddîn Sivâsî, <i>Mû'nis ü'l-Havâid ve Daka'ik ül-Hakâ'ik</i> , 1272-73, BNF, Pers. 174, 110b	181
KR 179: Şems (Güneş) Gezegeni, <i>Baysungur Albümü</i> , 1410-13 civarı, TSMK, H. 2152, 21b.....	181

KR 180: Şems (Güneş) Gezegeni, Kazvînî, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i> , 1424, SK, L.1991, 21a.....	181
KR 181: Şems (Güneş) Gezegeni, <i>Sultan I. Ahmed'in Falnâmesi</i> , 1580 civarı, TSMK, H. 1703, 17b.....	181
KR 182: Şems (Güneş) Gezegeni, <i>Falnâme</i> , 1580 civarı, TSMK, H. 1702, 5b.....	181
KR 183: Şems (Güneş) Gezegeni, <i>Sultan I. Ahmed'in Falnâmesi</i> , 1580 civarı, TSMK, H. 1703, 17b.....	181
KR 184: Şems (Güneş) Gezegeni, <i>Falnâme</i> , 1580 civarı, TSMK, H.1702, 5b.....	182
KR 185: Şems (Güneş) Gezegeni, Seyyid Lokman Âşûrî, <i>Zübdetü't-Tevârih</i> , 1583, TİEM, R. 1973, 7b	182
KR 186: Şems (Güneş) Gezegeni, Sürûrî, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i> , 16. Yüzyıl, BL, Add. 7894l.....	182
KR 187: Şems (Güneş) Gezegeni, Kazvînî, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i> , 16. Yüzyıl, BL, Add.7894	182
KR 188: Şems (Güneş) Gezegeni, Tûsî, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i> , 16. Yüzyıl, TWAM, W.593, 18a.....	182
KR 189: Şems (Güneş) Gezegeni, Sürûrî, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i> , 1701, MİHK, 45Hk.5355, 17a.....	182
KR 190: Şems (Güneş) Gezegeni, Kazvînî, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i> , 1717, TWAM, W.659, 13a.....	182
KR 191: Şems (Güneş) Gezegeni, Şeyh Seyyid Siyâhî, <i>Mecma'u'l Felekiyyât</i> , 1795, AYEK, 05 Ba 1883/1, 3a	182
KR 192: Şems (Güneş) Gezegeni, Şeyh Seyyid Siyâhî, <i>Mecma'u'l Felekiyyât</i> , 1795AYEK, 05 Ba 1883/1, 4a	182
KR 193: Merîh (Mars) Gezegeni, Nasreddîn Sivâsî, <i>Mû'nis ü'l-Havâid ve Daka'ik ül-Hakâ'ik</i> , 1272-73, BNF, Pers. 174, 110a.....	183
KR 194: Merîh (Mars) Gezegeni, <i>Yakup Bey Albümü</i> , 1410-13 civarı, TSMK., H.2153, 160a	183
KR 195: Merîh (Mars) Gezegeni, <i>Yakup Bey Albümü</i> , 1410-13 civarı, TSMK., H. 2153, 164a.....	183
KR 196: Merîh (Mars) Gezegeni, <i>Falnâme</i> , 1570-80 civarı, TSMK, H. 1702, 6b..	183
KR 197: Merîh (Mars) Gezegeni, <i>Sultan I. Ahmed'in Falnamesi</i> , 1580 civarı, TSMK, H. 1703, 17b.....	183
KR 198: Merîh (Mars) Gezegeni, <i>Falnâme</i> , 1580 civarı, TSMK, H. 1703, 30b	183

KR 199: Merîh (Mars) Gezegeni, <i>Hurşîdnâme</i> , 16. Yüzyıl, MK, A. 5179, 24b	183
KR 200: Merîh (Mars) Gezegeni, Tûsî, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i> , 16. Yüzyıl, TWAM, W.593, 21a.....	183
KR 201: Merîh (Mars) Gezegeni, Sürûrî, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i> , 1701, MİHK, 45Hk.5355, 19b	183
KR 202: Merîh (Mars) Gezegeni, Kazvînî, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i> , 1717, TWAM, W.659, 14b.....	183
KR 203: Merîh (Mars) Gezegeni, Şeyh Seyyid Siyâhî, <i>Mecma'u'l Felekiyyât</i> , 1795, AYEK, 05 Ba 1883/1, 38a	183
KR 204: Merîh (Mars) Gezegeni, Şeyh Seyyid Siyâhî, <i>Mecma'u'l Felekiyyât</i> , 1795, AYEK, 05 Ba 1883/1, 31a	183
KR 205: Müşterî (Jüpiter) Gezegeni, Nasreddîn Sivâsî, <i>Mû'nis ü'l-Havâid ve Daka'ik ül-Hakâ'ik</i> , 1272-73, BNF, Pers. 174, 109b.....	184
KR 206: Müşterî (Jüpiter) Gezegeni, <i>Yakup Bey Albümü</i> , 1410-13 civarı, TSMK, H. 2153, 164a	184
KR 207: Müşterî (Jüpiter) Gezegeni, Ahmedî, <i>İskendernâme</i> , 15. Yüzyıl, BNM, Cod. Or. 57, 58a.....	184
KR 208: Müşterî (Jüpiter) Gezegeni, <i>Sultan I. Ahmed'in Fahnâmesi</i> , 1580 civarı, TSMK, H. 1703, 17b.....	184
KR 209: Müşterî (Jüpiter) Gezegeni, <i>Falnâme</i> , 1580 civarı, TSMK, H.1702, 7b... 184	
KR 210: Müşterî (Jüpiter) Gezegeni, Tûsî, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i> , 16. Yüzyıl, TWAM, W.593, 20b.....	184
KR 211: Müşterî (Jüpiter) Gezegeni, Sürûrî, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i> , 1701, MİHK, 45Hk.5355, 20a.....	184
KR 212: Müşterî (Jüpiter) Gezegeni, Kazvînî, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i> , 1717, TWAM, W.659, 15a.....	184
KR 213: Müşterî (Jüpiter) Gezegeni, Şeyh Seyyid Siyâhî, <i>Mecma'u'l Felekiyyât</i> , 1795, AYEK, 05 Ba 1883/1, 37b	184
KR 214: Zuhâl (Satürn) Gezegeni, Nasreddîn Sivâsî, <i>Mû'nis ü'l-Havâid ve Daka'ik ül-Hakâ'ik</i> , 1272-73, BNF, Pers. 174, 109a.....	185
KR 215: Zuhâl (Satürn) Gezegeni, <i>Yakup Bey Albümü</i> , 1410-13 civarı, TSMK, H.2153, 160a	185
KR 216: Zuhâl (Satürn) Gezegeni, <i>Yakup Bey Albümü</i> , 1410-13 civarı, TSMK., H.2153, 164a	185

KR 217: Zuhâl (Satürn) Gezegeni, <i>Baysungur Albümü</i> , 1410-13 civarı, TSMK, H. 2152, 21b.....	185
KR 218: Zuhâl (Satürn) Gezegeni, Kazvîni, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i> , 1424, SK, L.1991, 25a.....	185
KR 219: Zuhâl (Satürn) Gezegeni, <i>Falnâme</i> , 1570-80 civarı, TSMK, H. 1702, 8b	185
KR 220: Zuhâl (Satürn) Gezegeni, <i>Falnâme</i> , 1570-80 civarı, TSMK, H. 1702, 28b	185
KR 221: Zuhâl (Satürn) Gezegeni, <i>Sultan I. Ahmed'in Falnâmesi</i> , 1580 civarı, TSMK, H. 1703, 17b.....	185
KR 222: Zuhâl (Satürn) Gezegeni, Tûsî, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i> , 16. Yüzyıl, TWAM, W.593, 20a.....	185
KR 223: Zuhâl (Satürn) Gezegeni, Sürûrî, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i> , 1701, MİHK, 45Hk.5355, 20a.....	186
KR 224: Zuhâl (Satürn) Gezegeni, Kazvîni, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i> , 1717, TWAM, W.659, 15a.....	186
KR 225: Zuhâl (Satürn) Gezegeni, Şeyh Seyyid Siyâhî, <i>Mecma'u'l Felekiyyât</i> , 1795, AYEK, 05 Ba 1883/1, 30a	186
KR 226: Azrâil Meleği, Kazvîni, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i> , 1280, BSB, Cod. A. 464, 34a.....	188
KR 227: Azrâil Meleği, Kazvîni, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i> , 15-16. Yüzyıl Civarı, ONB, Cod. Mixt. 331, 29a	188
KR 228: Azrâil Meleği, Kazvîni, <i>Tuhfetü'l-garâ'ib</i> , 1576-77, ONB, Cod. Mixt. 324, 35a.....	188
KR 229: Azrâil Meleği, Kazvîni, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i> , 1761, OBN, Cod. N. F. 152a, 100b.....	188
KR 230: Azrâil Meleği, Şeyh Seyyid Siyâhî, <i>Mecma'u'l Felekiyyât</i> , 1795, AYEK, 05 Ba 1883/1, 21b	188
KR 231: Cebrâil Meleği, Kazvîni, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i> , 15-16. Yüzyıl Civarı, ONB, Cod. Mixt. 331, 28a	188
KR 232: Cebrâil Meleği, Kazvîni, <i>Tuhfetü'l-garâ'ib</i> , 1576-77, ONB, Cod. Mixt. 324, 34b.....	188
KR 233: Cebrâil Meleği, Kazvîni, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i> , 1717, TWAM, W.659, 46a.....	188

KR 234: Cebrâil Meleği, Kazvînî, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i> , 1761, OBN, Cod. N. F. 152a, 100a	188
KR 235: Cebrâil Meleği, Şeyh Seyyid Siyâhî, <i>Mecma'u'l Felekiyyât</i> , 1795, AYEK, 05 Ba 1883/1, 7b	188
KR 236: Mikâil Meleği, Kazvînî, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i> , 1280, BSB, Cod. A. 464, 33b.....	188
KR 237: Mikâil Meleği, Kazvînî, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i> , 15-16. Yüzyıl Civarı, ONB, Cod. Mixt. 331, 28b	188
KR 238: Mikâil Meleği, Kazvînî, <i>Tuhfetü'l-ğarâ'ib</i> , 1576-77, ONB, Cod. Mixt. 324, 35a	188
KR 239: Mikâil Meleği, Kazvînî, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i> , 1717, TWAM, W.659, 46b	188
KR 240: Mikâil Meleği, Kazvînî, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i> , 1761, OBN, Cod. N. F. 152a, 100b.....	188
KR 241: Mikâil Meleği, Şeyh Seyyid Siyâhî, <i>Mecma'u'l Felekiyyât</i> , 1795, AYEK, 05 Ba 1883/1, 9b	189
KR 242: Mikâil Meleği, Şeyh Seyyid Siyâhî, <i>Mecma'u'l Felekiyyât</i> , 1795, AYEK, 05 Ba 1883/1, 36a	189
KR 243: İsrâfil Meleği, Kazvînî, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i> , 1280, BSB, Cod. A. 464, 32b.....	189
KR 244: İsrâfil Meleği, Kazvînî, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i> , 15-16. Yüzyıl Civarı, ONB, Cod. Mixt. 331, 27a	189
KR 245: İsrâfil Meleği, Kazvînî, <i>Tuhfetü'l-ğarâ'ib</i> , 1576-77, ONB, Cod. Mixt. 324, 34a.....	189
KR 246: İsrâfil Meleği, Tûsî, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i> , 16. Yüzyıl, TWAM, W.593, 10b	189
KR 247: İsrâfil Meleği, Kazvînî, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i> , 1717, TWAM, W.659, 45a.....	189
KR 248: İsrâfil Meleği, Kazvînî, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i> , 1761, OBN, Cod. N. F. 152a, 99b.....	189
KR 249: İsrâfil Meleği, Şeyh Seyyid Siyâhî, <i>Mecma'u'l Felekiyyât</i> , 1795, AYEK, 05 Ba 1883/1, 41a	189
KR 250: Şemhûrşin Meleği, Nasreddîn Sivâsî, <i>Mû'nis ü'l-Havâid ve Daka'ik ül-Hakâ'ik</i> , 1272-73, BNF, Pers. 174, 69a.	189

KR 251: Şemhûrşin Meleği, Suûdî, <i>Matâli'ü's-Sa'âde ve Yenâbi'u's-Siyâde</i> , 1582, BNF, Turc. 242, 88b	189
KR 252: Şemhûrşin Meleği, Şeyh Seyyid Siyâhî, <i>Mecma'u'l Felekiyyât</i> , 1795, AYEK, 05 Ba 1883/1, 12b	189
KR 253: Şemhûrşin Meleği, Şeyh Seyyid Siyâhî, <i>Mecma'u'l Felekiyyât</i> , 1795, AYEK, 05 Ba 1883/1, 42a	189
KR 254: Ebyaz Meleği, Suûdî, <i>Matâli'ü's-Sa'âde ve Yenâbi'u's-Siyâde</i> , 1582, BNF, Turc. 242, 88a	189
KR 255: Ebyaz Meleği, Şeyh Seyyid Siyâhî, <i>Mecma'u'l Felekiyyât</i> , 1795, AYEK, 05 Ba 1883/1, 39a	189
KR 256: Ahmer Meleği, Nasreddîn Sivâsî, <i>Mû'nis ü'l-Havâid ve Daka'ik ül-Hakâ'ik</i> , 1272-73, BNF, Pers. 174, 69a	190
KR 257: Ahmer Meleği, Ebû Ma'ser el-Belhî, <i>Kitâbü'l-Mevâlid</i> , 1300, BNF, A. 2583, 3b	190
KR 258: Ahmer Meleği, Suûdî, <i>Matâli'ü's-Sa'âde ve Yenâbi'u's-Siyâde</i> , 1582, BNF, Turc. 242, 88b	190
KR 259: Ahmer Meleği, Şeyh Seyyid Siyâhî, <i>Mecma'u'l Felekiyyât</i> , 1795, AYEK, 05 Ba 1883/1, 40b	190
KR 260: Mezheb Meleği, Suûdî, <i>Matâli'ü's-Sa'âde ve Yenâbi'u's-Siyâde</i> , 1582, BNF, Turc. 242, 87b	190
KR 261: Mezheb Meleği, Şeyh Seyyid Siyâhî, <i>Mecma'u'l Felekiyyât</i> , 1795, AYEK, 05 Ba 1883/1, 4a	190

KISALTMALAR

Ar.	: Arapça
MK	: Milli Kütüphane (Ankara)
AYEK	: Amasya Yazma Eser Kütüphanesi
bkz.	: Bakınız
BL	: British Library (Londra)
BNF	: Bibliothèque Nationale de France (Paris)
BNM	: Biblioteca Nazionale Marciana (Venedik)
BSB	: Bayerische Staatsbibliothek (Berlin)
C.	: Cilt
CBL	: Chester Beatty Library (Dublin)
çev.	: Çeviri
FBG	: Forschungsbibliothek Gotha
FGA	: Freer Gallery of Art (Washington)
H.	: Hicrî
İÜK	: İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi
KR	: Karşılaştırma Resmi
Lat.	: Latince
M.	: Milâdî
MÖ	: Milattan Önce
MS	: Milattan Sonra
META	: The Metropolitan Museum of Art (New York)

MCG	: Museu Calouste Gulbenkian (Lizbon)
MİHK	: Manisa İl Halk Kütüphanesi
ML	: The Morgan Library and Museum (New York)
OBL	: Oxford Bodleian Library
ONB	: Österreichische Nationalbibliothek (Viyana)
R	: Resim
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
SK	: Süleymaniye Kütüphanesi (İstanbul)
SL	: Sachsische Landesbibliothek (Dresden)
TİEM	: Türk İslam Eserleri Müzesi (İstanbul)
TSMK	: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi (İstanbul)
TTK	: Türk Tarih Kurumu
TWAM	: The Walters Art Museum (Maryland)
V.	: Volume
WL	: Wellcome Library (Lizbon)

GİRİŞ

1. Araştırmanın Amacı

Amasya Yazma Eser Kütüphanesi 05 Ba 1883/1 numarada kayıtlı ve tek nüshası bulunan *Mecma'u'l-Felekiyyât* yazması minyatürlerinin gün yüzüne çıkartılarak ayrıntılı kataloğunun yapılması bu araştırmanın amacını oluşturmaktadır.

Osmanlı dönemine ait eserin minyatürleri daha önce bir araştırma konusu olmadığından, gerçekleştirilen araştırmalar ile tespitler doğrultusunda benzer konulu minyatürlü yazmalar arasındaki yerinin tespit edilmesi araştırmanın bir başka amacını teşkil etmektedir. Ayrıca eserin minyatürlerinin tetkiki ile benzer konulu çalışmalara ışık tutması arzu edilmektedir.

2. Araştırmanın Önemi

Minyatür sanatının en mühim özelliklerinden birisi eserin metin kısmındaki bilgileri destekleyici mahiyette olmasıdır. Bu sebeple çalışmamızın konusunu teşkil eden yazmaya ait minyatürlerin metinleri destekler nitelikte olup olmadığı, astroloji hakkında ne tür unsurların kullanıldığı, metinlerin içeriğinin hangi sembol ve figürlerle ortaya koyularak yansıtılmak istendiği belirlenmeye çalışılacaktır.

Bir diğer önemli husus, aynı konulu başka el yazmalarında yer alan tasvirlerle bir karşılaştırmaya gidilecek olmasıdır. Çalışmaya ait yazmanın minyatürlerinde, bu tasvirlerin nasıl ele alındığı, diğer yazmalardaki minyatürlerle benzerliğinin boyutu ve ayrıntılardaki farklılıklar ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Mecma'u'l Felekiyyât adlı yazma, ulaşabildiğimiz kadarıyla ilk kez Metin Sosyal tarafından gazete yazısında tanıtılmıştır.¹ *Mecma'u'l Felekiyyât* hakkında yapılan ilk akademik çalışma ise yüksek lisans tezi olarak eserin çeviri yazıya aktarımıdır.² Bu çalışmayla ise *Mecma'u'l Felekiyyât*'a ait olan tüm minyatürler incelemeye tabi tutulacaktır.

¹ Metin Sosyal, “Yedi Asır Öncesinin Yıldız Falı, Fatih’in Bile Fala Baktırdığı Bir Kitap Bulundu”, *Hürriyet Gazetesi*, 21 Mart 1971.

² Saba Özdemir, *Siyâhî Derviş Mehmed'in Mecmau'l-Felekiyyât'ı ve Kenz-i Maktûm-ı Hayâl-i Cihân'ı (İnceleme-Çeviri Yazı Metin-Dizin)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Hacı Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2019.

3. Araştırmanın Yöntemi

Çalışmaya konu olan yazma, Amasya Yazma Eser Kütüphanesi'nden talep edilerek dijital ortamda temin edilmiştir. Tahribata maruz kalan eserin, asıl korunduğu yerden konservasyon uygulaması için 2014 yılında İstanbul'da bulunan Kitap Şifahanesi ve Arşiv Dairesi Başkanlığı'na gönderildiği ve çalışmayı yaptığımız süre boyunca onarımı bitmesine rağmen hala orada muhafaza edildiği bilinmektedir. Eserin konservasyonunun gerçekleştiği yerde orijinalini görüp inceleme olanağı bulduktan sonra eserin onarılmış dijital halini talep ederek görüntü kalitesi daha yüksek fotoğraflarla çalışma sağlanabilmiştir.

Çalışmada öncelikle mevcut minyatürlerin daha iyi değerlendirilebilmesi amacıyla eser metninin tamamı incelenmiştir. Metin okumaları yaparken bir yandan da okumaya çalıştığımız bu metinleri daha net çözümleyebilmek adına eserin konusuna dair kaynak ve literatür gözden geçirilmiştir. Ayrıca minyatürlerin astroloji ile ilişkisi bağlamında başkaca hazırlanmış yine benzer konulu minyatürlü el yazmalarına ilişkin çalışmalar ile müze ve kütüphane envanterinden ilgili eserler tespit edilerek incelenmiştir. Ulaşılan verilerin birçoğu bize değerli ölçüde elimizdekileri tanımlama ve karşılaştırma imkânı sağlamıştır. Böylece okuduğumuz metin ile resim arasındaki ilişkinin ne denli örtüştüğü saptanmaya çalışılmıştır.

Çalışma beş bölüm halinde planlanarak ele alınmıştır. “Giriş” kısmını araştırmanın amacı, önemi, yöntemi ve kapsamı oluşturmaktadır.

Birinci bölüm “Amasya Yazma Eser Kütüphanesi 1883 Numaralı Mecma’u'l Felekiyyât Yazmasının Tanıtımı ve Müellifi” adını taşımaktadır. Yazmanın tanıtımına ve müellifine dair bilgiler “Eserin Tanıtımı” ve “Eserin Müellifi” başlıkları altında ele alınmıştır. “Eserin Tanıtımı” başlığının alt başlıklarından ilki olan “Eserin Sayfalarının Doğru Sıralanışı” kısmında eserin sayfalarının farklı sıralanması gerektiğine dair tespitler doğrultusunda yeniden düzene koyulan sayfalar yer almaktadır. “Eserin Muhtevasına Ait Kavramlar” ismiyle ikinci alt başlıkta “Nücûm İlmi”, “Hurûf İlmi” ve “Remil İlmi” tanımlamaları yapılarak eserdeki konuların daha iyi kavranması sağlanmıştır.

İkinci bölümde “Minyatür Sanatı ve Astroloji Konulu Minyatürlü El Yazmaları” ismiyle minyatür sanatı hakkındaki genel bilgiler, minyatür sanatının tarihsel gelişimi, eserin 1795 tarihli olması münasebetiyle 18. yüzyıl Osmanlı

minyatür sanatı ve bunların yanı sıra astrolojik konulu minyatürleri içeren İslâm el yazmaları incelenmiştir. Bu konular “Minyatür Sanatının Genel Özellikleri”, “Minyatür Sanatının Tarihsel Gelişimi”, “18. Yüzyıl Osmanlı Minyatür Sanatı” ve “Burç, Gezegen ve Melek Minyatürlü Yazma Eserler” olmak üzere dört başlık altında ele alınmıştır.

Üçüncü bölüm “Burçlar ve Burçların Gezegenler, Madenler, Tabiatlar, Mizaçlar, Ay Menzilleri ve İnsan Vücudu ile Etkileşimleri” adını taşımaktadır. Bu bölüm başlığında geçen kavramlar eserde burçlara dair verilen bilgilerden yola çıkılarak oluşturulmuştur. Şöyle ki, eserde bir burçtan bahsederken aynı zamanda o burcu yöneten gezegen, o burca ait maden, o burcun tabiatı ve mizacı da yer almıştır. Ayrıca ay menzillerinin hangi burçta bulunduğu ile burçların insan vücudu üzerindeki etkileri de eserde belirtilmiştir. Yine bu bölümdeki “Burçlar” ve “Gezegenler” isimli başlıklara ait alt başlıklarda on iki burç ve yedi gezegen tek tek ele alınmıştır.

Dördüncü bölümde çalışmamızın esasını oluşturan esere ait minyatürler kataloglanmıştır. Dördüncü bölüm olan “Katalog” bölümü; “Burçlar Kataloğu”, “Yıldızlar (Gezegenler) Kataloğu”, “Melekler Kataloğu” ve “Muhtelif Unsurlar Kataloğu” başlıkları altında tasnif edilmiştir. Eserde figürleri belirlenemeyen minyatürler burç, gezegen ya da melek kategorisine dahil edilemediğinden muhtelif unsurlar olarak adlandırılmıştır. Minyatürler eserde bulundukları sayfa sıraları yerine birinci bölümdeki “Eserin Sayfalarının Doğru Sıralanışı” başlığı altında yapılan sıralamaya uygun olarak düzene koyulmuşlardır. Katalog, eserde yer alan ilk minyatür olmasının yanı sıra burçların da ilkinin temsil eden Hamel burcu tasviriyle başlamaktadır. Burçlar, yıldızlar (gezegenler), melekler ve muhtelif unsurlar için değişiklik gösteren özelliklerden dolayı katalog maddelerinde farklı ayrıntılara yer verilmiştir. Burçlar, gezegenler, melekler ve muhtelif unsurlara ait katalog maddeleri aşağıdaki gibidir:

Burçlar	Yıldızlar	Melekler	Muhtelif Unsurlar
Kataloğu	Kataloğu	Kataloğu	Kataloğu
Katalog No:	Katalog No:	Katalog No:	Katalog No:
Resim No:	Resim No:	Resim No:	Resim No:

Burç Adı:	Gezegen Adı:	Melek Adı:	Muhtelif Unsur Adı:
Yıldızı:	Burcu:	Unvanı:	Metni:
Madeni:	Meleği	Yıldızı:	Kompozisyon
Tabiatı:	Ulvîsi/Suflîsi:	Metni:	Tanımlaması:
Mizacı:	Metni:	Kompozisyon	
Remil İşareti:	Kompozisyon	Tanımlaması:	
Metni:	Tanımlaması:		
Kompozisyon			
Tanımlaması:			

Katalogta karşılaşılan maddelerin tümü *Mecma' u'l Felekiyyât*'ta ifade edilen bilgiler ışığında oluşturulmuştur. Ayrıca katalogta “Metin” başlığında, minyatürlere ait yazılar eserde belirtildiği şekliyle Osmanlı Türkçesi ile aktarılmış ve akabinde Günümüz Türkçesi ile de ifade edilmiştir.

Beşinci bölüm “Karşılaştırma ve Değerlendirme” iki başlığa ayrılmıştır. Bu bölümde eserin içeriğini teşkil eden unsurlar “*Mecma' u'l Felekiyyât*’ta Burçlar, Gezegenler ve Melekler” başlığı altında incelenmiştir. Esere ait minyatürlerin hem kendi aralarında hem de diğer astroloji konulu eserlerdeki minyatürlerle karşılaştırılması ve değerlendirmesi “*Mecma' u'l Felekiyyât* Minyatürleri ile Diğer Astroloji Konulu Eserlerdeki Minyatürler” başlığı altında gerçekleştirilmiştir. Burç, gezegen ve melek figürlerinin karşılaştırma ve değerlendirmesi yapılırken karşılaştırma resimleri eserlerdeki minyatürlerden detay olarak verilmiştir. Tüm karşılaştırma resimleri için kronolojik bir sıralama takip edilmiştir. Ayrıca meleklerle ait karşılaştırma resimleri yalnızca burç ve gezegen minyatürlerinin bulunduğu yazma eserlerden çalışmaya dahil edilmiştir.

Çalışmanın “Sonuç” kısmında, inceleme ve değerlendirmeler kapsamında ulaşılan veriler ile tespitler ortaya konmuştur. Son olarak “Kaynakça” kısmıyla çalışma tamamlanmıştır.

4. Araştırmanın Kapsamı

Mecma' u'l Felekiyyât 18. yüzyıla tarihlendirilen Osmanlı dönemi eseridir. Şeyh Seyyid Siyâhî'nin Osmanlı Türkçesi ile telif ettiği üç kitaptan biridir. Astroloji konulu eserin metinlerinde gelecek hakkında bazı tahminlerde bulunurken harfler ile

remil işaretlerinden faydalanılmış olması doğrultusunda nücûm, hurûf ve remil ilmi kavramları, minyatürleri anlamlandırmaya temel teşkil etmesi için de burç ve burçların etkileşimde bulunduğu bazı kavramlar tanımlanmaya çalışılacaktır.

Çalışmada 41 katalog numarası içinde 19 burç, 8 gezegen, 19 melek ve 6 muhtelif unsur olmak üzere 52 minyatür incelenmektedir. Esere ait bu minyatürler dışında benzer konulu yazma eserlerdeki emsallerine de çalışmada yer verilmektedir.

Mecma'u'l Felekiyyât'tın son sayfaları olan *Kenz-i Maktûm-ı Hayâl-i Cihân* adlı kısım eserin tarih atılan sayfasından sonra yer almakta ve kütüphanede farklı arşiv numarası ile ayrıca kayıtlı bulunmaktadır. *Kenz-i Maktûm-ı Hayâl-i Cihân*, *Mecma'u'l Felekiyyât*'ın devamı ya da eksik olan baş sayfaları olabileceği gibi Şeyh Seyyid Siyâhî'nin bu yazmanın sayfalarına sonradan dahil edilmiş ayrı bir eseri de olabilir. Kesin bilgilere ulaşamadığından bu kısım araştırmamızın sınırları kapsamına dâhil edilmemiştir.

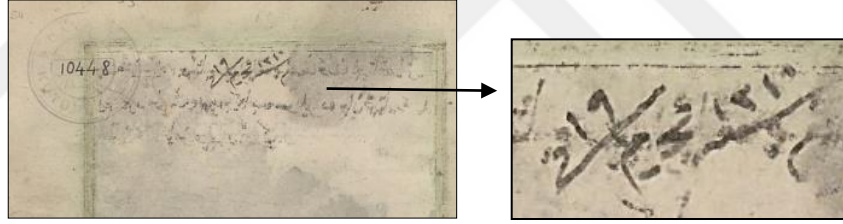
BİRİNCİ BÖLÜM

AMASYA YAZMA ESER KÜTÜPHANESİ 1883 NUMARALI MECMA'U'L FELEKİYYÂT YAZMASININ TANITIMI VE MÜELLİFİ

1.1. Eserin Tanıtımı

*Mecma'u'l Felekiyyât*³ isimli eser Amasya Yazma Eser Kütüphanesi'nde 05 Ba 1883/1 numara ile kayıtlıdır. İslâm bilim tarihinde felekiyyât, ilm-i felek terimi ile, “gökküresi bilimi” anlamında astronominin karşılığı olarak kullanılmıştır.⁴ Yazmanın ismi olan *Mecma'u'l Felekiyyât*'ı ise “gök ilmine ait bilgilerin toplandığı yer” olarak ifade edebiliriz.

Hicri 19 Muharrem 1210⁵ tarihli eser Miladi 5 Ağustos 1795 tarihine tekabül etmektedir (R 1).⁶ Eserin tabi olarak sonuna atılan bu tarih dışında, eserin başında 1151/1738-1739 tarihi ve bu tarihin hemen altında bir cetvel yer almaktadır. Aylar, ve günleri içeren cetvel, Hicri aylara göre burçların yorumlanması üzerine yerleştirilmiş olmalıdır.⁷

Resim 1: Eserin Tarih Kaydı (54a)

Eser siyah meşin, şemseli, salbekli ve zencirekli cilt içindedir. Şemse içerisinde ağırlıklı olarak bulut motifleri yer almakla beraber penç ve rûmîlere de rastlanmaktadır. Kullanılan kâğıt ise salkım taç filigranlıdır. 215x152, 169x101 mm ölçülerinde olan 67 varaklı eser; 17 satırlık nesih hat kullanılarak Osmanlı Türkçesi

³ Eserde “*Mecma'u'l Felekiyyât*” şeklinde bir deyiş ile karşılaşılmamıştır. Felekiyyât ile ilgili bilgileri barındırdığı için eser bu şekilde isimlendirilmiş olabilir.

⁴ Tevfik Fehd, “İlm-i Ahkâm-ı Nücûm”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2000, C. 22, s. 126.

⁵ *Mecma'u'l Felekiyyât*'ın çeviri yazıya aktarımının yapıldığı yüksek lisans tezinde “1210” tarihi “1215” olarak okunmuştur bkz. Özdemir, *Siyâhî Derviş Mehmed'in Mecmau'l-Felekiyyât'ı ve Kenz-i Maktûm-ı Hayâl-i Cihân'ı (İnceleme-Çeviri Yazı Metin-Dizin)*, s. 165.; Ancak Şeyh Seyyid Siyâhî'nin kullandığı sıfır (۰) ve beş (۵) sayıları karşılaştırıldığında, eserin tarihlendirildiği sayfada yer alan sayının sıfır (۰) olduğu anlaşılmaktadır.

⁶ Tarih çevirme hususunda TTK'nin “Tarih Çevirme Kılavuzu” hizmetinden yararlanılmıştır. <http://www.ttk.gov.tr/genel/tarih-cevirme-kilavuzu/>, (24.09.2019).

⁷ Ayrıca sene 1151 olarak atılan bu tarih eserin müellifinin doğum yılına yakın bir tarih olması ve aynı zamanda cetvelin de bu tarih altında yer alıyor olması bize doğumuyla ilgili bir tarih olabileceğini de düşündürmüştür.

ile kaleme alınmıştır. Eserin sade ve anlaşılır bir Türkçe ile yazıldığı görülmektedir. Eserde ikincil dil olarak bilhassa burç menzilleriyle ilgili bölümlerde Arapça kullanılmıştır. Ayrıca bazı ayetler de yer almaktadır. İs mürekkebi dışında yazmanın bölüm başlarında, minyatürlerle ilgili açıklamaların bulunduğu kısımlardaki ifadelerde ve metin içinde vurgulanmak istenen yerlerde yer yer lal mürekkebi kullanılmıştır. Cetveller altın yaldızlıdır. Eserde tezhip ve ebru sanatlarına ilişkin süsleme unsuruna rastlanmamaktadır. Ayrıca eser reddadelidir.⁸ Yazmanın imlasına bakıldığında birçok hata göze çarpmaktadır. Yanlış kullanılan harfler, kelimeler, bazı tekrarlar ve eksiklikler tarafımızdan tespit edilmişse de bu bizim çalışmamızın sınırları içine girmediğinden metnin tamamının transkripsiyonunda daha net bilgilere ulaşılabileceği muhakkaktır.

Giovanni Scognamillo *Astroloji ve Yıldız Bilimi* isimli kitabına⁹, *Mecma'u'l Felekiyyât* hakkında Metin Sosyal'in *Yedi Asır Öncésinin Yıldız Falı, Fatih'in Bile Fala Baktırdığı Bir Kitap Bulundu* başlıklı gazete yazısından¹⁰ ulaştığı şu bilgileri eklemiştir:

Osmanlı Sarayı'nda, hükümdarların rüyalarını yorumlayan, büyük olaylar için geleceğin falına bakan, hattâ zaman zaman devlet işlerine bile yön veren nice usta müneccim kullandığı çok değerli bir el kitabı, Amasya Bayezid Kütüphanesi'nde bulunmuştur.

Çeşitli eski kitaplar tasnif edilirken ortaya çıkan bu eser, meşin bir kap içinde özel kâğıtlara, nesih usulü el yazması olarak hazırlanmıştır. 69 sayfadır ve dili hayli eski, Osmanlıca tabirlerle süslenmiştir. Şeyh Seyyid Sipahi ve Derviş Muhammed isimli iki müneccim uzun araştırmalardan sonra, göz nuru dökerek ortaya koydukları eserin adı '*Mecmua-i Felekiyat ve Kitab-ı Kenz-i Mekdum*'dur. Türkçesiyle bu isim 'Astronomi Mecmuası (Gökler İlminin Mecmuası) ve Gizli Hazine Kitapı' anlamına gelmektedir. En az 700 yıllık olduğu tahmin edilen eser, asırların ağır yüküyle epey yıpranmış, artık dağılmaya ve kaybolmaya yüz tutmuşken, Amasya Bayezid Kütüphanesi cilt atölyesinde âdeta yeniden hayata kavuşturulmuştur.

Kitabın içinde, bugünkü adıyla bütün burçların minyatür tarzı çizilmiş renkli resimleri vardır. Okuduğunuz gazete ve dergilerin 'Yıldız Falı' sütunlarında yer alan resimler, genellikle bu minyatürlerin birer kopyasına benzemektedir. Şeyh Seyyid Sipahi ve Derviş Muhammed, insanoğlunun geleceği hakkındaki ön bilgiyi bu burçlarda ararken sıraladıkları tahminler arasına bir de 'çark-ı felek' eklemiştir.

Gerek Amasya Bayezid Kütüphanesi'ndeki kayıtlara, gerek Topkapı Müzesi'ndeki notlara göre bu kitaptan Yıldırım Bayezid, Fatih Sultan Mehmet, Kanuni Sultan Süleyman ve Yavuz Sultan Selim gibi ünlü padişahların müneccimbaşları da faydalanmışlardır.

1971 yılında ilk kez eser hakkında verilen bu bilgileri incelediğimizde eserin tarihlendirilmesi hakkındaki tahminin doğru olmadığını görmekteyiz. Aynı zamanda

⁸ Yazma eserlerde birbirini takip eden sayfaları göstermek için, rakamlarla numaralandırmak yerine sayfa altlarına koyulan kelimelerdir. En yaygın olarak kullanılanı olan "reddâde" yerine râbîta, murâkib, rakabe, müşâhide, müş'ir, müş'ire, ta'kibe, pâyende, çoban, ayak garip gibi terimler de kullanılmıştır bkz. İsmail E. Erünsal, "Reddâde", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2007, C. 34, s. 515.

⁹ Giovanni Scognamillo, *Astroloji ve Yıldız Bilimi*, Karizma Yayınları, İstanbul 2003, ss. 40-41.

¹⁰ Sosyal, "Yedi Asır Öncésinin Yıldız Falı, Fatih'in Bile Fala Baktırdığı Bir Kitap Bulundu".

eserin müellifleri olarak iki kişiden¹¹ söz edilse de eserin bir müellifi olduğunu, yazma eserin müellifi ile ilgili açmış olduğumuz başlıkta belirtmekteyiz.

Yazmanın konusunu felekiyyât, burûcât, semâviyye, arziyye ve yaratılmışlar ile harekât ve zuhûrât hakkında bilgiler oluşturmaktadır. Eser 28 bab halinde ele alınmıştır. “*Gel ey aşık dinle Seyyid Siyâhî’nin nutkunu ne yormuş bu kitap makâlini*” (1b) ifadesi ile giriş yapılan esere bablar numaralandırılarak devam edilmiştir. Bu numaralandırmalar belli bir yere kadar Arapça, sonrasında Osmanlı Türkçesi ile yazılmış olup, son altı bab ise numaralandırma yapılmadan bırakılmıştır. Her bab’a başlarken üç sütun kullanılmıştır. İlk sütunda ay menzillerine, yıldızlara, mizaçlara ve suretlere yer verilmiştir. İkinci sütunda harflere, burçlara ve esmâlara yer verilmiştir. Üçüncüde ise ayetlere yer verilmiştir. Bu sütunların altında da biri Osmanlı Türkçesi diğeri Arapça metinler bulunan uçları birleştirilmiş hilal biçiminde iki dairede ay menzilleri ile bu menzillere ait burçlar, dereceler ve dakikalar dışında ayrıca yine burada da suret olarak ifade edilen işaretler bulunmaktadır. Bu bilgilerden sonra minyatürlere yer ayrılmıştır. Her bab’ın ikinci kısmını oluşturan bölümlere geçişte ise harfler ters üçgenlerde, üç sayı değeri ile çevrelenmiştir. Üçgenlerin içinde yer alan sayı değerleri harflerin en büyük ebced değerini belirtmektedir. Bu bölüme günleriyle birlikte iki ay arası tarih, burçlar hakkında ifadeler ve harflerin sırlarına değinmek suretiyle, gelecekte haberdar eden bir tür fal bakılarak devam edilmiştir. Bahsedilen bu burçların özelliklerine yani yıldızı, madeni, tabiatı ve mizacı şeklinde sırasıyla değinilmiştir. Fal ile ilgili ibarelerde ise o bölüme başlarkenki harflerin remizlerine bağlı olarak belirtilmiş olan bölge, ülke ya da şehre göre hava şartlarından jeolojik olaylara kadar depremler, sel baskınları gibi olaylardan, meydana gelecek musibetlerden ve insanların karakterlerindeki oluşumlardan bahsedilerek bir nevi gelecekte haber verilmiştir.

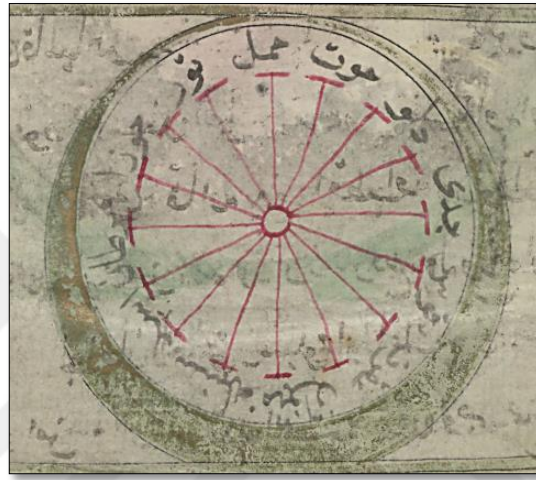
Yazmada 46 minyatürlü sayfa yer almaktadır. Bu minyatürlerden muhtelif olanları dışındaki tasvirler burç, gezegen ve melek figürlerini içermektedir. Fal anlatımlarının olduğu bölümlerin hemen öncesinde yer alan minyatürler, metnin durumuna göre yerleştirilmiş vaziyettedir. Bazısı metnin altında, bir kısmı metnin üzerinde ve bazısı da metnin arasında bulunmaktadır. Metinli sayfalar haricinde

¹¹ İki münecim olarak yazıda geçen Şeyh Seyyid Sipahi ve Derviş Muhammed isimleri, aslında tek kişiye ait bir isimdir. Şöyle ki, “Sipahi” diye belirtilen isim eserde yanlış tespit edilmiş olup, aslında Derviş Muhammed’in “Siyâhî” mahlasıdır. Yani müellifin ismi, bu iki kişi olarak bahsedilen isimlerin bir araya getirilmesiyle, “Şeyh Seyyid Siyâhî Derviş Muhammed” olarak tek kişiye ait bir isimdir.

yalnız minyatürlere ait sayfalara da yer verilmiştir. Yoğunlukla kullanılan renkler kırmızı, sarı, mavi ve yeşilin tonlarıdır.

Minyatürlerden başka tılsım, yıldız ve suret gibi çizimlerden oluşan şekiller de eserde mevcuttur.

Ayrıca *Mecma'u'l Felekiyyât*'ta burç isimlerinin sıralandığı bir “çark-ı felek” görmekteyiz (R 2). Bu çark-ı felek uçları birleştirilmiş hilal biçimindeki daire içerisindedir ve on altı kolludur. Merkezde bulunan küçük daireden dışarıya doğru açılan on altı çizgi çıkarılmak suretiyle uçlarına burç adları yazılmıştır:

Resim 2: *Mecma'u'l Felekiyyât*'ta On İki Burç İsimleri Yazılı Çark-ı Felek (27a)

Belli bir merkez etrafında şekillenen çark-ı felek formu sürekli hareketin veya zamanın kaynağı durumunda olarak gökyüzünün önemli bir unsurunu teşkil etmekte, kompozit yapıdaki yıldızlar topluluğundan meydana gelmekte ve gök çarkı da denilmektedir.¹² Doğuda özellikle Türk coğrafyasında gök kubbede Altun veya Temür kazûk yanında bir de gök çarkının döndüğü kabul edilmektedir.¹³ Emel Esin bu motifin genellikle dört şekilde görüldüğünü söylemiştir ve bu şekillerden birini; Güneş'i işaret eden bir merkezden çıkan oklar şeklinde belirtmiştir.¹⁴ Eserde yer alan çark-ı felek motifi ile bu tanım uygun düşmektedir. Ayrıca bu sembolün taşıdığı göksel anlamlar da eserin içeriğine uygunluğu açısından önem arz etmektedir.

¹² Ahmet Çaycı, “Zaman ve Sanat Bağlamında Çark-ı Felek Motifi”, *Uluslararası İslam Medeniyetinde Zaman Sempozyumu*, Ekim 2015, C. II, s. 299.

¹³ Emel Esin, *Türk Kozmolojisi Giriş*, Kabcacı Yayınevi, İstanbul 2001, s. 42.

¹⁴ Çaycı, “Zaman ve Sanat Bağlamında Çark-ı Felek Motifi”, C. II, s. 304.; Emel Esin, “Kün-Ay”, *VII. Türk Tarih Kongresi Bildirileri*, Ankara 1972, C. I, s. 315.

1.1.1. Eserin Minyatürlü Sayfalarının Dağılımı

Eserin minyatürlü sayfalarının dağılımına geçmeden önce, genel durumu hakkında bilgi vermek gerekirse öncelikle cildin yoğun bir biçimde tahrip olduğu anlaşılmaktadır. Sayfalardaki deformasyondan anlaşılabileceği üzere suya maruz kalmış olabileceği düşünülmektedir. Yazıların mürekkebi dağılmış ve minyatürlerin boyaları karşı sayfaya geçmiştir. Yine sayfalarda eksik kısımlar, yırtıklar ve bant izleri de görülmektedir. Eserde üst üste yapılmış eski onarımlar bulunmaktadır. Ancak eserin son konservasyon uygulaması ile bu deformasyonlar giderilmeye çalışılmıştır. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı bünyesinde bulunan Kitap Şifahanesi ve Arşiv Dairesi Başkanlığı restoratörleri tarafından bu konservasyon işlemi gerçekleştirilmiştir. Uygulama dönemi Mart 2014 - Aralık 2014 tarih aralığındadır. Konservasyon öncesi ve sonrasının fotoğraflarına aşağıda yer verilmiştir:

Resim 3: Konservasyon Öncesi ve Sonrası Ön Kapak

Resim 4: Konservasyon Öncesi ve Sonrası Arka Kapak

Resim 5: Konservasyon Öncesi ve Sonrası Ön Kenar

Resim 6: Konservasyon Öncesi ve Sonrası İç Sayfa Örneği

Bu konservasyon uygulamasıyla eser günümüzdeki son halini almıştır. Yapılan çalışmayla eski onarımlara ait parçalar eserden çıkarılmıştır. Cildin üzerindeki orijinal parçalar çıkarılıp, yapıştırıcı kullanılmış olan kısımları temizlenmiş daha sonraki işlemlerden sonra yine tüm parçalar kapak yüzeyine yerleştirilmiştir. Kâğıtların içerisine işlemiş olan yapıştırıcı maddelerle bantlar sayfalardan arındırılmaya çalışılmıştır. Eserin dikişi iki duraklı zincir dikiş tekniği ile yapılmıştır.

Eserin geçirmiş olduğu çeşitli onarımlar göz önüne alındığında, sayfaların birbirine dikimi esnasında bazı hatalı birleştirmelerin yapılmış olabileceği düşünülmüştür. Eserin son konservasyonunda da sayfaları değişikliğe gidilmeden

önceki sırasıyla birleştirilmiştir. Bize bu hatalı sıralanışı asıl düşündüren ise minyatürler ve harflerin sayfalardaki dağılımıdır. Minyatürler ve harflerden yola çıktığımızda eserin sayfalarının yanlış düzende gelişi güzel bir araya getirildiğini fark etmiş bulunmaktayız. Çünkü burçlar astrolojik olarak belli bir sıraya sahiptir ve burç tasvirlerinin de minyatürlerde buna uygun sıra ile yazmada yer alması gerekmektedir. Minyatürlerdeki burç sıralamasının¹⁵ doğru olarak düzenlenmesiyle aynı zamanda harflerin alfabetik sırasının¹⁶ da düzene girdiğini görmekteyiz. Ancak yazmanın sayfalarının düzeni minyatür ve harf tespitinden yola çıkıldığı üzere, sadece burç minyatürlerinin ve babların devam ettiği yere kadar yapılabilmektedir. Kalan diğer minyatürler aynı sıralama ile kalmıştır. Eserin bu minyatürlü sayfalarının doğru olan sıralaması Tablo 1’de, düzenlenmeden önceki sayfa numarası ile düzenlendikten sonraki sayfa numarası halinde verilmiş, ardından minyatürlü sayfaların doğru olan sıralı görünüşleri görsel olarak eklenmiştir:

Tablo 1: *Mecma’u’l Felekiyyât* Minyatürlü Sayfaların Sıralanışı

	Minyatür	Düzenleme Öncesi Sayfa No.	Düzenleme Sonrası Sayfa No.
1.	Hamel Burcu	1b	1b
2.	Mikâil (sol) – Hamel Burcu (sağ)	9b	2b
3.	Yedinci Kat Gökteki Burç (sol) – Sevr Burcu (sağ)	10b	3b
4.	Sevr Burcu (sol) – Sevr Burcu (sağ)	11b	4b
5.	Melek-i Sufî Şemhûrşin	12b	5b
6.	Cevzâ Burcu	13b	6b

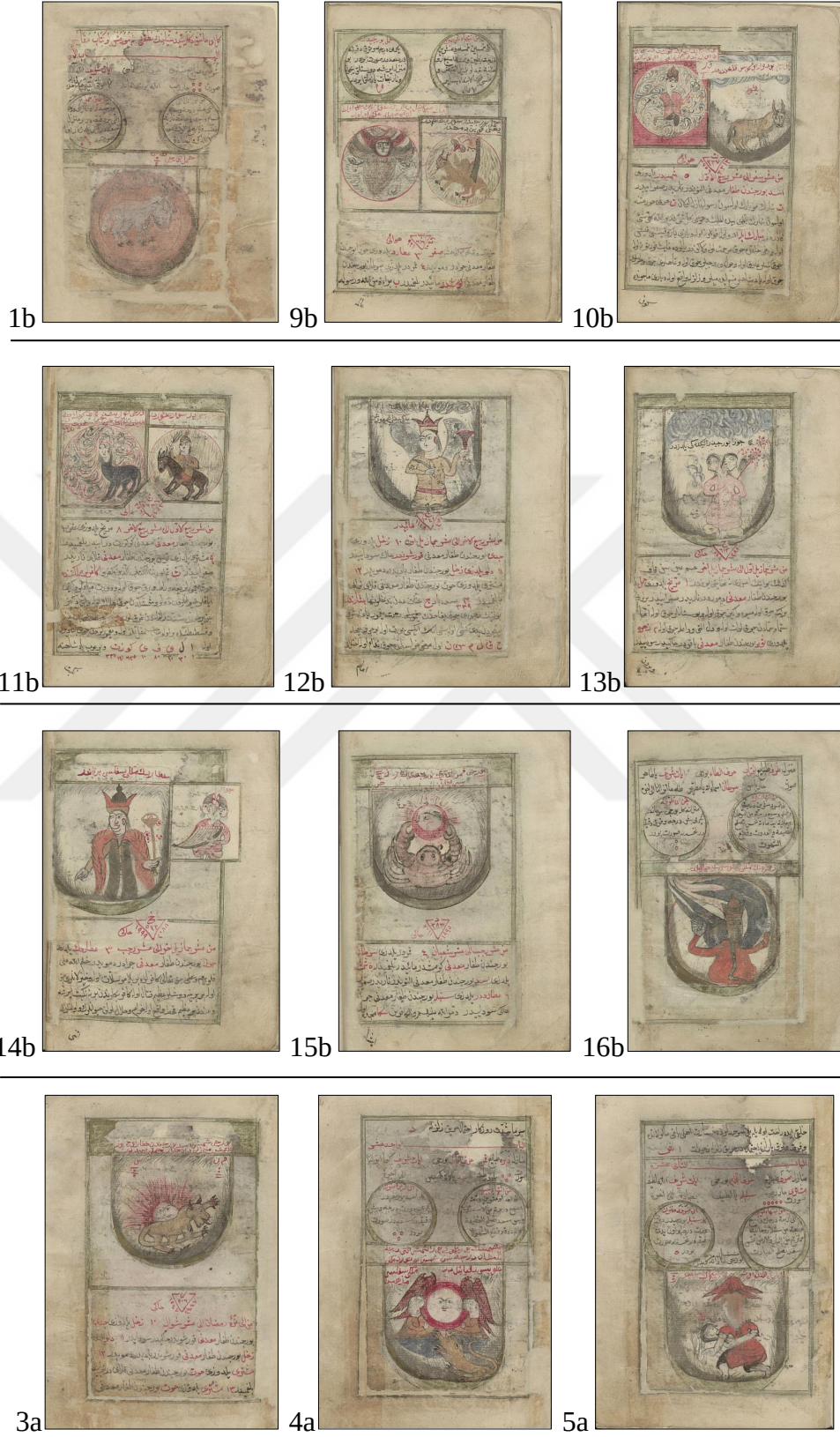
¹⁵ 1.Hamel (Koç), 2.Sevr (Boğa), 3.Cevzâ (İkizler), 4.Seretân (Yengeç), 5.Esed (Aslan), 6.Sünbüle (Başak), 7.Mizan (Terazi), 8.Akreb (Akrep), 9.Kavs (Yay), 10.Cedî (Oğlak), 11.Delv (Kova), 12.Hût (Balık) sıralamasıyla gidildiğinde birçok eserde yer aldığı üzere *Mecma’u’l Felekiyyât*’ta da burçların tasvirlerinin aynı düzende, sırasıyla bulunduğu görülmüştür.

¹⁶ Burçların doğru sıralanması eserin bablarında geçen ا,ب,ث,ج,د,ه,و,ز,ح,ط,ظ,ع,ف,غ,ق,ك,ل,م,ن,ي harflerinin, alfabedeki dizilişlerine uygun şekilde sıralanmasını sağlamıştır.

7.	Burkan Meleği (sol) – Cevzâ Burcu (sağ)	14b	7b
8.	Seretân Burcu	15b	8b
9.	Ayniyâil Meleği	16b	9b
10.	Esed Burcu	3a	11a
11.	Şems Gezegeni, Mezheb ve Rukyâil Melekleri	4a	12a
12.	Sünbüle Burcu	5a	13a
13.	Muhtelif Mîzan Felek	6b	14b
14.	Cebrâil Meleği	15b	15b
15.	Müşterî Gezegeni Ulvî Meleğii	8a	16a
16.	Mîzan Burcu	17a	17a
17.	Muhtelif Mîzan ile İlişkili Burç	18b	18b
18.	Akreb Burcu	20a	20a
19.	Azrâil Meleği	21b	21b
20.	Muhtelif Kavs Burcu	22b	22b
21.	Muhtelif Rahim-i Kavs	23b	23b
22.	Kavs Burcu	24b	24b
23.	Cedî Burcu	26a	26a
24.	Yağmurlara Tayin Edilen Melek	27b	27b
25.	Delv Burcu	28b	28b
26.	Zuhal Gezegeni (sol) – Delv Burcu (sağ)	30a	30a
27.	Merîh Gezegeni(sol) – Hût Burcu (sağ)	31a	31a
28.	Hût Burcu	32b	32b

29.	Şemsemâil Meleği	33b	33b
30.	Zühre Gezegeni	35b	35b
31.	Mikâil Meleği	36a	36a
32.	Kahrâil Meleği	36b	36b
33.	Zuhal Ulvî Meleği	37a	37a
34.	Müşterî Gezegeni	37b	37b
35.	Merîh Gezegeni	38a	38a
36.	Kamer Gezegeni	38b	38b
37.	Ebyaz Meleği	39a	39a
38.	Utârid Gezegeni	39b	39b
39.	Sevr Burcu	40a	40a
40.	Ahmer Meleği	40b	40b
41.	İsrâfil Meleği	41a	41a
42.	Rumâil Meleği	41b	41b
43.	Şemhûrşin Meleği	42a	42a
44.	Muhtelif Devr-i Kamer	47b	47b
45.	Şemsemâil Meleği	48b	48b
46.	Hurûs Meleği	49a	49a

Minyatürlü Sayfaların Sıralı Görünümleri¹⁷

¹⁷ Sayfa numaraları yukarıdaki Tablo 1’de yer alan “düzenleme öncesi sayfa no.”ya göre, minyatürlü sayfalar ise “düzenleme sonrası sayfa no.”ya göre sıralanmıştır. Yani görseller; yeniden yapılan sıralama ile dizilmiştir. Ancak bir karşılaştırma yapılması açısından yanlarındaki sayfa numaraları eski düzenine göre yazılmıştır.

6b

7b

8a

17a

8b

20a

21b

22b

23b

24b

26a

27b

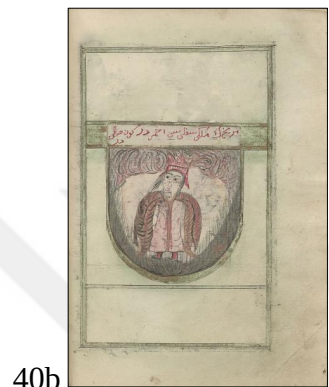
39a

39b

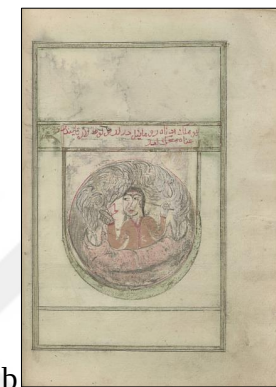
40a

40b

41a

41b

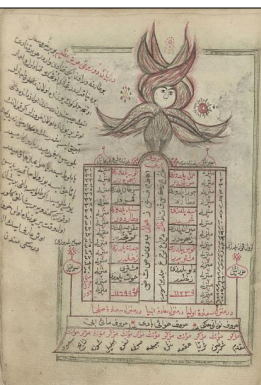
42a

47b

48b

49a

1.1.2. Eserin Muhtevasına Ait Kavramlar

1.1.2.1. Nücûm İlmi

Yıldızların insanları ve olayları etkilediği inancına dayanan¹⁸ sözde ilim diye tanımlanan, yıldızlardan, diğer gök cisimlerinden hareketle gelecekte haber verme uğraşısı olan astroloji¹⁹ kelimesinin de karşılığı olan “nücûm ilmi”, aynı zamanda yıldız falcılığının ve müneccimliğin karşılığı olarak kullanılan yıldızbilimdir. İslâm literatüründe ilm-i ahkâm-ı nücûm, ilmü’t-tencîm gibi isimlerle de anılmaktadır.

Felsefede küçük âlem (mikro kosmos) sayılan insan, büyük âlem (makro kosmos) ile olan ilgisi sebebiyle yıldızların etkisi altında bulunmaktadır.²⁰ Bu sebepten yıldızlar; insanların yazgı denen alinyazılarının yıldızlara, onların doğup batmalarına, hareketlerine bağlı oluşu gibi bir olayın önceden bilinmesi, ne gibi bir sonuca varacağının anlaşılması için de belirleyici olmuştur. Buna yıldız falı denilerek, yıldız falının vereceği sonuca karşı beslenen inanç kesin görülmüş ve onun şaşmayacağına, olduğu gibi çıkacağına inanılmıştır.

Yıldızları taşıdığına ve hareket ettirdiğine inanılan şeffaf gökküreye de felek²¹ denilmektedir. Yıldızların hareket ve konumlarını gösteren cetvellere ise zâyırçe²² adı verilmiştir.

¹⁸ Evangeline Adams, *Yıldızını Söyle Kaderini Öğren*, Nebioğlu Yayınları, İstanbul 1977, s. 12.

¹⁹ Astroloji; “astro” (yıldız, gök cisimleri) ve “logi” (bilim) kelimelerinden teşekkül etmektedir. Astroloji terimi ile beraber; zodyak, burç ve çoğu kere gezegen kelimeleri de aynı muhtevaya sahip olmuştur bkz. Sevim Asımgil, *Burçlar Nedir*, Çelik Yayınevi, İstanbul 1998, s. 64.

²⁰ *Türk Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1966, C. 3, s. 501.

²¹ Çoğulu eflâk olan “Felek (الفلک)” terimi Arapça’da kirmen ağırşığı; kadın göğsü; düz arazi üzerindeki kubbe şeklinde tepe, höyük; mehter takımının çalgı aletlerinden yarım küre şeklindeki zil gibi yuvarlak ve bombeli nesnelere verilen fekle ve filke adlarının aslı olarak geçmektedir bkz. İlhan Kutluer, “Felek”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1995, C. 12, s. 303. Edebiyatta ise gök, gökkubbe ve gökyüzünü ifade eden bu kelime divan şiirlerinde aynı zamanda çarh, âsüman, sipihr, gerdün feza ve sema kelimelerini karşılar ve çok defa bu kelimelerin yerine kullanılır. Çarh kelimesi yerine de kullanıldığını ifade ettiğimiz felek, bu kelime gibi geniş ve mecazi olarak dehr, dünya, devran, âlem, talih, baht, kader anlamlarını içine alır bkz. Cemal Kurnaz, “Felek (Edebiyat)”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1995, C. 12, s. 307. Felek Ortaçağ İslâm kozmolojisinde yıldızları taşıdığına ve hareket ettirdiğine inanılan şeffaf gökküre; gezegenlerin yörüngesi bir astronomi terimi olarak “yıldızların döndüğü yer” manasındadır. İslâm âlimleri yedi gezegenin hareketini iç içe geçmiş yedi saydam halka tasavvur ederek açıklamışlardır. Her halkaya birer gezegenin bindirildiği, Allah’ın izniyle döndüğü fikrini benimsemişlerdir bkz. Edward William Lane, *An Arabic-English Lexicon*, Librairie du Liban, 1980, C. VI, ss. 2443-2444. Müslüman gökbilimcilerinden Bîrûnî daire ve felek kelimelerinin eş anlamlı olduğunu, ancak felek kelimesinin daha ziyade hareket halindeki bir daireyi göstermek üzere küre yerine kullanıldığını belirtmiştir. Fahreddin er-Râzî dönen her şeye Arapça’da felek dendiğini, fakat feleğin dönme olayının fâili mi yoksa mahalli mi olduğunda ihtilâf bulunduğunu söylemektedir. Dahhâk b. Müzâhim el-Hilâlî’nin öncülüğünü yaptığı görüşe göre felek bir gök cismi değil gezegenlerin dönüş yeridir. Çoğunluğunun onun cismani fakat şeffaf bir döner varlık olduğunu, gezegenlerin de

İlm-i nücûm yani astrolojinin belirlenebilen ilk kaynağı Mezopotamya olup bu bölgenin güneyinde yaşayan ve yıldızlara bağlı inanç sistemi olan Keldanîler tarafından ortaya konduğu kabul edilmektedir. Daha sonraları astroloji, Keldanîler'den Mısır'a geçmiştir. Yunanlılar bu bilimi Mısır'dan almışlardır. Ünlü astronom Batlamyus²³ astrolojinin temel kitaplarından birini yazmıştır. Araplar da bu bilimi Yunanca'dan Pehlevi'ye çevrilmiş kitapları kendi dillerine aktararak elde etmişlerdir. Bu işte öncülüğü Ebu Maşer el-Belhî²⁴ yapmıştır. Klasik dönemlere ait astroloji üzerine önemli bilgilere sahip Yahudi bilginler zamanla Arapların öğretmenleri olmuşlardır. Daha sonraları ise astroloji Haçlı seferleri ve Endülüs vasıtasıyla Batı'ya geçmiştir. 15-16. yüzyıllar, Batı'da astrolojinin gelişimine sahne olmuş ve özellikle Yeni-Eflatunculuk ve Hermesçilik ile birlikte yayılmıştır. Güneş merkezli sistemin²⁵ ve yeni gezegenlerin keşfiyle ise bugünkü şeklini almıştır.²⁶ Astrolojiye dair bilinen ilk yazılı belge MÖ 17. yüzyıla aittir. Söz konusu belge Babil

üzerinde yer aldığı bu görünmeyen cisimle birlikte döndüğünü söyleyenlerin de olduğu yani anlaşılacağı üzere gerek feleğin hareketli, yıldızları hareketsiz, gerekse yıldızları hareketli, feleği hareketsiz sayan alternatif fikirler ileri sürülmüştür bkz. Kutluer, “Felek”, ss. 304-306. İbn Arabî diğer kavramlarda olduğu gibi felek kavramına da yeni anlamlar giydirek bu kavramı âlemdeki maddî ve mânevî her şey ile irtibatlandırarak bir genişlikte kullanmıştır. Kozmolojik açıdan incelemekle kalmadığı felekleri aynı zamanda ontolojik açıdan da inceleyerek, zâhir ve bâtın bütünlüğünü korumuştur bkz. Veysel Akkaya, “İbnü'l-Arabî'nin Kozmolojisinde Felekler (Yörüngeler)”, *Turkish Studies*, Ankara 2018, s. 23. İhvân-ı Safâ, semalar (gökler) ile küreler (felek) aslında aynı şeydir ve yüce olduğu için sema, döngüsel olduğu için de küre olarak adlandırılmıştır demektedir. İhvân-ı Safâ, *İhvân-ı Safâ Risâleleri*, Ali Durusoy, vd. (çev.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2013, C.2, s. 28.

²² “Zâyirçe (زایرچه)” veya “zâirçe” Arapça “zevr” (ziyaret) kökünden türeyen “zâir” (ziyaret eden, ziyaretçi) kelimesinin sonuna Farsça küçültme eki “-çe”nin getirilmesiyle ya da zâir ile “câe” (geldi) fiilinin birleştirilmesi suretiyle oluşturulmuş olabileceği gibi Farsça “zîç” kelimesinden “zâyîçe” şeklinde de türetilmiş olabilir ve bazı bölgelerde zâyirçe biçiminde telaffuz edilmiştir. Zâyirçe ve zâyîçe zaman zaman eş anlamlı gibi kullanılmış, bazen ilki astronomi ikincisi astrolojinin karşılığı kabul edilmiştir bkz. İlyas Çelebi, “Zâyirçe”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2013, C. 44, s. 160.

²³ Batlamyus (Ptolemaios), kendinden önceki astronomi bilgisinin sentezini yaparak yer merkezli kuramın matematiksel ilkelerini belirleyen, İskenderiyeli ünlü astronomdur. Astronomiye ilişkin çalışmalarını ise *Almagest (Matematiksel Sentez)* adlı yapıtında toplamıştır bkz. Yavuz Unat, “Batlamyus”, *Felsefe Ansiklopedisi*, Ahmet Cevizci (haz.), Etik Yayınları, İstanbul 2003, C. 2, s. 192.

²⁴ Ebû Ma'sher el-Belhî, Latin dünyasında Albumasar, Bizanslılar tarafından ise Apomasar adıyla tanınan, 9. yüzyılın önde gelen müslüman astronom ve astrologlarından. Belh'te doğmuştur. Astronominin müsbit verilerine dayanarak astrolojiyi temellendirmeye çalışmıştır bkz. Muammer Dizer, “Ebû Ma'sher el-Belhî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, C. 10, s. 182.

²⁵ Kopernik tarafından 1543 yılında yayımlanan *De Revolutionibus Orbium Coelestium (Göksel Kürelerin Devinimleri Üzerine)* adlı meşhur eserinde güneş merkezli kuramı tanıtmıştır. Batı'daki çalışmalarla kanıtlanmış, Tycho Brahe, Galileo Galilei, Johannes Kepler ve Isaac Newton'un çalışmaları ile 17. yüzyıldan sonra kuram tam olarak kabul edilmiş ve modern astronominin temelleri atılmıştır bkz. Yavuz Unat, “Kopernik Kuramı ve Osmanlılar”, *Bilim ve Ütopya Dergisi*, 2018, S. 289, s. 58.

²⁶ Titus Burckhardt, *Muhyiddin İbn Arabî'nin Mistik Astrolojisi*, Mehmed Temelli (çev.), Verka Yayınları, Ankara 2018, ss. 10-11.

Kralı Ammisaduqa zamanında yazılmış olan Venüs tabletidir. Tablette hem kehanetler hem de gözlemler yer almaktadır.

Aynı zamanda astrolojinin tarihi, hayatı düzenlemek için gökyüzünün incelenmesinin yanı sıra dinsel tarihle de iç içe geçmiştir. Güneş ve Ay'ın ekinokslar, tutulmalar gibi hareketleri dinsel ritüeller için de kullanılmıştır. Ayrıca Güneş'in günlük hareketleri olan doğuşu ve batışı; doğumu ve ölümü, karanlığı ve aydınlığı anlatmak için de kullanılmıştır.²⁷

Astrolojinin astronomi²⁸ ile kesin olarak ayrılması yavaş yavaş ve bir hayli geç olmuştur. Nücûm ilmi olarak geçen astroloji, astronomi ile karıştırılmamalıdır. İslâm literatüründe astronomi ayrı bir ilim dalı olarak “ilmi heyet” ismiyle kullanılmıştır.²⁹ Birçok filozof Aristo'nun bilim sıralamasına göre astrolojiyi tabii ilimlerin bir kolu olarak saymışlar, fakat astronomlar, astrologlar ve Farabî, İhvan-ı Safâ üyeleri ve İbn Haldun gibi ilim adamları Batlamyus'a uyararak astrolojiyi matematiğin dört temel kolundan biri olan astronominin bir parçası kabul etmişlerdir.³⁰

Astroloji ve astronomiyi karşılaştırdığımızda; astroloji yıldızların konum ve hareketlerinin bir işaret sistemi oluşturduğuna ve bu sistem sayesinde gelecek, şimdiki durum ve geçmişe dair bilgi elde etmenin mümkün olduğuna inanılmasıdır; bu anlamda astroloji astronominin metafiziğidir.³¹ Astroloji kanıtlanmış deneylere, somut bulgulara dayanan, akademik ve geleneksel bilimlere uymayan başkaca bilimler gibi, gerçek bir bilim olarak görülmemiştir. Gerçek bilim gökyüzünün araştırılmasını Astronomi'ye Gökbilim'e bağlamaktadır. Çünkü Gökbilim somuttur, ölçülebilen olaylardan oluşmaktadır. Astroloji ise soyuttur, somut kitle ve olaylardan soyut sonuçlar çıkartılmaktadır.³² Astroloji, Ay, Güneş ve gezegenlerin hareketlerinin yorumlanmasından oluşan eski bir sanattır. Eskiliği doğru olmasını gerektirmez tabii; fakat binlerce yıldır sürüp giden astrolojik gelenekler, bunun çok

²⁷ Barış İlhan, *Astroloji Dersleri*, Ayşem Aksoy (der.), İlhan Yayınevi, İstanbul 2004, s. 16.

²⁸ Astronomi; Yunanca astro (gökcismi) ve nomos (kanun) sözcüklerinin bileşiminden gelmektedir. Evreni, gezegenleri, diğer gök cisimlerini ve bu cisimlerin oluşumlarını, evrimlerini, fiziksel yapılarını, kimyasal bileşimlerini, birbirlerine göre konumlarını, hareket yasalarını inceleyen bir bilim dalıdır bkz. Yavuz Unat, “Astronomi”, *Felsefe Ansiklopedisi*, Ahmet Cevizci (haz.), Etik Yayınları, İstanbul 2003, C. 1, s. 637.

²⁹ Mehmet Ali Bulut ve Yaşar Sönmez (haz.), *Astroloji Ansiklopedisi*, Milliyet, İstanbul 1991, s. 5.

³⁰ Safa Kılıçoğlu, vd., “Astroloji”, *Meydan Larousse Büyük Lugat ve Ansiklopedi*, Sabah Yayınları, İstanbul 1992, C.2, s. 187.

³¹ Fehd, “İlm-i Ahkâm-ı Nücûm”, s. 124.

³² Scognamillo, *Astroloji ve Yıldız Bilimi*, s. 11.

değer taşıdığına işaret etmektedir. Modern astrologlar, astrolojinin hem bir bilim hem de bir sanat olduğunu düşünebilmektedirler. Ama bu matematik gibi kesin bir bilim sayılmamaktadır. Astroloji, daha çok uygulayanın ilmî bilgisini ve gereken durumda bu bilgiyi yorumlayabilmek maharetini gerektiren tıbbı benzetilebilir.³³ Başka bir tanımda ise: “Astroloji bilimi, bilindiği gibi, insanların doğum zamanı ile yıldızlar ve burçlar arasındaki ilişkileri araştıran bir bilim dalıdır. İnsanların uğraştıkları en eski bir bilim dalıdır”³⁴ şeklinde ifade edilmiştir. Bakıldığında yorumsal bir sanat, bir fal çeşidi olan astroloji, bilimsel kaynaklarını astronomide bulmaktadır. Bu kaynaklara dayanarak, kendine özgü yöntemlerini kurup öne sürmektedir.

Her türlü kehanet ve fal çabasını temelden reddeden İslâm içinde astroloji, kehanet yönüyle değil bir sembolizm aracı olarak yer almıştır. Her ne kadar toplumda astrolojiyi bir kehanet aracı olarak kullananlar olduysa da bu hiçbir zaman dinde meşruluk zemini kazanmamıştır. Gerek Farabî ve İbn Sina gibi filozoflar gerekse İmam Şafî ve İmam Eşarî gibi hukukçu ve kelamcılar astrolojiye karşı çıkarken, İbn Arabî ise astrolojiye kehanet aracı olarak değil İlâhi takdirin kozmik işaretleri olarak yaklaşmıştır.³⁵

Âlimlerin, astrolojinin doğrulanması ve hakikati konusunda fikir ayrılığı içerisinde olduğu anlaşılmaktadır. Onlardan bazıları küresel fertlerin, bu âlemde var olan şeylere onlar var olmadan önce işaret ettiklerini düşünürler, diğerleri onların işaretleriyle beraber fiil ve etkilerinin de bulunduğu düşüncesine ve inancına sahiptirler. Bazılarıysa onların fiil, etki ve işaretlerinin asla bulunmadığını düşünerek buna inanmaktadırlar.³⁶

Yıldızların gökyüzündeki durumlarına bakarak anlam çıkaranlara ise “müneccim” denilmiş ve bu müneccimlerin yaptıklarının gaybden haber vermekle bir ilgisi olmadığı vurgulanmıştır. Onların bütün yaptıkları, yıldızların etkilerinden ve onlardan havaya yayılan mizaçtan hareketle, biraz da kâinatın ayrıntılı bir şekilde incelenmesinden kaynaklanan sezgi gücüyle tahminlerde bulunmaktır.³⁷ Müneccimlerin yönetici zümre içinde yer almasında İran devlet geleneğinin büyük

³³ Sheila Geddes, *Astroloji, Yıldızlar ve Geleceğiniz*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1978, s. 24.

³⁴ Adams, *Yıldızını Söyle Kaderini Öğren*, s. 30.

³⁵ Titus Burchardt, *Astroloji ve Simya*, Mehmed Temelli (çev.), Verka Yayınları, İstanbul 1999, s. 226.

³⁶ İhvân-ı Safâ, *İhvân-ı Safâ Risâleleri*, Ali Durusoy, vd. (çev.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, C.1, ss. 102-103.

³⁷ İbn-i Haldûn, *Mukaddime*, Halil Kendir (çev.), Yeni Şafak (Kültür Armağanı), İstanbul 2004, C. 1, s. 148.

etkisi olmuş, Abbâsîler devrinde de halifeler ve ordu kumandanları müneccimleri yanlarından eksik etmemişlerdir. Müneccimler, hangi gün ve saat hangi işin yapılması yahut yapılmaması gerektiği konusunda yöneticilere tavsiyelerde bulunmuşlardır.³⁸ Osmanlı Devleti'nin astroloji sistemine de el attığı ve bu sistemi devlet yönetiminde kullandığı bilinmektedir. Astroloji bilim ve din adamlarının çalışmaları ile her zaman önem taşımış, rasat ve hesap yöntemleri ile çalışmalar ilerletilmiş ve çeşitli çalışma metodları geliştirilmiştir³⁹.

Gezegenlerin burçlar içerisindeki hareketlerini izleyerek, yeryüzündeki varlıklar ve Dünya üzerinde nasıl etkiler yarattığını inceleyen bu astroloji ilminin temelini yedi gezegen, Ay, Satürn, Jüpiter, Mars, Güneş, Venüs, Merkür oluşturmaktadır. Güneş'in dönencesi de burç denen on iki kısma ayrılmış, her kısımdaki sabit yıldızlar ise durum ve şekillerine göre isim almışlardır. Bu burçlar ise Koç, Boğa, İkizler, Yengeç, Aslan, Başak, Terazî, Akrep, Yay, Oğlak, Kova ve Balık olarak adlandırılmıştır.⁴⁰

1.1.2.2. Hurûf İlmi

Harflerin ilmi literatürde daha çok hurûf ilmi olarak geçmektedir. Bu ilim harflerin insan, tabiat ve hadiseleri etkileme gücünün bulunduğu veya bunların gaybdan haber vermede yararlı olduğu iddiasına dayanmaktadır. Gizli anlamlar içerdiği kabul edilen harflerle ilgili bu inanca eski Mısır, Yakındoğu ve Hint uygarlıklarında, daha sonraları Yahudi, Hristiyan ve İslâm kültürlerinde rastlamak mümkündür.

Hurûf ilminin İslâm dünyasında ilgi görüp yaygınlaşmasında Ma'rûf-i Kerhî, Zünnûn el-Mısırî, Sehl et-Tüsterî, Cüneyd-i Bağdâdî, Ebû Bekir eş-Şiblî, Abdülkâdir-i Geylânî, Şehâbeddin es-Sühreverdî el-Maktûl, Ahmed b. Ali el-Bûnî ve Muhyiddin İbnü'l-Arabî gibi mutasavvıfların büyük tesiri olmuştur; niyahet bu telakki, Fazlullah-ı Hurûfî'nin öncülüğünü yaptığı Hurûfîlik akımının da temelini teşkil etmiştir.⁴¹

³⁸ Fehd, "İlm-i Ahkâm-ı Nücûm", s. 126.

³⁹ Şenay Yangel, *Türk Medeniyetlerinde Astroloji Astronomi ve Müneccimbaşılık*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 2018, s. 85.

⁴⁰ Çalışmanın ikinci bölümünde burçlar ve gezegenler, başlıklar halinde ayrıca anlatılacaktır.

⁴¹ Mehmet Emin Bozhüyük, "Hurûf", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1988, C. 18, ss. 397-399.

İbn Arabî *Fütûhât* adlı eserinde bazı bablarda harflerin ilminden bahsetmektedir. Bu konuda müstakil kitaplar da yazmıştır.⁴² İbn Arabî'nin de belirttiği gibi harflerin ilmi veliler ilmidir. Tirmizi de bu ilme “ilmü'l-evliya” adını vererek veliler ilmi olduğunu söylemiştir. Harfler ilmi, bir düşüncenin, bir nazariyenin ürünü değildir; bu bir Allah vergisidir. Nun harfi için bilgiler verirken şöyle demektedir: “Nun harfi bir yarım küredir ve öyle acayip, öyle harika özellikler taşır ki onları ancak teslimiyet peştamalını beline sıkı sıkıya bağlayan ve boş yere itiraz edenin ve gereksiz yere konuşanın tasavvur edemediği ölümün ruhunu kendinde gerçekleştiren kimse anlayabilir.” Bu da demek oluyor ki burada bahsedilenleri, sadece onları anlamaya istidadı olanlar anlayabileceklerdir. Yine bir başka metinde İbn Arabî: “Müteakip ayetler hakkında da birtakım değerlendirmeler yapacağım. Ancak, ben bunu kendisiyle ahitleştiğim Rabb'dan aldığım bir emirle yaptım. Dolayısıyla ben bunlardan ancak bir izin yoluyla söz ediyorum. Nitekim bana bir sınır çizildiğinde, ben orada duracağım” demektedir.⁴³

“Harfler de bizim gibi bir âlemdir” diyen İbn Arabî, harfler ile insan veya daha genel anlamda varlıklar arasındaki benzerliğin zeminini kurmaktadır. İbn Arabî'nin harf sembolizmi, bir yandan onun ilahî isimler görüşü, öte yandan kozmik düzen ve bu bağlamda akıllar, nefisler, felekler, yıldızlar, göksel cisimler, tabiat ve unsurlar görüşüyle yakından ilgilidir.⁴⁴ Bu ilim ayrıca İbn Arabî'nin *Fütûhat* adlı eserinin yirminci bâbında iddia edildiği üzere Hz. İsâ'nın bir ilmidir.

İlahi kelimeleri oluşturan özlerin sayısı yirmi sekizdir. Harflerin potansiyel varoluş düzeyinden görünür âlemdeki belirlenmiş varlık düzeyine geçişi feleklerin dönme eylemi vasıtasıyla vuku' bulur. Harfler, semantik ve sembolik anlamlar taşıdıkları için bâtinî bilginin bütün alanlarına ulaştıran bir vasıttır.⁴⁵

Yine İbn Arabî'nin harfler ve tabiatları hakkında bir tablosu bulunmaktadır. Bu tabloda harfleri sıcaklık, soğukluk, kuruluk ve nemlilik hanesine göre yerleştirmiştir. Sıcak harfler elif, he, tı, mim, fe, şın, zâl; soğuk harfler be, vav, ye,

⁴² Fütûhât adlı eserinde 2. bab, 5. bab, 20. bab, 26. bab'larda bu ilme yer vermiştir. Müstakil olarak yazdığı kitaplar ise Kitâbü Esrârü'l-Huruf; Kitâbü'l-Elif; Kitâbü'l-Ba; Kitâbü'l-Mim ve'l-Vav ve'n-Nun; Kitâbü'l-Ya; Kitâbü'l-Celale; Kitâbü'l-Mebadi ve'l-Gayât'tır bkz. İbn Arabî, *Harflerin İlmî*, Mahmut Kanık (çev.), Asa Kitabevi, Bursa 2000, ss. 13-14.

⁴³ İbn Arabî, *Harflerin İlmî*, s. 14.

⁴⁴ Ekrem Demirli, “Normatif Geleneğe Karşı Sembolik Anlatım: İbnü'l Arabî'de Harf Sembolizmi”, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İstanbul 2008, S. 17, s. 228.

⁴⁵ Pierre Lory, “İbn Arabî'nin Eserlerinde Dil ve Harfler Sembolizmi”, M. Mustafa Çakmaklıoğlu (çev.), *Bilimname X*, 2006, S. 1, s. 175.

nun, sad, te, dad; kuru harfler cim, za, kâf, sin, kaf, se, zı; nemli harfler dâl, ha, lâm, ayn, ra, hı, gayn olarak belirtilmiştir. Bu yirmi sekiz harf aynı şekilde Bûnî'nin *Şemsu'l-Maarif* inde de geçmektedir. Bu dört nevi harfleri; ateş kendi nefsinde sıcaklık ve kuruluğu, hava rutubetle sıcaklığı, su nemlilik yani rutubetle soğukluğu, toprak kuruluk ve soğukluğu içinde toplamış şeklinde açıklamaktadır.⁴⁶

Kendisinden toprağın var edildiği felekten peltek Se harfi; Te harfi; ayrıca başı hariç Cim harfi; Lâm harfinin eğrisinin yarısı; Hı harfinin başı; He harfinin üçte ikisi; kuru Dâl harfi; Nun ve Mim harfleri meydana getirilmiştir. Kendisinden suyun var edildiği felekten Şın, Gâyn, Tı, Ha, Dad ve noktası; Fa'nın gövde uzantısı; Kaf'ın başı ve eğrisinin bir kısmı; Zı'nın alt dairesinin yarısı meydana getirilmiştir. Kendisinden havanın var edildiği felekten He'nin son tarafı, yani dairesini kapatan kısmı; Fa'nın başı; daire oluşturan Hı'nın eğrisi; kuyruğuyla birlikte Zı'nın dairesinin üst yarısı; Zâl harfi; Ayn harfi; Za, Sad ve Vav harfleri meydana getirilmiştir.' Unsurların felekleri ve harflerin feleklerine de değinilmiştir. Kendisinden ateşin var edildiği felekten Hemze, Kâf, Ba, Sin Ra, Cim'in başı; başı hariç aşağıdan iki ucuyla Ya'nın gövdesi; Lâm'ın ortası; başı hariç Kaf'ın gövdesi meydana getirilmiştir. Bütün bu harfler aslında Elif'in hakikatinden sudur etmişlerdir. Elif, ruh ve his olarak onların feleğidir.

Allah'ın var ettiği suretler su, ateş, hava, topraktır ve bu suretleri biri diğerinin içine girebilecek şekilde var etmiştir. Dolayısıyla, ateş havaya dönüşebilir; hava da ateşe dönüşebilir, tıpkı Te harfinin Tı harfine; Sin harfinin Sad harfine dönüşmesi gibi. Gerçekten de kendisinden ilk ilkelerin/ana unsurların meydana geldiği bu felekten ve bu unsurlardan harfler meydana gelmiştir⁴⁷ ifadeleriyle unsurların felekleri, harflerin felekleri ile felek ve unsurlardan harflerin meydana gelişi anlatılmak istenmiştir.

Harflerin, tabiat ve hadiseleri etkileme gücünün bulunduğu veya bunların gaybdan haber vermede yararlı olduğu iddiasına dayanmakta olan bu ilimden yararlanılmak suretiyle *Mecma'u'l Felekiyyât*'ta da gelecek hakkında tahminlerde bulunulmuştur. Eserde insan ve tabiat üzerindeki etkisiyle belirtilen tarihlerde, nerede gerçekleşeceğine dair bilgiler verilmiştir. Ayrıca harflerin tabiatlarına da yer

⁴⁶ Ahmed b. Ali el-Bûnî, *Şemsü'l Maârif (Büyük Bilgiler Güneşi)*, Selâhattin Alpay (çev.), Sedef Yayınevi, İstanbul 1979, s. 38.

⁴⁷ Kitapta geçen bu metinlere 415, 416, 417, 418, 419 ve 420 numaralı paragraflarda ulaşılmaktadır bkz. İbn Arabî, *Harflerin İlmi*, ss. 83-84.

verilmiştir. Eserde geçen harflerin tabiatları ve sayı değerleri ters üçgenler oluşturularak çevresine yazılmıştır. Harflerin tabiatları mâi (su), nârî (ateş), hevâî (hava), hâkî (toprak) olarak geçmektedir. Aşağıda *Mecma'u'l Felekiyyât*'ta harflerin sırlarının bahsedildiği kısımlardan önce verilen harflerden Elif harfi örneği eserde geçtiği üzere gösterilmiş ve tüm harfler ise tablo halinde düzenlenerek bir araya getirilmiştir:

Resim 7: *Mecma'u'l Felekiyyât*'ta Elif Harfi Tabiatı ve Sayısal Değerleri (Elif, Nârî, 199-16-1421)

Tablo 2: *Mecma'u'l Felekiyyât*'ta Harflerin Tabiatları ve Sayısal Değerleri

Harf	Tabiat	Sayısal Değerler			Harf	Tabiat	Sayısal Değerler		
ا	Nârî	199	16	1421	ض	Hevâî	1231	655	506
ب	Hevâî	921	616	1049	ط	Nârî	1412	539	1627
ت	Hevâî	3706	337	3313	ظ	Mâî	2028	593	2627
ث	Mâî	2561	763	2793	ع	Hâkî	1443	197	1997
ج	Mâî	1118	1041	401	غ	Hâkî	1820	114	1391
ح	Hâkî	1889	612	1288	ف	Nârî	1149	657	1843
خ	Hâkî	1999	522	2088	ق	Mâî	1246	60	1909
د	Hâkî	2011	283	1990	ک	Mâî	1843	635	1968
ذ	Nârî	1363	141	1980	ل	Hâkî	1239	1097	1806
ر	Hâkî	1547	506	2447	م	Nârî	1841	339	1139
ز	Mâî	1647	195	1777	ن	Hevâî	2145	765	1843

س	Mâi	1260	524	1748	و	Hevâî	2483	468	1832
ش	Nârî	1488	1095	1591	ه	—	2007	709	1783
ص	Hevâyî	3113	595	2513	ى	Hevâî	2000	579	1843

Arap alfabesinin ilk tertibi ve harflerin taşıdığı sayı değerlerine dayanan hesap sistemi olan “ebced”⁴⁸, kendi içinde de hesaplamalara sahiptir ve bu hesaplamalarda da rakamların değerleri değişmektedir. Bunlar; asıl ebced hesabı (cümle-i sağır), en küçük ebced hesabı (cümle-i asğar), büyük ebced hesabı (cümle-i kebir) ve en büyük ebced hesabı (cümle-i ekber)dir.⁴⁹ Bu hesaplama şekillerinden büyük ebced hesabını *Mecma’u’l Felekiyyât*’ta da görmekteyiz. Yukarıdaki tabloda bulunan harflerin sayısal değerlerinden ikincisi, bulunduğu harfin büyük hesabıyla gerçekleştirilen “Ebced-i Arabî”⁵⁰ değerini vermektedir. Yukarıdaki tabloda bulunan değerlerin aşağıdaki Ebced-i Arabî cetvelindeki⁵¹ değerler ile aynı olduğunu, hesaplamaların örtüşüğünü görmekteyiz.

Tablo 3: Ebced-i Arabî Cetveli

ا	Elif - 16	ي	Ye - 579	ق	Kaf - 60
ب	Ba - 616	ك	Kef - 635	ر	Ra - 506
ج	Cim - 1041	ل	Lam - 1097	ش	Şin - 1095
د	Dal - 283	م	Mim - 339	ت	Te - 337
ذ	He - 709	ن	Nun - 765	ث	Se - 763
ر	Vav - 468	س	Sin - 524	خ	Hi - 522
ز	Ze - 141	ع	Ayin - 197	ذ	Zal - 195
ح	Ha - 612	ف	Fe - 657	ض	Dad - 655
ط	Tı - 539	ص	Sad - 595	ظ	Zı - 593
				غ	Gayın - 114

Mecma’u’l Felekiyyât’ta bahsettiğimiz ters üçgen şeklindeki muskalara yerleştirilen harfler ve tabiatları, ayrıca bir babın sonundaki metnin devamında dört

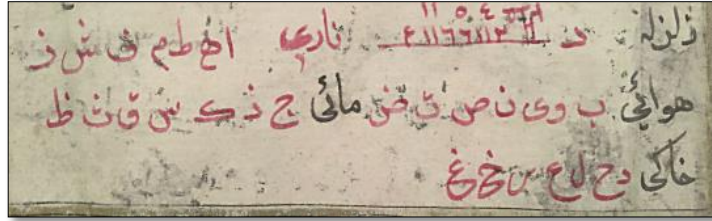
⁴⁸ “Ebced” kelimesi daha fazla kullanılmakla beraber “abcad”, “ebicad”, “ebiced”, “abucad” da denilmektedir. Arap alfabesindeki harflerin daha kolay ezberlenebilmesi için harflerin birleştirilmesiyle meydana getirilmiş sekiz manası olmayan kelimelerin ilki ve diğer kelimelerin tümüne verilen bir ad olmuştur. Eski alfabeye verilen isim de denilebilir bkz. İsmail Yakıt, *Türk-İslâm Kültüründe Ebced Hesabı ve Tarih Düşürme*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2003, s. 25.

⁴⁹ Ahmet Maraşlı, *Kur’an’da Sırlı Diziliş*, Okul Yayınları, İstanbul 2003, s. 83.

⁵⁰ Harflerin karşılığı olan sayıların yazı ile yazılmalarından oluşan kelimelerin Ebcedî Kebir ile toplanması ve toplanan kelime kaç harften oluşuyorsa o harfin de eklenmesinden çıkan adet, harfin Ebcedî Arabî değeri olmaktadır.

⁵¹ Cetvel için bkz. Bülent Kısa, *Havâss’ın Derinlikleri: Açıklanmayan Yönleriyle İslami Büyü, Vefkler, Esmâ’ül Hüsnâ*, Hermes Yayınları, İstanbul 2005, C. 2, s. 119.

tabiat ve bunlara ait harfler sıralanmış olarak verilmiştir (R 8). Ayrıca ters üçgenlerdeki harflerden “ه (he)” harfinin tabiatı eksik bırakılarak yazılmamış olsa da eserdeki bu metnin içinde bahsedilen tabiatlarda, nârî olan harflerin arasında gösterilmiştir:

Resim 8: *Mecma'u'l Felekiyyât*'ta Nârî, Hevâî, Mâî ve Hâkî Tabiatlara Göre Harfler

Mecma'u'l Felekiyyât'ta harflerin burçları da bildirilmiştir. Bu on iki burç ve yirmi sekiz harfin eşleşmeleri şu şekildedir:

Hamel	→ ب/ا
Sevr	→ ه, د, ج
Cevzâ	→ ز, و
Seretân	→ ط, ح
Esed	→ ك, ی
Sünbüle	→ ن, م, ل
Mîzân	→ ع, س
Akreb	→ ص, ف
Kavs	→ ش, ر, ق
Cedî	→ ث, ت
Delv	→ ذ, خ
Hût	→ غ, ظ, ض

1.1.2.3. Remil İlmi

Remil⁵² kendine özgü şekiller ile gâipten haber veren bir nevî faldır. İlk zamanlar bu şekiller parmakla kum üzerine çizildiği için remil denilmiştir. Rivâyete

⁵² Remil (رمل), Arapça kum demektir. Eskiden kağıt yerine kum kullanıldığı için bu tabir meydana gelmiştir. Bununla uğraşanlara “remmal” denilmiştir. Birtakım nokta ve çizgilerle gaybı keşfetme

göre remil ilmi, Hz. Âdem'den itibaren İdris peygamber vasıtasıyla Danyal peygambere bildirilmiştir. Remlin esası nokta olup her iki nokta bir çizgi oluşturmaktadır. On altıncı şekil üzerinde işlem gören remilde kutlu ve kutsuz şekiller bulunmaktadır. Sonucu iyi çıkarsa “beyaz düştü” denmektedir.⁵³

Sennur Sezen'nin kitabından edindiğimiz bilgilerle oluşturduğumuz aşağıdaki tabloda remil işaretleri, remil adları ile iyilik ve kötülük belirtileri verilmiştir.⁵⁴

Tablo 4: Remil İlmi İşaretleri, Adları ve Belirtileri

Remil İşareti	Remil Adı	Remil Belirtisi
	Lahyan	Sa'dı hariç/3. derece iyi belirti
	Kabz-ı dahil	Sa'dı dahil /1. derece iyi belirti
	Kabz-ı hariç	Nahs-ı hariç/3. derece kötü belirti
	Cemaat	Nahsı sabit mümtezic/2. derece kötü belirti
	Ferah (Cudele)	Sa'dı munkalip/4. derece iyi belirti
	Akle	Nahsı munkalip/4. derece kötü belirti
	Enkis	Nahsı dahil/1. derece kötü belirti
	Hamre	Nahsı sabit/2. derece kötü belirti

ilmidir bkz. Mehmet Zeki Pakalın, “Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü”, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1972, C. 3, ss. 27-28.

⁵³ İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Akçağ Yayınları, Ankara 1995, s. 389.

⁵⁴ Burada belirtilen remil işaretlerinin isimleri, iyilik ve kötülük belirtilerinin dereceleri ile için ve ayrıca remil falının hazırlığı ve yorumlanması için bkz. Sezer, *Osmanlı'da Fal ve Falnameler*, ss. 43-71.

	Beyaz	Sa'dı sabit/2. derece iyi belirti
	Nusratı harice	Sa'dı hariç/3. derece iyi belirti
	Nusrat-ı dahile	Sa'dı dahil/1. derece iyi belirti
	Utebe-i hariç	Nahsı hariç/3. derece kötü belirti
	Nakiyü'l had	Nahsı munkalip/4. derece kötü belirti
	Utebe-i dahil	Sa'dı dahil/1. derece iyi belirti
	İçtima	Sa'dı sabit/2. derece iyi belirti
	Tarik	Sa'dı munkalip/4. derece iyi belirti

Remil ilminde nokta ve çizgilerle yapılan birtakım şekillerin anasır-ı erbaa ile sonra da seyyareler ve burçlarla olan nispetleri hesap edilerek bunların tahlili yapılarak hükümleri çıkarılmaktadır.⁵⁵

1.2. Eserin Müellifi

Ulaştığımız bilgiler doğrultusunda Amasya Yazma Eserler Kütüphanesi'nde bulunan 05 Ba 1883/1 Nolu *Mecma'u'l Felekiyyât* adlı eserin müellifi, kütüphane envanter kayıtlarında “Şeyh Muhammed Ahmed Siyâhî Kastamonî” olarak geçmektedir. Müellife bu isimlendirme yapılırken “Kastamonulu Ahmed Siyâhî Efendi”⁵⁶ ile isim benzerliğinden kaynaklı bir karışıklık olabilme ihtimali yüksektir.

⁵⁵ Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. 3, s. 28.

⁵⁶ Kendisi 1191/1777 senesinde Kastamonu'da doğmuş bir Kastamonu velisidir. Babası ise Sadi tarikati dervişlerinden Demirci Ahmed Efendi'dir ayrıntılı bilgi için bkz. “Ahmed Siyâhî”, *Evliyalar Ansiklopedisi*, Türkiye Gazetesi Yayınları, İstanbul 1992, C. 1, s. 82.

Muhtemelen Ahmed Siyâhî'nin 18. yüzyılda yaşamış olması dolayısıyla böyle bir isimlendirme gerçekleştirilmiştir. Ancak buna göre yazarın eserini telif ettiğinde on dokuz yaşında olması gerekir ki eserde altmış yaşına geldiğinden bahsetmektedir. Yazma Eserler Kurumu Başkanlığına ait yazmalara erişim sağlanan internet sayfasında⁵⁷, eserin genel bilgilerinde yazar adı “Seyyid Siyâhî Dervîş Mehmed”⁵⁸ olarak kayıt altına alınmıştır. *Mecma'u'l Felekiyyât ve Kenz-i Maktûm-ı Hayâl-i Cihân*'nın tamamında müellif kendi ismini; on sekiz yerde “Şeyh Seyyid Siyâhî”, dört yerde Şeyh eklemesi olmadan “Seyyid Siyâhî” şeklinde ve bir yerde Dervîş Muhammed eklemesini yaparak “Şeyh Seyyid Dervîş Muhammed” şeklinde yirmi üç kez kullanmıştır. Eserin müellifi için kullanılması en münasip olan isim ise son olarak zikrettiğimiz ekleme ile “Şeyh Seyyid Siyâhî Dervîş Muhammed” olsa gerektir.

Müellif aynı zamanda yukarıda da belirttiğimiz gibi eseri altmış yaşında kaleme aldığını “*altmış yaşıma girdim..*” (60a) şeklinde ifade etmektedir. Eserin 19 Muharrem 1210 (5 Ağustos 1795) tarihinde yazıldığı bilindiğinden bu hesaba göre Şeyh Seyyid Siyâhî'nin yaklaşık H. 1150/M. 1735 doğumlu olduğu tespit edilebilmektedir.

Siyâhî, iki kitap telif ettiğini de belirtmektedir. Bu çalışmayı oluşturan eseri hakkında; felekiyyât, burûcat, semâviyye, arziyye ve yaratılmışlar ile harekât ve zuhûrât hakkında bilgilerin hepsinin bu kitapta mevcut olduğunu söylemektedir. Diğer kitabı hakkında sadece tasavvufa dair olduğundan bahsetmektedir. İlerleyen metinlerde üçüncü kitabının da divan olduğunu yazmıştır.

Mecma'u'l Felekiyyât'ın tarihlendirildiği sayfadan sonra yine aynı kitabın içinde sayfaları yer almasına rağmen kütüphanede 05 Ba 1883/2 envanter numarası ile ayrıca kayıtlanmış *Kenz-i Maktûm-ı Hayâl-i Cihân* adlı 8 varaklı⁵⁹ kısma geçilmektedir. *Kenz-i Maktûm-ı Hayâl-i Cihân*'a “*haza kitab-ı kenz-i maktûm-ı hayâl-i cihân..*” (54b) ibaresi ile başlanılmaktadır. Bu kısım hakkındaki kısıtlı bilgilerden sonra çıkarımlarımız şunlardır; *Mecma'u'l Felekiyyât*'ın giriş kısmının

⁵⁷ Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı bünyesinde bulunan bu incelediğimiz eser veya başka yazma eserler hakkında bilgi edinmek için bkz. <http://yazmalar.gov.tr/eser/mecmaul-felekiyat/17177>, (27.09.2019).

⁵⁸ Mehmed ve Muhammed isimlerinin yazılışlarının aynı olması nedeniyle Muhammed isminin Mehmed olarak okunması söz konusudur.

⁵⁹ *Mecma'u'l Felekiyyât*'taki *Kenz-i Maktûm-ı Hayâl-i Cihân* adlı bölümün bulunduğu sayfalar: 54b, 55a, 55b, 56a, 56b, 57a, 57b, 58a, 58b, 59a, 59b, 60a, 60b, 61a, 61b, 62a, 62b. 63a.

eksik veya kayıp olabileceği kanaatine vardığımızda *Kenz-i Maktûm-ı Hayâl-i Cihân* kitabın içine ait bir bölümdür yahut aslında bu kısım *Mecma'u'l Felekiyyât*'ın eksik olan giriş kısmı da olabilir. Yahut müellifin telif ettiğini söylediği iki kitabından felekiyyâta dair olan kitabının *Mecma'u'l Felekiyyât*, tasavvufa dair olan kitabının ise *Kenz-i Maktûm-ı Hayâl-i Cihân* olma durumu da söz konusudur. Tasavvufla ilgili eserinin *Kenz-i Maktûm-ı Hayâl-i Cihân* olabileceğine yönelik düşüncemiz; içeriğinde bulunan felekiyyât ile ilgili bilgilerin doğrudan *Mecma'u'l Felekiyyât*'a atfedilemeyeceği tasavvuf kitaplarının da bu konuları içerebilmesinden dolayıdır. İdris peygamberin felekiyyât hakkındaki kaidelerine ilişkin *Kenz-i Maktûm-ı Hayâl-i Cihân* kısmındaki metinlerde ifadeler görmekteyiz. Aynı zamanda tasavvuf düşüncesinin temel kitaplarından biri olan *Fusûsu'l-Hikem*'de⁶⁰ de İdris peygamberden bahsedilirken feleklere değinilmiş olunması, *Kenz-i Maktûm-ı Hayâl-i Cihân* ile karşılaştırma yapmamız açısından dikkat çekici olup, tasavvuf kitaplarında da bu konuların işlendiğini gösteren örneklerden birini teşkil etmektedir. Her durumda da konumuz itibariyle, minyatürlerin bulunduğu sayfalar çalışmamızın konusunu teşkil ettiğinden yalnızca *Mecma'u'l Felekiyyât* çalışmamız sınırları içine girmektedir.

Şeyh Seyyid Siyâhî'nin divandır dediği üçüncü kitabı ise ilahiyâyâta dair olmakla beraber bu kitap ile ilgili başka bir bilgiye şu an için ulaşamamıştır.

⁶⁰ *Fusûsu'l-Hikem*'de İdris peygamber hakkında gelen “Biz onu yüksek mekâna ref'ettik” (Meryem 19/57) ayetine yer verilerek mekânların en yükseği olarak da Şems işaret edilmiştir. Zîrâ arzdan itibaren kendi manzûmemizin merkezine müteveccihen en yüksek bir mahalle ve bir mekâna çıkılmak tasavvur olursa, o felek ancak Şems'dir. Seyyârâtın cümlesinin merkezi de Şems'dir ve İdris peygamberin makam-ı rûhâniyyeti oradadır denilerek devamında diğer feleklerden de bahsedilmiştir bkz. Muhyiddin İbnü'l-Arabî, *Fusûsu'l-Hikem Tercüme ve Şerhi*, Ahmed Avni Konuk (trc. ve şerh) Mustafa Tahralı (haz.), vd., Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları: 82, İstanbul 2007, s. 345.

İKİNCİ BÖLÜM

MİNYATÜR SANATI İLE BURÇ, GEZEĞEN VE MELEK MİNYATÜRLÜ YAZMA ESERLER

2.1. Minyatür Sanatının Genel Özellikleri

Minyatür; Orta Çağ boyunca Avrupa’da yaygın olan el yazmalarının bölüm başlarında metnin ilk harfinin etrafına kırmızı kurşun tozu (minium) ile yapılan ve adına *miniatura* denilen tezhipten gelmektedir. Daha sonraları küçük manasına gelen *minor* kelimesinin etkisinde kalarak “küçük (resim)” manasını da kazanmıştır.⁶¹ Küçük boyutlu resimler için kullanıldığı gibi herhangi bir şeyin küçük ölçüdeki kopyası ya da modeli anlamında da kullanılan minyatür, geniş anlamıyla el yazmalarına metni aydınlatmak amacıyla tertip edilen açıklayıcı kitap resimleridir.

Osmanlı Türkçesi’nde minyatüre⁶² “nakış”, ustasına “nakkaş” denilmiştir.⁶³ Nakkaş olarak adlandırılan minyatür ressamı daha çok saraya bağlıydılar⁶⁴, çoğunlukla bir yazma kitabı resimlediklerinden dolayı hattatlar, kâğıdın üzerinde işlem yapanlar, altın yaldızla çerçeveleri çizenler, tezhip yapanlar ve cilt sanatçıları gibi çeşitli sanatçılarla⁶⁵ bir arada çalışmışlardır.⁶⁶ Bağımsız bir büyük sanat değil, bağımlı ve çoğu kez minyatürcü yani nakkaşın, kitap sanatçıları içinde, kesinlikle yazar ve hattattan sonra, kitabı süsleyen müzehhipten de önce gelmesiyle ortaya çıkan bu hiyerarşi sonucunda; kitabın yazarı ile hattatını biliriz, minyatürünü yapanı

⁶¹ Banu Mahir, “Minyatür”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2005, C. 30, s. 118.

⁶² Candan Nemlioğlu “minyatür” kelimesi yerine Osmanlı bezeme sanatında kullanılması gereken terimin “tasvir” olduğunu söylemiş ve şu şekilde açıklamada bulunmuştur: “Osmanlı Dönemi el yazma eserlerdeki resimlerin tanıtımı “tasvir” kelimesi ile yapılırken, 18.yüzyıl Fransız etkisi ile “minyatür” kelimesi kullanılmaya başlamıştır.” bkz. Candan Nemlioğlu, “Selçuklu ve Osmanlı Bezeme Sanatının Anlatımında Kullanılan Terim Karmaşası”, *Orhon Yazıtlarının Bulunuşundan 120 yıl Sonra Türklük Bilimi ve 21. Yüzyıl Konulu 3. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu 26 Mayıs 2010*, Bildiriler Kitabı, C. 2, s. 575.; yine “minyatür” kelimesinin tanımlarına ve bu tanımlarda kullanılan kelimelerin anlamlarına değin bir arada bulunan bilgiler için bkz. Ruhi Konak, “Minyatür Sanatı Bağlamında Minyatür ve Nakış Kelimelerinin Anlamına İlişkin Bilgiler”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Erzurum 2015, S. 19/1, ss. 227-238.

⁶³ Mahir, “Minyatür”, s. 118.

⁶⁴ Sistemli olarak çalışan bu saray atölyelerinin yanı sıra birçok mahalli atölye de bulunmaktaydı bkz. H. Örcün Barışta, *Türk El Sanatları*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998, s.143.

⁶⁵ Yazar, yazıları yazan “hattat”; yaldızlama ustası “tezhipçi”; giriş sayfası, başlıklar ile diğer süslemeleri yapan, “müzehhip”; çizgileri çeken “cetvelkeş”; giriş süslemeleri yapan “girihibend”; varak dövücü; varaktan boya yapan; sınır çizgilerini yaldızlayan “zerefşan”; ebru kâğıdı yapan; kâğıtları keserek şekil veren “ezbarsukûfe kati”; resimleyen nakkaş ve cildi meydana getiren “mücellid” olarak sanatçıların isimleri belirtilmiştir yapılan bu sıralama için bkz. Metin And, *Turkish Miniature Painting The Ottoman Period*, Dost Yayınları, İstanbul 1992, s.104.

⁶⁶ Metin And, *Minyatürlerle Osmanlı-İslam Mitologyası*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2008, s. 51.

daha az biliriz. Hatta çoğu kez hiç bilmeyiz.⁶⁷ Bu çalışmalarla ortaya konulan eserlere bakıldığında ise sanatkârların içinde yetiştiği cemiyetin hayat felsefesini, ahlâk nizamını, örf ve adetlerini o devir insanının giyim tarzını, tarihi hadiseleri günümüze kadar getirdiği görülür.⁶⁸

Minyatürlerde nakkaşların muhayyilelerindeki güzel bir görünüşü vermekten çok, yaşanan olayları metne bağlı olarak tesbit etme amacı taşıdıkları görülmektedir. Bu sebepten, minyatürlerin, devrinden günümüze gelmiş belgeler olarak önem kazanması İslâm minyatür sanatı için büyük bir aşama olarak nitelendirilebilecek bir özelliktir. Ayrıca Osmanlı minyatürünün İslâm sanatı içindeki yerinin aydınlanmasında son derece etkili olmuştur.⁶⁹

Kitap sanatının en önemli araçları arasında kağıt olmak üzere kalem, fırça, mürekkep, boya ve yaldız gelmektedir. Kağıt, bu araç-gerecin en başında gelenidir.⁷⁰ Kullanılan kağıtlar daima aharlı ve mührelidirler. Genellikle şeker beyazı, açık krem, toz pembe ve süt mavisi renklerinde olanlar benimsenerek kullanılmıştır. Beyaz renkte olan kağıtlar, cinsleri ne olursa olsun, bitkisel veya madeni boylarla boyanmıştır. Boyama işlemi üstten sürerek olduğu gibi, banyo usulü ile de yapılmıştır ve buna “daldırma” denmiştir. Kağıt boyamasının değişik bir tarzı da, genellikle eski eserlerde kullanılan “Akkâse”dir. Bu işlemde önce kağıt istenilen renkte tümüyle boyanmakta, metin kısmı sıvı arap zıncı ile kapatılmakta ve daha farklı bir renkte daldırma usulü ile ikinci defa boyanmaktadır.⁷¹ Tüm bunlarla beraber nakkaşların çalışma yönteminden kısaca bahsetmek gerekirse öncelikle aharlanmış kâğıdın üzerine uhra denilen desen çizilirdi, sanatçı bu desenini önce kırmızıyla çizirdi, sonra üzerinden çini mürekkebi ile giderdi, ondan sonrasında ise ayrıntılara ve boyama işine girişirlerdi. Kök boyalar susam yağı ve tutkallı macunla karıştırılarak sürülmekteydi.⁷²

⁶⁷ Doğan Kuban, *Batıya Göçün Sanatsal Evreleri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2017, s. 199.

⁶⁸ İsmet Binark, “Türklerde Resim ve Minyatür Sanatı”, *Vakıflar Dergisi*, Ankara 1978, s. 278.

⁶⁹ Oktay Aslanapa, “Türk Minyatür Sanatının Gelişmesi”, *Atatürk Kültür Merkezi Dergisi*, Eylül 1986, C. 2, S. 6, s. 865.

⁷⁰ Metin And, *Osmanlı Tasvir Sanatları: 1 Minyatür*, İş Bankası Yayınları, İstanbul 2004, s. 128.

⁷¹ Cahide Keskiner, *Minyatür Sanatında Doğa Çizim ve Boyama Teknikleri*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2004, ss. 19-20.

⁷² Günsel Renda, *Osmanlı Minyatür Sanatı*, Promete Yayınları-Stil Matbacılık AŞ., İstanbul 2001, s. 3.

Sanatçılar zaman zaman, belli ayrıntılar için kalıp çıkararak kopya yoluna da gitmişlerdir. Mesela, aynı tip ağaçlara, aynı biçimde yürüyen atlara, hatta aynı figür tiplerine birçok minyatürde rastlamak mümkündür.⁷³

2.2. Minyatür Sanatının Tarihsel Gelişimi

İnsanın çevresini iki boyutlu olarak ifade etmesinin adı resim olduğuna göre minyatür sanatı da bir resim sanatıdır. Resimleme (illustration) sanatı teriminin kullanıldığı Batı’da menşei Antik Çağ’a, Doğu’daysa İslam öncesi dönemlere kadar inen, el yazması ressamlığı olan minyatür, ortaçağ boyunca yaygın bir sanat dalı olmuştur.⁷⁴ En eski emsallerine Eski Mısır ve Yunanistan’da rastlanmakta olup çeşitli yerlerde uygulanmıştır.⁷⁵ İslam dünyasında 13. yüzyıldan 19. yüzyıla değin hâkim olan minyatür sanatı ise hat sanatıyla birlikte gelişim göstermiştir.⁷⁶ Türk-İslam minyatür sanatına geldiğimizde, kökenleri hiç kuşkusuz çok eski devirlere kadar inmektedir. Ayrıca Türk hükümdarlarının Orta ve Yakın Doğu bölgelerinde, Irak, Mısır, İran, Afganistan, Hindistan gibi ülkelerde egemen duruma geçmeleri bu alandaki Türk sanatına ait özelliklerin bu çevrelerde etkin olmasına yol açmıştır. Bütün bu ülkelerin resim sanatında önemli bir Türk niteliğinin bulunduğu söz edilebilir.⁷⁷

Yine de Hoço’da bulunan Türklere ait bilinen en eski, yaklaşık 9. yüzyıla tarihlendirilmiş Mani metinlerini süsleyen Orta Asya Türk resim üslûbundaki minyatürler bir yana koyulduğunda, 11. yüzyıl sonu ve 12. ve 13. yüzyıllara kadar olan devreden Türk-İslam kitap resmine ait ayrıntılı bir görüş sunacak eser Selçuklu dönemi minyatürleri dışında kalmamıştır.⁷⁸ Selçuklu dönemine ilişkin ise tarihi kesin olarak bilinen bir minyatürlü yazma bulunmamakla birlikte sadece *Varka* ve *Gülşah* adlı Farsça nazım hikâye kitabının minyatürlerinin, Selçuklu minyatür sanatını yansıttığı kabul edilir.⁷⁹

Osmanlı İmparatorluğu zamanı minyatür sanatında özgün yapıtlar ortaya konulmuş ve minyatür sanatı önemli bir yere sahip olmuştur.

⁷³ Renda, *Osmanlı Minyatür Sanatı*, s. 4.

⁷⁴ Günsel Renda, “Minyatür”, *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, İstanbul 1997, C. II, s. 1262.

⁷⁵ Birsan Alsaç, Üstün Alsaç, *Türk Resim ve Yontu Sanatı*, Cep Üniversitesi İletişim Yayınları, İstanbul 1993, ss. 15-16.

⁷⁶ Renda, “Minyatür”, s. 1262.

⁷⁷ Sezer Tansuğ, *Resim Sanatının Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1993, s. 146.

⁷⁸ Güner İnal, *Türk Minyatür Sanatı (Başlangıcından Osmanlılara Kadar)*, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara 1995, s. 16.

⁷⁹ Kuban, *Batıya Göçün Sanatsal Evreleri*, ss. 199-200.

Fatih Sultan Mehmed'e kadar varlığı netleşmeyen Osmanlı minyatür sanatı, İstanbul'un fethiyle, ülkenin ekonomik, siyasal-sosyal alanda ilerleme kaydetmesi ve Fatih'in sanata verdiği destekle gelişerek yeniden hayat bulmuştur.⁸⁰ Fakat resim sanatına duyulan ilgi Fatih'ten sonra duraksayarak, yalnızca kitap bezeme sanatı ile devam etmiştir. Özellikle Kanuni Sultan Süleyman'ın tahtta olduğu yıllarda resme ve sanata ilgi tekrar artmış, Sultan II. Selim ve Sultan III. Murat'ın padişahlık dönemlerinde devam etmiştir.⁸¹ Klasik dönem olarak isimlendirilen bu dönemde, Osmanlı minyatürü tüm yabancı etkilerden arınmış ve çağdaşı diğer İslam minyatür okullarından ayrılarak gerçek kimliğini bulmuştur. Bu dönemde nakkaşlar, tarihi gerçeği yakalamak amacıyla belgesel nitelikte bir resimlemeye yönelmişlerdir. Topografik anlayışla ve gerçekçi bir yaklaşımla ele alınan kale kuşatmaları, Osmanlı ordusunun yürüyüşleri, çeşitli törenleri konu alan tasvirler, padişah portreleri ve olayları olduğu gibi gösterme eğilimi Türk kitap resminin en önemli özelliğini oluşturmuştur.⁸²

17. yüzyılın başlarında minyatür sanatı Osmanlı İmparatorluğunun zayıflamaya başlamasından olumsuz etkilenmiştir. Öyle ki bu dönemde, bir kitap resmi olan minyatürün, içinde hayat bulduğu el yazması eserlerin üretiminde belirgin bir düşüş yaşanmıştır. El yazması eserlerin üretimindeki bu düşüş ise, minyatür sanatının yeni yaşam alanları arayışına girmesine neden olmuştur. Bu nedenle, I. Ahmet Dönemi'ne rastlayan bu yıllarda, Osmanlı minyatür sanatının yeni bir tür olan murakkalar (albümler) ile özellikle daha önce ele alınmamış olan sıradan halkın günlük yaşamına ait değişik türde konular ortaya çıkmıştır.⁸³

Tarihî konular ve saray hayatına ait sahneler gibi bazı olayların hikaye edilerek, şehir ve kale manzaraları ile peyzajın yanı sıra bilimsel konuları da ele alan Osmanlı minyatürlerini kısaca özetlemek gerekirse 15. yüzyılda Fatih'in bütün yenilik çabalarına karşı eski geleneğine bağlı kalmış, 16. yüzyılda klasik sanatın yüksek dönemini teşkil eden III. Murat döneminde gelişimini sürdürerek en olgun ve verimli dönemini yaşamış, 17. yüzyılda ise gelişimini sürdürmüş ve 18. yüzyıla

⁸⁰ Hüseyin Elmas, *Çağdaş Türk Resminde Minyatür Etkileri*, İl Kültür Müdürlüğü Yayınları, Konya 2000, s. 9.

⁸¹ Gülsün Parlar, "Türk Minyatür Resminde Hamam Kültürüne Dayalı Örnekler ve Batılılaşmaya Yönelik İlk Denemelerde Plastik Yaklaşımlar", *Kültür Tarihimizde Hamam*, Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji 2-2, Temmuz 2010, s. 171.

⁸² Elmas, *Çağdaş Türk Resminde Minyatür Etkileri*, s. 20.

⁸³ Ahmet Dalkıran, "On Yedinci Yüzyıl Osmanlı Minyatürlerinde Sıra Dışı Bir Eğilim: Müstehcenlik", *İdil Dergi*, 2008, s. 115.

gelindiğinde III. Ahmet devrinde çözülmeye başlayarak, I. Mahmut devrinde Osmanlıların batı kültürüne yönelmesi ile giderek ortadan kalkmıştır.⁸⁴

2.3. 18. Yüzyıl Osmanlı Minyatür Sanatı

Bu çalışmaya temel teşkil eden *Mecma'u'l Felekiyyât* yazmasının 18. yüzyılın sonlarına ait olması dolayısıyla bu dönemin minyatür sanatını yakından incelemek yerinde olacaktır. Batının Osmanlı toplumunu fazlasıyla etkilemeye başladığı 18. yüzyılda Osmanlı minyatür sanatına baktığımızda son parlak dönemini yaşadığını görmekteyiz. “Lâle devri”⁸⁵ olarak anılan bu dönemde büyük bir sanatsever, hattat ve aynı zamanda şair olan sultan III. Ahmed ve veziriazam İbrahim Paşa’nın desteğindeki sanat eskiyle yeniyi harmanlamak şeklinde tutum almıştır. Bunda batılı resim görüşünü gelenekselliğe tatbik eden, bunu özellikle doğa biçimlerinde ustaca başaran Nakkaş Levnî’nin⁸⁶ önemli bir yeri vardır.⁸⁷

Levnî’nin minyatürlerinin erken tarihli çalışmalarından biri; Osman Gazi’den III. Ahmed’e kadar yirmi üç sultanın portresini içeren ve bu çizimlerle padişah portreciliğine yeni bir yorum getiren *Kebir Musavver Silsilenâme*’dir.⁸⁸ En ünlü eseri ise resimli tarih yazmalarının son örneklerinden olan, III. Ahmed’in şehzadelerinin, İbrahim Paşa’nın oğlunun ve beş bin yoksul çocuğun yirmi gün süren sünnet düğünü eğlencelerini anlatan *Surnâme-i Vehbî*’dir. Bu eser dönemin toplumsal yapısını aktaracak teferruatlar sunmaktadır. Resimlerde çevre hususlarına, her kesimden kişinin davranış ve tepkilerine önem verilmiştir. Serpil Bağcı bu görkemli sünnet düğünü şenliklerinin anlatılmasındaki amacın şüphesiz hem Osmanlı sarayının gücünü vurgulamak hem de Avrupa’da pek yaygın olan eğlence âlemlerine duyulan özlemi dile getirmek olduğunu söylemektedir. Minyatürlerdeki figür grupları klasik dönem minyatürlerindeki gibi paralel ya da karşılıklı sıralar halinde değil, yukarıdan

⁸⁴ Ayla Ersoy, “18. Yüzyılın Minyatürleri ve 19. Yüzyılda Batı Tarzı Resme Geçiş”, *İlgi Dergisi*, Kış 1991, S. 64, s. 13.

⁸⁵ 1718-1730 yılları arasına sonradan verilen “Lale Devri” tabiri ilk defa, Haliç ve Boğaziçi olmak üzere iptilâ derecesine varan bir yaygınlıkta lâle yetiştirildiğinden Yahya Kemal Beyathı tarafından kullanılmıştır bkz. Abdülkadir Özcan, “Lâle Devri”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2003, C. 27, s. 81.

⁸⁶ Levnî’nin asıl adı Abdülcélil Çelebi olup bu isim mesleğinden kaynaklanan (levn “renk”) lakabıdır. 1732 yılına kadar yaşamış olan Levnî Edirneli’dir bkz. Şehnaz Yalçın, “Levnî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2003, C. 27, s. 154.

⁸⁷ Zeren Tanındı, *Türk Minyatür Sanatı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 1979, s. 59.

⁸⁸ Günsel Renda, “Topkapı Sarayı Müzesindeki H. 1321 no.lu Silsilenâme’nin Minyatürleri”, *Sanat Tarihi Yıllığı*, 1973, C. V, s. 204.

aşağıya doğru kıvrılarak ilerleyen diziler biçiminde işlenmiştir. Bu dizilim, mekânda bir derinlik duygusu uyandırmaktadır.⁸⁹

Levnî'nin bazı eserleri, konuların seçimi ve işleyişinde eskilerden farklı bir tutum içinde olunduğunun emarelerini vermektedir. Mesela Levnî'nin resimleri arasında bir ya da iki-üç kişinin hareketli bir şekilde işlendiği kompozisyonlar vardır. Resimlerinin bazılarındaysa uzaktakileri küçük, yakındakileri büyük gösterme, elbise ve perde kıvrımlarında, renklerde tonlamaya gitme temayülü sayılacak taraflar görüldüğü bu yenilikler, onun Batılı bazı ressamın eserlerini görüp incelemesi sonucu minyatürün geleneksel kalıplarını zorlaması hareketi diye yorumlanabilmektedir.⁹⁰ Ortaya büyük başarılar koymuş ve bu alana buketler, köşeler ve kenar suları gibi yeni süsleme malzemeleri katmıştır. Birtakım nitelikleri çalışmalarını imzalayıp imzalamamasını önemsiz kılmıştır; zira daha önceki minyatürlere göre ayrı bir kendine özgü anlatış biçimi teşkil eden üslûbu eserin ona ait olduğunu tereddütsüz ortaya çıkarmaktadır. Levnî, efsanevî ve hayali suretler yerine gerçeği tasvir edip bunu üslûplaştırmıştır. Zamanın neşeli hayatından eğlenceler, sâzendeler, rakkâseler ve çiçekler tasvir etmiştir. Kendinden önceki üstadların minyatür tarzlarına tamamen kayıtsız kalmadığı gibi o zamanın Avrupa resim tarzına da yaklaşmış ve Hint resimlerinin karakterini andıran daha gerçekçi ve üslûplu bir yolda ilerlemiştir. Göz alıcı renklerden imtina ederek mor, sarı ve turuncu gibi yumuşak renkler seçip resmin bütünlüğü içinde renk uyumuna özen göstermiştir. Çarpıcı parlak tonlar yerine rahatlatıcı ve doğacı bir renk zevkinin hâkim olması, zıt tonların dahi âhenk içinde verilmesi ve geniş ölçüde altın yaldız kullanımından vazgeçilmesi onun teknik özellikleri arasında sayılmaktadır. Portrelerinde kişinin yüz anlatımını da işlemeye yönelmesi, vücut hareketlerine doğal bir kıvraklık kazandırması ve dikkati belli bir noktaya toplamak yerine bütün yüzeye yaymayı amaçlayan kompozisyonlar tasarlaması, onun resimlerinin hemen algılanan ve başka ustalarinkinden ayırt edilmesini sağlayan başlıca özellikleridir. Minyatürlerin elliye aşkın bir dizi halinde levhalar üzerine yapılmış olanları kadın müzik topluluklarını, rakkâseleri, harem kadınlarını ve çeşitli portreleri konu almaktadır. Asalet ve zarafeti yansıtmaya kaygısının çizgiye hâkim olduğu bu resimlerin çoğunda sanatçı, eski

⁸⁹ Serpil Bağcı, vd., *Osmanlı Resim Sanatı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2006, s. 264.

⁹⁰ Mustafa Cezar, *Sanatta Batı'ya Açılış ve Osman Hamdi*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 1995, s. 91.

şemacı nitelikleri aşan bir canlılık ve en doğacı resimlerde dahi rastlanması güç olan tensel bir ifade kuvveti göstermiştir. Bu figürler zarif çizgilerle, narin hatlarla canlandırılır ve inceliği ifade etmektedir. İnce ayrıntılarıyla çizilmiş resimler bir yandan da dönemin toplumsal yaşamı hakkında bilgi edinilmesini sağlamaktadır.⁹¹

Osmanlı minyatür sanatının 18. yüzyılda, Levnî'den sonra gelen en önemli nakkaşı, Batı resmine geçiş döneminde yetişen son tasvir sanatçıları arasında en tanınmış olan ve eserleri I. Mahmud dönemine tekabül eden Abdullah Buhârî, devrinin erkek ve kadın tiplerini, kıyafetlerini aksettirmektedir. Bunun yanında gül, lale gibi çiçek resimleri de yapmıştır. Tasvirlerinde bilhassa figürlerin yüzlerinin işlenişinde, Batı etkisiyle onlara boyut kazandırmaya çalıştığı, kalıpları kırmaya çabalamış bir sanatçı olduğu gözlemlenmektedir.⁹²

Levnî ve Abdullah Buhârî'nin çalışmalarında ve ayrıca bu dönemde hazırlanmış diğer eserlerde Osmanlı minyatür sanatının geleneksel kurallarına bağlı kalınmasına rağmen, birçok detayda üçüncü boyutun arandığı dikkati çekmektedir. Bunların yanı sıra Osmanlı toplumundaki sanatkârların batı estetik kurallarına uygun eserleri, Osmanlı saray çevresinin batı kültür sanatına karşı duyduğu hayranlığı açıkça göstermektedir. Bu ilgi yüzyılın ikinci yarısında giderek artmış ve Osmanlı minyatürü tamamen yerini batı sanatı kurallarına uygun eserlere bırakmıştır.⁹³

III. Osman ve III. Mustafa'nın sanata ilgisizliği ile minyatür üretiminde önemli bir duraklama olmuştur. Levnî ve Buhârî gibi bir döneme canlılık, yenilik getiren kişilikli sanatçılara bu dönemde rastlanmaz. I. Abdülhamid ile minyatür ve çarşı resmi üretiminde bir canlılık görülmüştür. Bu dönemin en önemli ve göz doyurucu minyatürlü yazması, Enderunî Fâzıl'ın *Hubânnâme* ve *Zenânnâme* adındaki eseridir. Mesnevi biçiminde yazılmış iki ayrı eserin ilki *Hubânnâme* erkek güzelliğini, ikincisi *Zenânnâme* kadın güzelliğini anlatmaktadır. İlk eser bir dünya haritası ile başlamaktadır. Çeşitli ülkelerin erkekleri ayrı ayrı şiir dili ile ifade edilmekte, her biri güzel minyatürlerle gösterilmektedir. Bu erkekler arasında Acem, Bağdatlı, Zenci, Habeş, Yemenli, Hicazlı, Anadolu, Arnavut, Boşnak, Tatar, Gürcü, Çerkez, Polonyalı, Avusturyalı, Rus, İngiliz, Hollandalı, Amerikalı

⁹¹ Yalçın, "Levnî", ss. 154-155.

⁹² Hayatı hakkında fazla bilgi olmayan Abdullah Buhârî'nin imzalı ve tarihli eserlerinden 1735-1745 yılları arasında çalışmaları olduğu bilinmektedir bkz. Filiz Çağman, "Abdullah-ı Buhârî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1988, C. 1, s. 87.

⁹³ Filiz Çağman ve Zeren Tanındı, *Topkapı Sarayı Müzesi İslam Minyatürleri*, Güzel Sanatlar Matbaası, İstanbul 1979, s. 65.

bulunmaktadır. Eserdeki minyatürlerin birinde çok kişili sahne göstermekte olup Mirasyedi'nin hikâyesi anlatılmaktadır. Bir meyhanede çalgıcıların müziğiyle eğlenen mirasyediyi gösteren bir minyatürdür. Ayrıca tellağı gösteren bir minyatür de içermektedir. *Zenânnâme*'de ise birinci kitapta olduğu gibi, çeşitli ülkelerin kadınları ele alınmaktadır. Bu eserde ayrıca dört toplu sahne vardır ve bunlar toplumsal yaşamı göstermesi bakımından çok önemlidir.⁹⁴ Bu minyatürler soyutluğunu sürdürmelerine karşın, derinlik çizim kurallarını uygulamaları bakımından geçiş dönemi özellikleri taşırlar.⁹⁵

Yine bu evredeki bir albümde, haklarında fazla bilgiye ulaşamayan Konstantin, İstrati, Mecdi, Refail gibi ressamların, Batı anlayışına çok yakın resimleri bulunmaktadır.⁹⁶

Daha III. Ahmed döneminde, matbaanın gelişinden sonra, minyatür yapımında başlayan doğal çözülmenin, resim sanatında yeni bir estetiğe doğru kaçınılmaz akışı da beraberinde getirdiği bir gerçektir. Teknik ve içerik açısından yeni bir türe doğru kayışla, tutkallı boyalarla yapılan minyatürlerin suluboyaya dönüşmesi, iki boyutlu resim sanatı olan minyatürde yeni bir üçüncü boyutun aranması, en göze çarpan değişiklik ve yeniliklerdir.⁹⁷ İzlenen bu gelişmeler bir geçiş döneminin belirtileridir ve minyatür sanatının 19. yüzyıla kadar süregelen egemenliğini burada bitirip yerini giderek, Batı anlayışında resme bıraktığı gözlemlenmektedir.

Aşırı bir eğlence düşkünlüğü ve kaygısız bir yaşam biçimiyle anılan Lâle Devri ile geleneksel İslami değerlere karşı Türkler'e özgü sivil ve yerli birtakım seçenekler ortaya atılmıştır. Ayrıca Osmanlı sanatı ve kültürünün ikinci klasik çağını temsil etmiştir. Bu devir sanatsal üretim açısından Kanuni Sultan Süleyman döneminde başlayan ilk klasik çağın görkemiyle yarışacak boyutlarda olmasa bile, 16. yüzyıl saray yaşamının zerafetini ve üstünlüğünü yakalayabilmiş, ama kısa sürmüştür.⁹⁸

⁹⁴ And, *Osmanlı Tasvir Sanatları: 1 Minyatür*, ss. 100-102.

⁹⁵ Alsaç ve Alsaç, *Türk Resim ve Yontu Sanatı*, s. 24.

⁹⁶ And, *Osmanlı Tasvir Sanatları: 1 Minyatür*, s. 102.

⁹⁷ Renda, "Minyatür", s. 1271.

⁹⁸ Esin Atıl, *Levni ve Surname: Bir Osmanlı Şenliğinin Öyküsü*, Koçbank, İstanbul 1999, ss. 21-22.

2.4. Burç, Gezegen ve Melek Minyatürlü Yazma Eserler

Astrolojinin unsurları ele alındığında pek çok medeniyette bunlara atfedilen vasıflarda çok yakın benzerlikler olduğu görülmüştür.⁹⁹ Bu benzerlikler bize mitlerin bir uygarlıktan diğerine nasıl yayılabileceğine dair mükemmel bir örnek oluşturmaktadır.¹⁰⁰ Antik dönemlerden günümüze kadar yıldızlar, takımyıldızlar biçiminde gruplandırılmıştır. Yıldızları ilk gözlemleyenler, onları daha iyi adlandırabilmek için dünyada gördükleri varlıklara benzetip, hayvan ve söylene kişilerle adlandırıp simgelemişlerdir.¹⁰¹

Astrolojinin unsurlarından olan burçlar ve gezegenler; insanın maddî ve mânevî dünyasındaki yeriyile var sayılan ilgisi nedeniyle, her devirde çeşitli sanat eşyasında ve mimari tezyinatta bu sembollerin yer almasını sağlamıştır.¹⁰² Taş süslemeler, maden, seramik, çini, lake işleme ya da oyma işi kutular ve daha başka maddeler üzerine; bunların yanı sıra en önemlisi de kitaplarda tasvir yoluyla yapılmıştır. İslâm bilginleri ve sanatkârlar da, evreni bütünüyle kavramaya olanak sağlayacağını düşündüklerinden astrolojik sistem ve buna bağlı sembollerle ilgilenmişlerdir.¹⁰³ Halk inançları ve Müslüman ilim adamlarının geliştirdikleri yorum tarzıyla, karışık fal ve tılsım kitaplarında da bu sembollerle karşılaşılmalıdır.¹⁰⁴

Burç ve gezegen minyatürlerinin bulunduğu yazmalarda ayrıca göksel kabul edilen melek tasvirlerinin de yer aldığı görülmektedir. İbn Arabî'nin burçları melekler olarak tasvir ettiği de ayrıca bilinmektedir. Diğer bir deyişle ona göre burçlar, yıldızlar değil meleklerdir. Her melek gibi onlar da Allah tarafından kendilerine emredilenleri yapmaktadırlar.¹⁰⁵

⁹⁹ Patrick Curry, *Astrology in Encyclopedia of History and Historical Writing*, Fitzroy Dearborn, London 1999, C. 1, ss. 34-36.

¹⁰⁰ Mark Daniels, *Bir Nefeste Dünya Mitolojisi*, Pınar Üstel (çev.), Maya Kitap, İstanbul 2014, s. 174.

¹⁰¹ Sennur Sezer, *Osmanlı'da Fal ve Falnameler*, Milliyet Yayınları, İstanbul 1998, s. 74.

¹⁰² Geoffrey Cornelius, *The Moment of Astrology*, The Wessex Astrologer, London 2003, s. 115.; Maggie Hyde, *Jung and Astrology*, The Aquarian Press, London 1992, s. 5.

¹⁰³ Ali Nihat Kundak, "XVIII. Yüzyıl Osmanlı Minyatürlerinde Yıldızlar ve Burçlar: Tercüme-i 'İkdü'l-Cümân Fî Târih-i Ehli'z-Zamân Nüshalarının Tasvirleri", *Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları Dergisi*, İstanbul Ekim 2012, S. 22, s.126.; D. Pingree, "Astrology and Astronomy-Astrology in Islamic Times", *Encyclopaedia Iranica*, Ehsan Yarshater (der.), New York 1987, C. II, s. 871.

¹⁰⁴ Selçuk Mülayim, "Sanatta Burç", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1992, C. 6, s. 424.

¹⁰⁵ Burckhardt, *Muhyiddin İbn Arabî'nin Mistik Astrolojisi*, s. 23.

Ortaçağ İslâm astronomisini oluşturan bilim adamlarının hemen hepsi, bilindiği gibi başlangıçta Batlamyus astrolojisini esas almışlar ve daha sonraları Sami ve Hint astrolojisi gibi benzeri astrolojilerden yararlanarak kendine özgü bir İslâm astrolojisi oluşturmuşlardır. Bununla beraber bu astrolojinin tabanını Batlamyus'un Tetrabiblos'unun oluşturduğu da bir gerçektir.¹⁰⁶ Burç-gezegen tasvirleri ise İslâm sanatına bilhassa İran Selçuklu el sanatlarıyla birlikte girmiştir.¹⁰⁷

Abdurrahman es-Sûfî'nin *Suvar el-Kevâkib es-Sâbita*¹⁰⁸ adlı eseri takımyıldızı ve burç tasvirlerinin el yazmalarında karşımıza çıkan en erken tarihli örneğidir. Eserin birçok resimli nüshası bulunmaktadır. Yaklaşık 965 tarihinde tamamlanan eserin takımyıldızı tasvirlerinin bulunduğu en erken tarihli minyatürlü nüshası ise 1009-10 tarihinde istinsah edilmiştir. Anadolu Selçuklu dönemi astroloji yazmaları arasında en eski eserlerden olan 1131 tarihli minyatürlü ikinci nüshası TSMK'de bulunmaktadır. SK'deki 1135 tarihli üçüncü nüshanın¹⁰⁹ minyatürleri ise OBL'de bulunmaktadır.¹¹⁰ 1250 tarihinde *Tercüme-i Kitab-ı Suverü'l-Kevakib* adıyla Ebu Cafer Nasireddin Muhammed bin Muhammed bin el-Hasan et-Tusî tarafından yapılan Farsça tercümenin minyatürlü bir nüshası ise 1402-03 tarihinde istinsah edilmiştir.¹¹¹

El-Cezerî'nin *Kitâb fî Ma'rîfet el-Hiyel el-Hendesiye* adlı çeşitli kütüphanelerde on bir nüshası bulunan eserinin TSMK'deki 1206 tarihli nüshasında, zodyak işaretlerini betimleyen bir minyatür yer almaktadır. Bunun dışında 13.

¹⁰⁶ Nasir el-Din el-Tusi, *Muhtasar fî'ilm el-Tencim ve Ma'rîfet el-Takvim (Risale-i Si Fasl)*, Ahmed-i Dai (çev.), T. N. Gencan, M. Dizer (bugünkü Türkçeye çev.), Boğaziçi Üniversitesi Kandilli Rasathanesi Yayınları, İstanbul 1984, s. 1.

¹⁰⁷ Gönül Öney, "Anadolu Selçuk Mimarisinde Boğa Kabartmaları", *Belleten*, Ankara 1970, C. XXXIV, S. 133, s. 98.

¹⁰⁸ *Suvar el-Kevâkib es-Sâbita*: Büveyhî sultanı Adud el-Levle 960'lı yıllarda, hocalarından Abdürrahman es-Sûfî'ye (Reyli) bir kitap yazmasını için sipariş vermiştir. Es-Sûfî'nin eseri Ptolome'nin *Almagest*'ine (MS 2. yüzyıl) kadar giden 9. yüzyıl Arap tezkirelerinin kritik bir değerlendirmesidir. Bu yazmaların resimleri Atlas Farnese ve Ptoleme'nin resimli yazmaları ile Aratos'un *Phainomena*'sının (MÖ 4. yüzyıl) ikonografyasını devam ettirmektedir. Genel üslup bakımından 9. yüzyıla ait olup klasik orijinalerin Müslüman varyasyonlarını meydana getirmektedir bkz. İnal, *Türk Minyatür Sanatı (Başlangıcından Osmanlılara Kadar)*, s. 20.

¹⁰⁹ Mardin'de hazırlanmış eserlerden biri olan bu nüshanın yüzeyssel, çizgi üslûbuyla, siyah mürekkeple hazırlanmış renklendirilmemiş tasvirleri Selçuklu resim üslubu özelliklerini taşımaktadır bkz. Tanındı, *Türk Minyatür Sanatı*, ss. 3-7.

¹¹⁰ Ali Nihat Kundak, *XVIII. Yüzyıl Osmanlı Minyatürlerinde Yıldızlar ve Burçlar: Tercüme-i 'İkdü'l-Cümân Fî Târîh-i Ehli'z-Zamân Nüshalarının Tasvirleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2011, ss. 45-55.

¹¹¹ Nezihe Seyhan, *Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki Minyatürlü Yazma Eserlerin Kataloğu*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1991, s. 457.

yüzyıla tarihlenen El-Cezerî'ye ait başka bir minyatürde, zodyak tasvirli bir kubbe yer verilmiştir.¹¹²

Nasreddîn Sivâsî'nin BNF'deki 1272-73 tarihli *Tezkere'si*, üç bölümden oluşan bir eserdir. Kitabın ilk bölümü olan *Dakâ'ik ül-Hakâ'ik ve Mû'nisü'l-Havâid* astroloji ve sihirle ilgilidir. İçerisinde zodyak tasvirli minyatürler yer almaktadır. Minyatürlerin genelini; semavî cisimler ile bunlara eşlik eden melek figürleri oluşturmaktadır.¹¹³

Kazvînî *Acâibü'l-Mahlûkât ve Garâibü'l-Mevcûdât*'ını yaşamının son dönemlerinde ele almıştır. Eserde burç ve takımyıldızlarına ait minyatürler yer almaktadır. Ayrıca melek tasvirlerine de yer verilmiştir. Kazvînî'nin bu eserinin 1280 yılına ait en erken tarihli minyatürlü nüshası BSB'de bulunmaktadır. FBG'de bulunan bir diğer minyatürlü nüshası 14. yüzyılın başlarında hazırlanmıştır. 1322 tarihli minyatürlü başka bir nüsha ise SK'de korunmaktadır.¹¹⁴ 1414-35 yılları arasında hazırlanmış olduğu düşünülen minyatürlü kopyası ise TSMK'dedir.¹¹⁵

El-Birunî'nin *Kitabü't-Tefhim fî Evâilî Sinaâtî't-Tencim*'inde zodyak ve takımyıldızı betimlemelerinin olduğu minyatürler yer almaktadır. OBL'de bulunan eser 1286 tarihlidir. Birûnî'nin bu eseri astronomik bilimlere giriş mahiyetinde matematik, astronomi, astroloji, coğrafya ile ilgili konuları ihtiva etmektedir.¹¹⁶

¹¹² *Kitâb fî Ma'rîfat el-Hiyel el-Hendesiye*: "Otomata" olarak bilinen eserin tam ismi "Kitab fî Marîfet el-Hiyal el-Hendesiye el-Cami beyne'l İlmi ve'l-Amel en-Nafîû fî Sina'at el-Hiyel" olmak üzere Emîr Nâsîrüddin Mahmud'un isteği ile Diyarbakır'da yazılmıştır bkz. Donald R. Hill, *The Book of Knowledge of Ingenious Mechanical Devices*, Springer Publisher, Dordrecht 1974, ss. 231-232.; Cezerî'nin kendi kitabında verdiği bilgilere göre 1181-1206 yılları arasında Âmid'de (Diyarbakır) Artuklu hânedanının himayesinde bulunduğunu söylemiştir. Bu bilgilerden başka hakkında başka bilgi bulunmamaktadır bkz. Saadetin Ökten, "İsmâil b. Rezzâz Cezerî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1993, C. 7, s. 505.

¹¹³ III. Gıyaseddin Keyhüsrev'e ithaf edilen kitabın minyatürleri Sivas, Kayseri ve Aksaray bölgeleri ile buralardaki insanları canlandırmaktadır. Yakın çevrede bulunan Göreme duvar resimlerinin etkisindeki primitif üslûpta bir veya iki figürlü minyatürlerdir bkz. Aslanapa, "Türk Minyatür Sanatının Gelişmesi", s. 855. Güner İnal kitabında bu eser için şunları söylemektedir: "Resim üslubu bakımından Bizans ve belki de Budist etkiler göstermektedir. Hiçbir yakın paraleli bulunmayan bu tasvirler kendi türünün tek örneğini teşkil etmektedir." bkz. İnal, *Türk Minyatür Sanatı (Başlangıcından Osmanlılara Kadar)*, s. 44.

¹¹⁴ Kündak, XVIII. Yüzyıl Osmanlı Minyatürlerinde Yıldızlar ve Burçlar: Tercüme-i 'İkdü'l-Cümân Fî Târîh-i Ehli'z-Zamân Nüshalarının Tasvirleri, ss. 62-63.

¹¹⁵ Çağman ve Tanındı, *Topkapı Sarayı Müzesi İslam Minyatürleri*, s. 19.

¹¹⁶ Günay Tümer, "Birûnî", *Türkiye Diyanet Vakfı Türk İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1992, C. 6, s. 212.

Ahkâm el-Kevâkib adlı yazma eserin istinsah tarihi bulunmamakla beraber Selçuklu dönemi minyatür üslup özelliklerini aksettirdiği belirtilmektedir. SK'de bulunan bu eserde burç ve gezegen tasvirleri yer almaktadır.¹¹⁷

Bedreddin Câcarmî'nin *Mûnis ûl-Ahrar fî Daka'ikül-Aşkâr*'ı 1341 tarihlidir. Esere ait minyatürlü sayfanın biri FGA'da, ikisi META'da olmak üzere; burç tasvirleri içermektedir.¹¹⁸

TSMK'de korunan *Suvar er-Revaç* adlı minyatürlü eserin müellifine ait bilgilere ulaşılamamakla birlikte, eserde zodyakı oluşturan burç ve gezegen tasvirleri yer almaktadır. Ketebe kaydına veya başka bir yere tarih düşülmeyen eserin 14. yüzyılın ortasına ait olabileceği düşünülmektedir.¹¹⁹

Ebû Ma'ser el-Belhî'nin *Kitâbü'l-Bulhân*'ı 1399 tarihli olup OBL'de korunan eser astroloji konusudur. Eserde, burç ve gezegen tasvirli minyatürler yer almaktadır.¹²⁰

İskender Sultan Mecmuası 1411 yılında hazırlanmış ve içeriğinde takımyıldızlarıyla burçların tasvir edildiği minyatürler bulunmaktadır. İÜK'de bulunan eserin nüshalarının MCG'de, BL'de ve WL'de olduğu bilinmektedir.¹²¹

Timurlu ve Türkmen albümlerinde zodyak tasvirlerinin bulunduğu yaprakta burçlar ve gezegenler tasvir edilmiştir. TSMK'de yer alan *Baysungur Albümü*'nde on iki burç ve yedi gezegen tasvirine rastlanmaktadır. Eser 1410-13 civarı ile tarihlendirilmektedir. Aynı döneme tekabül eden *Yakup Bey Albümü*'nde de yine burç ve gezegen tasvirlerini görmekteyiz.¹²²

¹¹⁷ Seyhan, *Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki Minyatürlü Yazma Eserlerin Kataloğu*, s. 409.

¹¹⁸ Kundak, *XVIII. Yüzyıl Osmanlı Minyatürlerinde Yıldızlar ve Burçlar: Tercüme-i 'İkdü'l-Cümân Fî Târih-i Ehli'z-Zamân Nüshalarının Tasvirleri*, s. 72.

¹¹⁹ Kundak, *XVIII. Yüzyıl Osmanlı Minyatürlerinde Yıldızlar ve Burçlar: Tercüme-i 'İkdü'l-Cümân Fî Târih-i Ehli'z-Zamân Nüshalarının Tasvirleri*, s. 76.

¹²⁰ D. C. Rice, "The Seasons and the Labors of the Months in Islamic Art", *Ars Orientalis*, Fine Arts Department, Washington 1954, C. I, ss. 1-39.; Kundak, *XVIII. Yüzyıl Osmanlı Minyatürlerinde Yıldızlar ve Burçlar: Tercüme-i 'İkdü'l-Cümân Fî Târih-i Ehli'z-Zamân Nüshalarının Tasvirleri*, s. 78.

¹²¹ Kundak, *XVIII. Yüzyıl Osmanlı Minyatürlerinde Yıldızlar ve Burçlar: Tercüme-i 'İkdü'l-Cümân Fî Târih-i Ehli'z-Zamân Nüshalarının Tasvirleri*, ss. 80-81.

¹²² Zeren Tanındı, "Astrological Illustrations in Islamic Manuscripts", *I. Uluslararası Türk-İslam Bilim ve Teknoloji Tarih Kongresi (I. International Congress on the History of Turkish-Islamic Science and Technology)*, İTÜ 14-18 Eylül 1981, İstanbul 1981, C. 1, s. 76.

Mecmua-i Eş'ar 1141 tarihinde Abdullâh Bermekî tarafından istinsah edilmiştir. TSMK'de yer alan eserde zodyak figürlerini temsil eden on iki burç tasvir edilmiştir.¹²³

Ahmedî'nin *İskendernâme*'si 14. yüzyıl sonuyla 15. yüzyıl başında hazırlanmıştır. BNM'de bulunan minyatürlü nüshasında burçlardan oluşan gökkubbe, yeryüzü ve gezegenlere ait betimlemeler bulunmaktadır. İÜK'de bulunan 1467-68 tarihli başka bir minyatürlü nüshasında ise gökkubbede burçları gösteren ve burçların isimlerinin yazılı olduğu bir şema tasvir edilmiştir.¹²⁴

Firdevsî-i Tavîl'in ilm-i nücûm ve ulûm-ı garîbeya dair bilgiler içeren *Da'vetnâme* adlı eseri İÜK'de kayıtlı bulunmaktadır. 15. yüzyıla ait eserde burç, gezegen ve melek tasvirlerine yer verilmiştir.¹²⁵

Falnâme nüshaları da burç ve gezegen tasvirleri içermektedir. 1550 civarında hazırlandığı kabul edilen *Falnâme*'nin çeşitli müzelerde yaprakları bulunmaktadır. 16. yüzyıl ikinci yarısına ait minyatürlü bir başka nüsha, SL'de bulunmaktadır. Yaklaşık 1570'e tarihlendirilen, burç ve gezegen tasvirlerinin bulunduğu minyatürlü nüsha TSMK'de bulunmaktadır.¹²⁶ Kalender Paşa tarafından 1614-16 yılları arasında hazırlanan ve TSMK'deki *Falnâme* nüshasında yine burçlar ile gezegenlerin tasvirlerine rastlanmaktadır.¹²⁷

Suûdî tarafından 1582'de yazıldığı anlaşılan *Matâli'ü's-Sa'ade ve Yenâbi'u's-Siyade* adlı astroloji konulu eserin Türkçe çevirisi de resimlendirilmiştir. Yedi gezegene ait meslekleri temsil eden esnaf figürlerinin bulunduğu eser BNF'de,

¹²³ Kundak, *XVIII. Yüzyıl Osmanlı Minyatürlerinde Yıldızlar ve Burçlar: Tercüme-i 'İkdü'l-Cümân Fî Târih-i Ehli'z-Zamân Nüshalarının Tasvirleri*, s. 86

¹²⁴ Eserin on resimli kopyasından üç kopyası yalnız Osmanlılar için hazırlanmıştır. Diğerleri Memluk, Akkoyunlu ve Safavi hükümdarlarının isteği üzerine yapılmıştır. Doğal olarak bu kopyaların minyatürleri farklı resim üsluplarını yansıtır. bkz. Serpil Bağcı, *Minyatürlü Ahmedî İskendernameleri: İkonografik Bir Deneme*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1989, s. 226. Ayrıca Ahmedî ve eserleri ile ilgili çalışmalar için bkz. Mustafa Sefa Çakır, "Ahmedî ve Eserleri Üzerine Yapılan Çalışmalar", *Ahmedî Sempozyumu Bildirileri Kitabı*, (Sivas Cumhuriyet Üniversitesi "Ahmedî Sempozyumu" 2 Mayıs 2018 Sivas), Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Matbaası, Sivas 2018, ss. 265-272.

¹²⁵ Fatma Büyükkarcı, *Firdevsî-i Tavîl Da'vetnâme*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1993, s. 15.

¹²⁶ Kundak, *XVIII. Yüzyıl Osmanlı Minyatürlerinde Yıldızlar ve Burçlar: Tercüme-i 'İkdü'l-Cümân Fî Târih-i Ehli'z-Zamân Nüshalarının Tasvirleri*, s. 90.

¹²⁷ Banu Mahir, *Osmanlı Minyatür Sanatı*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2005, s. 107.

başka bir kopyası da ML’de korunmaktadır. İki nüsha, küçük değişiklikler bulunmakla beraber birbirine neredeyse tıpatıp benzemektedir.¹²⁸

Seyyid Lokman Âşûrî *Zübdet’üt-Tevârih*’i 1583 yılında hazırlamıştır. TİEM’de bulunan eserin aynı yıllara ait iki nüshası TSMK’de ve CBL’de korunmaktadır. Eserde evren ve burçlar kuşağı ile gezegen tasvirlerinin bulunduğu minyatürler yer almaktadır.¹²⁹

Hurşidname nüshası olduğu, eser incelendikten sonra ortaya çıkan MK’deki *Falnâme* olarak kayıtlı eser 16. yüzyıla tarihlendirilmektedir. Eserde iki gezegen tasviri bulunmaktadır. Merîh ve Utârid olan bu gezegenlerin yazmada neye göre seçildiği, neden sadece bu iki gezegenin tasvirinin yapıldığı belirlenememiştir.¹³⁰

Kâtip Çelebi *Cihânnümâ*’yı 1648 yılında yazmaya başlamış, ilk telif yarım kalmış daha sonra ikinci telifi kaleme almıştır. *Cihânnümâ* taslaklarının her ikisini de elde etme imkânı bulan Ebûbekir b. Behrâm ed-Dımaşkî, metinlerine müdahale ederek eseri *Atlas* olarak isimlendirmek istemiş ve yaptığı ilaveler Kâtip Çelebi’ye ait metinden sayılarak istinsah edilmiştir. Kâtip Çelebi’nin *Cihânnümâ*’sı Müteferrika İbrahim Efendi’nin girişimiyle 1732’de matbaada basılmıştır. 18. yüzyılda basılan bu kitaplardan biri günümüzde TSMK’de korunmaktadır. Eserdeki gök küre tasvirlerinde on iki burç sırasıyla betimlenmiştir.¹³¹

¹²⁸ Bu bilgi için bkz. And, *Minyatürlerle Osmanlı-İslam Mitologyası*, ss. 349-352.; Eserin nüshalarında kullanılan minyatürler, kompozisyon olarak esas tercümesine kaynaklık eden Kitâbü’l-Bulhân ile çok büyük müştereklikler göstermektedir. Hatta resimlerin bu eserden kopyalanmış olduğunu söylemek mümkündür bkz. Mustafa Özkat, “XVI. Yüzyılın Az Tanınan Bir Şairi: Emîr Hasan-zâde Su’ûdî (Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Mecmû’alarda Kayıtlı Şiirleri)”, *VI. Yıldız Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi (12-13 Aralık 2019)*, İstanbul 2019, s. 131.; Ayrıca eserde gezegenlere göre mesleklerin anlatılarak resmedildiği görülmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Özden Süslü ve Nur Urfalıoğlu, “Bir Osmanlı El Yazmasına Göre XVI. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu’nda Meslekler”, 38. *ICANAS (10-15 Eylül 2007) Bildiriler Kitabı*, Ankara 2012, C. VI, ss. 2866-2873.

¹²⁹ Sabriye Hilal Arpacıoğlu, *Topkapı Sarayı Müze Kütüphanesi, Hazine 1321 Numaralı “Zübdet’üt Tevarih” Nüshası ve Tasvirleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İstanbul 2015, ss. 1-2.

¹³⁰ Esra Gencil, *Ankara Milli Kütüphane’de Yer Alan 5179 Arşiv Numaralı Falname*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2011, s. 162.

¹³¹ Kundak, *XVIII. Yüzyıl Osmanlı Minyatürlerinde Yıldızlar ve Burçlar: Tercüme-i ‘İkdü’l-Cümân Fî Târih-i Ehli’z-Zamân Nüshalarının Tasvirleri*, ss. 98-101.

Netâyic el-Fünûn, 1608-9 tarihinde Mustafa İbn Mahmud İslâmbûlî tarafından istinsah edilmiştir. SK'de korunan eserdeki üç minyatürde burçların tamamlanmamış temsili çizimleri mevcuttur.¹³²

İkdü'l-Cümân fî Târîh-i Ehli'z-Zamân adlı eser Bedrü'd-din Aynî tarafından 15. yüzyılın ilk yarısında kaleme alınmıştır. Eserin SK, İÜK ve TSMK'deki 18. yüzyıla ait minyatürlü nüshalarında burç ve takımyıldızı sembolleri olan mitolojik insan, hayvan ve yaratık figürleri klâsik İslâm kitap resim sanatından farklı, yeni bir resim anlayışı ile betimlenmiştir.¹³³

Şeyh Seyyid Siyâhî Dervîş Muhammed *Mecma'u'l Felekiyyât* adlı eserini 1795 yılında yazmıştır. AYEK'te korunmakta olan eserin konusu astroloji hakkındadır. Minyatürlerinde burç, gezegen ve melek tasvirleri yer almaktadır.

¹³² Meriç Türker Öztürk, *Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı'na Bağlı İstanbul Bölgesi Kütüphanelerinde Yer Alan Minyatürlü Eserlerin Kataloğu*, (Uzmanlık Tezi), Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, İstanbul 2012, s.134.

¹³³ Bu bilgi için bkz. Kundak, "XVIII. Yüzyıl Osmanlı Minyatürlerinde Yıldızlar ve Burçlar: Tercüme-i 'İkdü'l-Cümân Fî Târîh-i Ehli'z-Zamân Nüshalarının Tasvirleri", s.131.; Eserdeki minyatürler arasında, çıplak kadın tasvirlerinin de oluşu 18. yüzyılın değişen dünya görüşü ve beğenisiyle açıklanmaktadır. Bu eserin tasvirlerindeki figürlerin vücut hatlarında sergilenen ışık-gölge uygulamaları, hacimlendirme ve orantılardaki doğruluksa geleneksel minyatür üslubundan uzaklaşarak Batı resim geleneğine ne kadar yaklaşıldığını göstermektedir. Ön örnekleri bulunmayan bu resimlerin, Avrupa'dan getirilen bilimsel kitaplara bakılarak yapıldığı düşünülmektedir bkz. Mahir, *Osmanlı Minyatür Sanatı*, s. 81.; Günsel Renda, vd., *Başlangıcından Bugüne Çağdaş Türk Resim Sanatı Tarihi*, Tılgat Yayınları, İstanbul 1980, s. 42.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BURÇLAR VE BURÇLARIN GEZEĞENLER, MADENLER, TABİATLAR, MİZAÇLAR, AY MENZİLLERİ VE İNSAN VÜCUDU İLE ETKİLEŞİMLERİ

3.1. Burçlar

Burç¹³⁴ Güneş'in bir yılda takip ettiği düşünülen yörüngenin içlerinden geçtiği belli sembollerle gösterilen on iki takımyıldızdan her biri şeklinde tanımlanmaktadır.¹³⁵ Bir başka deyişle, Güneş'in bir yıl boyunca dolandığı daire burç diye adlandırılan on iki eşit kısma bölünmüştür. Güneşin bu burçlardan geçişine göre yıl da on iki aya bölünmüştür.¹³⁶

Burç, Kur'ân-ı Kerîm'de¹³⁷ dört defa çoğul şekilde geçip bir sûrenin de adını oluşturan kelimedir. Bir yerde kale burcu¹³⁸ diğer yerlerde gökteki burç¹³⁹ anlamında kullanılmıştır. Müfessirler, bu iki anlamı bazen semavî surların kuleleri şeklindeki bir benzetmeyle ilişkili olarak açıklamışlardır. Genellikle burç kelimesi için, yüksekte olan; kale veya saray burcu anlamlarından hareketle açıklamalarda bulunularak ve göklerdeki burçlara da benzetme yoluyla bu ismin verildiği belirtilmiştir. Burçlar aynı zamanda ayın menzillerini de işaretleyen yıldızlardır. Zaman zaman gök kapıları anlamında kullanılan burç kelimesine bazen de -dikkat çektiği için olsa gerek- büyük yıldız anlamının verildiği de görülmektedir.¹⁴⁰

¹³⁴ Burç (البرج) sözlükte güzel olmak, örtülerinden sıyrılmak, yükselerek görünür olmak mânalarına gelen berec kökünden Arapça bir isimdir. Çoğulu burûc ve ebrâc kelimeleridir. Güneşin ayrıldığı on iki kısımdan her biri, herhangi bir şekil gösteren ve kendisine özel bir ad verilen hareketsiz yıldızlar olarak da tanımlanmaktadır bkz. Kürşat Demirci, “Burç”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1992, C. 6, s. 421.; Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, Ankara 2003, s. 141.

¹³⁵ Benzer yorumlar için bkz. Sevim Asımgil, *Doğu Kaynaklarının Bakış Açısıyla Burçlar Nedir*, Karizma Yayınları, İstanbul 2002, s. 57.; Ragıp Yazır (haz.), “Burç”, *Görsel Genel Kültür Ansiklopedisi*, Görsel Yayınlar, İstanbul 1981, C. 1, s. 129.; Demirci, “Burç”, s. 421.

¹³⁶ Yavuz Unat, “Yıldız”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2013, C. 43, s. 535.

¹³⁷ Burçların Kur'ân-ı Kerîm'de ifade ettiği anlamları ile insan karakteri ve fiilleri üzerindeki etkisine ilişkin görüşler için bkz. Davut Ağbal, “Kur'ân'da Burçlar Mahiyeti ve İnsana Etkisi Bağlamında”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Erzurum 2012, S. 38, ss. 249-276.

¹³⁸ Nisâ 4/78.

¹³⁹ Hicr 15/16; Furkan 25/61; Burûc 85/1.

¹⁴⁰ Zamahşerî, *el-Keşşaf*, Harun Ünal (çev.), Ekin Yayınları, İstanbul 2016, C. 2, s. 534.; İlhan Kutluer, “İslâm Literatüründe Burç”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1992, C. 6, s. 422.

Gökteki sabit yıldızlar küresi olan felek ve özellikle burçlar kuşağı denilen zodyak¹⁴¹ farazî şekillerinin MÖ 3 bin yılından beri benimsendiği tahmin edilmektedir. Mezopotamya medeniyetlerinden bu yana genelde hayvanlarla temsil edilen burçlar sembolizmi kültürden kültüre az çok farklılık göstermektedir. Esas itibariyle Batlamyus'un *el-Mecistî*'sindeki şekliyle benimsenen burçlar kuşağı, İslâm literatüründe de Güneş ve diğer gezegenlerin hareketini açıklamada daima başvurulan bir merhaleler düzenini ifade etmiştir. Güneşin gökyüzündeki hareketi sırasında belli tarihlerde girdiği burç alanlarının isim ve sıraları Latin kültüründe de benzer şekillerde benimsenmiştir.¹⁴²

Grek dünyasında burçlara ilk defa temas eden Homeros olmuştur. MÖ 4. yüzyılda yaşayan Grek matematikçi Eudoxus, 44 burç adı saymaktadır. Ptolemy ise 48 burçtan bahsetmektedir. Greklerde burç adları, geleneksel olarak Hipparchus'a, M.S. 1. yüzyıla atfedilmektedir. Bugün kullanıldığı şekliyle 12 burç, Latin literatüründe ortaya çıkmıştır. Greko-Romen astrolojisine göre 12 burç, 12 hane meydana getirmektedir. Her hane insanın belli bir yönünü oluşturmaktadır. Hinduizm'de "Nakşatra" denilen 28 burç vardır. Burçlar Hindu literatürüne göre ayın hanımları ve Daksa'nın kızlarıdır. Budizm'de de Hinduizm'in etkisi altında gelişen 28 burç mevcuttur ve yine aynı adları almaktadır. Budistlere göre tanrı niteliği taşıyan burçlar insan üzerinde doğrudan etkilidir. Sâsânî dönemine ait İran metinlerinde 12, Çin geleneğinde ise "Siu" ismiyle 28 burç bulunmaktadır.¹⁴³

Burçlara verilen isimler, yıldızların oluşturdukları şekilleri tanımlamak için kullanılmıştır.¹⁴⁴ Tam olarak ilk kez tespit edilebilen burç adları Asur-Bâbil dönemine aittir: Kusarikku (Koç), Alpu (Boğa), Tuâmu rabûti (İkizler), Pulukku (Yengeç), Arû (Aslan), Siru (Başak), Zibânitu (Pençe), Akrapu (Akrep), Qastu (Ok), Saha (Keçi), Kâ (Kova), Nunu (Balık).¹⁴⁵

İslâm literatüründe burç isimleri Arapça karşılıkları ile kullanılmıştır: Hamel (Koç), Sevr (Boğa), Cevzâ (İkizler), Seretân (Yengeç), Esed (Aslan), Sünbüle

¹⁴¹ Burçları taşıdığı kabul edilen çarka, burçlar kuşağı, tulum dairesi; felekü'l-burûc (Ar.); ecliptica, signifero, zodiac (Lat.) denilmektedir. Grekçe'de zôdia kyklos (hayvanlar dairesi) veya to zôdia (küçük hayvanlar) olarak anılan takımyıldızlar dizisi, İslâm felekiyyâtında felekü'l-burûc kullanımının yanı sıra dâiretü'l-burûc adıyla da kullanılmıştır bkz. Unat, "Yıldız", s. 535.; Kutluer, "İslâm Literatüründe Burç", s. 422.; And, *Minyatürlerle Osmanlı-İslam Mitologyası*, s. 332.

¹⁴² Kutluer, "İslâm Literatüründe Burç", s. 422.

¹⁴³ Asimgil, *Doğu Kaynaklarının Bakış Açısıyla Burçlar Nedir*, s. 57.

¹⁴⁴ Scognamillo, *Astroloji ve Yıldız Bilimi*, s. 12.

¹⁴⁵ Kürşat Demirci, "Burç", s. 421.

(Başak), Mîzan (Terazi), Akreb (Akrep), Kavs (Yay), Cedî (Oğlak), Delv (Kova), Hût (Balık).¹⁴⁶

On iki hayvanlı Türk takviminde kullanılan hayvan isimlerinin, burçlara göre Türkçe karşılıkları da şöyledir: küskü (sıçan) için Koz (Koç burcu); ud (Boğa burcu) değişmeden kalmıştır, bars (kaplan) için Erentir (İkizler); tavışkan (tavşan) için Sançu (Yengeç burcu); luu (ejder) için Aslan burcu; yılan için Buğday-başı (Başak burcu); yunt (at) için Ülgü (Terazi burcu); koy (koç) için Çadan (Akrep burcu); biçin (maymun) için Ya (Yay burcu); tonguz (domuz) için Balık burcu.¹⁴⁷

Şemsü'l Maârif'te burçlarla ilgili şunlara değinilmiştir: Koç burçların ilkidir. Koç burcundan sonra boğa ve ikizler burcu gelmektedir. Bunlar gök kubbenin ortasında belirmektedir. Bunlardan ikizler burcu gök kubbenin tam ortasında bulunmaktadır. Yengeç burcu ise gökte bir burç olarak tanınmaktadır. Gökte aslan ve başak burçları diye bir burç söylenmemektedir. Bazı bilginler burçları anlatırken terazi ve akrep burçlarının adlarını söylememişlerdir. Oğlak burcunun ise kalp konağının yanında bulunduğunu ve bununla kibleyi bulduklarını söylemişlerdir.¹⁴⁸

3.1.1. Hamel

Hamel birinci gök burcudur. Beş yıldızdan oluşmaktadır.¹⁴⁹ Doğusal, eril, dönenceli, safra tabiatlı, ilkbahara ait ateş burcu (nârî)dur.¹⁵⁰

Hamel yani Koç burcuna; “Kozı”, “Kebş”, “Bere”, “Bere-i Felek”, “Aries” de denilmektedir.¹⁵¹ Koç burcu Sümerliler tarafından “Lu Hun Ga” ya da “Hireling” olarak adlandırılmıştır. Eski Mısır'da doğurganlığın ve yaratıcı yaşamın tanrısı “Ammon Ra”nın başı, koçbaşı olarak sembolize edilmiştir. İngilizcede “The Ram” olan burcun ismi, Sümer tabletlerinden çevrilmiştir. Araplarda ise evcil koyun anlamına gelen “Hamel” denilmiştir. Eski Çin'de de koç burcu beyaz kaplan olarak bilinen takımyıldızın bir parçasıdır. Fakat batı zodyakı bu ülkede de tanınmaya başlayınca beyaz koyun anlamına gelen “Pin Yang” olarak adlandırılmaya başlanmıştır. Eski Yunanlılarda koç burcunu, arkasında Phixus ve Helle'yi taşıyan, havada Colchis'e doğru uçan bir altın koç ile tanımlamışlardır. Ayrıca Yunanlılar

¹⁴⁶ İlhan Kutluer, “İslâm Literatüründe Burç”, s. 422.

¹⁴⁷ Emel Esin, *Orta Asya'dan Osmanlıya Türk Sanatında İkonografik Motifler*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2004, s. 119.

¹⁴⁸ el-Bûnî, *Şemsü'l Maârif (Büyük Bilgiler Güneşi)*, s. 79.

¹⁴⁹ el-Bûnî, *Şemsü'l Maârif (Büyük Bilgiler Güneşi)*, s. 77.

¹⁵⁰ İhvân-ı Safâ, *İhvân-ı Safâ Risâleleri*, C.1, s. 96.

¹⁵¹ Mustafa Pultar, *Yıldız Adları Sözlüğü*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2007, s. 60.

Zeus'un Aries'e (Koç) gökteki uzun uçuşunu onurlandırmak amacıyla koç şekli verdiği inandırıldı.¹⁵² Aries olarak adlandırılan koç, İason ve Argonotları'nın derisini Kolhis Kralı Aietes'ten çalmakla görevli, altın postlu koç olarak da bilinmektedir.¹⁵³

Güneş Hamel burcuna girince gece ile gündüz müsavi olur ve ilkbahar gelir. Bu güne "Nevruz" denmektedir. Astrolojiye göre dünya, yaratıldığı zaman güneş, Hamel burcundaymış.¹⁵⁴ Nevruzun gelmesiyle güneşin Hamel burcunda olması ilişkisini, Nev'izâde Atâyî bir beytinde ele almaktadır:¹⁵⁵

Güneş gökde hamel burcını teşrif eyledi gûyâ
Mizâc-ı dehri kıldı mu'tedil nev-rûz sultânı

Baş tarafı batıya arka kısmı ise doğuya bakmakta ve başı geriye dönük bir şekilde bulunmakta¹⁵⁶ olarak betimlenen Hamel burcu bir yazmada ise koyun şeklindedir ki, iki boynuzu vardır ve dönmüş ardına bakar vaziyettedir.¹⁵⁷

3.1.2. Sevr

Sevr burcu ikinci gök burcudur. Üç yıldızdan ibarettir. Bunlardan biri bizatihi öküz yıldızıdır. Bu üç yıldızdan başka ona tabi olan on bir yıldız daha bulunmaktadır.¹⁵⁸ Gecesel, güneysel, sabit, ilkbahara ait, sevda tabiatlı, toprak burcu (turâbî)dur.¹⁵⁹

Sevr yani Boğa burcuna "Ud", "Öküz", "Taurus" da denilmektedir.¹⁶⁰ Bu burç "Burc-ı Gâv", "Burc-ı Süreyyâ" olarak da bilinmektedir.¹⁶¹ Babilliler boğayı "Tanrı'nın Boğası" olarak tanımlamış ve fırtınalara neden olduğuna inanmışlardı. Babilliler boğanın parlak yıldızı Aldebaran'ı I-Ku-U ya da yıldızların öncü yıldızı olarak adlandırmışlardır. Bununla beraber Yunanlılar Zeus'un Agenor'un güzel kızı Europe'i etkilemek ve büyülemek için kendini beyaz boğaya çevirdiğini iddia

¹⁵² Değer Çelik, *Astroloji El Kitabı*, Engin Matbaacılık, İstanbul 1994, s. 36.

¹⁵³ Daniels, *Bir Nefeste Dünya Mitolojisi*, s. 175.

¹⁵⁴ Mevlâna, *Mesnevî*, Veled İzbudak (çev.), Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Şark-İslâm Klasikleri: 33, C. 2, s. 316.

¹⁵⁵ Hafsanur Yıldırım, "Divan Şairlerine Göre Burçlar", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Aralık 2015, C. 8, S. 41, s. 345.

¹⁵⁶ el-Bûnî, *Şemsü'l Maârif (Büyük Bilgiler Güneşi)*, s. 77.

¹⁵⁷ Hamel burcunun anlatıldığı yazmada geçen tanımlama için bkz. Muhammed bin Mahmûd et-Tûsî, *'Acâyibü'l-Mahlûkât ve Garâyibü'l-Mevcûdât*, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları: 4 (Tıpkıbasım Serisi 2), Günay Kut (haz.), İstanbul 2012, s. 746 /50a.

¹⁵⁸ el-Bûnî, *Şemsü'l Maârif (Büyük Bilgiler Güneşi)*, s. 77.

¹⁵⁹ İhvân-ı Safâ, *İhvân-ı Safâ Risâleleri*, C.1, s. 96.

¹⁶⁰ Pultar, *Yıldız Adları Sözlüğü*, s. 18.

¹⁶¹ And, *Minyatürlerle Osmanlı-İslam Mitolojyası*, s. 337.

etmişlerdir. Europe’de yeraltının üç hâkimi olan Minos, Rhadamanthy ve Sarpedon’u doğurmuştur.¹⁶² Bir başka Yunan ve Roma mitine göre Taurus olarak geçen bu burç, Europa’yı etkilemek için boğa kılığına giren Jüpiter ya da Herakles’in yakaladığı Girit Boğası olarak da bilinmektedir.¹⁶³

Ahmedî sevgili için beytinde kurban olarak felekteki koç ve boğayı ele almıştır:¹⁶⁴

N’olur hamel ki sevr dahi isdese çarhdan

Anun yolunda olmaga kurbân bağışlaya

Görünüşte boğa burcu başını eğmiş, koç burcuna toslamağa hazır durumda ve göbeğine kadar ikiye bölünmüş gibi baş tarafı doğuya, arkası ise batıya bakar şekilde tarif edilmektedir.¹⁶⁵ Sevr burcu minyatürlü bir yazmada: “Bu boğa, bir öküzün belinden yukarısını tasvir eder ve saldırmak için başını eğmiştir. Sanki göbeği üzerinden ikiye bölünmüştür ve önü doğu, ardı batı yönündedir” şeklinde anlatılmıştır.¹⁶⁶

3.1.3. Cevzâ

Cevzâ burcu üçüncü gök burcudur. Güneş sisteminden ona bağlı olan gezegenden gayri, on sekiz yıldızdan oluşmaktadır. Geri kalan yıldızları da kuzey yönündedir. Bu maiyette yıldızlarının yönleri doğu ayakları ise batıya bakmaktadır.¹⁶⁷ Eril, gündüzel, batısal, ilkbahara ait, kan tabiatlı (demevî), çift bedenli hava burcudur.¹⁶⁸

Cevzâ yani ikizler burcuna “Tevemîm”, “Sevemânî”, “Gemini”, “Ettev’eman” da denilmektedir.¹⁶⁹ Bu burc “Burc-ı dü-peyker”, “Tev’eman”, “Zücesedeyn” olarak da bilinmektedir. Yükseklik ve yücelikle anılmaktadır.¹⁷⁰ İkizler burcu Babilliler tarafından bir çift çocuk olarak ifade edilmiştir. Mısırlılarda da iki filizlenen bitki olarak tanımlanmışlardır. Araplar ise ikizlerin en parlak iki

¹⁶² Çelik, *Astroloji El Kitabı*, s. 40.

¹⁶³ Daniels, *Bir Nefeste Dünya Mitolojisi*, s. 175.

¹⁶⁴ Yıldırım, “Divan Şairlerine Göre Burçlar”, s. 346.

¹⁶⁵ el-Bûnî, *Şemsü’l Maârif (Büyük Bilgiler Güneşi)*, s. 77.

¹⁶⁶ Sevr burcunun anlatıldığı minyatürlü yazmadaki ifadeler için bkz.; Kundak, *XVIII. Yüzyıl Osmanlı Minyatürlerinde Yıldızlar ve Burçlar: Tercüme-i ‘İkdü’l-Cümân Fî Târîh-i Ehli’z-Zamân Nüshalarının Tasvirleri*, s. 252.

¹⁶⁷ el-Bûnî, *Şemsü’l Maârif (Büyük Bilgiler Güneşi)*, ss. 77-78.

¹⁶⁸ İhvân-ı Safâ, *İhvân-ı Safâ Risâleleri*, C.1, s. 96

¹⁶⁹ Pultar, *Yıldız Adları Sözlüğü*, s. 50.

¹⁷⁰ Emrah Gülüm, “Sünbülzade Vehbi Divanı’nda (Sünbülistan) Kozmik Unsurların Kullanımı”, *Turkish Studies*, Ankara 2014, C. 9, S. 9, s. 538.

yıldızını “iki ilahi tavus” olarak yorumlamışlardır. Yahudilerde “iki insan” olarak yorumlanmıştır ve isimleri David ve Jonathan’dır. Romalılar; Romulus ve Remus, Yunanlılarda ise Kastor ve Polydeuskes’un Dioscuri’yi temsil ettiğini düşünmüşlerdir. Buralardan türemiş olan bazı terimlerde ise bu burç “ikizlerin ağlaması” olarak düşünülmektedir.¹⁷¹

İkizler Burcu ceviz ağacı biçiminde yemişleri iki başlı insanlar olan bir ağaçtan yetişmektedir. Kırk günde dallarından çatlar, iki ayda filizlenmekte ve rüzgârlarla göğün yedi katına sürüklenmektedir. Güzel, yakışıklı, nitelikli gençlerin özelliklerini taşımaktadır. İkizler on sekiz iç ve yedi dış yıldızdan oluşmaktadır. Kümenin başı kuzeydoğuya çevrilidir. Başında “el-zira el-mesûr” (açılmış kol) adı verilen iki yıldız bulunmaktadır. Bu da ayın menzillerinden biridir. Ay, ikizler burcuna girdiğinde, bahçelere dikim yapmak, çiçek tohumu ekmek, yaraları sağıltmak, yolculuk yapmak zamanıdır. Ancak suya dikkat etmek gerekir; yıkanmak, deniz yolculuğu yapmak gibi. Güneş ikizler burcuna girdiğinde ata binmek iyidir. Eşeğe binmek güç, Hindistan cevizi yemek ise gözlere pırıltı verir.¹⁷²

İkiz iki insan görünümünde olup, ayakta durur vaziyettedirler. Bunlardan biri elini ve başını diğerinin omzuna koymuş gibidir.¹⁷³ Cevzâ burcu yine benzer ifadelerle minyatürlü bir yazmada iki masum varlık görünümünde ve ayakları üzerinde durmaktadırlar, biri elini diğerinin omzuna koymuştur şeklinde anlatılmıştır.¹⁷⁴

3.1.4. Seretân

Seretân burcu dördüncü gök burcudur. Bu burç altı yıldızdan oluşmaktadır. Kendisine tâbi olan bir yıldız vardır ki buna aslan kalbi denir ve parlak bir yıldızdır.¹⁷⁵ Dişil, gecesel, kuzeyssel, dönenceli, yaza ait, balgam tabiatlı, su burcu (mâî) dur.¹⁷⁶

¹⁷¹ Çelik, *Astroloji El Kitabı*, ss. 44-45.

¹⁷² Metin And, “Osmanlı Tasvir Sanatında Burçlar ve Gezegenler”, *Antik & Dekor Antika ve Dekorasyon Dergisi*, İstanbul 1995, S. 32, ss. 72-73.

¹⁷³ Cevzâ burcu hakkında tanımlama için bkz. el-Bûnî, *Şemsü'l Maârif (Büyük Bilgiler Güneşi)*, s. 78.

¹⁷⁴ Cevzâ burcunun anlatıldığı minyatürlü yazma için bkz. Kundak, *XVIII. Yüzyıl Osmanlı Minyatürlerinde Yıldızlar ve Burçlar: Tercüme-i 'İkdü'l-Cümân Fî Târîh-i Ehli'z-Zamân Nüshalarının Tasvirleri*, s. 258.

¹⁷⁵ el-Bûnî, *Şemsü'l Maârif (Büyük Bilgiler Güneşi)*, s. 78.

¹⁷⁶ İhvân-ı Safâ, *İhvân-ı Safâ Risâleleri*, C.1, s. 96.

Seretân yani Yengeç burcuna; “Kuçık”, “Keşef”, “Cancer” de denilmektedir.¹⁷⁷ Bu burç “Burc-ı Herceng”, “Burc-ı Hilal” olarak da bilinmektedir.¹⁷⁸ Araplar bu yıldız kümesini yengeç anlamında “Es-Seratan” olarak adlandırmışlardır. Ancak Arap astroloğu olan Birûnî küçük diller anlamında “El-Liha” demiştir. Eski Çin’de yengecin bir bıldırcını temsil eden “Choo Neaou” yani “Kırmızı Kuş” adlı büyük bir takımyıldızın başını oluşturduğu düşünülürdü. Yunanlılar bu takımyıldızın gökyüzüne Zeus’un karısı Hera tarafından yerleştirildiğine inanırlardı. Lerna Hydra’yı öldürmek için saldıran Herakles’in bacağına bir yengeç ısırıştır. Hera yengeci onurlandırmak için bu yıldız kümesini göğe yerleştirmiştir. Çünkü Hera Herakles’ten nefret etmektedir. Ancak Herakles bu yengeci kılıcı ile parçalamıştır.¹⁷⁹ “Cancer” olarak adlandırılan bu yengeç, Herakles Lerna Hydra’yı yenmeye çalıştığı sırada rol oynamaktadır. Herakles bu yarattığı ayağıyla ezerek uzaklara gönderdiğinden yengeç yıldızların arasında yaşamaya başlamıştır.¹⁸⁰

Seretân burcu sureti; yengeci andırmaktadır. Baş tarafı doğuya arka kısmı güneybatıya bakmakta ve ikizler burcunu izlemektedir. Arapça sekiz sayısını ayakta sırtında taşıyor gibi gözükmektedir.¹⁸¹ Genellikle kısıkaçları ile Ay’ı tutan, yuvarlak gövdesinin hayali yatay bölümlere ayrıldığı ve her iki tarafında dört küçük bacağı bulunan bir yengeç şeklinde tasvir edilmektedir.¹⁸²

3.1.5. Esed

Esed burcu beşinci gök burcudur. Buna tabi olan yıldızlar ona ait ay konaklarının yıldızlarıdır.¹⁸³ Esed burcu; eril, gündüzel, doğusal, sabit, yaza ait, safra tabiatlı, ateş burcu (nârî)dir.¹⁸⁴

Esed yani Aslan burcuna “Leon” da denilmektedir.¹⁸⁵ Esed burcu “Burc-ı Şir” olarak da adlandırılmaktadır.¹⁸⁶ Keldaniler tarafından hayvanların kralı olarak

¹⁷⁷ Pultar, *Yıldız Adları Sözlüğü*, s. 114.

¹⁷⁸ el-Bûnî, *Şemsü'l Maârif (Büyük Bilgiler Güneşi)*, s. 78.

¹⁷⁹ Çelik, *Astroloji El Kitabı*, s. 49.

¹⁸⁰ Daniels, *Bir Nefeste Dünya Mitolojisi*, s. 176.

¹⁸¹ el-Bûnî, *Şemsü'l Maârif (Büyük Bilgiler Güneşi)*, s. 78.

¹⁸² Stefano Carboni, *Following the Stars: Images of the Zodiac in Islamic Art*, The Metropolitan Museum of Art, New York 1997, s. 31.

¹⁸³ el-Bûnî, *Şemsü'l Maârif (Büyük Bilgiler Güneşi)*, s. 78.

¹⁸⁴ İhvân-ı Safâ, *İhvân-ı Safâ Risâleleri*, C.1, s. 97.

¹⁸⁵ Pultar, *Yıldız Adları Sözlüğü*, s. 10.

¹⁸⁶ Mustafa İsmet Uzun, “Edebiyatta Burç”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2000, C. 6, s. 425.

tanımlanmıştır. Eski Çin’de ise aslan burcu “Kırmızı Kuş” anlamına gelen “Chou Neaou” adlı büyük takımyıldızın parçası olarak bilinirdi. Bir bıldırcını temsil ederdi ve Bıldırcın’ın Ateşi olarak tasvir edilmekteydi. Arap burçlar kuşağında ise ikizler, devasa büyüklükte ele alınan “Esed” isimli bir aslanı ifade etmekteydi. Yunanlılar ise aslan burcunun gökyüzüne Zeus tarafından birinci nedimi olan Heracles’in Nemean aslanını öldürmesinin şerefine yerleştirildiğini söylemekteydiler.¹⁸⁷

Arslan figürü koruyucu bir öge ve güneşsel bir hayvan olmasından dolayı astrolojik bir simgedir.¹⁸⁸ Arslan güneşin ve aydınlığın sembolü olarak tanımlanmaktadır.¹⁸⁹ Aslan burcunun tasvirlerinde güneş gezegeniyle birlikte canlandırıldığını görmekteyiz.¹⁹⁰ Aslan ile Güneş ikilisi çoğu durumda aslan ve onun sırtındaki insan figürü şeklindedir.¹⁹¹

3.1.6. Sünbüle

Sünbüle burcu altıncı gök burcudur. Buna aynı zamanda bakire Meryem burcu da denilmektedir. Yirmi altı yıldızdan oluşmaktadır.¹⁹² Sünbüle burcu; gecesel, dişil, güneysel, yaza ait, sevdâ tabiatlı, toprak burcudur.¹⁹³

Sünbüle yani Başak burcuna; “Azrâ”, “Salkım”, “Virgo”, “Bakire” de denilmektedir.¹⁹⁴ Bu burç “Burc-ı Hûşe”, “Hûşe-i Sipîhr” olarak da bilinmektedir.¹⁹⁵ Babilliler bu yıldızları tarımsal bereket ile eşleştirmişlerdir. Geleneksel bir benzetme ile, yarı yarıya uzanan ve bir elinde buğday başağı tutan dişiye sembolize etmektedir. Eski Çin’de ise “Kırmızı Kuş” anlamındaki “Chou Neaou” adlı takımyıldızın bir parçasını oluşturduğu ve Bıldırcın’ın kuyruğu olarak adlandırıldığı görülmektedir. Eski Çin’de yeni yıla keok yani tanrının çatısı diye adlandırdıkları Spica (Alpha Virginis)’in sol tarafına dolunayın gelmesi ile girilirdi. 17. yüzyılda batı astrolojisinin Çin’e girmesiyle Çinli astrologlar bu takımyıldızı “Frigid (Bakire)” anlamında She Shang Neu olarak adlandırmışlardır. Araplar ise “Masum Bakire”

¹⁸⁷ Çelik, *Astroloji El Kitabı*, s. 54.

¹⁸⁸ Katharina Otto-Dorn, “Figural Stone Reliefs on Seljuk Sacred Architecture in Anatolia”, *Kunst des Orients*, Wiesbaden 1978, V. 12, S. 1/2, s. 110.

¹⁸⁹ Gönül Öney, “Anadolu Selçuk Mimarisinde Arslan Figürü”, *Anadolu (Anatolia)*, Ankara 1971, S. XIII, s. 39.

¹⁹⁰ Güneş’in Aslan burcu ile alakası Türk sanatında ve diğer İslâm sanatlarında aslan-güneş tasvirlerinin bir arada ele alınmasına sebep olmuştur bkz. Yaşar Çoruhlu, *Türk Sanatında Hayvan Sembolizmi-I*, Seyran Kitap, İstanbul 1995, s. 132.

¹⁹¹ And, *Minyatürlerle Osmanlı Mitologyası*, s. 322.

¹⁹² el-Bûnî, *Şemsü'l Maârif (Büyük Bilgiler Güneşi)*, s. 78

¹⁹³ İhvân-ı Safâ, *İhvân-ı Safâ Risâleleri*, C.1, s. 97.

¹⁹⁴ Pultar, *Yıldız Adları Sözlüğü*, s. 15.

¹⁹⁵ And, *Minyatürlerle Osmanlı-İslam Mitologyası*, s. 341.

diye tanımlamışlardır. Yunanlılar başak burcunu “Demeter” diye adlandırmışlardır. Demeter Yunanlılarda ekin ve tarım tanrıçasıydı. Fakat daha sonra Apollo’nun kızı Palhene, dürüstlük tanrıçası, Astaea; Astraeus ve Ancara’nın kızı Lustitia; ve Icarus’un tahtsız kızı “Erigore” olarak tanımlamışlardır. Erigore babasının öldürülmüş bedenini bulduğunda kendini bir ağaca asarak öldürmüştür.¹⁹⁶ Tahıl ve bitkilerin tanrıçası kadın figürü “Ceres” ile özdeşleştirilmiştir. Romalılarda da bu gelenek devam etmiş ve elinde eğreltiotu tutarken resmedilmiştir.¹⁹⁷

Sünbüle burcunun görünüşü, başını Surfa konağına çevirmiş iki kanatlı uçan bir kadına benzemektedir.¹⁹⁸

3.1.7. Mîzan

Mîzan burcu yedinci gök burcudur. Sekiz yıldızdan oluşmaktadır.¹⁹⁹ Mîzan burcu; eril, gündüzel, batısal, dönenceli, sonbahara ait, kan tabiatlı, toprak burcu (turâbî)dur.²⁰⁰

Mîzan yani Terazi burcuna; “Ülgü”, “Karkuş”, “Terâzû-i Çerh”, “Terâzu-i Felek”, “Libra” da denilmektedir.²⁰¹ Terazi eski zamanlarda denge ve ağırlık ölçer olarak tanımlanırdı ki bu günümüzde de geçerlidir. MÖ 2. ve 1. bin yıllarda güneşin sonbahar ekinoksunda bu burca girmesi ile gece ve gündüzün dengelenmesi gözlenmişti. Eski Roma’da bu burç çok önemli sayılmaktaydı. Julies Caesar’ın yönetimi sırasında, destekleyicileri onu bu burç ile sembolize ederlerdi. MÖ 44 yılında öldürülmesinden sonra bu burç ile bağdaştırılması unutuldu. Ancak burcun dengeyi ifade ettiğine inanıldı. Gökyüzünde terazi simgesini oluşturan yıldızlar, Yunanlılarda akrep takımyıldızının kısaçlarıyken, Romalılarda terazinin iki kefesi olarak ayrı bir takımyıldızına dönüşmüştür. Araplar da teraziye akrebin kısaacı anlamında kullanmış, “Ez-Zübânâ” olarak isimlendirmişlerdir. Çin’de bugün terazi, akrep ve yay olarak bilinen takımyıldızların beraber Azure Dragon’u oluşturduğuna inanılırdı. Fakat batı ile ilişkilerin kurulmasından sonra denge anlamına gelen “Tien Ming” olarak isimlendirilmiştir.²⁰²

¹⁹⁶ Çelik, *Astroloji El Kitabı*, ss. 58-59.

¹⁹⁷ Daniels, *Bir Nefeste Dünya Mitolojisi*, s. 177.

¹⁹⁸ el-Bûnî, *Şemsü’l Maârif (Büyük Bilgiler Güneşi)*, s. 78

¹⁹⁹ el-Bûnî, *Şemsü’l Maârif (Büyük Bilgiler Güneşi)*, s. 78.

²⁰⁰ İhvân-ı Safâ, *İhvân-ı Safâ Risâleleri*, C.1, s. 97.

²⁰¹ Pultar, *Yıldız Adları Sözlüğü*, s. 104.

²⁰² Çelik, *Astroloji El Kitabı*, ss. 63-64.

Mîzan burcu, tam olarak isminin manasını da yansıtır şekilde terazi suretinde tanımlanmaktadır.²⁰³

3.1.8. Akreb

Akreb burcu sekizinci gök burcudur. Kendi üç şeklinden gayri yirmi bir yıldızdan oluşmaktadır. ²⁰⁴ Akreb burcu, gecesel, dişil, sonbahara ait, kuzeysel, balgam tabiatlı, su burcu (mâî)dur.²⁰⁵

Akreb yani akrep burcuna; “Çadan”, “Çıyan”, “Kuyruklu”, “Uzun Kuyruklu”, “Scorpius” da denilmektedir.²⁰⁶ Bu burç “Kejdüm”, “Kej-dûm-ı Felek” olarak da bilinmektedir.²⁰⁷ İlk olarak Sümerler “Akrep” olarak adlandırmışlardır. Sümerler yaşam ile ölüm sonrası hayatı bağlayan kapıyı bir akrep adamın koruduğuna inanırlardı. Çin’de terazi ile yay arasında bulunan bu burca “Mavi Ejder” denilmekteydi. Sonraları Çinliler bu burca “Tien He” veya “Tanrısal Akrep” demişlerdir. Yunanlılar akrep burcunun vahşi hayvanlara zarar vermesi nedeniyle anne dünya (dünya mitolojide ve eski tradisyonlarda üretken anne olarak sembolize edilmekteydi) tarafından bir akrep gönderilerek öldürülen avcı Orion için, tanrı Zeus tarafından gökyüzüne yerleştirildiğine inanılmaktaydı.²⁰⁸

Akreb burcu tasvirlerde genellikle oval şekilli ve pullu gövdeli, oldukça uzun kuyruklu, her iki tarafında dört kısa bacağı olan bir akrep görünümündedir. Bu burç Merîh gezegeniyle tasvir edildiğinde ise insan figürünün kaldırdığı kolunda baş aşağı durur vaziyetteki ve diğer kolunun ise yanında duran iki akrep şeklinde aynalı bir kompozisyonla karşılaşılmaktadır.²⁰⁹

3.1.9. Kavs

Kavs yani yay burcu dokuzuncu gök burcudur. Buna aynı zamanda atıcı veya vurucu adı da verilmektedir. Bu burç akrep burcunun tabilerini izleyen otuz bir

²⁰³ Kundak, XVIII. Yüzyıl Osmanlı Minyatürlerinde Yıldızlar ve Burçlar: Tercüme-i ‘İkdü’l-Cümân Fî Târih-i Ehli’z-Zamân Nüshalarının Tasvirleri, s. 280.

²⁰⁴ el-Bûnî, Şemsü’l Maârif (Büyük Bilgiler Güneşi), s. 78

²⁰⁵ İhvân-ı Safâ, İhvân-ı Safâ Risâleleri, C.1, s. 97.

²⁰⁶ Pultar, Yıldız Adları Sözlüğü, s. 2.

²⁰⁷ And, Minyatürlerle Osmanlı-İslam Mitologyası, s. 343.

²⁰⁸ Çelik, Astroloji El Kitabı, s. 69.

²⁰⁹ Carboni, Following the Stars: Images of the Zodiac in Islamic Art, s. 39.

yıldızdan oluşmaktadır.²¹⁰ Kavs burcu; eril, gündüzel, sonbahara ait, safra tabiatlı, ateş burcu (nârî)dur.²¹¹

Kavs yani yay burcuna; “Nişancı”, “Kavis”, “Râmî”, “Sagittarius” da denilmektedir.²¹² Bu burç “Burc-ı Keman”, “Hân-ı Keman” olarak da bilinmektedir. Yay burcu da ismini yıldızların gökyüzündeki görünümünden kaynaklı almış olmalıdır.²¹³ İsmi mitolojik bir varlık olan Centaur ya da Santor yani yarı at yarı insan varlıkların en önemlisi ve başı olan “Sagittarius”tan almıştır. Çin’de yay Azure Dragon olarak adlandırılan büyük bir takımyıldızın parçası olarak biliniyordu. Daha sonraları da at adam anlamında “Jin Ma” olarak isimlendirilmiştir. Araplarda ise bu takımyıldız iki bölümde değerlendirilmişti. Birinci bölüm “En-Neâmü’l-Vârid” yani “Giden Devekuşu” ve diğer bölümü de “En-Neâmü’s-Sâdir” yani “Dönen Devekuşu” olarak adlandırılmıştır. Yunanlılar tarafından önceleri mitolojide önemli bir yer tutan ve ilginç bir yaratık olan “Kentaur” şeklinde simgelenmiştir ve vücut yapılarının yanı sıra bilgelikleri, sarhoşlukları ile de bilinmekteydiler. Yunan’da Sagittarius’un oğlak ayaklı bir tanrı olan Pan ve Muses’in hemşiresi Eupheme’in oğlu olan becerikli okçu, Centaur Crotus’u temsil ettiğine inanılmaktaydı.²¹⁴

Yay çeken Kentauros Arapça Kavs burcunun Hakanlı Türkçesinde Ya (Yay), Selçuklu Devri’nde kullanılan karacanın simgesidir. Ya kelimesi Uygur ve Hakanlı Türkçesinde “yay”, “ok-yay” ve “yay burcu” kavramlarını işaret etmektedir.²¹⁵

Kavs burcu atlı suretindedir, elindeki yaydan ok çekmektedir. Kuyruğunu ise yukarıya kaldırmıştır.²¹⁶ Kavs burcu, minyatürlü bir yazmada ise görünüşü insanı andıran bir hayvana veya bir ata benzetilmektedir ki; şekli boynuna kadar bir insana geri kalan kısmı da eğer üstünde okunu yaya yerleştirmiş atar bir durumdadır.²¹⁷ Ok ve yayıyla yanındaki akrebi hedef alan bir Kentaur, yarı insan yarı at olan varlıklar olarak da resmedilmektedir.²¹⁸

²¹⁰ el-Bûnî, *Şemsü’l Maârif (Büyük Bilgiler Güneşi)*, s. 78.

²¹¹ İhvân-ı Safâ, *İhvân-ı Safâ Risâleleri*, C.1, s. 97.

²¹² Pultar, *Yıldız Adları Sözlüğü*, s. 113.

²¹³ And, *Minyatürlerle Osmanlı-İslam Mitologyası*, s. 344.

²¹⁴ Çelik, *Astroloji El Kitabı*, s. 74.

²¹⁵ Esin, *Orta Asya’dan Osmanlıya Türk Sanatında İkonografik Motifler*, s. 77.

²¹⁶ el-Bûnî, *Şemsü’l Maârif (Büyük Bilgiler Güneşi)*, s. 78.

²¹⁷ Kavs burcunun anlatıldığı minyatürlü yazmadaki ifadeler için bkz. et-Tûsî, *‘Acâyibü’l-Mahlûkât ve Garâyibü’l-Mevcûdât*, s. 743/51b.

²¹⁸ Daniels, *Bir Nefeste Dünya Mitolojisi*, s. 178.

Kavs burcunu temsil eden kentaurun kuyruğu kimi zaman ejder figürü ile simgelenmektedir. Sekizinci hayali gezegen olan ve talihsizliği işaret eden ay tutulması ejderhası, “Cevzeher”²¹⁹ olarak adlandırılmaktadır.²²⁰ Cevzeher kelimesi ejderhanın başını ve kuyruğunu ifade etmektedir.²²¹ Ayrıca kaynaklara göre Cevzeher’in sembolü olan düğümlü ejder figürünün başı İkizler burcuna; kuyruğu ise Yay burcuna işaret etmektedir.²²² Hint tasavvurlarında, İki parçaya ayrılmış hayali bir evren’in başı ve kuyruğu sayılan Rahu ve Ketu²²³ felek çarkı boyunca dolanmakta

²¹⁹ “Cevzahir” olarak da kullanılan “Cevzeher (الجوزهر)”, Farsça “Gevzeher” kelimesinin Arapçalaşmış şeklidir bkz. Muammer Dizer, “Cevzeher”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1993, C. 7, s. 465. Kelimenin aslı Hârizmî’ye göre Farsça kûz (aslî kûj) ile çihirden oluşan ve “ceviz şeklinde” (yuvarlak, kavisli, kambur) anlamına gelen kûzçihir (gavzçihir) kelimesidir. Hârizmî, kelimenin aslı “küre şeklinde” anlamına gelen gûyçihir olduğu görüşünü zayıf bulmaktadır bkz. Muhammed b. Ahmed el-Hârizmî, *Mefâtihu’l-ulûm*, Kahire 1342, s. 128.; Cevzeherin Zend dilinde (eski Farsça) “boğa tohumu” anlamını taşıyan gao-cithradan (Pehlevîce’de goçihir, bugünkü Farsça’da gevzeher) gelmiş olduğu daha kuvvetli bir ihtimal olarak kabul edilmektedir; nitekim bu terim Avesta’da ayın bir sıfatı olarak geçmektedir bkz. W. Hartner, “Djawzahr”, *The Encyclopaedia of Islam*, Leiden 1991, V. II, ss. 501-502. Ayrıca Battânî tarafından Rakka’da 877-929 yılları arasında yapılan gözlemlerle hazırlanan, Hint astronomisinin etkilerinin görüldüğü aynı zamanda Batlamyus astronomisinin ilkelerinin benimsendiği kitabının otuz yedinci bölümünde; çıkış düğümü (Re’s el-Cevzeher) olarak adlandırılan kuzey düğümü hakkında bilgilerin bulunduğundan söz edilmektedir bkz. Yavuz Unat, “Battânî ve Zîc-i Sâbî Adlı Astronomi Eseri”, *I. Uluslararası Katılımlı Bilim, Din ve Felsefe Tarihinde Harran Okulu Sempozyumu (Şanlıurfa 28-30 Nisan 2006)*, Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Şanlıurfa 2006, C. I, s. 355.

²²⁰ Massumeh Farhad and Serpil Bağcı, *Falnama: The Book of Omens*, Thames Hudson, Smithsonian Institution, USA 2009, s. 37.

²²¹ Ay dünya çevresindeki yörüngede dolanırken tutulma düzlemini kestiği çap karşısı iki noktaya “iki düğüm” (el-ukdeteyn) denmektedir. Ayın tutulma düzlemine çıktığı noktaya “çıkma düğümü” veya “baş” (re’sü’l-cevzeher yani yılanın başı) tutulma düzleminin altına geçtiği noktaya “inme düğümü” veya “kuyruk” (zenebü’l-cevzeher yani yılanın kuyruğu) ve her ikisine birden de “elcevezhrânî” denmektedir bkz. W. Hartner, “The Pseudo-Planetary Nodes of Moon’s Orbit in Hindu and Islamic Iconography”, *Ars Islamica*, Washington 1938, V. 2, ss. 113-134.; Dizer, “Cevzeher”, s. 465.; Ejdarhanın kuyruğu ve başı, ayın yörüngesi ile güneşin çevresindeki hayali daire olan ekliptik arasındaki iki kesişme noktasıdır. Bu iki nokta veya düğüm, Zodyak işaretleri ile yıllar boyunca ilerler ve tutulmaların yılın farklı zamanlarında meydana gelmesine neden olmaktadır bkz. Rachel Hajar, “The Dragon: Mythical beasts of the Middle East: Part 2”, *The World & I*, Washington Times Corporation, Washington 1999, <https://www.thefreelibrary.com/The+Dragon%3A+Mythical+Beasts+of+the+Middle+East%2C+Part+2.-a053634668>, (11.11.2019).; Marifetname’de Kamer’in külli feleği dört adet feleğe müştemeldir. Üçü büyük felektir. Bu üçünün ilk ikisinin merkezleri âlemin merkezidir. Merkezi âlemin merkezi olan iki felekten birincisi, ikincisini çevreleyen paralel iki küresel yüzey ile çevrilidir. Çevresinde baş ve kuruk düğümleri bulunduğu için Cevzeher feleği denilmiştir. Merkezde, eksende, ekvator da ve harekette burçlar feleğine benzediği için mümessil felek de denilmiştir. Dış yüzeyi Utârid’in iç yüzeyine, iç yüzeyi de ikinci feleğin dış yüzeyine temas etmektedir. Bu cevzeher feleği âlemin merkezi etrafında doğudan batıya mecburen hareket etmektedir. İkinci olarak burçlar feleğinin hareketinin ters yönünde, kendi hareketi ile âlemin merkezi etrafında altındaki feleklerle doğudan batıya dönmektedir. Bir gün bir gecede, üç dakikadan fazla yol almaktadır. Buna baş ve kuyruk düğümlerinin hareketi denmektedir bkz. Erzurumlu İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, Faruk Meyan (çev.), Bedir Yayınevi, İstanbul 1999, s. 153.

²²² Hartner, “The Pseudo-Planetary Nodes of Moon’s Orbit in Hindu and Islamic Iconography”, s. 113.

²²³ Rahu ve Ketu Arapça Re’s ve Zenb olarak geçmektedir. Rahu ve Ketu Uygur metinlerinde birer Kuzeyyıldızı veya yıldız kümesi olarak anlatılmaktadır. Ayrıca hayali mitolojik şekiller olarak da

ve ay ile güneşi yutmak için onlara yetişmekteydi. Güneş ve ayın tutulması, Rahu'nun onları yutması olarak açıklanmaktaydı. Bu doğrultuda İslam astrolojisine intikal etmiş ve gerçek anlamda olmasa bile, sanki sekizinci gezegenmiş gibi benimsenmiştir.²²⁴ Aynı zamanda müslüman astrologlar tarafından ejdarhanın yanısıra dev bir yılan olarak da düşünülmüştür.²²⁵ Böylece Cevzeher'in astronomik öneminin güneş ve ay tutulmalarına etki etme rolünden kaynaklandığı görülmektedir.²²⁶

3.1.10. Cedî

Cedî burcu onuncu gök burcudur. Bu burç yirmi sekiz yıldızdan oluşmaktadır.²²⁷ Cedî burcu; gecesel, dönenceli, sevda tabiatlı, kışa ait, güneysel, toprak burcu (turâbî)dur.²²⁸

Cedî yani Oğlak burcuna; “Teke”, “Büz”, “Büzgâle-i Felek”, “Capricornus” da denilmektedir.²²⁹ Bu burç “Burc-ı Buzgâle” olarak da bilinmektedir.²³⁰ Babilliler tarafından oğlak olarak tanımlanmıştır. Ayrıca boğa, aslan ve akrep olarak da isimlendirilmişti. Çin’de oğlak takımyıldızı, kova ve balıkla beraber “Karanlık Savaşçı” diye adlandırılan bir takımyıldızın parçası olarak bilinmekteydi. Batı astrolojisi ile ilişkilerinden dolayı ona “Oğlak Balığı” anlamında “Mo Ki” adını vermişlerdir. Araplar da oğlağa “El-Cedî” yani oğlak adını vermişlerdir. “Capricorn (Oğlak)” kelimesi oğlak anlamında “caper” ve boynuz anlamında olan “cornu” kelimelerinden meydana gelmiştir. Bu yüzden “Boynuzlu Oğlak” olarak tanınması daha doğru kabul edilmektedir. Bazen balık kuyruklu oğlağa da benzetilmektedir. “Deniz Oğlağı” diye de adlandırıldığı olmuştur. Yunanlılar Capricorn’un gökyüzüne Zeus tarafından, Zeus’u bebekken emzirdiği için ilahi oğlak Amaltheia’nın şerefine yerleştirildiğine inanırdı. Efsanevi Capricorn ya da bolluk boynuzu; Amaltheia’nın boynuzlarından biri olarak bilinir.²³¹ Yarı oğlak yarı balık olan bu burca “Pan” ya da

farz edildikleri görülmektedir bkz. Esin, *Orta Asya’dan Osmanlıya Türk Sanatında İkonografik Motifler*, s. 134.

²²⁴ Ahmet Çaycı, *Anadolu Selçuklu Sanatında Gezegen ve Burç Tasvirleri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2000, s. 112.

²²⁵ Hartner, “The Pseudo-Planetary Nodes of Moon’s Orbit in Hindu and Islamic Iconography”, s. 131.

²²⁶ G. Azarpay, “The Eclipse Dragon on an Arabic Frontispiece-Miniature”, *Journal of the American Oriental Society*, Vol. 98, No. 4, 1978, ss. 363-368.

²²⁷ el-Bûnî, *Şemsü’l Maârif (Büyük Bilgiler Güneşi)*, s. 78.

²²⁸ İhvân-ı Safâ, *İhvân-ı Safâ Risâleleri*, C.1, s. 97.

²²⁹ Pultar, *Yıldız Adları Sözlüğü*, s. 79.

²³⁰ Uzun, “Edebiyatta Burç”, s. 426.

²³¹ Çelik, *Astroloji El Kitabı*, s. 79.

“Faunus” adı verilmektedir ve mite göre tanrılarla savaşmak için gönderilen canavar Typhon’dan saklanmaktadır. Kaçmak için Nil Nehri’ne girip vücudunun alt kısmını bir balığa dönüştürür. Jüpiter onu, tanrılar için verdiği çeşitli hizmetleri ödüllendirmek adına yıldızların arasında ölümsüz kılmıştır.²³²

Cedî burcu sureti; baş kısmı yarıya kadar oğlağa, geri kalan yarısı da bir balığın kuyruğuna benzetilmektedir.²³³

3.1.11. Delv

Delv burcu on birinci gök burcudur. Burcun üç yıldızdan başka kırk iki yıldızdan oluştuğu da geçmektedir.²³⁴ Delv burcu; eril, gündüzel, batisal, sabit, kışa ait, kan tabiatlı (demevî), hava burcu (havâî)dur.²³⁵

Delv yani Kova burcuna; “Saka”, “Könek”, “Aquarius” da denilmektedir.²³⁶ Bu burç “Delv-i Sipih” ve “Sâkibü’l-mâ” olarak da bilinmektedir.²³⁷ Yağmur getirdiğine inanılan bir tanrı olarak kabul edilir ve “Su Tanrısı” diye adlandırılırdı. Mısırlılar onu “Gökte’ki Nil” olarak tanımlamışlardır. Orta doğuya inen bu bereketli yağmurlarında Aquarius’un iyi niyetinin simgesi olduğuna inanırlardı. Araplar “Es-Seîydü’l-Melik” ve “Es-Seîydü’s-Süüd” yani “Kral’ın Şanslısı” ve “Şanslının Şanslısı” gibi isimlendirmişlerdir. Çin’de ise kova burcu “Dark Warrior” yani “Kara Savaşçı” diye bilinen büyük bir takımyıldızın parçası olarak biliniyordu. Ancak daha sonra kıymetli vazo anlamında “Povo Ping” diye adlandırılmıştır. Yunanlılar Aquarius’u Tros’un yakışıklı oğlu Ganymedes olarak tanımlanmışlardır. Ganymedes, cennette Zeus’un kap taşıyıcısı olarak görülmektedir.²³⁸ Bir başka mitte bir testiden su döken genç bir adam olarak tasvir edilmektedir. Yine Yunanca Ganymedes ya da Latince Catamitus adında genç bir oğlanla özdeşleştirilerek, Zeus’un bu oğlana aşık olduğundan ve onu kaçırmak için bir kartala dönüşüp Olimpos Dağı’na, tanrıların şarap sunucusu olarak yerleştirildiğinden bahsedilmektedir. Bu hikâye Aquila denilen kartal takımyıldızında resmedilmektedir.²³⁹

²³² Daniels, *Bir Nefeste Dünya Mitolojisi*, s. 178.

²³³ el-Bûnî, *Şemsü’l Maârif (Büyük Bilgiler Güneşi)*, s. 78.

²³⁴ el-Bûnî, *Şemsü’l Maârif (Büyük Bilgiler Güneşi)*, s. 78.

²³⁵ İhvân-ı Safâ, *İhvân-ı Safâ Risâleleri*, C.1, s. 97.

²³⁶ Pultar, *Yıldız Adları Sözlüğü*, s. 62.

²³⁷ And, *Minyatürlerle Osmanlı-İslam Mitologyası*, s. 346.

²³⁸ Çelik, *Astroloji El Kitabı*, s. 85.

²³⁹ Daniels, *Bir Nefeste Dünya Mitolojisi*, s. 179.

Delv burcunun görünüşü eline ibrik alıp ayaklarına su döken bir insana benzemektedir. Bu suyun da güneye doğru aktığını andıran bir görünüşü bulunmaktadır.²⁴⁰

3.1.12. Hût

Hût burcu on ikinci gök burcudur. Bu da kendisini oluşturan dört yıldızdan gayri otuz dört yıldızdan oluşmaktadır.²⁴¹ Hût burcu; dişil, gecesel, kuzeyssel, balgam tabiatlı, su burcu (mâî)dur.²⁴²

Hût yani Balık burcuna; “Hût-i Gerdûn”, “Pisces” de denilmektedir.²⁴³ Bu burç “Burc-ı Mâhî”, “Hût-ı Felek” ya da “Kevkebetü’semekeyn” olarak da bilinmektedir.²⁴⁴ Eskiden oğlak, kova ve balık beraber “Büyük Cennet Denizi” olarak tanımlanmaktaydı. Çünkü güneş bu takımyıldızlarından belli aylarda geçerken Orta Doğu’da yağmurun daha sıklıkla yağdığına ve balıkların denizlerde daha sıklıkla gözlenebilir olduğuna inanılmakta ve bu takımyıldızlar da bu hayvanların genel adıyla isimlendirilmekteydi. Araplar “Es-Semek” yani “Balık” olarak adlandırırken, Çinliler batı zodyakını tanıdıktan sonra “Schwang Fu” yani “İki Balık” demişlerdir. Yunanlılar bu takımyıldızın simgesi olan iki balığı alışılmışın dışında anlatmışlardır. Yirmi dört yer devinin Zeus tarafından öldürülmesinden sonra, Tartanus ile birlikte uyuyan anneleri öldürücü bir canavar doğurmuştur. Adı ise “Typhon” ya da “Typhoeus”tur. Typhon, Olympus dağına ateşten taşlarla saldırdığından tanrılar korkarak kendilerini hayvana çevirmişlerdir. Afrodite ile oğlu Eros da Euphrates’in aşağısına yüzen iki balık olmuşlardır. Zeus’un bu canavarı bozguna uğrattıktan sonra zaferini kutlamak için, bu iki balığın görüntülerini göğe yerleştirdiğine inanılmaktaydı.²⁴⁵ Romalılar ise halatla bağlanmış iki balığın, tanrıları öldürmek üzere gelen korkunç yaratık Typhon’dan kaçan Venüs ve oğlu Faunus (oğlak) Nil Nehri’ne yüzmek için girerken, bu ikilinin kendilerini tamamen balığa dönüştürdüğüne inanılmaktadır.²⁴⁶

Divân şiirinde Hût, burcun özellikleri ile kullanıldığı gibi, eski bir inanışa göre dünyanın altında balık olduğu, Yunus peygamberin balığın karnında kaldığı gibi

²⁴⁰ el-Bûnî, *Şemsü’l Maârif (Büyük Bilgiler Güneşi)*, s. 78.

²⁴¹ el-Bûnî, *Şemsü’l Maârif (Büyük Bilgiler Güneşi)*, s. 78.

²⁴² İhvân-ı Safâ, *İhvân-ı Safâ Risâleleri*, C.1, s. 97.

²⁴³ Pultar, *Yıldız Adları Sözlüğü*, s. 15.

²⁴⁴ And, *Minyatürlerle Osmanlı-İslam Mitolojisi*, s. 346.

²⁴⁵ Çelik, *Astroloji El Kitabı*, s. 90.

²⁴⁶ Daniels, *Bir Nefeste Dünya Mitolojisi*, s. 179.

düşünceler nedeniyle de zikredilmiştir.²⁴⁷ Halbuki yeryüzünün bir öküzün üstünde durduğu, öküzün de bir balık üstünde olduğu inanışında öküz ile balık, Sevr ve Hût burcundan kinayedir.²⁴⁸

Hût burcunun görünüşü kuyruklarını birbirine dayamış iki balığı andırmaktadır.²⁴⁹

3.2. Burçların Gezegenler, Madenler, Tabiatlar, Mizaçlar, Ay Menzilleri ve İnsan Vücudu ile Etkileşimleri

Her burçta etkin olan bir gezegen vardır. Burçlar ve gezegenlerin etkileşimleri söz konusu olduğunda on iki burç ile adı geçen yedi gezegen birkaç yönden taksim edilmektedir ve özel konumları bulunmaktadır.

Çeşitli metaller, gezegenlere atfedilen sembollerin aynıları ile gösterilmektedir. Bunun yanı sıra hem metallere hem de gezegenlere aynı isimler verilmiştir. Burçlar da yönetildikleri gezegenlere göre, o gezegenin madeni ile ilişkilendirilmişlerdir.

Burçlar tabiat ve mizaç durumuna göre de gruplandırılmaktadır. Dört ana element sırasıyla ateş, toprak, hava ve su olarak bilinmektedir. Burçlar da bu dört elemente göre burçların tabiatları olarak sınıflandırılmıştır. Gökler dört unsuru; su, toprak, hava ve ateşi ihtiva ettiği gibi, beden de dört karışımı; kan, balgam, sarı safra ve kara safrayı ihtiva etmiştir. Bu dört karışımla bahsedilmek istenen ise burçlara göre insanlara atfedilen mizaçlardır.

Ay'ın katettiği konak yerleri bulunmaktadır ve bu konak yerleri burçlardır. Ay'ın bulunduğu burca göre bu konakların isimleri farklılık göstermektedir.

Burçlar aynı zamanda insan vücudunun bir bölümüne denk düşmekte ve o bölümü yönetmektedir.

3.2.1. Gezegenler

Yıldızlardan gözlemlenile kavranabilen yedisine “gezegen”²⁵⁰ (seyyâre) ismi verilmekteydi. Gezegen, bazen necm ve kevkeb olarak ifade edilen “yıldız” yerine de

²⁴⁷ Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 227.

²⁴⁸ Mevlâna, *Mesnevî*, Veled İzbudak (çev.), Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Şark-İslâm Klasikleri: 33, C. 3, s. 411.

²⁴⁹ el-Bûnî, *Şemsü'l Maârif (Büyük Bilgiler Güneşi)*, s. 78.

kullanılmıştır.²⁵¹ Astroloji'nin ilk zamanlarında bütün gök cisimleri yıldız kabul edilmekteydi. Sonraları bunların yıldız değil de gezegenler oldukları anlaşıldığı halde ananevi olarak yıldız denilmeye devam edilmiştir.²⁵² Yıldızbilim ya da astroloji, insanların kaderini, geleceğini gezegenlerin gökyüzündeki hareketlerine dayanarak, her sanatta olduğu gibi sanatçının niteliklerine, bilgisine, uygulama ve yorumuna ve de konuya yaklaşımına bağlı olarak belirlemektedir.

Gezegenler, kürelere takılı bir şekilde yerin etrafında dolanmaktadır. Yeri, bir soğanın kabukları gibi merkezleri ortak olan bir seri küre katmanı çevreler. İlk üç yersel elementin küreleri, su, hava ve ateş küreleri gelir. Ateş küresini saydam, kristal yapıda olan küreler çevreler. Gezegenler bu küreye çakılı bir şekilde Ay, Merkür, Venüs, Güneş, Mars, Jüpiter, Satürn sırası ile taşınmaktadır.²⁵³ En dışta ise sabit yıldızlar küresi bulunmaktadır. Bu küreler, göksel cisimlerin hareket ettiği büyük bir makinenin fiziksel varlığı olan parçalarıdır.²⁵⁴ Gezegenler kendi yörüngelerinde ters yönde, batıdan doğuya doğru hareket etmektedir. Dönüşlerinin uzunluğu (yörüngelerinde bir tur atmalarının uzunluğu) dönüşlerinin hızına ve yavaşlığına göre değişmektedir.²⁵⁵ Sühreverdî'ye göre de gezegenlerin yavaş ve hızlı olarak çeşitli şekillerde hareketleri vardır. Gezegenlerin farklı hareketlerinden berzahlar (cisimler) meydana gelmektedir ve bu berzahlar müstağni olmayıp aksine gerçekleştirmelerinde ve olgunlaşmalarında soyut nûra muhtaçtırlar.²⁵⁶

Eski astronomlar Ay ve Güneş'i de birer gezegen kabul etmişlerdi. Ancak on altıncı yüzyılda Copernicus'ın güneş merkezli kuramından sonra güneş evrenin merkezine konmuş, ay dünyanın uydusu sayılmıştır.²⁵⁷

Yakut Türklerine göre sıcak ve soğuk havaların gezegenlerin hareketlerine bağlı olduğu düşünülmüş: “Bir zamanlar hava çok soğukmuş. Bir şaman göğe çıkmış. Bir ağaca bağlı olan gezegenlerin bağlarını kesmiş. Gezegenler hızlı

²⁵⁰ Türklerde “Ülker” gezegen demektir: Türkler, gezegenler için “Ülker” veya “Ürgel” demişlerdir. Yakut Türkleri ise “Göğün Deliği” için “Ürgel” kelimesini kullanmışlardır bkz. Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1995, C. 2, s. 205.

²⁵¹ Unat, “Yıldız”, s. 534.

²⁵² Bulut ve Sönmez (haz.), *Astroloji Ansiklopedisi*, s. 17.

²⁵³ Alistair Cameron Crombie, *Augustine to Galileo the History of Science A. D. 400-1650*, London 1957, ss. 52-53.

²⁵⁴ John Louis Emil Dreyer, *History of the Planetary System from Thales to Kepler*, Dover 1952, s. 112.

²⁵⁵ İbn-i Haldûn, *Mukaddime*, C. 1, s. 87.

²⁵⁶ Şihâbüddîn es-Sühreverdî, *Hikmetü'l-İşrâk (İşrâk Felsefesi)*, Eyüp Bekir Yazıcı ve Üsmetullah Sami (çev.), Türkiye Yazma Eserler Bakanlığı Yayınları: 61, İstanbul 2015, s. 364.

²⁵⁷ Unat, “Yıldız”, s. 535.

dönünce, havalar ısınmış. Şaman, elindeki şeyleri havaya atmış, onlar da yıldız olmuşlar” böylece gezegenler, göğün ilk ve ana yıldızları olarak kabul edilmişlerdi.²⁵⁸

Her bir gezegen, yaratılış sırasında var olan temel enerjilerden birini temsil etmektedir. Burçlar ise belirli olan bu enerjilerin nasıl ortaya çıkacağını ve ne işe yarayacaklarını göstermektedir. Bir başka ifadeyle bir gezegen bir burçta ortaya çıktığında, gezegen hangi enerjiyi temsil ediyorsa, bu enerji içinde bulunduğu burcun genel özelliklerine uygun olarak hareket etmektedir.²⁵⁹

Eflatun, zaman kavramıyla ilgili Tanrı’nın belli bir nispet içinde yedi gezegeni dış daireye yerleştirdiği ve onlara belirli hareketler kazandırdığı, bu yedi gezegenden üçü olan Güneş, Zühre ve Utârid’in felekleri hız açısından birbirilerine eşitlik içinde döndüğünü ve geri kalan dördünün ise farklılık ihtiva ettiğini söylemektedir.²⁶⁰

Burçlar ve gezegenlerin etkileşimleri söz konusu olduğunda on iki burç ile yedi gezegenin birkaç yönden taksim edildiklerinden, çeşitli yönlerden kısımları ve özel konumlarından bahsedilmektedir. Bunlar ev, vebâl, apoje ve periye, şeref ve hûbût, çıkış ve iniş düğümü anlamına gelen düğüm noktaları, üçgenlerin hâkimliği, vecihlerin hâkimliği, hadlerin hâkimiyeti, ekinoksların hâkimliği, sehîm konumları ve diğerleri olarak geçmektedir.²⁶¹

3.2.1.1. Kamer

Kamer²⁶² birinci feleğin gezegenidir. İlm-i nücûma göre felek-i evvel yani birinci kat gökteredir. Kamer; soğuk, nemli, dişil, gecesel, uğurlu ve siyahtır.²⁶³ Bu gezegenin yönettiği burç Seretân burcudur. Kamer pazartesi gündüz ile cuma gecesine hâkimdir. Dostu Güneş’tir. Uğurlu rengi beyazdır.²⁶⁴

²⁵⁸ Yakut şamanizmi hakkında bilgi ve bu bilginin kaynağı olan raporun ismi için bkz. Ögel, *Türk Mitolojisi*, C. 2, ss. 205-206.

²⁵⁹ Zeynep Kocasinan, *Atlatmak*, Cinius Yayınları, İstanbul 2009, s. 118.

²⁶⁰ Fahrettin Olguner, *Batı ve İslam Dünyasında Eflatun’un Timaios’u*, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya 1990, s. 8.

²⁶¹ Burada bahsedilen şeref, gezegenlerin burçlar kuşağındaki en etkili konumu hûbûtsa bunun karşıtıdır. Apoje ise gezegenlerin burçlar kuşağındaki en yüksek konumu, periye ise bunun karşıtıdır daha ayrıntılı bilgi için bkz. İhvân-ı Safâ, *İhvân-ı Safâ Risâleleri*, C. 1, ss. 86-87.

²⁶² Kamer (قمر), “Ay”, “Mâh” gibi isimlerle de anılmaktadır bkz. Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, s. 583.

²⁶³ İhvân-ı Safâ, *İhvân-ı Safâ Risâleleri*, C. 1, s. 90.

²⁶⁴ Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 52.

En eski uluslardan yaşayan uluslara değin Ay bir tanrı, tanrıça olarak saygı görmüştür. Birçok kutsallık taşıdığına, yeryüzü olaylarıyla yakın ilişkisi bulunduğuna inanılmaktaydı. Ay bir ışık kaynağı, yıldızları, karanlıkları aydınlatan bir gök varlığı olarak nitelendirilirdi ve Ay geldiğinde karanlıklara saklanan, insanları korkutan kötülüklerin gittiğine inanılmaktaydı.²⁶⁵

Neyyir-i asgar yani küçük aydın adıyla nam salmıştır.²⁶⁶ Eski Yunan’da “Artemis” veya “Diana” olarak adlandırılmıştır. Apollon’un ikiz kardeşidir. Hint Kültüründe “Çandra”, Mısırlılarda “İsis” adıyla geçmektedir.²⁶⁷ Hurrilerin Kaşuh dedikleri Ay tanrısı, yıldızların başkanı, yöneticisi durumundaydı ve geceleri göklerde, sularda, yeryüzünde olup bitenler ondan sorulmaktaydı.²⁶⁸

Kamer, İran mitolojisinde ve eski İran inanışında Güneş gibi çok önemsenen, insan hayatında son derece etkin rolleri olan varlıklardandır. Işıksız gecelerde, devlerin korkunçluğu karşısında karanlığın perdelerini yırtarak karanlığı ve korku devlerini ortadan kaldıracak tek tanrısal ışık olduğuna inanılmaktaydı. İran takvimine göre, her ayın 12. günü “Mâhrûz” yani ay günü olarak bilinmekteydi. Zerdüşťt inanışında hayvanların koruyucusu, soyların devam etmesini sağlayan güç olarak görülmüştür.²⁶⁹

3.2.1.2. Utârid

Utârid²⁷⁰ ikinci feleğin gezegenidir. Utârid; latif, uyumlu ve uğurludur.²⁷¹ Daha çok uysal ve uyumlu olarak benimsenmiş olmasına karşın öteki gezegenlerin nitelikleri ile uyum sağladığı için hem uyumlu, hem uysal olmak gibi olumlu hem de iki yüzlülük gibi olumsuz yönleri vardır. Bu gezegenin yönettiği burçlar Cevzâ ve Sünbüle burcudur. Günlerden Pazar ve çarşambaya egemen, saatlerden de gece ile

²⁶⁵ İsmet Zeki Eyüboğlu, *Anadolu Üçlemesi 1: Anadolu İnançları*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul 1998, s. 55.

²⁶⁶ Agâh Sırrı Levend, *Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1984, s. 201.

²⁶⁷ Hasan Serdar Hasgüler, *Astroloji ve Tanrısal Düzen*, Frekans Jüpiter Yayınları, İstanbul 2004, s. 120.

²⁶⁸ Eyüboğlu, *Anadolu Üçlemesi 1: Anadolu İnançları*, s. 55.

²⁶⁹ Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 493.

²⁷⁰ Utârid (عطارد), “Arzıtilek”, “Merkür” gibi isimlerle de anılmaktadır bkz. Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, s. 1351.; Farsça adı “debîr-i felek”tir. Günlerden Pazar ve çarşambaya egemen, saatlerden de gece ile günün ilk saatleri onunla ilgilidir. Bu gün ve saatlerde doğanlara Divan edebiyatında “münşi-i çarh” derler bkz. And, “Osmanlı Tasvir Sanatında Burçlar ve Gezegenler”, s. 76.

²⁷¹ İhvân-ı Safâ, *İhvân-ı Safâ Risâleleri*, C. 1, s. 90.

günün ilk saatleri onunla ilgilidir.²⁷² Dost yıldızı Kamer; düşmanları ise Şems ile Zühre'dir.²⁷³

Romalılarda “Merkür”²⁷⁴, Batı mitolojisinde hırsız, tacir ve postacıların tanrısı “Hermes” ile sembolize edilen bu yıldız, hırsızlığı sebebiyle yalancı, yalancılığı dolayısı ile de güzel söz söyleyen hatip ve tüccarların tanrısı olarak kabul edilmiştir. Batı’da sür’at sembolü, Doğu’da ok anlamına gelen “Tîr” diye anılmıştır. Her yıldızla uyuşabilmesi, imtizac edebilmesi sebebiyle “Mümtezic” ve “Münâfık” da denilmiştir. Fesahât ve belâgatin sembolü oluşundan “Debîr-i Felek” unvanıyla adlandırılmıştır. Farsçada “Zâdus veya “Zavdus” da denmiştir. Bunların dışında iki cesetli anlamında Zû-cesedeyn de denilmektedir. Doğu mitolojisindeki Kâtib-i Çarh, Debîr-i Âsumân gibi unvanları edebiyatta da kullanılmış ve hitabetin sembolü olmuştur. Mevlânâ Utârid’in katiplik özelliğini, feleklerin devrinden kazâ ve kaderin oluşması inancıyla birleştirerek beytinde onu “Kazâ Kâtibi” olarak vasıflandırmıştır.²⁷⁵

Hayalî, bir beytinde şiirini kâtiplik vasfıyla öne çıkan Utârid’e yazdırmayı dilemiştir.²⁷⁶

Hayalî nazmını gûş-ı felek ile işitip

Diler Utâride yazdırmaga sipihr-i dü-reng

Mısırlıların Utârid ve Zühre’den “Güneş’in Yoldaşları” diye söz ettiklerinden bahsedilmektedir.²⁷⁷

Utârid, “Suv yulluz” denilen yıldızdır. Rengi Türklerde ak veya kara, Çin’de kara ve kan rengidir. Biçimsel simgeleri, yay, arıklar, su hendekleri, kilden şarap veya pilav kabı ve tekerlektir. Hayvan biçimli simgeleri, sendeleyeyen atlar, çamurda yaşayan domuzdur. Somut simgeleri hırsız ve çocuktur. Sibiryâ’da yaşayan ak pars

²⁷² And, “Osmanlı Tasvir Sanatında Burçlar ve Gezegenler”, s. 76.

²⁷³ Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 479.

²⁷⁴ Greklerin, gezegenin sabahki görünümünü “Apollo”, akşamki görünümünü ise “Merkür” olarak adlandırdığı kaynaklarda geçmektedir bkz. Lütfi Göker, *Türk-İslâm Astronomi Bilginleri ve Gökyüzü Bilgileri*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1995, s. 154.

²⁷⁵ Ahmet Atillâ Şentürk, “Osmanlı Edebiyatında Felekler, Seyyare ve Sabiteler (Burçlar)”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Haziran 1994, S. 90, ss. 152-153.

²⁷⁶ Nuray Kul, *16. Yüzyıl Şairlerinde Felek Kavramı*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ordu 2015, s. 56.

²⁷⁷ Romalı yazar Cicero’nun verdiği bu bilgiye göre bu takma ismin günümüzde fiziksel anlamıyla kavranması daha kolaydır çünkü söz konusu iki gezegenin Güneş’e dünyadan daha yakın olduklarını, bu yüzden de dünyevi bakış açısına göre Güneş’ten uzağa sapmadıkları bilinmektedir bkz. John Langone, vd., *Bilimin Serüveni*, NTV Yayınları, İstanbul 2008, s. 25.

kuyruğu adını taşıyan Utârid gezegeni, Uygur sanatında bir cins tug olarak gösterilmektedir.²⁷⁸

Debîr-i Felek unvanından dolayı defter ve kalemle sembolize edilmiştir. Doğu minyatürlerinde tavus kuşuna binmiş, sağ elinde bir yılan sol elinde yuvarlak bir tahta bulunan yahut başında taç ve sırtında yeşil cübbe ile kürsüde iki eliyle Kuran'ı okuyan güzel bir genç suretinde tasavvur edilmiştir.²⁷⁹

3.2.1.3. Zühre

Zühre²⁸⁰ üçüncü feleğin gezegenidir. Güneş ve Ay'dan sonra gökyüzünde görünen en parlak cisimdir. Zühre; soğuk, nemli, dişil, gecesel ve uğurludur.²⁸¹ Bu gezegenin yönettiği burçlar Sevr ve Mîzan burcudur.

Yunan tanrıçalarından “Afrodit”e tekabül eden bu gezegene Romalılar “Venüs”, İranlılar “Nâhid” demişlerdir. Zeus yani Müşteri'nin kızıdır. İslâmî mitolojide İsrailiyatın da tesiriyle bu yıldız hakkında birçok inanış ve rivayetler teşekkül etmiştir. Buna göre Zühre yıldızı Hârut ve Mârut adlı iki meleği aldatarak günaha sokan bir kadın olarak geçmektedir. Müşteri'nin “Sa'd-i Ekber” olarak vasıflandırılmasına karşılık Zühre “Sa'd-i Asgar” olarak vasıflandırılmış ve iki gezegenin bir araya gelmesi mutluluk alâmeti olarak sembolleşmiştir.²⁸²

Zühre ılımlı, uygun yardımcı olarak, sevgi ve duygunluğu, duyarlılığı simgeler. Etkisi eğlenceye, neşeye, sevgiye yöneliktir. Bunlarla kadın özellikleri gösterir. Müzik gibi sanatlara ve hayali işlere yatkındır. İnce istekler, derin tutkular, şehvetli duygulara egemendir. Buna bağlı kadınlar da çok çekici ve sevgi doludur. Buna ilişkin kişiler tombul, gelişkin, orta boylu, ince, duyarlı tenlidir. Gözler koyu parlak ve anlamlıdır. Gönül çekici, güleç, tatlı, ruh okşayıcıdır. İnsan bedeninin üretim organları, böbrek, boğazı ve çeneyi, bedenin ölçülü oluşunu, cilt güzelliğini, güzel saçları, güzel eti simgelerler. Sanata eğilimleri varsa da düşünceye yoktur.

²⁷⁸ Esin, *Türk Kozmolojisine Giriş*, s. 37.

²⁷⁹ Şentürk, “Osmanlı Edebiyatında Felekler, Seyyare ve Sabiteler (Burçlar)”, s. 152.

²⁸⁰ Zühre (زهره), “Çobanyıldızı”, “Çulpan”, “Kervankıran”, “Venüs” gibi diğer isimleri de bulunmaktadır bkz. Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, s. 1436.; Dünyaya en yakın ve en parlağı olduğu için, gün batımında güney batıdan görüldüğü için “kevkib-i seher (sabah yıldızı)”, gün batımında güney batıdan görüldüğü için de “kevkib-i i'şâ (akşam yıldızı)” denilir. Bir adı da “Nâhi(e)”dir bkz. And, “Osmanlı Tasvir Sanatında Burçlar ve Gezegenler”, s. 75.; Zühre'nin sabah (çoban) yıldızı ve akşam yıldızı olarak adlandırılmasının aslında Greklerin bu yıldızı 2 ayrı yıldız zannetmelerinden kaynaklandığı da söylenmektedir bkz. Göker, *Türk-İslâm Astronomi Bilginleri ve Gökyüzü Bilgileri*, s. 155.

²⁸¹ İhvân-ı Safâ, *İhvân-ı Safâ Risâleleri*, C. 1, s. 90.

²⁸² Şentürk, “Osmanlı Edebiyatında Felekler, Seyyare ve Sabiteler (Burçlar)”, ss. 155-157.

Bunun için akıllarından çok duygularını kullanırlar. Bunun etkisinde doğanlar sevimli, güler yüzlü, hoş davranışlı, yaltaklanan kişilerdir. Bu gezegen Boğa ve Terazi burçları üzerinde etkilidir. Gezegenin Boğa burcuyla ilişkisi daha çok maddi şeylere, çiçekler, kokular, güzel kumaşlar, takılarla ilgili yönünü temsil etmektedir. Terazi ile olan ilişkisi ise onu hayale yönlendirmektedir.²⁸³

Gaybdan bir şeyler idrak etmek, ancak bazı insanlardaki fitrî özellik olarak ortaya çıkan, maddi âlemden geçici şekilde soyutlanıp ruhanî âleme geçme yeteneğiyle mümkündür. Onun için müneccimler bu grubun tamamını Zühre yıldızına nispet ederek “Zührîler” olarak isimlendirmişlerdir. Çünkü iddialarına göre, doğdukları andaki yıldızı, Zühre yıldızı olanlar gaybı idrak edebilirler.²⁸⁴

Lâmi’î’nin *Vâmık u Azrâ* mesnevîsinde üçüncü gökte Zühre gezegeninin olduğundan ve onun şevkinin Zühre’nin sazını kırdığından söz edilmektedir:²⁸⁵

İrdi Üçüncü saray-ı bezme mest
Kıldı sevkı Zühre’nün çengin şikest

Zühre gezegeni “Erlig” veya “Erklig” adı verilen kuvvetli anlamında ve bir alp olarak hayal edilmekteydi. Türklerde, savaş, silahlar, zırhlar gibi askeri kavramların ve ölüm cezasının simgesi sayılmaktaydı.²⁸⁶

Venüs heykellerinde görüldüğü üzere Batı’da güzel ve düzgün yapılı bir kız şeklinde tasvir edilmiştir. Güzelliği ile herkesi büyüleyen Venüs, bir çift güvercin yahut kuğu tarafından çekilen bir arabada sembolize edilmiştir. Doğu minyatürlerinde ise iki eli ile kopuz tutan genç bir kadın olarak tasvir edilmektedir. Yahut yeşil ve sarı elbise giymiş, kollarında bilezikler, parmaklarında yüzük ve ayaklarında halkalar bulunan ve kendisine bakan bir kadının karşısında oturan genç bir kız şeklinde de gösterilmiştir.²⁸⁷

²⁸³ And, “Osmanlı Tasvir Sanatında Burçlar ve Gezegenler”, ss. 75-76.

²⁸⁴ İbn-i Haldûn, *Mukaddime*, C. 1, s. 149.

²⁸⁵ Yunan aslından Türk Edebiyatına kazandırılmış, başından sonuna kadar astrolojik unsurların görüldüğü, 16. Yüzyıl şairi Lâmi’î Çelebi’nin *Vâmık u Azrâ* adlı mesnevîsi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Şerife Akpınar, “Lâmi’î’nin Vâmık u Azrâ Mesnevisinde Astrolojik Unsurlar”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Konya 2002, S. 12, s. 178.

²⁸⁶ Esin, *Türk Kozmolojisi*ne Giriş, s. 76.

²⁸⁷ Şentürk, “Osmanlı Edebiyatında Felekler, Seyyare ve Sabiteler (Burçlar)”, s. 155.

3.2.1.4. Şems

Şems²⁸⁸ dördüncü feleğin gezegenidir. Şems; eril, sıcak, ateşsel, gündüzel ve uğurludur.²⁸⁹ Bu gezegenin yönettiği burç Esed burcudur.

Şems, “Âfitâb” ve “Neyyir-i A’zâm” adıyla da bilinmektedir. Yunan mitolojisinde Tanrı “Apollon” ile somutlaştırılmıştır. Güneş gezegeni Eski Mısır Uygarlığı’nda “Tanrı Ra” olarak geçmektedir.²⁹⁰

Işık ve nur kaynağı, temizlik, saflık, olgunluk, güzellik ve yücelik simgesi olarak işlenen Şems’in, gökyüzünün dördüncü katında, İdris ile İsa peygamberlerin bulunduğu yerde olduğuna inanılmaktadır. Klasik kaynaklarda, İdris peygamber döneminde meleklerin insanlarla oturup kalktıkları ve sohbet ettikleri rivayeti yer almaktadır. Güneş meleği, İdris’ten rüzgâr istemiş, İdris de diğer meleklerle birlikte Allah’a ibadet etmesi için kendisini gökyüzüne çıkarmasını istemiş ve çıkarılınca da dördüncü kata yerleştirilmiştir.

Şems, eski İran takviminde her ayın 11. günü olarak “Hîrrûz” veya Hûrrûz” olarak bilinmektedir. Bîrûnî’ye göre ise her yılın 10. ayının adı olan “Dey”, “Hûrmâh” olarak da bilinmektedir.²⁹¹

Cihan sultanı addedilen Şems için diğer seyyârelere sultanın maiyetinde birer hizmet izâfe edilmiştir. Buna göre Ay bu sultanın veziri, Zühre çalgıcısı, Müşterî kadısı, Utârid kâtibi, Zuhâl hazinedârı, Merîh de seraskeri olarak itibar edilmiştir.²⁹²

Gezegen-burç ilişkisi kapsamında yaygın bir biçimde görülen Şems ile Esed tasvirlerinin birlikte kullanımlarını, tam manasıyla semavî bir birleşime işaret eden Farsça “Şîr ü Hûrşid” terkibi teşkil etmektedir.²⁹³

3.2.1.5. Merîh

Merîh²⁹⁴ beşinci gezegenin feleğidir. Merîh; sıcak, kuru, dişil, gecesel ve uğursuzdur.²⁹⁵ Bu gezegenin yönettiği burçlar Hamel ve Akreb burcudur. Cumartesi gecesi ve Salı gündüzlerine hâkimdir. Kırmızı renk de Merîh’e aittir.²⁹⁶

²⁸⁸ Şems (شمس), “Âfitâb”, “Hurşid”, “Mihr” gibi isimlerle de anılmaktadır bkz. Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, s. 1184.

²⁸⁹ İhvân-ı Safâ, *İhvân-ı Safâ Risâleleri*, C.1, s. 90.

²⁹⁰ Hasgüler, *Astroloji ve Tanrısal Düzen*, s. 107.

²⁹¹ Nimet Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, Kalcı Yayınevi, İstanbul 2008, ss. 392-393.

²⁹² Mehmed Çavuşoğlu, *Necatî Bey Divanı’nın Tahlili*, Kitabevi, İstanbul 2001, s. 252.

²⁹³ Hayrunnisa Turan, “Şîr ü Hûrşid Tasvirinin Kökeni ve İçeriğine Dair Düşünceler”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 10, S. 51, s. 445.

Yunanlılarda Merîh; savaş tanrısı “Ares”, Romalılarda ise “Mars” olarak bilinmektedir. İran’da ise “Behram” adıyla anılarak hayır meleklerinden sayılmıştır. Kalkaşendi’nin *Subhu’l-aşâ* adlı eserinde geçtiği üzere Merîh gezegeni adını çok çabuk yanarak ateşe dönüşen bir ağaçtan almaktadır. Gökyüzünde sağa sola saparak hareket ettiği için lugatta kanatsız ok anlamına gelen bu isimle adlandırıldığı da söylenmektedir. Dehhudâ’ya göre mert adam ve ak at demek olan “Mordak” kelimesinin bozulmuş şeklidir. Bunların dışında Merîh’e küçük uğursuz anlamında “Nahs-ı Asgar” da denilmektedir.²⁹⁷

Merîh, kök-luu yıldız takımının orta yıldızı, Çince Sin (kalp) denen akrep burcunun kalbi olan yıldızdır. Göksel hükümdarı ve ilk ateşi yakan efsanevi bir kişiliği temsil etmekteydi. Ateş rengi kızıl olan bu yıldızın biçimsel simgeleri; tek oklu daire, ok, kılıç, kargı, zırh, terazi kolu, üç ayaklı kazan ya da ocaktır. Hayvan biçimli simgeleri kızıl ejder, sülün, kızıl kuşlar, kızıl saksagan, baykuş ve zırhlı sayılan hayvanlardan kaplumbağadır. Somut simgeleri akın eden veya ceza veren hükümdardır.²⁹⁸

Gezegen gücünün azaldığı konumda bir yengecin kısıkaçları arasında başaşağı durmaktadır, gücünün yükseldiği konumda ise oğlak üzerine binmektedir.²⁹⁹

Atilla’nın Merîh’in kılıcını bulduğu rivayeti, göksel kılıç simgesinin önemine işaret etmektedir. Hâkânî Türklerinde “koş” denen çift kılıç ile Osmanlı ikonografisindeki ucu çatallı “Zülfikâr”, aynı silsilenin son tezahürleri olarak görülmektedir. Merîh’in kılıcı ve kendisi, Yakın Doğu’da Türklerle ilgili sayılmakta ve Kazvî’nin buna dair ifadeleri bulunmaktadır.³⁰⁰

Merîh, *Kutadgu Bilig*’de de korkutucu ve uğursuz olarak düşünülmüş olacak ki, şu şekilde geçmektedir:³⁰¹

Üçüncü Merîh (Kürüd) gelir, korkunç gururlu yürür,
Bu (yıldız) kime baksa, yeşermiyenler bile kurur.

²⁹⁴ Merîh (مریح), “Sakit”, “Mars” gibi isimlerle de anılmaktadır. Kelimenin aslı “Mirrîh” olduğu halde “Merîh” şekli yaygındır bkz. Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, ss. 742 ve 779.

²⁹⁵ İhvân-ı Safâ, *İhvân-ı Safâ Risâleleri*, C. 1, s. 90.

²⁹⁶ Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 336.

²⁹⁷ Şentürk, “Osmanlı Edebiyatında Felekler, Seyyare ve Sabiteler (Burçlar)”, s. 162.

²⁹⁸ Esin, *Türk Kozmolojisi*, ss. 35-36.

²⁹⁹ Metin And, “Osmanlı Tasvir Sanatında Burçlar ve Gezegenler”, s. 73.

³⁰⁰ Esin, *Türk Kozmolojisi*, ss. 66-67.

³⁰¹ Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014, C. 2, s. 262.

Batı'da buluttan ata binmiş, elinde mızrak veya kılıç bulunan, bazen de postacı kılığında bir delikanlı olarak tarif edilmiş; Doğu'da sağ elinde kınından çekilmiş bir kılıç veya mızrak bulunan, sol eliyle de kanlı bir insan başı tutan kızıl parmaklı bir delikanlı olarak tasavvur edilmiştir. Savaş, kin ve zulmü temsil etmektedir. Bazı minyatürlerde başında miğfer de bulunmaktadır.³⁰²

3.2.1.6. Müşterî

Müşterî³⁰³ altıncı feleğin gezegenidir. Müşterî; sıcak, nemli, eril, gündüzel ve uğurludur.³⁰⁴ Bu gezegenin yönettiği burçlar Kavs ve Hût burcudur. Pazartesi gecesi ile Perşembe gündüzlerine hâkimdir. Mavi renk Müşterî yıldızına aittir. Merih ile Kamer dost yıldızları; Zühre ile Utârid ise düşman yıldızlarıdır.³⁰⁵

Yunanlılarda “Zeus”, Avrupa mitolojilerinde adı “Thor”dur.³⁰⁶ Romalılarda “Jüpiter” olarak adlandırılmaktadır. Olimpos dağının tepesinde oturarak yıldırım ve şimşekleri gönderdiğine, bulutları idare edip yağmurları yağdırdığına ve bunun gibi tabiat hadiselerine hükmettiğine inanılmaktaydı. Doğuda feleğin kadısı yahut hatibi anlamına gelen “Kâdî Felek” yahut “Hatîb-i Felek” şeklinde kabul edilmiştir. Farsça “Bercîs (Bircîs)” olarak geçmektedir. Bunların dışında büyük uğurlu anlamında “Sa’d-ı Ekber” olarak da bilinmektedir.³⁰⁷

Bu gezegen mutluluk, kutluluk, uğur getirici özellikleri taşır. Bunun için de bir adı uğurluluk anlamında “Sa’d-i Ekber” olduğu gibi ayrıca “Sa’d-ı Uzmâ”dır. Tıpkı Zühre gezegenine küçük uğurluluk anlamına “Sa’d-i Asgar” denildiği gibi. Başarı, dinginliği, ahlakı, sevgi ve merhamet, hak ve adaleti simgelemektedir. Bu uğurlu gezegenin etkisi altında doğanlar umutla dolu, şen, içten ve sadık, temiz kalpli, yüce gönüllü, hayır sahibi olurlar. Boyca düzgün, genellikle iri, yüzleri beyaz, alınları yüksek, gür saçlı olurlar. Başkalarına iyilik ve yardım ederler. Soylu, uysal, sevimli, yiğittir. Müşterî’nin etkisi tüm erdemlerin, gerçek aşkın, esirgemezliğin en yücesinin kaynağıdır. Müşterî Gezegeni Balık ve Yay burçlarına etkendir.³⁰⁸

³⁰² Şentürk, “Osmanlı Edebiyatında Felekler, Seyyare ve Sabiteler (Burçlar)”, s. 162.

³⁰³ Müşterî (مشتري); “Sakıt”, “Erendiz”, “Jüpiter”, “Mars”, “Zâvûş”, “Zâvuş”, “Urmuzd” gibi isimlerle de anılmaktadır bkz. Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, s. 903.; Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, s. 537.

³⁰⁴ İhvân-ı Safâ, *İhvân-ı Safâ Risâleleri*, C.1, s. 90.

³⁰⁵ Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 357.

³⁰⁶ Hasgüler, *Astroloji ve Tanrısal Düzen*, s. 138.

³⁰⁷ Şentürk, “Osmanlı Edebiyatında Felekler, Seyyare ve Sabiteler (Burçlar)”, s. 164.

³⁰⁸ And, “Osmanlı Tasvir Sanatında Burçlar ve Gezegenler”, s. 75.

Çin’de yılların sırası Müşterî gezegeninin on iki yıllık hareketiyle ilgiliydi ve hareketlerine uygun on iki yıllık bir takvim de bulunmaktaydı. Ayrıca kaynaklarda on iki hayvanlı türk takviminin her simgesinde, gök tanrısının bir yıl durduğu ima edilip, Türklerde de Müşterî takviminin bulunduğu bahsedilmektedir.³⁰⁹ İran takviminin ise her ayının “Urmuzdrûz” olarak bilinen ilk günü ve aynı zamanda Perşembe günü bu gezegenle ilişkilendirilmektedir.³¹⁰

Batı’da kudretli bir tanrı olarak kabul görmüş, tahtının önünde içlerinden hayır ve şerri çıkardığı iki fiçinin bulunduğu bir insan suretinde hayal edilmiştir. Doğu minyatürlerinde ata binmiş, sağ elinde kılıç, sol elinde yay olan yahut da çeşitli renklerde kumaşlardan elbise giymiş bir erkek suretinde tasvir edilmiştir.³¹¹ Türklerde, göğün zirvesinde gün ve geceye hâkim sayılan Müşterî gezegeninin simgesi karakuş (kartal) olarak geçmektedir.³¹²

3.2.1.7. Zuhâl

Zuhâl³¹³ yedinci feleğin gezegenidir. Zuhâl; soğuk, kuru, eril, gündüzel ve uğursuzdur.³¹⁴ Bu gezegenin yönettiği burç Cedî ve Delv burcudur.

Yunan mitolojisinde zamanı temsil eden “Kronos” a tekabül etmekte, Romalılar “Satürn” demektedir. Arapçada yüksek ve uzak anlamına gelen “Zâhil” kelimesinden türemiş ve yeryüzüne en uzak bilinen seyyare olduğundan bu ad verilmiştir. Bu sebeple Arap edebiyatında eskiden beri çok uzakta veya çok yüksekte olan nesneler, mesafe itibarıyla Zuhâl’e teşbih edilmişlerdir. Seyyarelerin üzerinde bulunduğu için Araplar ona yıldızların en yaşlısı anlamında “Şeyhü’n-nücûm” da demişlerdir. Farsçada “Keş” ve “Keyvân” olarak geçmektedir. Ayrıca Berîd-i Felek (feleğin postacısı), Pâsbân-ı Felek (feleğin kapıcısı), Pîr-i Felek (Feleğin piri), Dîde-bân-ı Felek (feleğin gözcüsü), Hindû-yı Pîr, Râhib-i Pîr, Hindû-yı Sipîhr gibi adlarla da vasıflandırılmıştır.³¹⁵

Uğursuz kabul edildiği için astrologlar buna “Nahs-i Ekber” adını vermişlerdir. Bu gezegen insan bedenindeki tüm kemiklere, karaciğere ve dalağa

³⁰⁹ Esin, *Türk Kozmolojisine Giriş*, ss. 46-47.

³¹⁰ Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, s. 537.

³¹¹ Şentürk, *Osmanlı Edebiyatında Felekler, Seyyare ve Sabiteler (Burçlar)*, s. 164.

³¹² Esin, *Türk Kozmolojisine Giriş*, s. 31.

³¹³ Zuhâl (زحل), “Sekendiz”, “Satürn”, “Berîd-i felek”, “Hâdim-i pîr”, “keyvân”, “Pâs-bânı felek” isimleri ile de anılmaktadır bkz. Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, ss. 615, 110, 369, 1022, 1435.

³¹⁴ İhvân-ı Safâ, *İhvân-ı Safâ Risâleleri*, C. 1, s. 90

³¹⁵ Şentürk, “Osmanlı Edebiyatında Felekler, Seyyare ve Sabiteler (Burçlar)”, s. 169.

egemendir. Buna ilişkin insanlar çelimsiz, orta boylu, alnı dar, ufak gözlü, esmer ya da solgundur. Saçları koyu renkli olup genelde siyah renktir. Karakterleri başarılı, düzenli, gözü pek, çekingen ve çalışkandır. Namuslu adil, sağlam fikirli azla yetinen kişilerdir. Az konuşurlar, hünerli, gayretli insanlardır. Zuhale burçlardan Oğlak ve Kova burcu üzerinde etkilidir. Oğlak burcu toprak ve Kova burcu ise havaya ilişkin olduğu için Zuhale birinci ile olumsuz, ikinci ile olumlu yanlarını gösterir.³¹⁶

Zuhale gezegenine “Sekentir” de denmekteydi. Dünyanın merkezini temsil etmektedir. Biçimsel simgeleri toprak tümsekleri, su hazneleri, kazan, torba, serilmiş örtü, dört ve sekiz köşe, araba, ağaç, koruluk ve ormanlar olmakla beraber Çin’de terazidir. Rengi sarı, Türklerde ayrıca yağız (yer) ve karadır. Hayvan biçimli simgeler, kara renkli hayvanlar, kara-yılan toprak rengi ejder, kısarak, inek, buzağı, Çin’de kaplumbağa ve yilandır. Somut simgeleri ana ve halk kalabalığıdır.³¹⁷

Kişiselleştirilerek tasvir edilen gezegenin tılsımlı özelliklerine vurgu yapılmak istendiğinde, her bir elinde farklı nesnelerin bulunduğu çok kollu Hint tanrılarına benzetildiği ya da her elinde küçük birer çapa bulunan iki kollu insan figürüyle resmedildiği görülmektedir.³¹⁸ Yunanlılar Zühâl’i elinde orak yahut eğri bir bıçak bulunan bir ihtiyar şeklinde tasavvur etmekteyken daha sonraları yanına bir timsah ve kum saati koyarak zulüm ve zaman mefhumlarına işaret etmişlerdir. Doğu minyatürlerinde ise sağ elinde bir insan kafası bulunan, sol eliyle de bir insan elini tutan ihtiyar bir adam yahut beyaz bir ata binmiş, sağ elinde yalın kılıç bulunan bir şahıs şeklinde temsil edilmiştir.³¹⁹

3.2.2. Madenler

Güneş, Ay ve diğer beş gezegenin yedi metal³²⁰ ile olan ilişkisi, yaklaşık iki bin yıl öncesinde sağlam bir şekilde kurulmuştur. Yedi gezegen ve yedi metalin

³¹⁶ And, “Osmanlı Tasvir Sanatında Burçlar ve Gezegenler”, s. 75.

³¹⁷ Esin, *Türk Kozmolojisine Giriş*, ss. 32-33.

³¹⁸ Carboni, *Following the Stars: Images of the Zodiac in Islamic Art*, s.21.

³¹⁹ Şentürk, “Osmanlı Edebiyatında Felekler, Seyyare ve Sabiteler (Burçlar)”, s.169.

³²⁰ Tüm metaller, cıva ve kükürtün toprağın altında birleşmesi sonucunda oluşmaktadırlar. Farklı saflık derecelerinde olan kükürt ve cıvaların birleşmesi sonucunda farklı metaller meydana gelmektedir bkz. Ayten Koç, *18. Yüzyılda Osmanlılarda İatrokimya Çalışmaları (Avrupa İle Mukayeseli ve Ömer Şifai’nin Çalışmaları Esas Alınarak)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1997, s. 17.

arasındaki ilişkilendirme yapılırken kullanılan kıstaslardan biri de renklerdi.³²¹ Güneş, renginin ve ihtişamının belirleyicisi olarak altın ile; geceleri Güneş'in gündüz olan rolünü üstlenen Ay ise doğal olarak gümüş ile ilişkilendirilmiştir. Mars'ın kırmızı tonu bazen bakır bazense demir olarak önerilmiştir. Satürn daima kurşun ile ilişkilendirilmiştir. Bunun nedeni Satürn'ün yavaş hareket etme izlenimi vermesidir. Yavaş hareket eden bir gezegenin ağır metalle ilişkilendirilmesinin uygun olacağı düşünülmüştür. Yine de gezegenlerle her zaman aynı metaller ilişkilendirilmemiştir.³²²

Ortaçağ simyasına bakıldığında ise gezegenlerle metaller arasındaki ilişki o kadar yakın olmalı ki, gezegenlerin isimleri metallerin isimleri ile eş anlamlı olarak kullanılmıştır.³²³ Altın için 'Güneş', gümüş için 'Ay', civa için 'Merkür', bakır için 'Venüs', demir için 'Mars', kalay için 'Jüpiter', kurşun için 'Satürn' denilmiştir. Simya ile astroloji arasındaki bu ilişki Zümrüt Tablet'in şu kelimelerle ifade ettiği kanuna dayanmaktadır: "Altta olan ne varsa yukarıdakine benzer". Ayrıca gezegenlerin, metallerin oluşması ve büyümesinde de etkileri bulunmaktadır.³²⁴

Yedi gezegenin yönettiği on iki burca gelindiğinde; her gezegen, oluşturduğu burç yoluyla, davranışlarımıza, ruhsal nitelik ve özelliklerimize etki etmektedir. Bu kurama dayanarak yıldızbilim, kimi simgesel ve somut, kimi soyut olmak üzere burçlara göre; insan-renk, insan-hayvan, insan-bitki ve insan-maden iletişimi üzerinde de durmaktadır. Burçlara göre insan-maden ilişkisine bakıldığında burçların madenlerinin, gezegenlerine göre belirlendiği görülmektedir.³²⁵

Altın; parlak sarı renkte, yoğun, telleşen, havadan ve sudan etkilenmeyen, değeri yüksek bir madendir.³²⁶ Asalet, aydınlanma ve kutsallığın güçlü bir sembolü altının görkemli rengi, onu sembolik olarak eril Güneş, kusursuzluk ve yürekle ilişkilendirmiştir. Altın, çeşitli tanrı ve dinlerle de ilişkilendirilmiş, ibadet nesnesi olarak tapılmış, aydınlanma ve üstünlük simgesi haline gelmiş ve yozlaşmanın sembolü olmuştur. Maya ve Aztekler gibi İnkalar da altına tapmakta, onu üst düzey

³²¹ Gezegenler, metaller ve renkler arasındaki çağrışımlara yapılan kesin göndermelerin, yaygınlıkla inanıldığı aksine hatta Babil çağında bile nadir olduğu konusunda bkz. Alfred Jeremias, *Handbuch der altorientalischen Geisteskultur*, de Gruyter, Berlin 1929, s. 180.

³²² Maurice P. Crosland, *Historical Studies in The Language of Chemistry*, Dover Publications, New York 1978, ss. 79-80.

³²³ Crosland, *Historical Studies in The Language of Chemistry*, Dover Publications, s. 80.

³²⁴ Bu etkiler hakkındaki metinler için bkz. John Read, *Prelude to Chemistry*, Macmillan Company, Londra 1939, s. 96.

³²⁵ Scognamillo, *Astroloji ve Yıldız Bilimi*, s.137.

³²⁶ Kılıçoğlu, vd., *Meydan Larousse Büyük Lugat ve Ansiklopedi*, C. 1, s. 381.

şahıslar ve törensel uygulamalara saklamaktaydılar. Aztekler için altın, Güneş tanrı Huitzilopochtli'nin dışkısını simgelemekteydi. İncil'de, altın bir buzağıya tapınan İsrailoğullarının hikâyesine dayanan “Altın Buzağı” tapımı; putperestlik ve Tanrı'ya isyanın simgesidir. Buda tasvirleri bir aydınlanma işareti olarak çoğunlukla altınla yaldızlanmıştır. Ortaçağ krallarına cennetin ebedi ışığı ve ilahi kaynaklı otoriteyi temsil eden altın bir taç verilmekteydi. İlahilik Bizans ve Doğu Ortodoks Hristiyanlığında ikonların yaldızla süslenmesi, Ortaçağ sanatında da altın varak çalışmasıyla temsil edilmiştir. Mısırlılar için altın, tanrıların en kudretlisi olan ve Altın Dağ olarak bilinen Ra'nın bedenini oluşturmaktaydı.³²⁷ Altın Türklerde ise imparatorluk simgesidir.³²⁸

Gümüş; beyazımsı, gri renkte, parlak, kolay işlenebilen, tel haline gelen ve oksitlenmeyen değerli bir madendir. Arapçası “fidda”, Farsçası “sim”dir.³²⁹ Gümüş madenlerin en beyazıdır; iyice parlatıldığı zaman tam bir yansıtma yüzeyi meydana getirmektedir. MÖ 3000 yılından kalma Ur krallarının mezarlarında gümüş bulunduğu göre, bu maden çok eskiden beri bilinmektedir. Simyacılar gümüşü sembolüyle gösterip, Ay madeni veya Diana madeni diye adlandırmaktaydılar. Bu adlandırmalar şüphesiz gümüşle Ay'ın rengi ve parlaklığı arasındaki benzerlikten doğmuştur.³³⁰ Ay divân şiirinde daha çok rengi ile ele alınmaktadır. Sevgilinin bedeni, çenesi, kolu, eli, burnu, yüzü bu madene benzetilmektedir.³³¹ Gümüş iffet, saflık, bilgelik ve umut ışığı anlamına da gelmektedir. Eski Mısır'da tanrıların kemiklerinin gümüşten olduğuna inanılmaktaydı. Para olarak da kullanılan gümüş varlığı simgelemektedir.³³²

Demir; dayanıklı ve dövülgen bir madendir. Mısır, Mezopotamya ve Anadolu'da çok eski çağlardan beri bilinmekteydi. En eski devirlerde altın kadar kıymetli olan demir sadece önemli şahıslara ait kılıçların keskin kısımlarıyla, süs eşyası yapımında kullanılmaktaydı.³³³ Demir güç ve sağlamlık anlamına gelmektedir.

³²⁷ Kathryn Wilkinson, *Semboller ve İşaretler*, Seda Toksoy çev., Alfa Yayınları, İstanbul 2009, ss. 46-47.

³²⁸ Altın pâdişahı, gümüş veziri, tunç ise halkı simgelemektedir bkz. Deniz Karakurt, *Türk Söylence Sözlüğü (Açıklamalı Ansiklopedik Mitoloji Sözlüğü)*, Baskı: E-kitap 2011, <https://books.google.com.tr/books?id=JSDYBAAAQBAJ&lpg=PA1&hl=tr&pg=PA1#v=onepage&q&f=false> (05.02.2020), s. 40.

³²⁹ Nurettin Rüştü Büngül, *Eski Eserler Ansiklopedisi*, Tercüman, İstanbul 1939, C. 1, s. 122.

³³⁰ Kılıçoğlu, vd., *Meydan Larousse Büyük Lugat ve Ansiklopedi*, C. 8, ss. 231-232.

³³¹ Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 415.

³³² Wilkinson, *Semboller ve İşaretler*, s. 47.

³³³ Kılıçoğlu, vd., *Meydan Larousse Büyük Lugat ve Ansiklopedi*, C. 5, s. 138.

Pek çok kültür demirin erimesinde spiritüel bir anlam bulmuş, ergimeyle biçimlendirilen nesneyi sembolik bir doğuma benzetmiştir.³³⁴

Civa; normal ısıda sıvı halinde bulunan gümüş renkli bir madendir. Çok eski çağlardan beri bilinen civayı Yunanlılar, Peloponnesos savaşı sırasında bazı alışımların üretiminde kullanmışlardır. Ortaçağ simyacıları, bütün madenlerin temel maddesi olarak görmüşlerdir.³³⁵ Tuz ve kükürtle birlikte üç ilahi özdekten biri olan civa, ruhsal olanla maddesel olan arasındaki birliğin simgesidir.³³⁶

Bakır; esmer kıızıl renkte bir madendir. Renk adı olarak da kullanılmaktadır. Anadolu'da ortaya konan bulgular, bakırın kullanılmasını MÖ 5 bin yıldan altı bin yıla çıkarmıştır. Türkiye'nin güneydoğusundaki kazılarda bulunan ve dokuz bin yıllık olduğu sanılan üç bakır iğne bugüne kadar bilinen en eski madenî eşyadır.³³⁷ Venüs'ü temsil etmenin yanı sıra dişi sembolü de olan bakır, bir kült ve büyü nesnesi olduğu kadar statü sembolü olarak da kullanılmaktaydı. Bakır şifayla da ilişkilidir. Bugün bile arteritle mücadelede bakır bilezik kullanılmaktadır.³³⁸

Kurşun; maviye yakın gri renkte, çok ağır bir madendir. Kullanılışı bakır kadar eski olmamakla beraber, yine de eski devirlerde bilinmekteydi. Babil'de inşa edilen köprülerin taşlarını birbirine bağlayan demir kenetler kurşunla tutturulmuştur. Roma'da bulunan su boruları da kurşundan yapılmış ve birbirine çekiçle kaynatılmıştır.³³⁹ Simyada kurşun insan varlığı ya da ruhun ağır "hasta" halini temsil etmektedir. Alçak metal olarak spiritüel gelişimin mümkün olduğu en düşük düzeyi simgelemektedir.³⁴⁰

Kalay; kurşundan daha sert, yoğunluğu daha az, gümüş beyazlığında bir madendir. Üç bin yıldan bu yana bronz şeklinde bilinen kalay, 19. yüzyıl başlangıcında maden olarak tanınmıştır.³⁴¹

3.2.3. Tabiatlar

Unsur kelimesinin çoğulu olan anâsır, asıl, kök soy; şeref asalet manâlarına gelmekte, anâsır-ı erbaa³⁴² da böylelikle dört unsur demek olup, İlkçağ Yunan,

³³⁴ Wilkinson, *Semboller ve İşaretler*, s. 47.

³³⁵ Kılıçoğlu, vd., *Meydan Larousse Büyük Lugat ve Ansiklopedi*, C. 4, s. 215.

³³⁶ Wilkinson, *Semboller ve İşaretler*, s. 211.

³³⁷ Kılıçoğlu, vd., *Meydan Larousse Büyük Lugat ve Ansiklopedi*, C. 2, ss. 481-482.

³³⁸ Wilkinson, *Semboller ve İşaretler*, s. 47.

³³⁹ Kılıçoğlu, vd., *Meydan Larousse Büyük Lugat ve Ansiklopedi*, C. 12, s. 62.

³⁴⁰ Wilkinson, *Semboller ve İşaretler*, s. 47.

³⁴¹ Kılıçoğlu, vd., *Meydan Larousse Büyük Lugat ve Ansiklopedi*, C. 10, s. 380.

Ortaçağ İslâm ve Hıristiyan felsefesinde tabii varlıkların ilkesi sayılan dört maddeyi yani toprak, su, hava ve ateşi kapsamaktadır.

On iki burç için *Marifetname*'de, hükemânın anâsır-ı erbaa gibi çeşitli tabiatlar tayin ettiğinden her üç burcu, bir tabiatla bulup müsellelât-i bürûc (burçlar trigonometrisi) ismini verdiklerinden bahsedilmektedir. Koç, Aslan ve Yay'a müsellese-i nârîye (ateş üçlüsü) derler ki, her birinin tabiatı sıcak ve kuru olmaktadır. Boğa, Başak ve Oğlak üçlüsüne müsellese-i turâbiye (toprak üçlüsü) derler ki, her birinin tabiatı soğuk ve kuru olmaktadır. İkizler, Terazî ve Kova üçlüsüne müsellese-i havâiyye (hava üçlüsü) derler ki, her birinin tabiatı sıcak ve rutûbetli olmaktadır. Yengeç, Akreb ve Balık üçlüsüne müsellese-i mâiyye (su üçlüsü) derler ki, her birinin tabiatı rutûbetli ve soğuk olmaktadır. Sırasıyla bu burçlara burc-ı nârî, burc-ı hâkî (turâbî), burc-ı havâî, burc-ı âbî (mâî) derler" diye bahsedilmektedir.³⁴³

İlk defa bu konuyu ana hatlarıyla ele alan İslâm filozofu Kindî olmuştur. Ona göre unsur bütün fiziki varlıkların ilkesidir. İhvânı Safâ risâlelerinde; Allah'ın doğa işlerinin çoğunu dörderli olarak yaptığından söz edilmektedir. Örneğin sıcaklık, soğukluk, yaşlık ve kuruluk şeklindeki dört hal; ahlât-ı erbaa³⁴⁴ olarak adlandırılan kan, balgam, kara safra ve sarı safra olan dört karışım; ilkbahar, yaz, sonbahar ve kış olan dört mevsim; doğu, batı, güney ve kuzey dört yön; doğu rüzgarı (sabâ), batı rüzgarı (debûr), güney rüzgarı ve kuzey rüzgarı olan dört rüzgar; doğan, batan, sema kazığı (veted) ve yer kazığı şeklindeki el-evdâdu'l-erbaa olarak adlandırılan dört kazık; madenler, bitkiler, hayvanlar ve insan şeklindeki dört yaratılmış diye bahsedilmektedir. Bunlara ek olarak ateş, hava, su ve toprak şeklinde dört unsur örneğini de vermektedir. Ayrıca burçların ateşimsi, havamsı, suyumsu ve toprağımsı tabiatları, beden mizacına da yansımaktadır. Mizaçların nefis üzerindeki fiilî etkileri, kişinin tabiatına uygunluğu, yatkınlığı, yetenekleri açısından önem taşımaktadır. İleride ise bunlara göre gelişecek olan akıl ve tasavvuru yoluyla ahlâkı ve çeşitli davranışlarının nasıl bilfiil haline geldiği de görülmektedir.³⁴⁵ Aristoteles'in

³⁴² Bu kelime yerine İslâm kaynaklarında ustukussât-ı erbaa, erkân-ı erbaa, tabâ'-ı erbaa, mevâdd-i erbaa, ümmehât-i erbaa, ümmehât-i süfliye, usûl, mebâdî ve kavâbis gibi kelimelerle de kullanılmıştır. Bu kelimeler bazı âlim ve düşünür tarafından eş anlamlı sayılsa da, aralarında bazı küçük farklar bulunduğu bahsedilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. H. Bekir Karlığa, "Anâsır-ı Erbaa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1991, C. 3, s. 149.

³⁴³ Erzurumlu İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, s. 103.

³⁴⁴ Ahlât-ı erbaa konusuna sonraki başlıkta ayrıntılı olarak değinilecektir.

³⁴⁵ İhvân-ı Safâ, *İhvân-ı Safâ Risâleleri*, C. 1, s. 21.

evren kozmolojisinde, Ay küresinin altında yer alan sırasıyla; toprak (yer) küresinin, su küresinin, hava küresinin ve ateş küresinin bulunduğu mekâna ayüstü âlem denilmiştir.³⁴⁶ Kindî udun dört teliyle³⁴⁷ burçlar, ay, dört unsur, rüzgâr, mevsimler, günler gibi tabiat olayları, gök cisimleriyle ve bütün bunların insan vücudu üzerindeki etkileri arasında ilgi kurmaktadır. Udun tellerini evrenin unsuruna benzetmekte ve yedi asıl perde dediği yedi nağmeyi ise gökyüzündeki yedi gezegenin karşılığı olarak kabul etmektedir.³⁴⁸

Anasırlar dost ve düşman vasıflarıyla eşleştirilmektedir. Ateş, hava ile dost ve su ile düşmandır. Toprak, su ile dost ve hava ile düşmandır. Su, toprak ile dost ve ateş ile düşmandır. Hava, ateş ile dost ve toprak ile düşman olarak görülmüştür.³⁴⁹

3.2.4. Mizaçlar

Antikçağ ve Ortaçağ’da insanın biyolojik, ahlâkî ve psikolojik fonksiyonlarını etkilediği kabul edilen dört sıvı madde; ahlât-ı erbaa olarak kabul edilmektedir. Gökler dört unsuru (su, toprak, hava ve ateş) ihtiva ettiği gibi, beden de dört karışımı (kan, balgam, sarı safra ve kara safra) ihtiva etmiştir. Hastalık sebebi olarak da bu ahlât-ı erbaayı oluşturan bünyedeki kan, balgam, kara safra ve sarı safradan ibaret dört sıvının kirlenmesi gösterilmiştir. Tedavide bundan dolayı kirli sıvıların boşaltılması yoluna gidilmiştir. Gelişerek varlığını sürdüren ahlât nazariyesi tesirini sürdürerek devam etmiş ve sağlık bu sıvıların dengede oluşuna, hastalık ise bu dengenin bozulmasına bağlı görülmüştür. Daha sonraları dış tesirlerin de hastalıklara sebep olabileceği fikri ileri sürülmüştür.³⁵⁰

İnsan bedenindeki bu sıvılardan; “kan” hava gibi sıcak ve yaş, beyinde saklanan “balgam” su gibi ıslak ve soğuk, dalak ve midede bulunan “kara safra” toprak gibi ağır ve kuru, karaciğerde saklanan “sarı safra” ise ateş gibi kuru ve sıcak

³⁴⁶ Yavuz Unat, “Eski Astronomi Metinlerinde Karşılaşılan Astronomi Terimlerine İlişkin Bir Sözlük Denemesi”, *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi*, Ankara 2001, C. 1, S. 11, s. 640.

³⁴⁷ O dönemde eski ud olarak bilinen Üd-i kadim dört tellidir. Telleri üstten alta doğru 1. Tel “Bam”, 2. Tel “Mesles”, 3. Tel “Mesna”, 4. Tel “Zir” olarak isimlendirilir bkz. Ferdi Koç, “XV. Yüzyılın Sonuna Kadar Yazılmış Mûsikî Edvârlarında Ud Sazı ve İcrası”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara 2010, C. 51, S. 2, s. 392.

³⁴⁸ Ahmet Hakkı Turabi, “Kindî/Mûsikî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2002, C. 26, s. 58.

³⁴⁹ Mustafa İloğlu (der.), *Gizli İlimler Hazinesi*, Seda Yayınları, İstanbul 1972, C. 1, s. 55.

³⁵⁰ Ayşegül Demirhan Erdemir, “Ahlât-ı Erbaa”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1989, C. 2, s. 24.

özelliklere sahiptir.³⁵¹ *Şemsül Maarif*’te insanların yaratılış terkininde safra-kan-balgam-karanlık olduğu geçmekte, karanlık olarak bahsedilenin ise dalak olduğu belirtilmektedir.³⁵²

Bahsedilen bu dört sıvı ve onlara nisbet edilen sıcaklık, soğukluk, kuruluk ve yaşlık şeklindeki nitelikler İslâm dünyasında mizaç teorilerinin geliştirilmesine yol açmış ve demevî (kan), balgamî (balgam), safravî (sarı safra) ve sevdâî (kara safra) şeklinde psikoloji terimleriyle ifade edilmiştir.³⁵³ Bunların insanların mizaçlarına etkileri ise şu şöyledir; demevî kişilik iyimser ve geçimli, balgamî kişilik soğukkanlı, safravî kişilik öfkeli, sevdâî kişilik ise içine kapanıktır.³⁵⁴ İslam dünyasında benimsenen ahlât-ı erbaa fikrinin en gözde temsilcileri ise Ebû Bekir er-Râzî ve İbn Sînâ’dır.

Fuzûlî, *Sıhhat u Maraz* adlı eserinde ahlât-ı erbaayı edebî bir hikâye ile özetlemektedir:³⁵⁵

Ruh adlı temiz kişi, padişahlığı -birbirine karışarak vücuda sebep olduklarından ahlât-ı erbaa adıyla anılan- kan, safrâ, sevdâ, balgam adlı dört kardeşe verilen insanlık âlemine ayak bastığında beden adlı bir diyar görmüş, ona âşık olup evlenmiş ve sıhhat adlı bir çocuk doğmuştur. Ruh, beden ve sıhhati yanına alıp memleketi teftişe çıktığında işlerini ümid, korku, mahabbet, adavet, ferah ve gam adlı altı memurun yaptığı gönül şehrine gelmiş, çok beğendiği ümid, ferah ve mahabbeti yanına alıp sevmediği adavet, korku ve gamı ise kovmuş, onlar da oradan kinle ayrılmışlar. Ruh, kan, safrâ, sevdâ, balgamı meclisine çağırıp sevdâyı başa, safrâyı öde, kanı karaciğere, balgamı da akciğere oturtmuş, ancak daha sonra bu hıtlar sürekli şarap içip böbürlendiklerinden ruhun hatırı bozularak onları azarlamıştır. Gönül şehrinde sürülen adavet, korku ve gam ise bu fırsatı değerlendirip sıhhatin saltanatını yıkmaya and içmişlerdir.

Dört mizaç ilkesi “hümorizm” olarak da anılmakta ve ardında günümüzde de kabul gören “homeostasis” kavramını bırakmıştır. Bu kavrama göre dış çevrede bir değişiklik olduğunda, bedenin biyolojik sistemleri, fizyolojik süreçlerini düzenleyerek dengeyi korumaya çalışmaktadır. Hastalıkların sıvısal değil, çevresel temelli olduğü görüşünü savunan İsviçreli simyacı Paracelsus, sıvılar teorisine karşı

³⁵¹ Erzurumlu İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, Cafer Durmuş ve Kerim Kara (haz.), Erkam Yayınları, İstanbul 2013, C. 2, s. 63.

³⁵² el-Bûnî, *Şemsü’l Maârif (Büyük Bilgiler Güneşi)*, ss. 38-39.

³⁵³ İhvân-ı Safâ, *Resâ’il, İhtişârât-ı Bünyâd-ı Ferheng*, Beyrut 1957, s. 299.

³⁵⁴ Hakkânî’nin şiirinden edinilen bu bilgi için bkz. Zeynep Koyuncu, “Ahlât-ı Erbaa/Humoral Patoloji Teorisi ve Divan Şiirinde Hakkânî Örneğinde İşleniş”, *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi (Journal of Academic Literature)*, Bahar 2019, S. 10, s. 94.

³⁵⁵ Muhittin Eliaçık, “Fuzûlî’nin Sıhhat u Maraz’ında Ahlât-ı Erbaanın İşleniş ve Bir Tıp Eseri Terceme-i Hulâsa-i Tıb İle Mukayesesi”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 2010, S. 27, s. 133.

çıkanlar arasındaydı. Teori 1800’lerde, Rudolf Virchow’un hücresel patoloji teorisiyle tamamen çürütülmüştür. Hücresel patoloji teorisi ise hastalıkların başboş (serbest) hücrelerden kaynaklandığını söylemektedir.³⁵⁶

3.2.5. Ay Menzilleri

Menzil³⁵⁷ veya menâzil, yollardaki konak yeri, ev, bir günlük yol, mesâfe anlamına gelen bir kelimedir. Sözlükte ay menzili ise bir astronomi terimi olarak karşımıza “menzil-i kamer” şeklinde çıkmaktadır. Manası Ay’ın, Arz’ın etrafındaki mahreki ve bu mahrekte aynı noktaya tekrar gelebilmek için sarfettiği zamandır.³⁵⁸ Ay konakları ya da ay durakları da diyebileceğimiz ay menzilleri, burçlar kuşağı içindeki yirmi sekiz noktadır. Bu menziller isimlerini hizalarında bulundukları sabit yıldızlardan almaktadır. Ay, Dünya’nın yörüngesindeki geçişi sebebiyle yaklaşık olarak yirmi sekiz günde belirtilen konakların hepsinden geçiş yapmaktadır.³⁵⁹ Güneş’in kat ettiği ekliptik kuşağının on iki burca bölünmesi gibi Ay’ın yörüngesi de konaklara bölünerek, yirmi sekiz durak yerini yani konakları kat etmektedir. Konakların her biri bir yıldız grubuna karşılık gelir ve karşılık geldikleri yıldız gruplarının isimleri ile anılmaktadır. Allah ayetinde de “Ve ay için birtakım menziller (duraklar) takdir ettik”³⁶⁰ demektedir. Allah “Ay’ın dolaşımı için de konak yerleri belirledik. Nihayet o, eğrilmiş kuru hurma dalı gibi olur”³⁶¹ kelâmında da Ay’ın burçlar kuşağındaki menzillerine işaret etmektedir.

Ay menzilleri, burçlar feleğinde burçlar dairesi yakınında bulunan sabit yıldızlardır. Ay, kendi feleğinde Koç burcunun ortasında Güneş ile muhak (yeni ay) olduğunda her gece bir yıldız ile bir hizaya geldikçe o yıldız bir menzil itibar olunmuştur. Ay hızlı hareketi ile on iki burcu yirmi sekiz günde dolandır ve bu

³⁵⁶ Langone, vd., *Bilimin Serüveni*, s. 78.

³⁵⁷ Menzil (منزل) ifadesinin astronomi terimi olarak kullanımı haricinde, Osmanlı Devleti’nde daha çok resmî haberleşmeyi sağlayan posta teşkilâtı ve ordunun konaklama noktaları için kullanılan bir terim olduğu görülmektedir bkz. Yusuf Halaçoğlu, “Menzil”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2004, C. 29, s. 159.

³⁵⁸ Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, s. 737.

³⁵⁹ Yangel, *Türk Medeniyetlerinde Astroloji Astronomi ve Müneccimbaşılik*, s. 85.

³⁶⁰ İbn Arabî Fütûhât isimli eserinde altmış ikinci ve yüz doksan sekizinci bablarda insanı, alfabenin yirmi sekiz harfiyle ve bu ayetle (Yasin 36/39) irtibatlandırarak, Ay’a benzetmektedir. İbn Arabî, *Harflerin İlmi*, s. 14.

³⁶¹ Yasin 36/39.

bakımdan Ay için yirmi sekiz menzil vardır denilmektedir.³⁶² Ay'ın menzilleri³⁶³ sırası ile şunlardır:

1. Şeretân: Ay'ın birinci konağıdır. Koç burcunun yirmi beşinci derecesidir. Harfi Elif, meleği Nahyenuraşin'dir. Yanyana duran ayrıntılı iki yıldızdan ibarettir. Bunlardan biri güney yönünde diğeri kuzeydedir. Bu iki yıldız Koç burcunun boynuzları gibidir. Bu iki yıldızdan fazlaca parlayana “natih” yani tos vuran denmektedir. Gök boşluğunun ortasındadır, gözle görülmektedir.
2. Buteyn: Ay'ın ikinci konağıdır. Boğa burcunun sekizinci derecesidir. Harfi Be, meleği Kaytâil'dir. Küçük ve az ışıldayan ölü üç yıldız gurubundan oluşmaktadır. Bu konak koç burcunun karnına benzeyen bir görünüşe sahiptir.
3. Süreyya: Ay'ın üçüncü konağıdır. Boğa burcunun yirmi birinci derecesidir. Harfi Cim, meleği Sememzaturaşin'dir. Yedi yıldızdan oluşmaktadır. Bunlardan altısı gözle görülmektedir. Biri ise çok küçüktür. İnsanlar bununla gözlerini sınarlar. Bunun için adına servetten müştak olarak Süreyya denmiştir. Bu yıldızlar konağı sisli ve çiylidir. Bu konağın bir adı da yıldız konağıdır. Bazı bilginler Kur'an ayeti olan “ve'n-necmü iza heva” ayetinin Süreyya yıldızını işaret ettiğini söylemektedir. Bazıları bu ayetin süreyyadan başka, suud ve mukaddem yıldızlarını işaret ettiğini söylemişlerdir. Araplar Süreyya'ya bir yıldızlar kümesi olduğu halde tek anlama gelen yıldız adını vermişlerdir. Ayrıca koç burcunun kuyruğu da sayılmaktadır.
4. Deberân: Ay'ın dördüncü konağıdır. İkizler burcunun üçüncü derecesidir. Harfi Dal, meleği İztayil'dir. Koç burcunun oyuncağı olarak da geçmektedir. Beş yıldızdan oluşmaktadır. Bazı bilginler bu beş yıldızın boğa burcuna tabi olduğunu, adının “Şame” olduğunu söylemişlerdir. En önde bulunan tek yıldızın kıvılcık renkte olduğunu, ufak yuvarlak göründüğünü anlatmışlardır. Bu

³⁶² Yani bir dolunay safhasında Ay'ın izdüşümü bir burç üzerinde görülse, diğer dolunayda bütün burçları dolaşarak, ondan sonraki burçta görünmektedir. Demek ki Ay'ın izdüşümü bir ay dolmadan yaklaşık olarak yirmi sekiz günde gökyüzünde büyük bir daire çizmektedir bkz. Erzurumlu İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, s. 105.

³⁶³ Bu menzillerle ilgili bilgi için bkz. Unat, “Eski Astronomi Metinlerinde Karşılaşılan Astronomi Terimlerine İlişkin Bir Sözlük Denemesi”, s. 688.; Yangel, *Türk Medeniyetlerinde Astroloji Astronomi ve Müneccimbaşılık*, s. 85.; Şeref Boyraz, *Fal Kitabı Melhemeler ve Türk Halk Kültürü*, Kitabevi, İstanbul 2006, ss. 179-182.; Ayrıca bilgi ve Arapların bu ay konakları hakkında geçmiş zamanlardan kalma kafiyeli sözleri için bkz. el-Bûnî, *Şemsü'l Maârif (Büyük Bilgiler Güneşi)*, ss. 66-70.

nedenle buna dübran veya atik adını vermişlerdir. Bu yıldızlar gurubunun görünüşü büyük bir dağa benzemektedir.

5. Hek'a: Ay'ın beşinci konağıdır. İkizler burcunun on altı derecesidir. Harfi He, meleği Hemaafil'dir. Beş yıldızdan oluşmaktadır. Bu yıldızlar karşılıklı birbirine bakar gibi görünmektedir. Bu yıldızların ikisi büyük ve bu ikisinin arasında üç küçük yıldız sıralanmıştır. Görünüşte sayıları beştir.
6. Hen'a: Ay'ın altıncı konağıdır. İkizler burcunun yirmi dokuzuncu derecesidir. Harfi Vav, meleği Ka'hatail'dir. Birbirine yakın üç yıldızdan oluşmaktadır. Bu konak ikizler burcunun başıdır. Görünüşü bir araya gelmiş üç parmak ucuna benzemektedir. Söylendiğine göre bu ata binmiş bir süvarinin atının göğsünde beliren bir daireye benzetilmektedir.
7. Zirâ': Ay'ın yedinci konağıdır. Yengeç burcunun on ikinci derecesidir. Harfi Zel, meleği Hantââyîl'dir. Aslan burcunun kolu olarak da geçmektedir. İki parlak yıldızdan ibarettir. Bu iki yıldızın arasında küçük yıldızlardan oluşan bir yıldızlar topluluğu vardır ki aslan pençesinin tırnaklarına benzemektedir. Bunların arası bir kamçı boyu yani iki arşın kadardır. Biri uzanmış, diğeri açılmamış toplu olarak görülmektedir.
8. Nesre: Ay'ın sekizinci konağıdır. Yengeç burcunun yirmi beşinci derecesidir. Harfi Ha, meleği Tevhabîl'dir. Beyaz bir görüntü halinde yürüyen ve bulut parçalarına benzeyen parlaklıkta bir yıldızlar gurubudur. Bunlar aslan burcunun burnu da sayılmaktadır. Bazı bilginler bu konağın üç yıldızdan oluştuğunu ve yerinin de aslan burcunun ağzı ile burnu arasında olduğunu söylemişlerdir.
9. Tarf: Ay'ın dokuzuncu konağıdır. Aslan burcunun sekizinci derecesidir. Harfi Tı, meleği Kahmatail'dir. Bu cephe konağının önünde bulunmakta ve iki yıldızdan oluşmaktadır. Bu konak aslan burcunun gözleri de sayılmaktadır. Bu konağın yıldız sayısı her ne kadar ikiyse de esas olarak dört yıldızdır.
10. Cebhe: Ay'ın onuncu konağıdır. Aslan burcunun yirmi birinci derecesidir. Harfi Ye, meleği Hecatail'dir. Aslan burcunun omuzlarından sarkan saçlara benzetilmektedir.
11. Zubre: Ay'ın on birinci konağıdır. Başak burcunun üçüncü derecesidir. Harfi Kef, meleği Hantââyîl'dir. Bu konak ismiyle anılan iki parlak yıldızdan ibarettir.

12. Sarfe: Ay'ın on ikinci konağıdır. Başak burcunun on altıncı derecesidir. Harfi Lam, meleği Armehmatahil'dir. Parlak bir yıldızın adıdır.
13. Avvâ: Ay'ın on üçüncü konağıdır. Başak burcunun 16. derecesidir. Harfi Mim, meleği Armehmatahil'dir. Beş yıldızdan oluşmaktadır.
14. Simâk: Ay'ın on dördüncü konağıdır. Terazi burcunun on ikinci derecesidir. Harfi Nun, meleği Sakhemakail'dir. Bu konak altında iki yıldız vardır. Tek görünenine ateşli semmak denilmektedir. Gerçek Ay'ın durağı budur. Bir de süngülü semmak adlı bir yıldız vardır ki bu yıldız ayın konak yeri olmayıp iki yıldızdan oluşmaktadır. İşte bunlara aslanın ayakları denilmektedir.
15. Gafir: Ay'ın on beşinci konağıdır. Terazi burcunun yirmi beşinci derecesidir. Harfi Sin, meleği Kagtahail'dir. Bu konak üç yıldızdan ibarettir. Bu konak adının anlamı aslanın kuyruk altındaki kılı yani saçıdır.
16. Zubâne: Ay'ın on altıncı konağıdır. Akrep burcunun sekizinci derecesidir. Harfi Ayın, meleği Himeynetail'dir. Üç yıldızdan oluşmaktadır. Bazılarına göre dört yıldızdır. Anlamı ise akrebin kuyruğundaki dikendir.
17. İklîl: Ay'ın on yedinci konağıdır. Akrep burcunun yirmi birinci derecesidir. Harfi Fe, meleği Safiheranyalin'dir. Akrebin başında bulunan tacı gibidir.
18. Kalb: Ay'ın on sekizinci konağıdır. Yay burcunun üçüncü derecesidir. Harfi Sad, meleği Ha'ahmail'dir. Üç yıldızdan oluşmaktadır. Üç yıldızdan biri çok daha parlaktır.
19. Şevle: Ay'ın on dokuzuncu konağıdır. Yay burcunun on altıncı derecesidir. Harfi Kaf, meleği Haftahmaail'dir. Bu konak ikişer ayrı ayrı yıldızdan ibaret olup, akrebin kuyruğuna benzetilmektedir. Bazıları bu konak yıldızlarını, bir kuyunun üstüne su çekmek için asılarak konmuş tahtalara benzetmektedir, bunlar yay burcuna bağlı bulunmaktadır.
20. Ne'aim: Ay'ın yirminci konağıdır. Yay burcunun yirmi dokuzuncu derecesidir. Harfi Ra, meleği Gasyentail'dir. Birçok yıldızdan oluşmaktadır.
21. Belde: Ay'ın yirmi birinci menzilidir. Oğlak burcunun on ikinci derecesidir. Harfi Şin, meleği Gagyetekemail'dir. Altı yıldızdan oluşmaktadır. Güneşin sene içinde en kısa görüldüğü günler bu konağa geldiği günlerdir. Bu yıldızlar topluluğu gökteki görünüşü duvar aralığı gibidir ve araları yarıktır, bu nedenle buna bu ad verilmiştir. Bazıları buna iki zellik arasındaki açıklıktır demişlerdir.

22. Zâbih: Ay'ın yirmi ikinci menzildir. Oğlak burcunun yirmi beşinci derecesidir. Harfî Te, meleği Sa'daynail'dir. Üç yıldızdan oluşmaktadır. Bu yıldızların her birinin yanında küçük bir yıldız ve bu iki yıldızı ortasından kesecek gibi görünen üçüncü bir yıldız bulunmakta, bu nedenle buna zabih yani kesici adı verilmiştir.
23. Bula': Ay'ın yirmi üçüncü menzildir. Kova burcunun sekizinci derecesidir. Harfî Se, meleği Seytafeynail'dir. Birçok yıldızdan oluşmakta ve insanı yutacakmış gibi görünen bir yıldız topluluğudur. Bu nedenle bu isim verilmiştir.
24. Su'ûd: Ay'ın yirmi dördüncü menzildir. Kova burcunun yirmi birinci derecesidir. Harfî Hı, meleği Sakhemakail'dir. Üç yıldızdan oluşmaktadır.
25. Ehbiya: Ay'ın yirmi beşinci menzildir. Balık burcunun üçüncü derecesidir. Harfî Zel, meleği Kaghematail'dir. Beş yıldızdan oluştuğu söylenmektedir. Bazıları da dört yıldızdan oluştuğunu söylemektedir. Gökte birbirine yakın birleşmiş gibi bir görünüşü vardır.
26. Mukaddim: Ay'ın yirmi altıncı konağıdır. Balık burcunun on altıncı derecesidir. Harfî Dad, meleği Kahmataail'dir. İkişer ikişer yıldızdan oluşmaktadır. İki yıldızın arası takriben beş arşın kadardır ve gözle görülmektedir.
27. Mu'ahhir: Ay'ın yirmi yedinci menzildir. Balık burcunun yirmi dokuzuncu derecesidir. Harfî Zı, meleği Katyenahail'dir. Önceki konak gibi ikişer ikişer yıldızdan oluşmaktadır. İki yıldızın arası takriben beş arşın kadardır gözle görülmektedir.
28. Rişâ: Ay'ın yirmi sekizinci menzildir. Koç burcunun on ikinci derecesidir. Harfî Ğayn, meleği Katyenakail'dir. Bu küçük yıldızlardan oluşan bir yıldızlar topluluğudur.

Menziller uğurlu ve uğursuz olarak sınıflandırılmışlardır. Kamer'in uğurlu menzilleri: Şerateyn, Butayn, Süreyya, Hen'a, Zirâ', Gafır, Kalb, Na'âyim, Belde, Zâbih, Ehbiya, Mukaddem, Mu'ahhar, Rişâ. Kamer'in uğursuz menzilleri: Deberan,

Hek'a, Tarfe, Sarfe, Avvâ, Zubânâ. Kamer'in mümtezic (karışık) menzilleri: Nesre, Cebhe, Debre, Avvâ, Simâk, İklîl, Kalb, Şevle, Na'âyim, Bul'a.³⁶⁴

Ay menzilleri ayrıca aynı sayıdaki Arap alfabesinin yirmi sekiz harfi ile eşleşmektedir. Yaratılışı Allah'ın nefesi ile açıklayan İbn Arabî'ye göre bu harf sembolizmi, harflerin varlıkları temsil etmesinden kaynaklanmaktadır ve bütün varlıklar Allah'ın kelimelerinden ibarettir.³⁶⁵ Ahmed el-Bûni de meşhur eseri *Şemsu'l-Maârif*'te Ay menzillerini harflerle ilişkilendirmiştir.³⁶⁶

3.2.6. İnsan Vücudu

Güneş'ten veya Güneş sistemini oluşturan diğer gezegenlerden dünyaya kadar varan bir enerji bulunmaktadır. Bu enerji tüm doğamızı ve bu doğanın bir parçası olan bizleri etkilemektedir ve bu enerjinin doğumdan başlamak üzere var olduğu ve kişiye yön verdiği söylenmektedir. Kişinin yaşamını, kişiliğinin özelliklerini tayin edip, hayatı boyunca fizikini, bünyesini, sıhhatini böylece yönetmektedir.³⁶⁷ Bu düşünceler ışığında on iki yıldız kümesi ile insan arasındaki ilişkileri inceleyip insanın vücudunu, burçlara uygun olarak, on iki kısma ayırmışlardır.

Yukarıda da ifade edildiği gibi, astroloji ile tıp arasında çok eski zamanlardan beri hep yakın bir ilişki olmuştur. 18. yüzyıla dek bu iki bilim dalı birlikte düşünülmüştür. Öyle ki, tıp doktorlarının öğrenimi sırasında, hastalığın belirlenmesi için astroloji bir ders olarak verilmekteydi. Kişinin hastalığa yakalandığı anın gökyüzü haritası çizilmekte ve hastanın ne zaman kriz geçireceği, ne gibi ilaçların verilmesi gerektiği bu haritaya göre incelenmekteydi.³⁶⁸

İnsanın; evrenin bir aynası sayıldığından, bir yansıtıcı görevi gördüğünden, evrenin ahengini, ritmini ve yapısını kendi bedeninde hissettiğinden bahsedilmektedir. Yıldızbilimcilere göre geçerli olan bu yöntem ve inanç doğrultusunda bir ilişki çizelgesine yer verilmiştir. Bu çizelgede burç ve vücut ile ilişkili uzuvlar koç (baş, beyin), boğa (boyun, gırtlak, kulaklar), ikizler (sinirler,

³⁶⁴ İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Kütüphanesinde yer alan müellifi belli olmayan iki risale, Kamer'in menzillerine ilişkin bilgiler içermektedir bkz. Fatma Büyükkarcı Yılmaz, "Kamer, Burçlar ve Menziller İlişkisi Hakkında İki Risale", *Turkish Studies*, Ankara 2014, C. 9, s. 134.

³⁶⁵ Nihat Keklik, *İbnü'l-Arabî'nin Eserleri ve Kaynakları için Bir Misdak Olarak el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990, s. 32.

³⁶⁶ el-Bûnî, *Şemsü'l Maârif* (Büyük Bilgiler Güneşi), ss. 29-36.

³⁶⁷ Scognamillo, *Astroloji ve Yıldız Bilimi*, s. 146.

³⁶⁸ Bulut ve Sönmez (haz.), *Astroloji Ansiklopedisi*, s. 5.

solunum yolları), yengeç (mide, göğüs, dölleme yolları), aslan (kalp, sırt, ilik), başak (bağırsak, safra kesesi, sindirim sistemi), terazi (böbrek, iç cinsel organlar), akrep (dış cinsel organlar, idrar kesesi) , yay (kalça, but, karaciğer), oğlak (kemikler, dizler), kova (bacaklar, ayak bilekleri, kan), balık (ayaklar) olarak geçmektedir. İnsan bedeninde bulunan yedi deliğin karşılığının da büyük ayı takımyıldızının yedi yıldızı olduğu söylenmektedir.³⁶⁹

³⁶⁹ Scognamillo, *Astroloji ve Yıldız Bilimi*, s. 63.; Burçların insan vücudunda idare ettiği kısımlar için ayrıca bkz. Güfran Erkalıç, *Pratik Astroloji*, Yenici Kitabevi, İstanbul 1996, ss. 21-33.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KATALOG

4.1. Burçlar Kataloğu

Katalog No: 1

Resim No: 9-10

Burç Adı: Hamel (Koç)

Yıldızı: Merih

Madeni: Demir

Tabiatı: Nârî

Mizacı: Safravî

Remil İşareti: Nakiyü'l had – nahsı munkalip / 4. derece kötü belirti (R 9)

Metni: حمل بورجی / Hamel burcu (R 9)

حمل بورخیدر سوری غانم دریعی قوین دمکدر / Hamel burcudur sürü ganemdir yani koyun demektir (R 10)

Kompozisyon Tanımlaması: 1. Minyatürde Hamel burcu sembolü koç tasviridir. Vücudu profilden betimlenen beyaz bir koç, bedeniyle aynı doğrultudaki başını eğmiş vaziyette öne doğru bakmaktadır. Ön ve arka ayaklarının dik duruşu, hareket etmediğini göstermektedir. Turuncu tonlarında boyanan zeminde koç figürü art arda iki daire içerisinde resmedilmiştir. Dairelerin üst kısmı stilize bulutlarla hareketlendirilmiştir. Minyatür deformasyona uğramış olup silik durumdadır (R 9).

2. Minyatürde binicisi eşliğinde koyun figürü resmedilmiştir. Binici genç bir erkek görünümündedir. Dışarı sarkık dili ve bükülmüş bacaklarıyla hareket pozisyonunda resmedilmiş koyun (koç) figürünün bedeni profilden, başı cepheden verilmiştir. Başında püsküllü fes bulunan binicinin sadece vücudunun üst kısmıyla resmedilmesi dikkat çekmektedir. Sağ elinde koç boynuzu görünümünde bir nesne taşıyan figürün sol tarafındaki unsur anlaşılamamaktadır. Her iki figür de çizgisel fırça hareketleriyle doldurulmuş dairesel zeminde yer almaktadır. Minyatür sağlam durumdadır (R 10).

Resim 9: Hamel (1b)

Resim 10: Hamel (9b)

Katalog No: 2

Resim No: 11-12-13-14

Burç Adı: Sevr (Boğa)

Yıldızı: Zühre

Madeni: Bakır

Tabiatı: Hâkî

Mizacı: Sevdâî

Remil İşareti: Utebe-i dahil – sa'dı dahil / 1. derece iyi belirti (R 11)

Metni: ثور بورجی بودور اوکوس قلغنده در / *Sevr burcu budur öküs kılığındadır* (R 11)

ثور بورجیدر سوارى ثوردر / *Sevr burcudur süvâri-i Sevr'dir* (R 12)

Burcu Sevr beşinci kat / بورجى ثور بشنجى قاط كوك ته دربو يلد زلوك شى غيت...
göktedir bu yıldızlı kişi gayet... (R 13)

ثور بورجیدر سوارى ثوردر / *Sevr burcudur süvari-i Sevr'dir* (R 14)

Kompozisyon Tanımlaması: 1. Minyatürde Sevr burcu sembolü boğa (öküz) tasviridir. Vücudu profilden başı ise cepheden betimlenen boğanın uzun boynuzları yukarıya doğru kalkıktır. Hareketsiz olarak durmakta ve sanki çevirdiği kafasıyla belli bir yere bakmaktadır. Bıyık detayı da verilen hayvanın gözleri irice çizilmiştir. Figürün arka planı boyanmayarak; bastığı yerde çimenlik gibi bir yeşillik ve yukarısındaki stilize bulutlar ile doğa tasviri yapılmıştır. Minyatür sağlam durumdadır (R 11).

2. Minyatürde Sevr burcu sembolü süvari tasviridir. Profilden betimlenen koyu kahverengi boğa, üzerine binmiş erkek figürü ile tasvir edilmiştir. Boğanın boynuzları gibi kulakları da dik bir şekilde, kuyruğu uzun ve dili dışarıda çizilmiştir. Kırmızı tepelikli başlığı altından omzuna kadar saçları inen binicinin elinde boğa boynuzu benzeri bir nesne bulunmaktadır. Çizgilerle doldurulmuş dairesel zemine figürler hafif yukarıya doğru bir eğim üzere yerleştirilmiştir. Minyatür sağlam durumdadır (R 12).

3. Minyatürde Sevr burcu sembolü insan başlı boğa tasviridir. Profilden betimlenen siyah hayvan bedeni, bir insanın boynuna kadar çekip giyebildiği adeta kıyafet gibi tasvir edilmiştir. Uzun bir kuyruğu vardır. Sivri küçük bir başlıktan

saçları böğrüne kadar inmektedir. Tek tarafta bir küpesi bulunmaktadır. Ayrıca figürün yerleştirildiği stilize bulut çizimleriyle kaplı zemin ile gökyüzü tasviri yapılmıştır. Minyatür sağlam durumdadır (R 13).

4. Minyatürde Sevr burcu sembolü süvari tasviridir. Boynuzlarıyla kulakları dik bir şekilde duran kahverengi tüylü boğa profilden betimlenmiştir. Boğanın bitkinliği gözündeki kızarıklık ve dilinin dışarı çıkmasından anlaşılmaktadır. Kuyruğu gereğinden fazla uzundur. Öyle ki ayaklarının bastığı yere kadar inmektedir. Cepheden betimlenen genç erkek tasvirinin ayak yahut bacakları belli olmasa da, alt kıyafetinin yayılışından hayvanın üzerinde oturur pozisyonda olduğu anlaşılmaktadır. Üstündeki kıyafet kırmızı ve alt kıyafeti laciverte yakın tonlardadır. Alt kıyafetiyle aynı renkteki, konik külahı bir kıvrımla sonlanmaktadır. Figürlerin yerleştirildiği dairesel zemin gelişigüzel çizgilerle doldurulmuştur. Minyatür sağlam durumdadır (R 14).

Resim 11: Sevr (10b)

Resim 12: Sevr (11b)

Resim 13: Sevr (11b)

Resim 14: Sevr (40a)

Katalog No: 3

Resim No: 15-16

Burç Adı: Cevzâ (İkizler)

Yıldızı: Utârid

Madeni: Civa

Tabiatı: -

Mizacı: Demevî

Remil İşareti: Cemaat – nahsı hariç / 2. derece kötü belirti (R 15)

Metni: جوزا بورجیدر الیکده کی یلنذر / *Cevzâ burcudur elindeki yıldızdır* (R 15)

جوزا / Cevzâ (R 16)

Kompozisyon Tanımlaması: 1. Minyatürde Cevzâ burcu çift başlı, tek gövdeli bağdaş kurarak oturmuş, iki genç insan tasviridir. Beden cepheden verilmişken, profilden çizilmiş başlar zıt yönlerde bakmaktadır. Sol tarafa bakan gencin ağzı açık bir biçimde şaşkınlık ifadesiyle tasvir edildiği görülmektedir. Saçları omuzlarının arkasından aşağıya uzanmaktadır. Pembe tonlarındaki elbisesinin belden aşağısı yılankavi kıvrımlarla boğum boğum katlanmış vaziyettedir. Bacaklar bağdaş pozisyonundayken, ayak tabanları birleşmiş şekildedir. Karın hizasının üzerinde iki eliyle tuttuğu, uzun saplı, ucunda geometrik şekillerin bulunduğu değnek aslında bir yıldızdır. Figürün arka planı boyanmayarak; bastığı yerde çimenlik gibi bir yeşillik ve yukarıdaki stilize bulutlar ile doğa tasviri yapılmıştır. Minyatür sağlam durumdadır (R 15).

2. Minyatürde Cevzâ burcu sembolü çift başlı, tek vücutlu, bağdaş kurarak oturmuş kadın tasviridir. Başları cepheden verilmiş figürün elinde çenge benzer bir çalgı aleti bulunmaktadır. Başlarının üzerindeki kırmızı kontürlü mavi külahlar birbirini yarı dairesel formda tamamlar vaziyette resmedilmiştir. Figürün pembe elbisesinin alt kısmı bir önceki tasvirde olduğu gibi boğumlanarak katlanmıştır. Figürün yerleştirildiği zemin boyanmamış ve desensizdir. Minyatür sağlam durumdadır (R 16).

Resim 15: Cevzâ (13b)

Resim 16: Cevzâ (14b)

Katalog No: 4

Resim No: 17

Burç Adı: Seretân (Yengeç)

Yıldızı: Kamer

Madeni: Gümüş

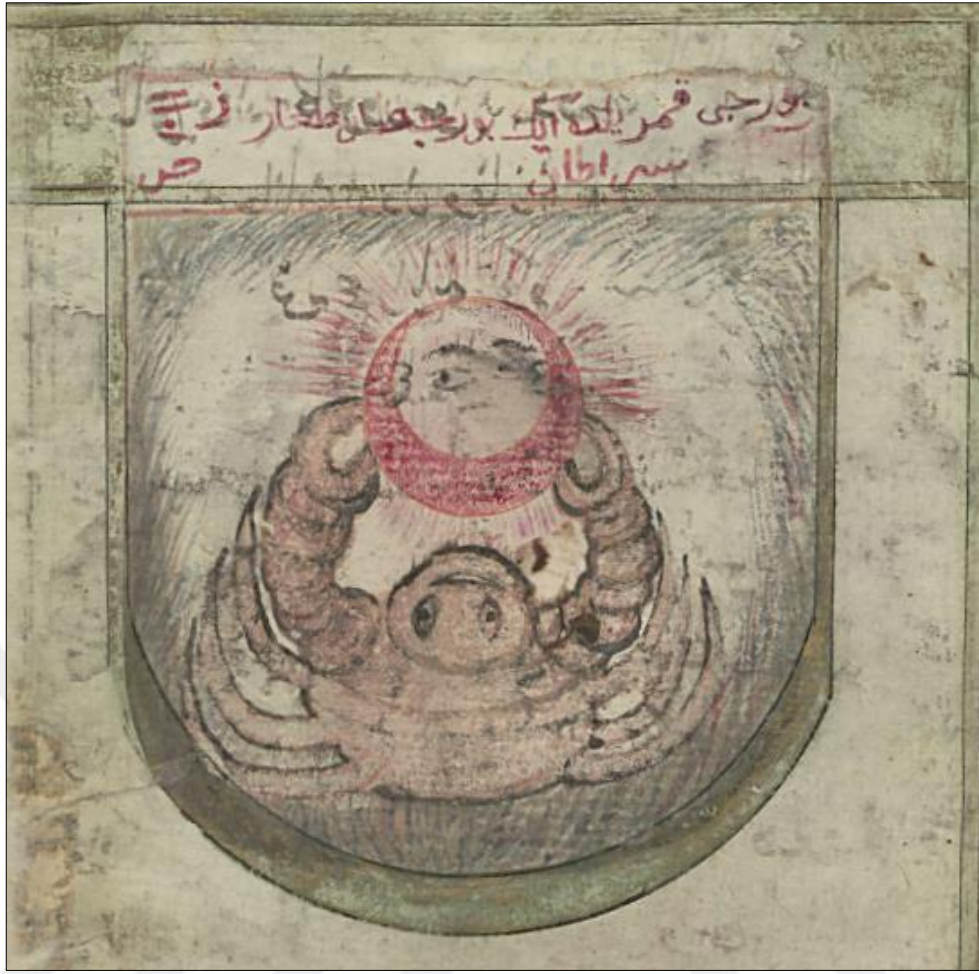
Tabiatı: Mâî

Mizacı: Balgamî

Remil İşareti: Beyaz – sa'dı sabit / 2. derece iyi belirti (R 17)

Metni: *سرطان بوجی قمر یلده ایک برجطان طغار / Seretân burcu Kamer yılda iki burçtan doğar (R 17)*

Kompozisyon Tanımlaması: Minyatürde Seretân burcu sembolü, kıskaçları arasında hilal görünümlü ay tutan yengeç tasviridir. Yavruağzı tonlarındaki yengecin altı ayağı ve boğumlu iki kolu bulunmaktadır. Yengeç figürü gülümseyen bir yüz ifadesine sahipken, kıskaçları arasındaki antropomorfik özellikteki ayın yüz hatları soğuk ifadelidir. Aydan yansıyan ışık, hilalin etrafını kuşatan kırmızı çizgilerle resmedilmiştir. Arka fonu sade bırakılan tasviri art arda çizgilerin oluşturduğu kuşak çevrelemektedir. Minyatür sağlam durumdadır (R 17).

Resim 17: Seretân (15b)

Katalog No: 5

Resim No: 18

Burç Adı: Esed (Aslan)

Yıldızı: Şems

Madeni: Altın

Tabiatı: Nârî

Mizacı: Safravî

Remil İşareti: Kabz-ı dahil – sa'dı dahil / 1. derece iyi belirti, Nusratı harice – sa'dı hariç / 3. derece iyi belirti (R 18)

Metni: *بورجی شمس اسد بورجندن طغار اوخ یوز التمش منزلی دان طغار حملی اسدر / Burcu Şems Esed burcundan doğar üç yüz altmış menzili dâñ doğar hâñmili Esed'dir* (R 18)

Kompozisyon Tanımlaması: Minyatürde Esed burcu sembolü sırtından insan yüzlü güneş yükselen aslan tasviridir. Profilden betimlenen sarı aslanın ön ayakları yukarıda ve hareket halindedir. Yırtıcılığı sivri hatların kullanıldığı pençeleri, kulakları, dili ve kuyruğunun ucu ile gösterilmiştir. Ayrıca dilinin uzun ve kıvrımlı vaziyeti yılan dilini anımsatır biçimdedir. Gayet uzun olan kuyruğu ise ayaklarının arkasından, ön ayaklarına kadar uzanmaktadır. Cepheden betimlenen güneş yarım disk şeklinde ve etrafa kırmızı ışınlarını yansıtmaktadır. Ciddi görünümlü güneşte bıyık detayına da yer verilmiştir. Figürlerin yerleştirildiği renksiz zemin gelişigüzel fırça darbeleriyle sınırlandırılmıştır. Minyatür sağlam durumdadır (R 18).

Resim 18: Esed (3a)

Katalog No: 6

Resim No: 19

Burç Adı: Sünbüle (Başak)

Yıldızı: Utârid

Madeni: Civa

Tabiatı: Hâkî

Mizacı: Sevdâî

Remil İşareti: İçtima – sad'ı sabit / 2. derece iyi belirti (R 19)

Metni: سنبله بورجی نباداته منسوبدر اوراق النده اوت و جیح ك بی جر / *Sünbüle burcu nebatâta mensuptur orak elinde ot ve çiçek biçer* (R 19)

Kompozisyon Tanımlaması: Minyatürde Sünbüle burcu sembolü dizleri kıvrılmış vaziyette, elinde orak tutan bir insan tasviridir. Sağ kolunun altından geçirdiği sol elinde bulunan orak ile ot ve çiçek biçmektedir. Figür sol bacağına geriye atmış ve sağ bacağının üzerine eğilmiş olarak üst kısmı cepheden, alt kısmı profilden betimlenmiştir. Figürün başında Uzakdoğu stilinde kat kat kırmızı başlığı, üzerinde aynı renkte göğüsten düğmeli elbisesi ve altında dizlerine kadar siyah şalvarı bulunmaktadır. Çıplak ayakları ise doğrudan zemindeki çimenlere basmaktadır. Figürlerin yerleştirildiği renksiz zemin sadece çimenlik gibi bir yeşillik ile çevrelenmiştir. Minyatür deformasyona uğramış olup figürün yüzü tamamen silik durumdadır (R 19).

Resim 19: Sünbüle (5a)

Katalog No: 7

Resim No: 20

Burç Adı: Mîzan (Terazi)

Yıldızı: Zühre

Madeni: Bakır

Tabiatı: Bâdî

Mizacı: Demevî

Remil İşareti: -

Metni: /میزان بو برجده بر ادم والند ترازى طوتر يکرمى سکذ يلنز بادی در بو يلنز لو کی شی عقل اولر
Mîzan bu burçta bir adem ve elinde terazi tutar yirmi sekiz yıldız bâdîdir bu yıldızlı kişi akil olur (R 20)

Kompozisyon Tanımlaması: Minyatürde Mîzan burcu sembolü omuzlarının üzerinde terazi taşıyan erkek tasviridir. Ayakları dışında cepheden betimlenen figür terazinin ağırlığından olsa gerek ki dizlerinin üzerine hafifçe eğilmiştir. Başında yukarıya doğru sivrilen kırmızı renkli bir külah, üzerinde kırmızı yakalı sarı bir gömlek ve alt kısmında koyu yeşil tonlarında sarı paçalı bir şalvar ile tasvir edilmiştir. Figürün arka planı boyanmayarak, bastığı yerde çimenlik gibi bir yeşillik ve yukarıdaki stilize bulutlar ile doğa tasviri yapılmıştır. Minyatür deformasyona uğramış olup ana hatlar dışındaki ayrıntılar bilhassa figürün yüz hatları seçilememektedir (R 20).

Resim 20: Mîzan (17a)

Katalog No: 8

Resim No: 21

Burç Adı: Akreb (Akrep)

Yıldızı: Merîh

Madeni: Kükürt

Tabiatı: Âbî

Mizacı: Balgamî

Remil İşareti: Hamre – nahsı sabit / 2. derece kötü belirti (R 21)

Metni: *بورى عقرب / Burcu Akreb (R 21)*

Kompozisyon Tanımlaması: Minyatürde Akreb burcu sembolü doğrudan akrep tasviri şeklindedir. Altın rengi akrebin gövdesi ve kollarındaki boğumlarla kuyruk ve el kısıkaçları siyah renkte tahrirlenmiştir. Gövdesi on beş, kolları beş dilimli akrebin on ayağı da zikzak şeklinde çizgilerden ibarettir. Başının önüne doğru getirdiği kısıkaçları farklı boyutlardadır. Akrebin arka kısmında yer alan iğnesi kısıkaçlarıyla benzer biçimde ancak daha büyük tasvir edilmiştir. Başında iki adet yuvarlak formda gözü bulunan akrebin ağzından çıkan çizgiler akıttığı zehri yansıtır gibidir. Figürlerin yerleştirildiği renksiz zemin sadece çimenlik gibi bir yeşillik ile çevrelenmiştir. Minyatür sağlam durumdadır (R 21).

Resim 21: Akreb (20a)

Katalog No: 9

Resim No: 22

Burç Adı: Kavs (Yay)

Yıldızı: Müşterî

Madeni: Kalay

Tabiatı: Nârî

Mizacı: Safravî

Remil İşareti: Lahyan – sad'ı hariç / 3. derece iyi belirti (R 22)

Metni: قوس بورجيدر ياي اق طوطار / Kavs burcudur yay ok tutar (R 22)

Kompozisyon Tanımlaması: Minyatürde Kavs burcu sembolü kuyruğundaki ejder başını yayı ve okuyla hedef alan kentaur tasviridir. Gövdesinin üst kısmı insan, alt kısmı at şeklindeki bu yaratığın doğrulttuğu ok ejderin ağzına değer vaziyette resmedilmiştir. Kentaurun kuyruğundaki ejder sekizinci hayali gezegen olarak bilinen Cevzahir'i temsil etmektedir. Gövdenin insan şeklindeki bölümü kırmızı gömlekliken, at kısmı duman rengindedir. Sol kulağında iri bir kırmızı halka bulunan figürün siyah saçlarının bir tutamı örgülü formda tepede toplanmıştır. Atın “C” şeklinde yukarı doğru kıvrılmış kuyruğu ucundaki profilden verilmiş tek gözlü ejder başında saçlar resmedilmişken, dışarıya çıkartılmış kırmızı dili çift çatalıdır. Figürün yerleştirildiği zemin boyanmayarak, bastığı yerde çimenlik gibi bir yeşillik ve yukarısındaki stilize bulutlar ile doğa tasviri yapılmıştır. Minyatür sağlam durumdadır (R 22).

Resim 22: Kavs (24b)

Katalog No: 10

Resim No: 23

Burç Adı: Cedî (Oğlak)

Yıldızı: Zuhâl

Madeni: Kurşun

Tabiatı: Hâkî

Mizacı: Sevdâî

Remil İşareti: Akle – nahsı munkalip / 4. derece kötü belirti (R 23)

Metni: جدی / *Cedî* (R 23)

Kompozisyon Tanımlaması: Minyatürde Cedî burcu sembolü oğlak tasviridir. Koyu gri tüylü oğlak profilden betimlenmiştir. Boynuzları oldukça uzun, geriye doğru dik ve sivri biçimde tasvir edilmiştir. Kısa kulakları ve kısa bir kuyruğu vardır. Baygın bakışlı çekik göze sahip ve çene altı sakallı resmedilmiş oğlağın dışarı sarkık dili kırmızıdır. Arka ayakları minyatürün sınırlarına sığdırılmak istenircesine gövdesinin altına doğru kıvrılarak betimlenmiştir. Figürün yerleştirildiği zemin boyanmayarak, bastığı yerde çimenlik gibi bir yeşillik ve yukarısındaki stilize bulutlar ile doğa tasviri yapılmıştır. Minyatür sağlam durumdadır (R 23).

Resim 23: Cedi (26a)

Katalog No: 11

Resim No: 24-25

Tasvir Adı: Delv (Kova)

Yıldızı: Zuhâl

Madeni: Kurşun

Tabiatı: Bâdî

Mizacı: Demevî

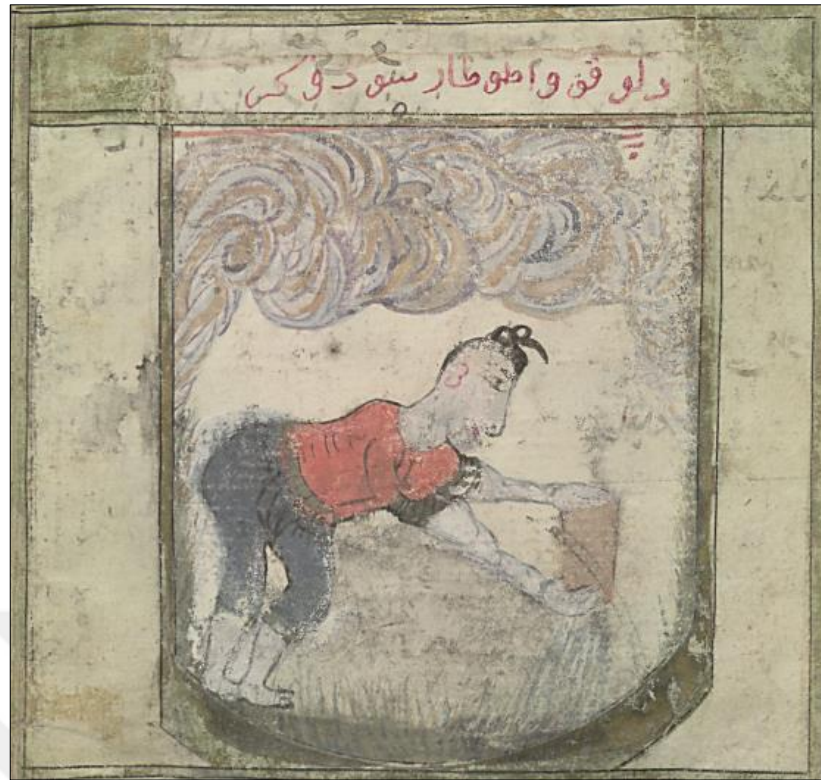
Remil İşareti: Enkis – nahsı sabit / 1. derece kötü belirti (R 24)

Metni: *دلو قووا طوطار سو دوکر / Delv kova tutar su döker (R 24)*

*بویورجی دخی ارضی در دلو بویورجی النده قوه قویودان صو جک ر / Bu burcu dahi arzidir
Delv burcu elinde kova kuyudan su çeker (R 25)*

Kompozisyon Tanımlaması: 1. Minyatürde Delv burcu sembolü elinde kova tutan bir erkek tasviridir. Yere eğilmiş olarak betimlenen insan tasviri altından ve üstünden tuttuğu sarı bir kovayı kaldırırken veya kovayı yere koyarken tasvir edilmiştir. Kısa kollu kırmızı gömleğinin altında paçaları sıvanmış koyu gri renkte pantolonu bulunmaktadır. Belinde ise yeşil tonlarında bir kemer vardır. Saçları kafasının üzerinde toplanmıştır. Figürün yerleştirildiği zemin boyanmayarak, bastığı yerde çimenlik gibi bir yeşillik ve yukarıdaki stilize bulutlar ile doğa tasviri yapılmıştır. Minyatür sağlam durumdadır (R 24).

2. Minyatürde Delv burcu sembolü kuyudan su çeken kadın tasviridir. Cepheden betimlenen kadın tasviri taht üzerine oturmuş fiçıyı andıran kuyudan kovayla su çekmektedir. Kovanın zincir şeklinde resmedilmiş ipine asılı vaziyette yılankavi bir kulpu bulunmakta ve kadın figürü bu kulpu tutmaktadır. Turuncu “V” yakalı elbisesi ve sol omzunun önüne aldığı uzun saçları bulunmaktadır. Keskin bakışlı iri gözlere ve kırmızı dudaklara sahip figürün yerleştirildiği zemin stilize bulutlar ile doldurulmuştur. Minyatür sağlam durumdadır (R 25).

Resim 24: Delv (28b)

Resim 25: Delv (30a)

Katalog No: 12

Resim No: 26-27

Burç Adı: Hût(Balık)

Yıldızı: Müşterî

Madeni: Kalay

Tabiatı: Turâbî

Mizacı: Balgamî

Remil İşareti: Nusratı dahile - sad'ı dahil / 1. derece iyi belirti (R 27)

Metni: حوت / Hût (R 26)

بورجی حوت / Burcu Hût (R 27)

Kompozisyon Tanımlaması: 1. Minyatürde Hût burcu sembolü gövdesinin alt kısmı balık, üst kısmı insan şeklinde olan denizkızı tasviridir. Cepheden betimlenen kadın figürünün, alt kısmı sağ eline dolanır vaziyette sonlanan balık kuruğu biçiminde tasvir edilmiştir. Çift sıra düğmelerden oluşan kırmızı kıyafeti, birazını başının üzerinde topuz yaptığı beline kadar uzanan saçları ve alnında saç bandı vardır. Baş hizasına kaldırdığı ellerinin birinde balık diğerinde kısa değnekli ucu aşağı dönük bir yıldız bulunmaktadır. Figürün yerleştirildiği zemin boyanmayarak, bastığı yerde çimenlik gibi bir yeşillik ve yukarıdaki stilize bulutlar ile doğa tasviri yapılmıştır. Minyatür sağlam durumdadır (R 26).

2. Minyatürde Hût burcu ters yönler gider vaziyette ve ağızlarındaki kanca ile birbirlerine bağlanmış iki balık tasviridir. Biri kırmızı diğeri pembe renkte iri gözlü balıklar üst üste ve tepeden görüşleriyle betimlenmişlerdir. Balıkların gövdesindeki dört yüzgeç ile kuyruk yüzgeçleri aynı formda resmedilmiştir. Figürlerin yerleştirildiği mavi zeminin yukarısı stilize bulutlar ile doldurulmuştur. Minyatür sağlam durumdadır (R 27).

Resim 26: Hût (31a)

Resim 27: Hût (32b)

4.2. Yıldızlar (Gezegenler) Kataloğu

Katalog No: 13

Resim No: 28

Yıldız Adı: Şems (Güneş)

Burcu: Esed

Ulvî Meleği: Rukyâil

Suffî Meleği: Mezheb

Metni: شمسه بو بیکلوکی یوز یتمش الی درجه ثلثان درجه سنی شمس کوتورن ملکی علویسی رقیائیل در / *Şems 'in büyüklüğü yüz yetmiş altı derece sülûsan derecesini Şems götüren meleği ulvîsi Rukyail 'dir meleği suflîsi Mezheb 'dir (R 28)*

Kompozisyon Tanımlaması: Minyatürde Şems yıldızı sembolü aslanın uzanmaya çalıştığı, sağında ve solunda iki melek tarafından taşınan disk şeklinde insan yüzlü bir güneş tasviridir. Kırmızı kalın bir çember içinde öfkeli yüz hatlarına sahip güneş cepheden betimlenmiştir. Belli belirsiz kısa çizgiler halinde ışınlarını yaymaktadır. Güneşi alt kısmından tutarak omuzlarında taşıyan sarı elbiseli ve kırmızı kanatlı melek figürleri bel hizasına kadar verilerek profilden tasvir edilmiştir. Meleklerin kanatlarında tüy detaylarına yer verilmiştir. Profilden betimlenen sarı aslan uzun ve sivri pençeli ön ayaklarını kaldırır vaziyette güneşe doğru uzanmaya çalışırken tasvir edilmiştir. Uzun kuyruklu aslan figürünün dışarı çıkardığı dilinin sivri ucu güneşe değmektedir. Güneş ve melekler bulutların üzerinde, aslan figürü ise bulutların aşağısında gösterilerek gökyüzü ve yeryüzü ayrımı yapılmıştır. Arka fonu sade bırakılan tasviri art arda çizgilerin oluşturduğu kuşak çevrelemektedir. Minyatür sağlam durumdadır (R 28).

Resim 28: Şems (4a)

Katalog No: 14

Resim No: 29

Yıldız Adı: Zuhâl (Satürn)

Burcu: Cedi ve Delv

Ulvî Meleği: -

Süflî Meleği: -

Metni: زحل / Zuhâl (R 29)

Kompozisyon Tanımlaması: Minyatürde Zuhâl yıldızı sembolü insan başlı melek tasviridir. Cepheden betimlenen figürün boynundan aşağısı örtülü olarak tasvir edilmiştir. Omuz hizasının arkasından çıkan kanatları ile başında hançeri yaprak benzeri motiflerden oluşturulmuş örtü bulunmaktadır. Yüzü dışındaki yerleri kanatlarıyla benzer şekilde desenlenmiştir. Mavi zemin içindeki çizgisel kıvrımlarla dolu dairenin içi çizgisel hatlarla ve helezonik kıvrımlarla hareketlendirilmiştir. Minyatür sağlam durumdadır (R 29).

Resim 29: Zuhâl (30a)

Katalog No: 15

Resim No: 30-31

Yıldız Adı: Merîh (Mars)

Burcu: Hamel ve Akreb

Ulvî Meleği: Azraîl ve Şemsemaîl

Suffî Meleği: Ahmer

Metni: مریخ بر جلد طایر در / Merîh burcudur cellad-ı tayrdır (R 30)

Merîh bir buçuk / مریخ بر بحق بر مقدارنجه در جر می نک نوری هر طرفندن سکزد در جر
yer miktarıncadır cürmünün nuru her tarafından sekiz derecedir (R 31)

Kompozisyon Tanımlaması: 1. Minyatürde Merîh yıldızı sembolü kuş cellâdı olan melek tasviridir. Kanatlı insan olarak cepheden betimlenen figürün yukarı kaldırdığı elinde kuş kafası diğer elinde ise bıçak benzeri nesne bulunmaktadır. Sarı gömleğinin altında koyu gri pantolon, belinde kırmızı kemeri ve ayaklarında sarı çarıkları vardır. Yukarı kalkık kanatları, tepelikli kırmızı taç bulunan başını dairesel olarak çevrelemektedir. Figür mavi zemin içindeki stilize bulutlarla kaplı daireye yerleştirilmiştir. Minyatür deformasyona uğradığından figürün yüzü silik durumdadır (R 30).

2. Minyatürde Merîh yıldızı sembolü dört kollu insan tasviridir. Ayakları dışında cepheden betimlenen figür ayakta tasvir edilmiştir. Başında miğferi, üzerinde zırhı, alt kısımda paçaları sıvanmış turuncu tonlarında pantolonu bulunmaktadır. Ellerinden birinde kesik baş, ikincisinde kılıç, üçüncüsünde kuyruğundan kavradığı akrebi tutan figürün dördüncü elindeki unsur tahribattan dolayı tam anlaşılamamakla beraber ateş olabileceği düşünülmektedir. Arkasından uzayan kuyruğu beşinci kolu da olabilir. Ayakları çıplak bırakılan figürün yerleştirildiği zemini art arda çizgilerin oluşturduğu kuşak çevrelemektedir. Minyatür sağlam durumdadır (R 31).

Resim 30: Merih (31a)

Resim 31: Merih (38a)

Katalog No: 16

Resim No: 32

Yıldız Adı: Zühre (Venüs)

Burcu: Sevr ve Mîzan

Ulvî Meleği: Ayniyaîl

Suffî Meleği: Ebyaz

Metni: زهره نك بو يكلوكى شمس بر بولوكى قدر در قرق دورت بختندن بر بختى در ناريدر /
Zühre'nin büyüklüğü şemsin bir bölüğü kadardır kırk dört bahsinden bir bahsidir nârîdir (R 32)

Kompozisyon Tanımlaması: Minyatürde Zühre yıldızı sembolü müzik aleti çalan kadın tasviridir. Elinde çeng benzeri bir müzik aleti tutan figürün dizlerinin duruşundan oturmak üzereyken resmedildiği anlaşılmaktadır. Turuncu tonlarında elbisesi, kırmızı ayakkabıları ile alt kısımda sarı ve püskülleri kırmızı, destar (sikke) biçiminde sarı başlığı bulunmaktadır. Başlığın püskülleri burç tasvirlerindeki yıldız betimlemelerini andıran ışınsal hatlara sahiptir. Saçları omuzlarına kadar uzanan figürün yerleştirildiği zemini art arda çizgilerin oluşturduğu kuşak çevrelemektedir. Minyatür deformasyona uğradığından yüz hatları silik durumdadır (R 32).

Resim 32: Zühre (35b)

Katalog No: 17

Resim No: 33

Yıldız Adı: Müşterî (Jüpiter)

Burcu: Kavs ve Hût

Ulvî Meleği: -

Sufî Meleği: -

Metni: بورجی مشتری / *Burcu Müşterî*'dir (R 33)

Kompozisyon Tanımlaması: Minyatürde Müşterî yıldızı sembolü melek tasviridir. Kanatlı insan olarak cepheden betimlenen figür önünde ucundan ip sarkan topaca benzeyen bir nesne tutar vaziyette oturmaktadır. Sarı elbisesi, kırmızı kanatları ve üzerinden alevler yükselen renkli bir tacı bulunmaktadır. Figürün yerleştirildiği zemin boyanmayarak bastığı yerde çimenlik gibi bir yeşillik ve yukarısındaki stilize bulutlar ile doğa tasviri yapılmıştır. Minyatür sağlam durumdadır (R 33).

Resim 33: Müşterî (37b)

Katalog No: 18

Resim No: 34

Yıldız Adı: Kamer (Ay)

Burcu: Seretân

Ulvî Meleği: Cebrâil

Sufî Meleği: Kahrâil

Metni: / کووره ای شمس یدی بو کعد نک دونیا قدر در ... *Ay Şems yedi ... dünya kadardır* (R 34)

Kompozisyon Tanımlaması: Minyatürde Kamer yıldızı sembolü insan yüzlü bir ay tasviridir. Bıyıklı erkek görünümüne sahip, cepheden betimlenen ayın suretini çevreleyen iç içe beş daire tasvir edilmiştir. Her bir daire ise on altı ok ile bölünerek rengârenk seksen parçaya ayrılmıştır. Işınlарını sık çizgiler halinde etrafa yayan ay figürünün arka fonu sade bırakılarak art arda çizgilerin oluşturduğu kuşakla çevrelenmektedir. Minyatür sağlam durumdadır (R 34).

Resim 34: Kamer (38b)

Katalog No: 19

Resim No: 35

Yıldız Adı: Utârid (Merkür)

Burcu: Cevzâ ve Sünbüle

Ulvî Meleği: Mikâil

Sufî Meleği: Burkan

Metni: عطار د کر ه ارضک / *Utârid küre-i arzın* (R 35)

Kompozisyon Tanımlaması: Minyatürde Utârid yıldızı sembolü melek tasviridir. Kanatlı insan biçiminde cepheden betimlenen figürün sarı kanatlarından biri omzunun önüne düşmektedir. Elindeyse uzun değnekli yıldız tutmaktadır. Sarı iç giysisi ve kırmızı dış giysisi ile renkli bir tacı bulunmaktadır. Saçları omuz hizasına kadar inen figürün yerleştirildiği renksiz zemini art arda çizgilerin oluşturduğu kuşak çevrelemektedir. Minyatür sağlam durumdadır (R 35).

Resim 35: Utârid (39b)

4.3. Melekler Kataloğu

Katalog No: 20

Resim No: 36-37

Melek Adı: Mîkâil

Unvanı: Ulvî Melek

Yıldızı: Utârid

Metni: پیک میکائیل دایره ی عقل بوبورجی دا ولته لر غیت ایله عقل اولور / *Peyk-i Mîkâil daire-i akl bu burçta olsalar gayet ile akıl olur* (R 36)

عطار د بورجی کم میکائیلدر / *Utârid burcu kim Mîkâil'dir* (R 37)

Kompozisyon Tanımlaması: 1. Minyatürde Mîkâil meleği sembolü insan başlı melek tasviridir. Cepheden betimlenen meleğin başından aşağısı örtülü olarak tasvir edilmiştir. Omuz hizasının arkasından çıkan kanatları ile başında kanatlı bir örtü bulunmaktadır. Yüzü dışındaki yerleri çizgisel olarak desenlenmiştir. Figürün yerleştirildiği zemin çizgisel kıvrımlarla doldurulmuştur. Minyatür sağlam durumdadır (R 36).

2. Minyatürde Utârid gezegeniyle özdeşleştirilen Mîkâil meleği sembolü bir elinde kalem diğerinde kağıt tutan insan tasviridir. Tasvir sağ tarafa bakarak yazarken betimlenmiştir. Yakası ve iç kısmı kırmızı olan yeşil bir cübbe giymektedir. Sarık benzeri başlık takmaktadır. Figürün yerleştirildiği zemin boyanmayarak bastığı yerde çimenlik gibi bir yeşillik ve yukarısındaki stilize bulutlar ile doğa tasviri yapılmıştır. Minyatür sağlam durumdadır (R 37).

Resim 36: Mikâil (9b)

Resim 37: Mikâil (36a)

Katalog No: 21

Resim No: 38-39

Melek Adı: Şemhûrşin

Unvanı: Suflî Melek

Yıldızı: -

Metni: ملكى سفلى شمهورشين / *Melek-i suflî Şemhûrşin* (R 38)

ملكى سفلى شمهورشين / *Melek-i suflî Şemhûrşin* (R 39)

Kompozisyon Tanımlaması: 1. Minyatürde suflî melek Şemhûrşin sembolü diz üstü oturan kanatlı insan biçiminde bir melek tasviridir. Sağ tarafa bakarken betimlenen meleğin yukarı kaldırdığı sol elinde çan, göğüs hizasında tuttuğu elindeyse bıçak benzeri nesne bulunmaktadır. Üzerinde kırmızı kemerli sarı bir elbise vardır. Kafasındaki üç dilimli tacın altından çıkan saçları omuzlarına kadar inmektedir. Figürün yerleştirildiği zemin boyanmayarak bastığı yerde çimenlik gibi bir yeşillik ve yukarısındaki stilize bulutlar ile doğa tasviri yapılmıştır. Minyatür sağlam durumdadır (R 38).

2. Minyatürde suflî melek Şemhûrşin sembolü kanatlı insan biçiminde bir melek tasviridir. Sağ tarafa yönelttiği kafasında kırmızı fes benzeri bir başlık vardır. Kırmızı elbisesinin altından koyu renk kısa bir pantolon gözükmemektedir. Ayakları çıplak tasvir edilmiştir. Figürün yerleştirildiği zemin boyanmayarak bastığı yerde çimenlik gibi bir yeşillik ve yukarısındaki stilize bulutlar ile doğa tasviri yapılmıştır. Minyatür sağlam durumdadır (R 39).

Resim 38: Şemhûrşin (12b)

Resim 39: Şemhûrşin (42a)

Katalog No: 22

Resim No: 40

Melek Adı: Burkan

Unvanı: Sufî Melek

Yıldızı: Utârid

Metni: عطار دك ملكى سفسى برقاندر / Utârid'in melek-i suflîsi Burkan'dır. (R 40)

Kompozisyon Tanımlaması: Minyatürde suflî melek Burkan sembolü kanatlı insan biçiminde bir melek tasviridir. Cepheden betimlenen meleğin kırmızı kanatlarından sağ kanadı kolunun önünde resmedilmiştir. Sol elindeki uzun değnekli asanın etrafında yıldızlar bulunmaktadır. Turuncu iç giysisi üzerinde yeşil kısa kollu kaftanı vardır. Başındaki renkli tacından çıkan saçları omuzlarına inmektedir. Figürün yerleştirildiği renksiz zemin çimenlik gibi bir yeşillik ile çevrelenmiştir. Minyatür sağlam durumdadır (R 40).

Resim 40: Burkan (14b)

Katalog No: 23

Resim No: 41

Melek Adı: Ayniyâil

Unvanı: Ulvî Melek

Yıldızı: Zühre

Metni: زهره نك ملكى علوسى عينا ئيلدر / Zühre'nin melek-i ulvîsi Ayniyâil'dir (R 41)

Kompozisyon Tanımlaması: Minyatürde ulvî melek Ayniyâil kanatlı insan biçiminde bir melek tasviridir. Cepheden ve oturmuş olarak betimlenen melek sol tarafa yönelmiş vaziyettedir. Havaya kaldırdığı elleriyle kanatlarına dokunmaktadır. Kırmızı elbisesi ve miğfer üzerinde altın yaldızlı tacı bulunmaktadır. Figürün yerleştirildiği renksiz zemin çimenlik gibi bir yeşillik ile çevrelenmiştir. Minyatür sağlam durumdadır (R 41).

Resim 41: Ayniyâil (16b)

Katalog No: 24

Resim No: 42

Melek Adı: Cebrâil

Unvanı: -

Yıldızı: -

Metni: جبرائيل سيخ بين سماء وارض / *Cebrâil seyyah beyne sema ve arz* (R 42)

Kompozisyon Tanımlaması: Minyatürde Cebrâil meleği sembolü insan başlı melek tasviridir. Cepheden betimlenen meleğin yüzü dışında bedeni ve başı kanatlarla örtülü tasvir edilmiştir. Omuz hizasının arkasından çıkan kanatlarının ikisi yukarı ikisi aşağı bakmaktadır. Bedenini örten kanatlarının altından ayakları çıkmaktadır. Kafasını örten kanatlar çaprazlama bağlanmış bir başlık şeklindedir. Figürün yerleştirildiği zemin stilize bulutlarla doldurulmuştur. Minyatür sağlam durumdadır (R 42).

Resim 42: Cebrâil (7b)

Katalog No: 25

Resim No: 43

Melek Adı: Müşterî Ulvî Meleği

Unvanı: Ulvî Melek

Yıldızı: Müşterî

Metni: / مشتری ملک علوی بو ملک جیجک لرن قو قسون ورر نق در جیجک لرن قو سی ورسی /
Müşterî melek-i ulvî bu melek çiçeklerin kokusun verir ne kadar çiçeklerin kokusu
verse (R 43)

Kompozisyon Tanımlaması: Minyatürde ulvî melek sembolü bağdaş kurarak oturmuş insan tasviridir. Cepheden betimlenen melek sağ kolu yana doğru açık sol kolu havaya kalkık vaziyette tasvir edilmiştir. Sol elinde başlığı andıran sağ elinde tütsü kabı benzeri bir nesne tutmaktadır. Siyah kırmızı pantolonun yanı sıra kemerli sarı renk elbisesi ile aynı renkte ayakkabısı ve ortası altın yaldızlı tacı bulunan figürün yerleştirildiği zemin stilize bulutlarla doldurulmuştur. Minyatür sağlam durumdadır (R 43).

Resim 43: Müşterî Ulvî Meleği (8a)

Katalog No: 26

Resim No: 44

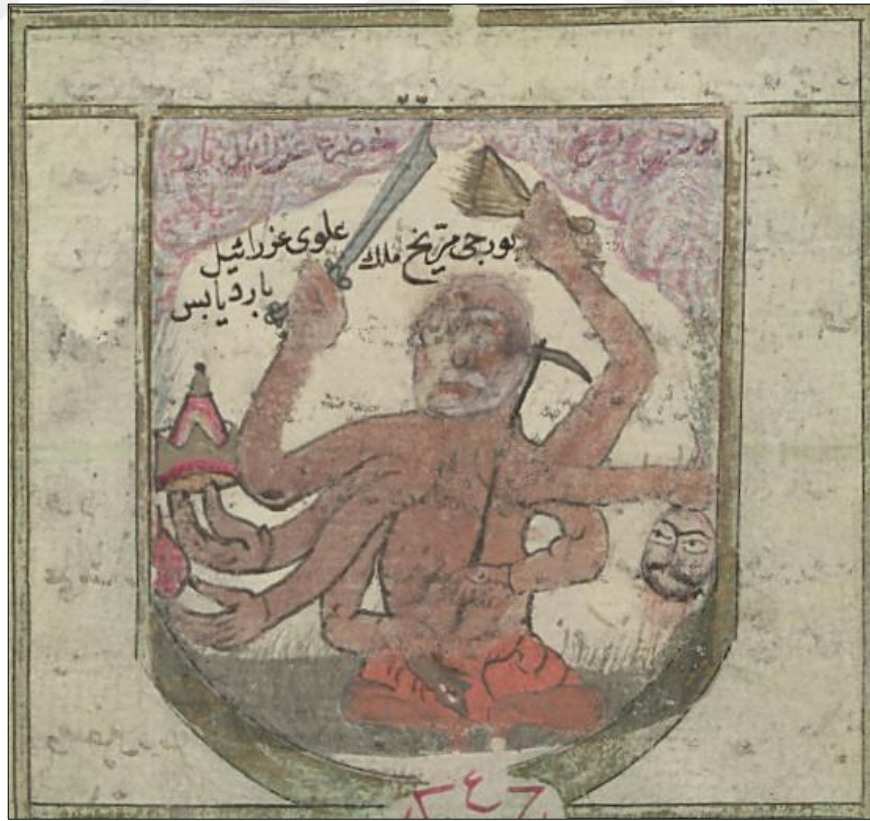
Melek Adı: Azrâil

Unvanı: Ulvî Melek

Yıldızı: Merîh

Metni: بورجى مريخ ملك علوى عزرائيل بار ديابس / *Burcu Merîh melek-i ulvî Azrâil barid yâbis* (R 44)

Kompozisyon Tanımlaması: Minyatürde ulvî melek Azrâil yedi kollu yaşlı erkek tasviridir. Cepheden yarı çıplak ve oturur vaziyette resmedilen koyu tenli figürün saç, sakalı, bıyığı ve kaşları beyaza boyanmıştır. Ellerinde kılıç, ateş, taç, kesik baş, fare, orak ve buğday sapı gibi nesnelerden birini tutmaktadır. Figürün yerleştirildiği zemin boyanmayarak bastığı yerde çimenlik gibi bir yeşillik ve yukarısındaki stilize bulutlar ile doğa tasviri yapılmıştır. Minyatür deformasyona uğradığından melek figürünün yüzü silik durumdadır (R 44).

Resim 44: Azrâil (21b)

Katalog No: 27

Resim No: 45

Melek Adı: Yağmura Tayin Melek

Unvanı: Yağmura Tayin Melek

Yıldızı: -

Metni: بو ملك دخی بغمور ه تا بندر سغ الند کی بورو قاره تعیندر / Bu melek dahi yağmura tayindir sağ elindeki boru kara tayindir (R 45)

Kompozisyon Tanımlaması: Minyatürde yağmurlardan sorumlu melek sembolü kanatsız insan biçimli melek tasviridir. Cepheden ve oturur vaziyette betimlenen melek ellerinde tuttuğu iki boruyu üfleemektedir. Metinde de bahsedildiği üzere meleğin sağ elinde tuttuğu siyah borudan çıkan bulut kümesi karı, sol elindeki beyaz borudan çıkan bulut kümesi ise yağmuru temsil etmektedir. Helezonik kıvrımlar halinde yükselen bu kümeler üst kısımda birleşmektedir. Sarı kuşaklı kırmızı elbisesi olan ve tepelikli altın yaldızlı başlığından siyah saçları omuzlarına inen figürün yerleştirildiği zemin boyanmayarak alt kısım çimenlik gibi bir yeşillikle doldurulmuştur. Minyatür sağlam durumdadır (R 45).

Resim 45: Yağmura Tayin Melek (27b)

Katalog No: 28

Resim No: 46-47

Melek Adı: Şemsemâil

Unvanı: Ulvî Melek

Yıldızı: Merîh

Metni: مریخ علویسی شمسما ئیل کو نی صالی در / Merîh ulvîsi şemsemail günü salıdır (R 46)

هذا رئیس البروج موکل سمسائیل اون ایکی بورجک رئیسی / Haza re'sül buruc müvekkil
Şemsemâil on iki burcun reisi

دفتری قدرت / Defter-i kudret

قجن بورجلر تحویل اولندقدہ بو ایکی ملکہ امیر اولنور تحویل البروج بین السماء وا لارض /
Kaçan burçlar tahvil olundukda bu iki meleğe emir olunur tahvil buruc beyne's-sema
ve'l-arz (R 47)

Kompozisyon Tanımlaması: 1. Minyatürde ulvî melek Şemsemâil sembolü elinde balta tutan kanatlı insan biçiminde bir melek tasviridir. Cepheden betimlenen melek sol tarafa bakmaktadır. Başında altın yaldızlı üç dilime sahip ve alt kısmında iki kuşakla sarılmış tacı bulunan melek figürünün kanatlarından biri omzundan ön tarafa doğru düşmüştür. Baltayı kanadının altında kalan elinde tutmaktadır. Sarı iç giysisi üzerinde yeşil kolsuz kaftanı vardır. Ayakkabılarının içinden kırmızı çorapları gözüken figürün yerleştirildiği zemin boyanmayarak yeşil zemin ve stilize bulutlarla çevrelenmiştir. Minyatür sağlam durumdadır (R 46).

2. Minyatürde on iki burcun reisi Şemsemâil sembolü elinde kudret defteri tutan kanatlı insan biçiminde melek tasviridir. Belden aşağısı olmayan iki melek ve çevresindeki gök cisimleriyle betimlenen Şemsemâil sol elindeki deftere bakmaktadır. Sarı elbiseli ve kırmızı kanatlarıyla tasvir edilmiştir. Başındaki kırmızı tacın önünden ise bir tüy yükselmektedir. Figürler yıldız adları yazılı tablonun etrafına yerleştirilmiştir. Altışar satırlık iki sütun halindeki tabloda sırasıyla Merîh yıldızı, Utârid yıldızı, Şems yıldızı, Zühre yıldızı, Müşterî yıldızı, Delv yıldızı, Zühre yıldızı, Kamer yıldızı, Utârid yıldızı, Merîh yıldızı, Zuhâl yıldızı ve Hût yıldızı ifadeleri yazılıdır. Minyatür sağlam durumdadır (R 47).

Resim 46: Şemsemâil (33b)

Resim 47: Şemsemâil (48b)

Katalog No: 29

Resim No: 48

Melek Adı: Kahrâil

Unvanı: Hâmil

Yıldızı: Kamer

Metni: قمرک ملک علوسی جبرائیل در حملی قمر قهرائیل / Kamer'in melek-i ulvîsi Cebrâil'dir hâmilî kamer Kahrâil'dir (R 48)

Kompozisyon Tanımlaması: Minyatürde hâmil melek Kahrâil sembolü dört kollu kanatlı insan biçiminde melek tasviridir. Cepheden ve bağdaş pozisyonunda betimlenen melek iki eliyle başının hemen üzerindeki insan yüzlü ayı tutmaktadır. Göğsünden çıkan diğer iki elinde ise yıldız taşımaktadır. Yeşil iç giysisi ve başını da örten kırmızı dış giysisi bulunan figürün yerleştirildiği zemin çimenlik gibi bir yeşillikle çevrilidir. Minyatür sağlam durumdadır (R 48).

Resim 48: Kahrâil (36b)

Katalog No: 30

Resim No: 49

Melek Adı: -

Unvanı: Ulvî Melek

Yıldızı: Zuhâl

Metni: زخل ملكى علوى سى / Zuhâl melek-i ulvîsi (R 49)

Kompozisyon Tanımlaması: Minyatürde ulvî melek sembolü kanatlı insan biçiminde melek tasviridir. Sağ tarafa doğru hareket ederken betimlenen beyaz sakallı melek figürünün kırmızı kanatları omuzlarının önünü kapatmış sadece elleri gözüktür vaziyettedir. Sarı üst giysisi diz altı mavi pantolonu bulunmaktadır. Kırmızı yeşil başlıklı figür renksiz zeminde yeşillik ve stilize bulutlarla çevrelenmiştir. Minyatür sağlam durumdadır (R 49).

Resim 49: Zuhâl Ulvî Meleği (37a)

Katalog No: 31

Resim No: 50

Tasvir Adı: Ebyaz

Unvanı: Sufî Melek

Yıldızı: Zühre

Metni: زهره نك ملكى سفلى سى ابيض در / Zühre'nin melek-i suflîsi Ebyaz'dır (R 50)

Kompozisyon Tanımlaması: Minyatürde suflî melek Ebyaz altı kanatlı insan biçiminde melek tasviridir. Sarı, kırmızı ve yeşil renkli ikişer kanadıyla dizleri üzerinde duran figürün elleri yeşil kanatlarının arasından çıkar vaziyette tasvir edilmiştir. Kırmızı şeritli sarı kıyafeti ve yüzünün iki yanını kapatan sarı kırmızı renkte başlığı bulunmaktadır. Arka fonu sade bırakılan tasviri art arda çizgilerin oluşturduğu kuşak çevrelemektedir. Minyatür sağlam durumdadır (R 50).

Resim 50: Ebyaz (39a)

Katalog No: 32

Resim No: 51

Melek Adı: Ahmer

Unvanı: Suflî Melek

Yıldızı: Merîh

Metni: مریخ ک ملکى سفلى سى اخمردر کون صالحى در / *Merîh'in melek-i suflîsi Ahmer'dir gün salıdır* (R 51)

Kompozisyon Tanımlaması: Minyatürde suflî melek Ahmer sembolü kanatlı insan biçiminde melek tasviridir. Ayakta ve cepheden betimlenen melek figürünün kanatları omuzlarının önüne gelerek kollarını gizler vaziyette resmedilmiştir. Yavruağzı kıyafetinin altında sarı iç giysisi, başında yüzünün yanlarına doğru açılan üzeri üç dilimli kırmızı tacı bulunmaktadır. Figürün yerleştirildiği renksiz zemin altta çimenlik benzeri yeşillik ile üstte stilize bulutlarla çevrelenerek doğa tasviri yapılmıştır. Minyatür sağlam durumdadır (R 51).

Resim 51: Ahmer (40b)

Katalog No: 33

Resim No: 52

Melek Adı: İsrâfil

Unvanı: -

Yıldızı: -

Metni: مقل می ایسر افیل نوفوح سور ... / *İsrâfil nufûh-u sur* (R 52)

Kompozisyon Tanımlaması: Minyatürde İsrâfil meleği sembolü sur üfleyen insan tasviridir. Dizlerinin üzerinde oturan figür tek eliyle tuttuğu benekli kırmızı boruyu üflemektedir. Yeşil kıyafetinin alt kısmına kırmızı ve beyaz desenler dâhil edilmiştir. Çizgisel desenli ve ucu hafif sivri bir sarık takan figür turuncu zemin içinde stilize bulut kaplı daireye yerleştirilmiştir. Minyatür sağlam durumdadır (R 52).

Resim 52: İsrâfil (41a)

Katalog No: 34

Resim No: 53

Tasvir Adı: Rumâil

Unvanı: Bulutlara Tayin Edilen Melek

Yıldızı: -

Metni: *هو ملك ادناه رومائيل درلر بولوطلاره تا بندر عناه معك لدر / Bu melek adına Rumâil derler bulutlara tayindir ona mevekkeldir (R 53)*

Kompozisyon Tanımlaması: Minyatürde bulutlara tayin edilen Rumâil meleği sembolü insan tasviridir. Cepheden ve bedeninin yarısı betimlenen melek figürünün baş hizasında tuttuğu ellerinde kâğıt ve kalem bulunmaktadır. Sarı elbisesinin önü ve kol uçları kırmızı şeritlidir. Figür boru benzeri cisim ile bu borunun açık uçlarından yükselen bulutlar arasında tasvir edilmiştir. Minyatür sağlam durumdadır (R 53).

Resim 53: Rumâil (41b)

Katalog No: 35

Resim No: 54

Melek Adı: Hurûs

Ulvî/Suffî: -

Yıldızı: -

Metni: در بیان د و روغی عرش عظیم بو برخروسدر بوطار ذه دراون ایکی قنادی وارد هر بر قنادی بو
دنیا قدار در قجانکم اوتجک قناد لرك اجار اوتنج جمله کوک یوزنده الان ملکلر قاجارلر انیک هپتندن سسندن
اول زمانده داخی اوتر یریوزنده الان خروزلر اکر قولاغک اجیق ایس اشدرسک و عکلارسن نه دیدیکک
بلورسن یغمور میدر یا روزکار میدر یا بلوط میدر یا هوا عجلایاق میدر یا عاجق ایسه بوزولاجاقمیدر بلهسن
بوخی طلو میدر اکر طلوایس داخی بریشان اوقور کیم کندویه بریشانلق کلور اول وقت یریزنده اولن خروز
der beyan-ı doruk-ı arş-ı azim bu bir hurûsdur bu
tarzdadır on iki kanadı vardır her bir kanadı bu dünya kadardır kaçan kim ötecek
kanatların açar ötünce cümle gökyüzünde olan melekler kaçarlار anun heybetinden
sesinden ol zamanda dahi öter yeryüzünde olan horozlar eğer kulağın açık ise
işitirsin ve anlarsın ne dediğın bilirsin yağmur mudur ya rüzgâr mıdır bulut mudur
ya heva açılacak mıdır ya açık ise bozulacak mıdır bilesin yoh dolu mudur eğer dolu
ise dahi perişan okur kim kendiye perişanlık gelir ol vakit yeryüzünde olan horoz
öter arif isen al dersini andan (R 54)

Kompozisyon Tanımlaması: Minyatürde Hurûs meleği sembolü on iki kanatlı
olduğu bilinen insan yüzlü melek tasviridir. Cepheden betimlenen meleğin yüzü
dışında bedeni ve başı kanatlarla örtülü tasvir edilmiştir. Bedenini örten kanatlarının
altından ayakları çıkmaktadır. Kafasını örten kanatlar çaprazlama bağlanmış bir
başlık şeklindedir. Figürün etrafında gök cisimleri yer almaktadır. Minyatür sağlam
durumdadır (R 54).

Resim 54: Hurûs (49a)

4.4. Muhtelif Unsurlar Kataloğu

Katalog No: 36

Resim No: 55

Muhtelif Unsur Adı: Mîzan Felek

Metni: ميزان فلك جيبك لدن اوزرنه تعيندر / *Mîzan felek çiçeklerin üzerine tayindir* (R 55)

Kompozisyon Tanımlaması: Minyatürde muhtelif felek sembolü iki elinde çiçek tutan insan tasviridir. Cepheden betimlenen ve bağdaş kurar pozisyondaki figürün baş hizasına kaldırdığı ellerinde farklı çeşit çiçekler resmedilmiştir. Tabanlarını birbirine değdirdiği ayaklarında sarı ayakkabıları vardır. Kırmızı gömleğinin altında belden aşağısı yılankavi kıvrımlarla boğum boğum katlanmış yeşil alt giysisi bulunmaktadır. Tepelikli rengarenk bir tacı olan figür mavi zemindeki stilize bulutlarla dolu daire içerisine yerleştirilmiştir. Minyatür sağlam durumdadır (R 55).

Resim 55: Mîzan Felek (6b)

Katalog No: 37

Resim No: 56

Muhtelif Unsur Adı: Yedinci Kat Gökteki Burç

Metin: / بو بورج يدينجى قط كوك ده در بو بورج طا اولنه ادم مامه لجي اولورالدى ... يلا ن بشلى در
Bu burç yedinci kat gökteredir bu burçta olana adem me'mel? olur aldı... yılan başlıdır (R 56)

Kompozisyon Tanımlaması: Minyatürde muhtelif burç sembolü dans eder vaziyette insan tasviridir. Cepheden betimlenen figür ellerinden ve ayaklarından biri aşağıdayken diğerini yukarı kaldırmıştır. Üzerindeki turuncu gömleğin alt kısmı yanlara açılan bir yırtmaç şekline, kol uçları ise süslü detaylara sahiptir. Diz altı uzunluğunda yeşil şalvarı, kırmızı kontürlü sarı dilimli külahı ile aynı renkte pabuçları bulunan figürün yerleştirildiği kırmızı zemin içindeki daire stilize bulutlarla doldurulmuştur. Minyatür sağlam durumdadır (R 56).

Resim 56: Yedinci Kat Gökteki Burç (10b)

Katalog No: 38

Resim No: 57

Muhtelif Unsur Adı: Mîzan ile İlişkili Burç

Metni: میزان بو بورجه اولنه غیت ایله ت تبر صاحبی اولور / *Mîzan bu burçta olana gayet ile tedbir sahibi olur* (R 57)

Kompozisyon Tanımlaması: Minyatürde muhtelif burç sembolü dört ayaklı tahtta oturmuş, elinde kağıt tutan insan tasviridir. Sarı kıyafeti, tepesi kıvrık konik bir külahı bulunan figürün yerleştirildiği kırmızı zemin içindeki daire çizgisel kıvrımlarla doldurulmuştur. Minyatür deformasyona uğradığından genel itibariyle silik durumdadır (R 57).

Resim 57: Mîzan ile İlişkili Burç (18b)

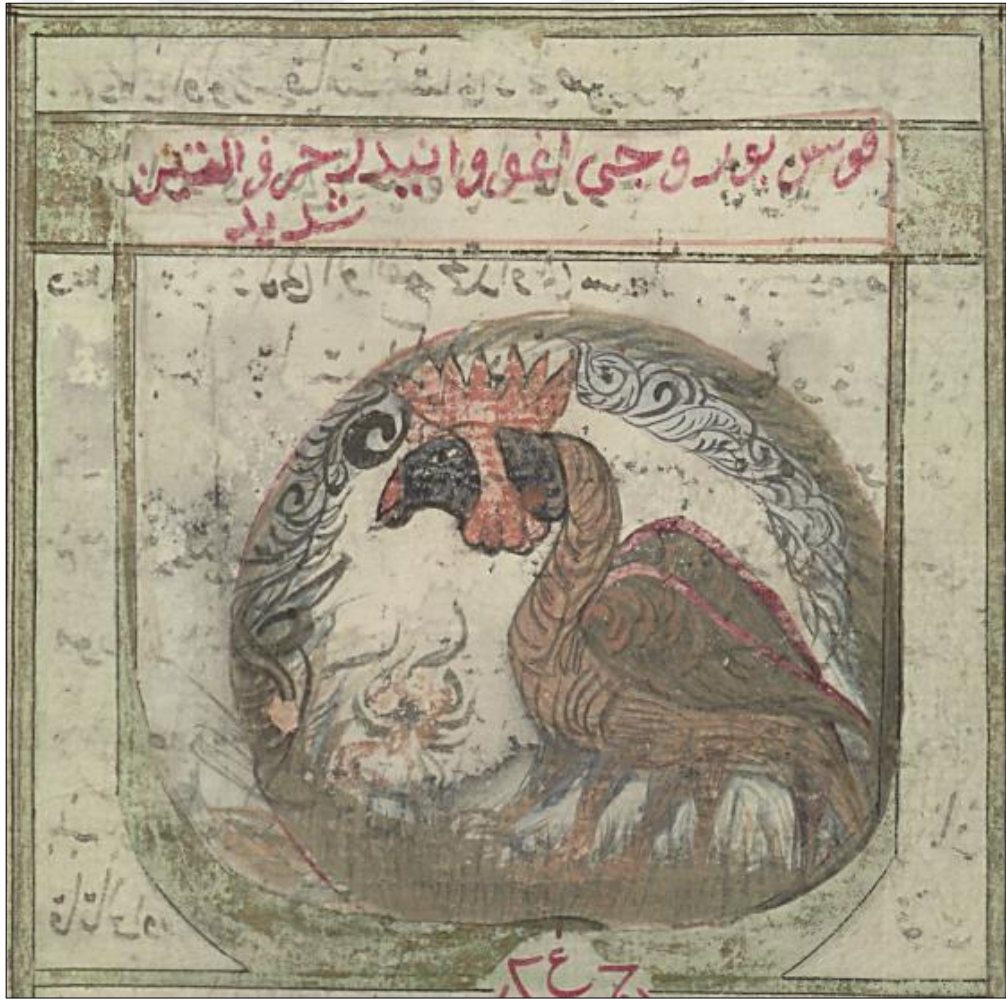
Katalog No: 39

Resim No: 58

Muhtelif Unsur Adı: Kavs Burcu

Metni: قوس بورجی اغوانیدر حرف التین شدید / Kavs burcu ağvanidir harfi tin şedid (R 58)

Kompozisyon Tanımlaması: Minyatürde burç sembolü dört ayaklı bir horoz tasviridir. Profilden betimlenen çekik gözlü kuş figürünün iki yerine dört ayaklı biçimde tasvir edilmiş olması dikkat çekicidir. Dili dışarıda olan figürün yerleştirildiği sade zemin art arda yeşil çizgiler ve stilize bulut motifleriyle dairesel olarak çevrilmiştir. Minyatür sağlam durumdadır (R 58).

Resim 58: Kavs Burcu (22b)

Katalog No: 40

Resim No: 59

Muhtelif Unsur Adı: Rahim-i Kavs

Metni: رحيم قوس بو يلدز لوك شى غيت هو بدر / *Rahim Kavs bu yıldızlı kişi gayet hubdur*
(R 59)

Kompozisyon Tanımlaması: Minyatürde muhtelif yıldız sembolü gövdesinin üst kısmı insan biçiminde bir kuş tasviridir. Bu kuş, siren ya da harpi olarak da bilinen, Türk mitolojisinde peri ya da periken olarak adlandırılmış bir yaratık şeklinde resmedilmiştir. Metinde bu yıldızlı kişinin hub yani güzel olduğu bildirildiği gibi figür de yüz hatları güzel bir kadın şeklinde tasvir edilmiştir. Ellerini tepelikli başlığının hizasına kaldıran figürün ayakları ince ve uzun resmedilmiştir. Açık ağzıyla şaşkın ifadeli figür yeşil zeminin ortasındaki stilize bulutlarla dolu daireye yerleştirilmiştir. Minyatür sağlam durumdadır (R 59).

Resim 59: Rahim-i Kavs (23b)

Katalog No: 41

Resim No: 60

Muhtelif Unsur Adı: Devr-i Kamer

Metni: دور قمر قمر یکر می دورت ساعتہ بیک دورت یوز قرق دقیقہ نوری ارتار واون بش کوندہ یکر می
بر بیک التیوز دقیقہ اولور واون بشند نصکرہ یکر می یکر می دورت ساعتہ بیک دورت یوز قرق دقیقہ اکسلمد
Devr-i Kamer: Kamer yirmi dört saatte bin dört yüz kırk dakika
nuru artar ve on beş günde yirmi bir bin altı yüz dakika olur ve on beşinden sonra
yirmi dört saatte bin dört yüz kırk dakika eksilmededir ta gayesine varınca

فلک حمل / Felek-i Hamel

رئس الفلک ثور / Re'su'l-Felek Sevr

فلک جوزا / Felek-i Cevzâ

فلک سرطان / Felek-i Seretân

دور القمر / Devru'l-Kamer

فلک اسد / Felek-i Esed

فلک سنبلہ / Felek-i Sünbüle

فلک میزان / Felek-i Mîzan

فلک عقرب / Felek-i Akreb

فلک قوس / Felek-i Kavs

فلک جدی / Felek-i Cedi

فلک دلو / Felek-i Delv

فلک حوت / Felek-i Hût (R 60)

Kompozisyon Tanımlaması: Minyatürde muhtelif unsur sembolü hayvan figürünün yanından yalnız başı ve elleri gözüken insan tasviridir. İnsan tasvirinin boynunun arkasında tuttuğu sopanın iki ucunda insan yüzlü betimlenen ay benzeri figür bulunmaktadır. Tasvirler burç isimleri yazılı on üç dilime ayrılan dairenin merkezine yerleştirilmiştir. Buradaki hayvan tasvirinin re'su'l-felek Sevr olarak geçen sevr burcu, dairede bulunan tek gezegenin de Kamer olması; ayın boğa ile birlikte resmedildiğini göstermektedir. Dolayısıyla muhtemelen Kamer gezegeninin Sevr burcundaki şeref yani yükselme anı resmedilmiştir (R 60).

Resim 60: Devr-i Kamer (48b)

BEŞİNCİ BÖLÜM

KARŞILAŞTIRMA VE DEĞERLENDİRME

5.1. Mecma'u'l Felekiyyât'ta Burçlar, Gezegenler ve Melekler

Şeyh Seyyid Siyâhî'nin *Mecma'u'l Felekiyyât* adlı 18. yüzyıl sonuna ait eseri, astroloji konulu minyatürlü bir yazmadır. Burçlar, gezegenler ve melekler eserin hem metin içeriğinde hem de minyatür tasvirlerinde görülmektedir.

Mecma'u'l Felekiyyât'ta burçlarla ilgili ifadelerin yer aldığı metinlerde burcun yıldızı (gezegen), madeni, tabiatı ve mizacı sırasıyla verilmiştir. Bu ifadeler eserde günümüz Türkçesi ile şu şekildedir:

“*Merîh yıldızı Hamel burcundan doğar, madeni demirdir, nârîdir, safrayîdir.*”³⁷⁰

“*Zühre yıldızı Sevr burcundan doğar, madeni bakırdır, hâkîdir, sevdâyîdir.*”³⁷¹

“*Utârid yıldızı Cevzâ burcundan doğar, madeni civadır, demevîdir.*”³⁷²

“*Kamer yıldızı Seretân burcundan doğar, madeni gümüşdür, mâidir, balgamîdir.*”³⁷³

“*Şems yıldızı Esed burcundan doğar, madeni altındır, nârîdir, safrayîdir.*”³⁷⁴

“*Utârid yıldızı Sünbüle burcundan doğar, madeni civadır, hâkîdir, sevdâyîdir.*”³⁷⁵

“*Zühre yıldızı Mîzan burcundan doğar, madeni bakırdır, bâdîdir, demevîdir.*”³⁷⁶

“*Merîh yıldızı Akreb burcundan doğar, madeni kükürttür, âbîdir, balgamîdir.*”³⁷⁷

“*Müşterî yıldızı Kavs burcundan doğar, madeni kalaydır, nârîdir, safrayîdir.*”³⁷⁸

³⁷⁰ Eserde metnin geçtiği sayfa numaraları: 4b, 6b, 9a, 13b, 21b, 23b, 33b.

³⁷¹ Eserde metnin geçtiği sayfa numaraları: 5b, 6b, 9a, 13b, 23b.

³⁷² Eserde metnin geçtiği sayfa numaraları: 5b, 7a, 9b, 14b, 25a.

³⁷³ Eserde metnin geçtiği sayfa numaraları: 6a, 7a, 9b, 15b, 25a.

³⁷⁴ Eserde metnin geçtiği sayfa numaraları: 8a, 10b, 15b, 26a.

³⁷⁵ Eserde metnin geçtiği sayfa numaraları: 8b, 11a, 15b, 17a, 26a.

³⁷⁶ Eserde metnin geçtiği sayfa numaraları: 2a, 11a, 17b, 19a, 27b.

³⁷⁷ Eserde metnin geçtiği sayfa numaraları: 2a, 11b, 17b, 19a, 28b.

“Zuhal yıldızı Cedî burcundan doğar, madeni kurşundur, hâkîdir, sevdâyîdir.”³⁷⁹

“Zuhal yıldızı Delv burcundan doğar, madeni kurşundur, bâdîdir, demevîdir.”³⁸⁰

“Müşterî yıldızı Hût burcundan doğar, madeni kalaydır, turâbîdir, balgamîdir.”³⁸¹

Metinlerde geçen ifadelerden başka küre olarak çizilen şeklin dış katmanında burç, yıldız, maden, tabiat ve mizaç isimleri hakkında aynı bilgiler yazmaktadır:

Resim 61: *Mecma'u'l Felekiyyât*'ta Burç, Gezegen, Maden, Tabiat ve Mizaç İsimleri Yer Alan Küre (47b)

Mecma'u'l Felekiyyât'ta geçen burç isimleri İslâm astroloji literatüründe olduğu üzere Arapça karşılıklarıyla geçmektedir: Hamel (Koç), Sevr (Boğa), Cevzâ (İkizler), Seretân (Yengeç), Esed (Aslan), Sünbüle (Başak), Mîzan (Terazi), Akreb (Akrep), Kavs (Yay), Cedî (Oğlak), Delv (Kova), Hût (Balık).

Ayrıca *Mecma'u'l Felekiyyât* 27a'da burç isimlerinin sıralandığı bir “çark-ı felek”ten eserin tanıtımını yaparken bahsetmiştik. Bu çark-ı felekte de burçların

³⁷⁸ Eserde metnin geçtiği sayfa numaraları: 2a, 11b, 17b, 20a, 28b.

³⁷⁹ Eserde metnin geçtiği sayfa numaraları: 3a, 12b, 20b, 30a.

³⁸⁰ Eserde metnin geçtiği sayfa numaraları: 3a, 12b, 31b. Ayrıca bu metinlerde Delv “yıldız”, Zuhal ise “burç” olarak birbirlerinin yerine “Delv yıldızı Zuhal burcundan doğar” cümleleri ile kullanılmışlardır. Yazmada Delv'in burç Zuhal'in ise yıldız olarak kullanıldığı yerler de bulunmaktadır. Bunlardan biri Resim 62'da verdiğimiz detayda “Delv yıldızı Zuhal'dir” ifadeleri ile görülmektedir. Diğerleri ise Zuhal'in “yıldız”, Delv'in “burç” olarak geçtiği minyatür metinlerinde görülmektedir.

³⁸¹ Eserde metnin geçtiği sayfa numaraları: 3a, 12b, 22b.

yalnızca adları yazılarak tekrar edilmiştir: Hamel, Sevr, Cevzâ, Seretân, Esed, Sünbüle, Mîzan, Akreb, Kavs, Cedî, Delv, Hût.

Eserde “gezegenler” için “yıldız” sözcüğü kullanılmıştır. Yıldız (gezegen) isimleri yine İslâm astroloji literatüründe geçtiği şekilde verilmiştir: Merîh (Mars), Utârid (Merkür), Şems (Güneş), Zühre (Venüs), Müşterî (Jüpiter), Kamer (Ay), Zuhal (Saturn). Gezegenlerin tesirindeki burçlar şu şekilde geçmektedir:

Kamer → Seretân

Utârid → Cevzâ, Sünbüle

Zühre → Sevr, Mîzan

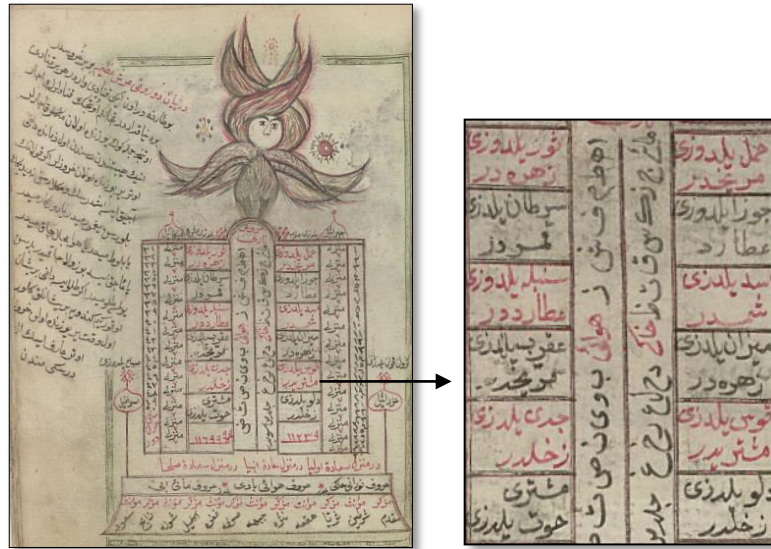
Şems → Esed

Merîh → Hamel, Akreb

Müşterî → Kavs, Hût

Zuhal → Cedî, Delv

Melek (Arş Hurûsu) minyatürünün altında bulunan bir tabloda da burçlar ve bu burçları yöneten yıldızların isimlerine tekrar yer verilmiştir:

Resim 62: *Mecma' u'l Felekiyyât*'ta Burçlar ve Yıldızları (49a)

Metinlerde gezegen ve burç isimlerinden sonra madenler verilmiştir. Bu madenler; demir, bakır, civa, gümüş, altın, kurşun, kalay ve kükürt'tür. Eserde burçlara ait madenler şu şekilde geçmektedir:

Altın → Esed

Gümüş → Seretân

Demir → Hamel

Civa → Cevzâ, Sünbüle

Bakır → Sevr, Mîzan

Kurşun → Cedî, Delv

Kalay → Kavs, Hût

Kükürt → Akreb

Madenlerin ardından burçların tabiatlarına yer verilmiştir. Nârî (ateş), bâdî/havâî (hava), âbî/mâî (su), hâkî/turâbî (toprak) olarak adlandırılan tabiatlar ile burçlar eserde şu şekilde belirtilmektedir:

Nârî → Hamel, Esed, Kavs

Bâdî/Havâî → Mîzan, Delv

Hâkî/Turâbî → Sevr, Sünbüle, Cedî, Hût

Âbî/Mâî → Seretân, Akreb

Burçların tabiatlarına baktığımızda hava tabiatlı olarak kabul edilen Cevzâ burcunun tabiatına eserde yer verilmemiştir. Hût burcu ise su tabiatlı olması gerekirken toprak tabiatlı olarak geçmektedir.

Tabiatların ardından burçların mizaçlarına yer verilmiştir. Demevî (kan), balgamî (balgam), safravî (sarı safra) ve sevdâî (kara safra) olarak isimlendirilen mizaçlar ile burçlar eserde şu şekilde belirtilmektedir:

Demevî → Mîzan, Cevzâ, Delv

Balgamî → Seretân, Akreb, Hût

Safravî → Hamel, Esed, Kavs

Sevdâî → Sevr, Sünbüle, Cedî

Ay'ın menzillerinin hangi burçta bulunduğuna değinilmiştir. Ay'ın hangi burçta konakladığı, derecesi, dakikası ve saatlerinin yanı sıra suretleri de yer almaktadır. Eserde Ay'ın menzilleri ile bu menzillerin bulunduğu burçlar aşağıda verilmiştir:

Hamel → Şeretayn, Buteyn

Sevr → Süreyya, Deberân

Cevzâ → Hek'a, Hen'a, Zirâ'

Seretân → Nesre, Tarfe

Esed → Cebhe, Zubre

Sünbüle → Sarfe, Avvâ, Simâk

Mîzan → Garf, Zubâne

Akreb → İklîl, Kalb

Kavs → Şevle, Ne'âim, Belde

Cedî → Zâbih, Bula'

Delv → Su'ûd, Ehbiya

Hût → Mukaddim, Mu'ahhir, Rişâ

Ay menzilleri hakkında yazmalarda verilen yazılı bilgiler haricinde, bazı yazmalarda Ay menzillerine ait suretlere minyatürlerde yer verilmiştir. Mesela *Zübdetü't-Tevârih* yazmasının minyatürleri arasında Ay menzillerinin suretlerine rastlamak mümkündür. Yazmada Ay'ın yirmi sekiz günlük devri betimlenirken, en dış katmanda Ay'ın yirmi sekiz menzile ait suretleri, hemen öncesindeki katmanda ise Ay'ın kendine ait yirmi sekiz görünüşü tasvir edilmiştir. Yine minyatürlü bir

yazma olan *Matâli'ü's-Sa'âde ve Yenâbi'u's-Siyâde*'de Ay menzillerinin suretleri tasvir edilmiştir.³⁸²

Mecma'u'l Felekiyyât'ta burçların insan vücudunda temsil ettiği veya yönettiği organlardan bahsedilmektedir. Burçlar ve temsil ettiği organlar; Hamel “baş”, Sevr “boğaz”, Cevzâ “göğüs”, Seretân “göbek”, Esed “kasıktan yukarı”, Sünbüle “iki pazu”, Mîzan “göbekten yukarı”, Akreb “kasık”, Kavs “iki bilekten yukarı”, Cedî “uyluk”, Delv “baldır” olarak bildirilmektedir. Hût burcunun vücutta temsil ettiği bölüm eserde eksik bırakılmıştır. Ayrıca burçların dışında dört meleğin; İsrâfil, Azrail, Cebrail ve Mikail'in de insanda neye hükmettiklerinden bahsedilmiş ve bunlar işitmek, ruh evi nazırı, gönül nazırı, akıl olarak sıralanmıştır.

Çalışmanın konusu olan *Mecma'u'l Felekiyyât* yazmasında 46 minyatürlü sayfa bulunmaktadır: 1b, 3a, 4a, 5a, 6b, 7b, 8a, 9b, 10b, 11b, 12b, 13b, 14b, 15b, 16b, 17a, 18b, 20a, 21b, 22b, 23b, 24b, 26a, 27b, 28b, 30a, 31a, 32b, 33b, 35b, 36a, 36b, 37a, 37b, 38a, 38b, 39a, 39b, 40a, 40b, 41a, 41b, 42a, 47b, 48b, 49a. Numaraları verilen bu sayfalarda ise toplamda 52 minyatür resmedilmiştir. Minyatürlü sayfalarda bir ya da iki tasvire yer verilmiştir. Muhtelif konulu minyatürlerin dışındaki tasvirler burç, gezegen ve melek figürlerini içermektedir. Fal anlatımlarının olduğu bölümlerin hemen öncesinde yer alan minyatürler, metnin durumuna göre yerleştirilmiş vaziyettedir. Bazısı metnin altında, bir kısmı metnin üzerinde ve bazısı da iki metnin arasında bulunmaktadır. Metinli sayfalar haricinde yalnız minyatürlere ait sayfalara da rastlanmaktadır. Yoğunlukla kullanılan renkler kırmızı, sarı, mavi ve yeşilin tonlarıdır.

Minyatürlerde tasvirleri yapılan burçlar; Hamel, Sevr, Cevzâ, Seretân, Esed, Sünbüle, Mîzan, Akreb, Kavs, Cedî, Delv ve Hût burcudur. Burç tasvirleri; 1b, 3a, 5a, 9b, 10b, 11b, 13b, 14b, 15b, 17a, 20a, 24b, 26a, 28b, 30a, 31a, 32b, 40a numaralı sayfalarda yer almaktadır. Burçlar ayrıca “burç” kelimesi ile kullanımları dışında bir minyatürlü sayfanın metninde “felek” ifadesiyle de kullanılmaktadırlar (48b). Felek-i Hamel, re'isü'l felek Sevr, felek-i Cevzâ, felek-i Seretân, felek-i Esed, felek-i Sünbüle, felek-i Mîzan, felek-i Akreb, felek-i Kavs, felek-i Delv, felek-i Hût olarak minyatürde adlandırılmışlardır.

³⁸² *Zübdet'üt Tevarih* yazmasındaki minyatür (7b) için bkz. Arpacıoğlu, *Topkapı Sarayı Müze Kütüphanesi, Hazine 1321'Numaralı “Zübdet'üt Tevarih” Nüshası ve Tasvirleri*, s. 40.; *Matâli'ü's-Sa'âde ve Yenâbi'u's-Siyâde* yazmasındaki minyatürler (35b, 36a) için bkz. <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8427189w/f1.planchecontact.r=saadet>, (03.05.2020).

Minyatürlerde tasvirleri yapılan gezegenler ise; Kamer, Utârid, Zühre, Şems, Merîh, Müşterî ve Zuhâl gezegenidir. Gezegen tasvirleri; 4a, 30a, 31a, 35b, 37b, 38a, 38b, 39b numaralı sayfalarda yer almaktadır. Gezegenler, minyatür metinlerinde bazen “yıldız” bazen “burç” ifadeleriyle geçmektedir.

Minyatürlerdeki melek tasvirleri ise gezegenlerin melekleri olarak yer almaktadır. Gezegenlerin emrindeki melekler de diyebileceğimiz bu melekler, minyatürlere ait metinlerde; “melek-i ulvî” ve “melek-i suflî” olarak isimlendirilmişlerdir.

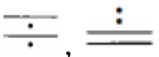
Gezegenleri verilen melekler; Şems melek-i ulvîsi “Rukyail”, Şems melek-i suflîsi “Mezheb”, Zühre melek-i ulvîsi “Ayniyâil”, Zühre melek-i suflîsi “Ebyaz”, Kamer melek-i ulvîsi “Cebrâil”, Kamer melek-i suflîsi “Kahrâil”, Utârid melek-i suflîsi “Burkan”, Merîh melek-i ulvîsi “Azrâil”, Merîh melek-i ulvîsi “Şemsemâil”, Merîh melek-i suflîsi “Ahmer” olarak geçmektedir. Ulvî ya da suflî melek olduğu söylenmeden bir gezegenle ismi anılan melekler; Utârid ile ismi anılan “Mikâil”, Kamer ile ismi anılan “Kahrâil”dir. Gezegenin melek-i ulvîsi olduğu söylenen ancak meleğin ismi verilmeyenler; Müşterî melek-i ulvîsi ve Zuhâl melek-i ulvîsi tasvirleridir. Melek-i suflî “Şemhûrşin”; gezegeni verilmeden geçmektedir. Sadece isimleri verilerek; gezegen ya da ulvî/suflî sıfatı belirtilmeyen melekler ise “Cebrâil”, “İsrâfil” ve “Rumyâil”dir. Bu melek tasvirleri; 7b, 8a, 9b, 12b, 14b, 16b, 21b, 27b, 33b, 36a, 36b, 37a, 39a, 40b, 41a, 41b, 42a, 48b, 49a numaralı sayfalarda yer almaktadır.

Yukarıda bahsi geçen meleklerden “Şemsemâil” ve “Ahmer” meleklerine ait minyatür metinlerinde günlerinin salı olduğu bilgisine rastlanılmaktadır. Kaynaklarda günlerin ulvî ve suflî hâdimlerinin olduğunu görmekteyiz. Yedi güne ait ulvî ve suflî hadimlere ayrıca yer verilerek isimleri belirtilmektedir. Buna göre, pazartesi günü ulvî meleği Cebrâil, suflî meleği Ebyaz; salı günü ulvî meleği Şemsemâil, suflî meleği Ahmer; çarşamba günü ulvî meleği Mikâil, suflî meleği Burkan; perşembe günü ulvî meleği Sarfiâil, suflî meleği Şemhûreş; cuma günü ulvî meleği Ayniyâil, suflî meleği Zubea; cumartesi günü ulvî meleği Kesfiâil, suflî meleği Meymun; pazar günü ulvî meleği Rukyâil, suflî meleği Mezheb olarak geçmektedir.³⁸³ Bu ifadelerle, *Mecma'u'l Felekkiyyât*'ta geçen Şemsemail ve Ahmer

³⁸³ Bülent Kısa, *Havâss'ın Derinlikleri: Açıklanmayan Yönleriyle İslami Büyü, Vefkler, Esmâü'l Hüsnâ*, Hermes Yayınları, İstanbul 2005, C. 1, s. 200.

adlı meleklerin günlerinin uyuştuğunu görmekteyiz. Ayrıca bu iki meleğin ulvî ve suflî sıfatları da aynen kullanılmıştır.

Minyatürlerin metinlerine bakıldığında tasvirlerle dair kısa bilgiler yanında verilen işaretlerden (çizgi ve nokta), remil ilmi kullanıldığını söylemek mümkündür. Remil işaretlerine burç minyatürlerinde yer verilmiştir. İşaretlerin burç minyatürleri üzerinde bulunuyor olması; eserin hurûf ilmi ile harflere göre yorumlanmış olmasının yanında remil ilminden istifade edilerek burçlara göre de yorumlandığını ortaya koymaktadır. Eserde Mîzan burcunun remil işareti bulunmazken Esed burcu için minyatürde iki remil işaretine rastlanılmıştır. *Mecma'u'l Felekiyyât*'taki remil işaretleri ile burç eşleştirmeleri aşağıdaki gibidir:

Hamel	→	
Sevr	→	
Cevzâ	→	
Seretân	→	
Esed	→	
Sünbüle	→	
Akreb	→	
Kavs	→	
Cedî	→	
Delv	→	
Hût	→	

Burçların; gezegeni, madeni, tabiatı, mizacı, Ay menzilleri ve insan vücudu ile etkileşimlerinden başlıklar halinde bahsetmiştik. Burçların bu etkileşimlerinin *Mecma'u'l Felekiyyât* yazmasında nasıl ele alındığına dair yer yer değindiğimiz birtakım özellikleri ise Tablo 5'te bir arada verdik:

Tablo 5: *Mecma'u'l Felekiyyât*'ta Burçların Etkileşimleri

BURÇ	GEZEĞEN	MADEN	TABIAT	MİZAÇ	MENZİL	VÜCUTTAKİ YER	HARF	REMİL İŞARETİ
Hamel	Merîh	Demir	Narî	Safravî	Şeretayn/Buteyn	Baş	ب/ا	÷
Sevr	Zühre	Bakır	Hâkî	Sevdâî	Süreyya/Deberân	Boğaz	ه, د, ج	÷
Cevzâ	Utârid	Civa	-	Demevî	Hek'a/Hen'a/Zirâ'	Göğüs	ز, و	≡
Seretân	Kamer	Gümüş	Mâi	Balgamî	Nesre/Tarfe	Göbek	ط, ح	÷
Esed	Şems	Altın	Narî	Safravî	Cebhe/Zubre	Kasıktan yukarı	ك, د, ی	÷ ≡
Sünbüle	Utârid	Civa	Hâkî	Sevdâî	Sarfe/Avvâ/Simâk	İki pazu	ن, د, م, ل	÷
Mizan	Zühre	Bakır	Bâdî	Demevî	Garf/Zubâne	Göbekten yukarı	ع, د, س	-
Akreb	Merîh	Kükürt	Âbî	Balgamî	İklil/Kalb	Kasık	ص, ر, ف	≡
Kavs	Müşterî	Kalay	Narî	Safravî	Şevle/Ne'âim/Belde	İki bilekten yukarı	ش, ر, ق	≡
Cedî	Zuhal	Kurşun	Hâkî	Sevdâî	Zâbih/Bula'	Uyluk	ث, ت	÷
Delv	Zuhal	Kurşun	Bâdî	Demevî	Su'ûd/Ehbiya	Baldır	ذ, خ	≡
Hût	Müşterî	Kalay	Turâbî	Balgamî	Mukaddim/Mu'ahhir	-	غ, ظ, ر, ض	÷

5.2. Mecma'u'l Felekiyyât Minyatürleri ile Diğer Astroloji Konulu Eserlerdeki Minyatürler

Bu başlık altında öncelikle incelemeye tabi tutulan *Mecma'u'l Felekiyyât*'ta yer alan tasvirlerin kendi aralarındaki kıyaslaması gerçekleştirilmektedir. Sonrasında diğer astroloji konulu yazma eserlerde bulunan gezegen, burç ve melek tasvirlerinin durumları ele alınarak, *Mecma'u'l Felekiyyât* minyatürleriyle bu tasvirler arasında benzerlik ve farklılık arz eden hususlar değerlendirilmektedir.

Mecma'u'l Felekiyyât'ta yer alan minyatürlerin çiziminden bir basamak önce sayfa düzeni belirlenerek minyatürler için belli cetvelli alanların ayrıldığını sonrasında çizimlerin gerçekleştirildiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Minyatürler cetvelli alanların içindeki dairesel, dörtgen ve alt kısmı oval biçimli dörtgen olan çerçeveler içerisine yerleştirilmiştir. Kompozisyonlarda cetvel çizgilerinin dışına taşıma olmaksızın bazı figürlerin bu çerçeveli alanların içerisine sığdırılma kaygısıyla şekillenmesine sebebiyet verdiği görülmektedir. Bu durumun yanı sıra minyatürler için bırakılan bazı boş alanların bulunuyor oluşu öncelikli olarak cetvellemenin gerçekleştirildiği sonrasında çizimlerin yapıldığı tespitinden söz ettirmektedir.

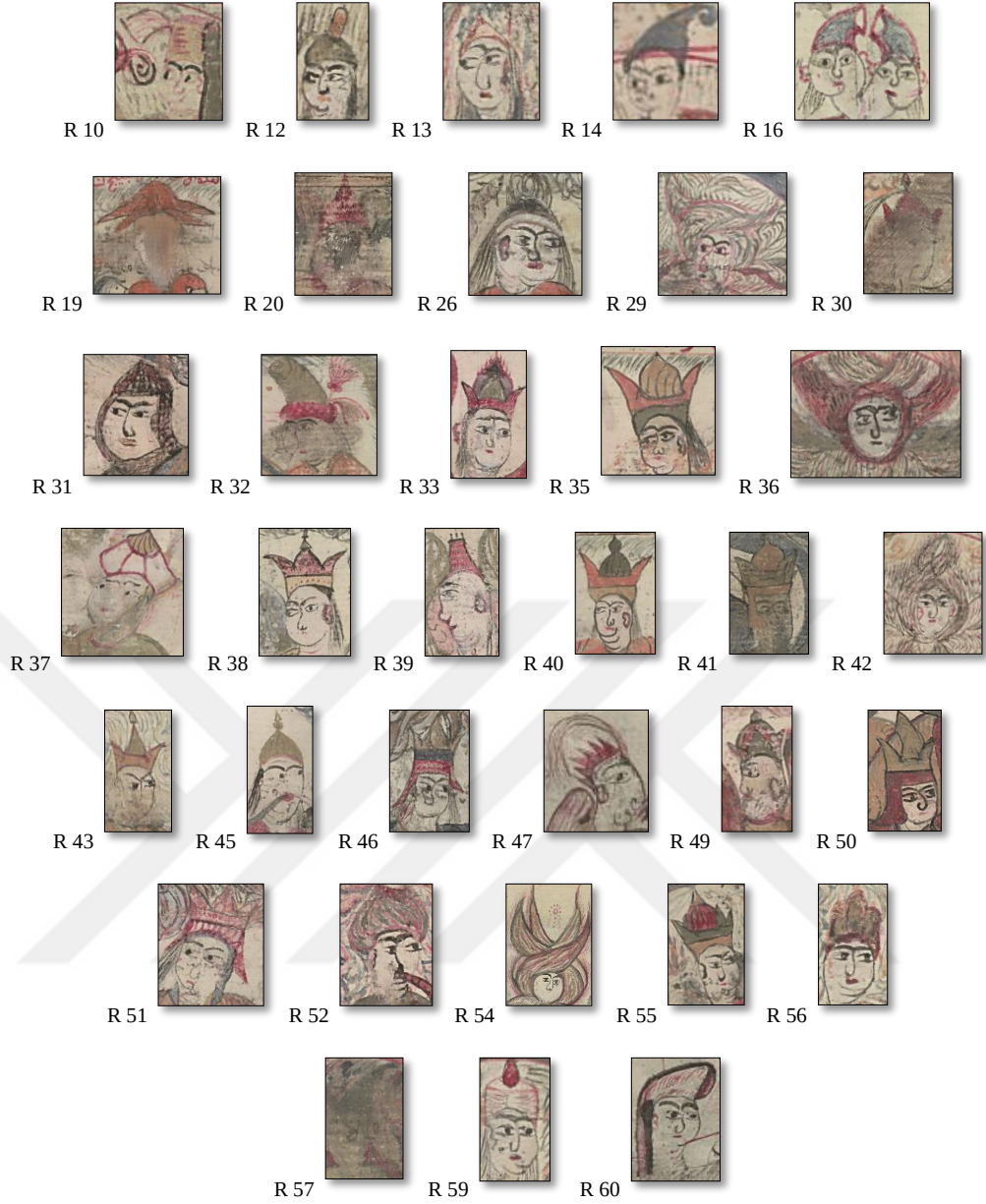
Mecma'u'l Felekiyyât'ta 12 burç (Katalog No 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12) için toplamda 19 minyatür resmedilmiştir. Seretân, Esed, Sünbüle, Mîzan, Akreb, Kavs ve Cedî burçları için birer minyatür bulunurken; Hamel, Cevzâ, Delv ve Hût burçları için ikişer; Sevr burcu için ise dört minyatür bulunmaktadır. Hamel (R 9, 10), Sevr (R 11, 12, 13, 14), Seretân (R 17), Esed (R 18), Akreb (R 21) ve Cedî (R 23) burcunun hayvan; Cevzâ (R 15, 16), Sünbüle (R 19), Mîzan (R 20) ve Delv burcunun insan (R 24, 25); Kavs (R 22) burcunun yarı insan yarı hayvan; Hût burcunun ise hayvan (R 27) ve yarı insan yarı hayvan (R 26) figürü şeklinde sembolleştirildiği görülmektedir. Burçlardan 4 tanesi gezegeniyle birlikte minyatürlerde yer almaktadır. Seretân burcu gezegeni Kamer ile, Esed burcu gezegeni Şems ile, Hamel ve Sevr burcunun insan figürleriyle olan tasvirlerini gezegenleri diye düşündüğümüzde ise Hamel burcu gezegeni Merih ile, Sevr burcu gezegeni Zühre ile tasvir edilmiştir.

Mecma'u'l Felekiyyât'ta 7 gezegen (Katalog No 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19) için toplamda 8 minyatür resmedilmiştir. Şems, Zuhale, Zühre, Müşterî, Kamer ve

Utârid yıldızları için bir minyatür bulunurken Merîh yıldızı için iki minyatür resmedilmiştir. Zühre (R 32) yıldızı insan figürü; Utârid (R 35), Müşterî (R 33) ve Zuhal (R 29) yıldızları melek figürü; Merîh yıldızı hem insan (R 31) hem melek (R 30) figürü; Kamer (R 34) ve Şems (R 28) yıldızlarının ise antropomorfik özellik sergileyen ay ve güneş figürleri şeklinde sembolleştirildiği görülmektedir. Gezegenlerden 2 tanesi burcuyla birlikte minyatürlerde yer almaktadır. Şems yöneticisi olduğu burç Esed ile, Merîh yöneticisi olduğu burç Akreb ile tasvir edilmiştir. Ayrıca Şems, melekleri Rukyâil ve Mezheb ile tasvir edilmiştir.

Mecma'u'l Felekiyyât'ta 16 melek (Katalog No 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35) için toplamda 19 minyatür resmedilmiştir. Mikâil, Şemhurşin ve Şemsemâil melekleri için ikişer minyatür resmedilirken diğer melekler için birer minyatür tasvir edilmiştir. Melekler bazen kanatlı (R 36, 28, 39, 40, 41, 42, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 54) bazen de kanatsız (R 37, 43, 44, 45, 52, 53) insan biçiminde sembolleştirilmişlerdir. Meleklerden Rukyâil ve Mezhep bir arada ve gezegenleri olan Şems'le tasvir edilirken, diğer meleklerin hepsi minyatürlerde tek figür halinde resmedilmiştir.

Bütün minyatürlerdeki figürler incelendiğinde tüm insan figürlerinin bedenlerinin tamamı kıyafetli olarak betimlenmişken yalnız Merîh gezegeninin çok kollu erkek görünümündeki melek-i ulvisi Azrâil yarı çıplak şekilde tasvir edilmiştir (R 46). Eserde burç (R 10, 12, 13, 14, 16, 19, 20), gezegen (R 29, 30, 31, 32, 33, 35) ya da melek (R 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 45, 46, 47, 49, 50, 51, 52, 54) olsun bu figürlerden insan görünümünde çizilenlerinin başında başlık bulunduğunu görmekteyiz. Aynı zamanda muhtelif unsurlar olarak ele aldığımız minyatürlerden insan biçimli çizilen figürlerin başında da başlık bulunmaktadır (R 55, 56, 57, 59, 60). Minyatürlerin hepsinde bahsi geçen her figür için farklı bir başlık kullanılmıştır. Benzerlik taşıyan başlıklar bulunsa da bu başlıklar farklı detaylara sahiptir. Ayrıca külâh, koni, fes, taç gibi başlıklar haricinde Hût burcu tasviri olan kadın figürünün başında saç bandı vardır (R 26). Başlık bulunmayan figür örnekleri de mevcut olsa bile bunlar azınlıktadır (R 15, 22, 24, 25, 44, 53).

Eserde hayvan tasviriyle sadece burç sembolü olarak karşılaşılmaktadır. Hamel “koç” (R 9, 10), Sevr “boğa” (R 11, 12), Seretân “yengeç” (R 17), Esed “aslan” (R 18), Akreb “akrep” (R 21), Cedî “oğlak” (R 23) ve Hût “iki balık” (R 27) olmak üzere yalnız bu burçlar için hayvan sembolü kullanılmıştır. Burç sembolü olan hayvanların, gezegen tasvirlerinin yanında yer alan bir figür halinde de kullanıldığını görmekteyiz. Şems gezegeni tasvirinde Esed burcunu temsilen güneşe uzanmaya çalışan bir “aslan” (R 28) ile çok kollu insan görünümündeki Merîh gezegeninin ellerinden birindeki Akreb burcunu temsilen “akrep” (R 31) burç sembolü olarak kullanılan hayvan figürlerinin gezegenlerle olan tasvirlerine örnek olarak gösterilebilir. Hem Esed burcunun hem de Şems gezegeninin minyatürlerinde yer alan aslan figürleri birbirinin neredeyse aynıken buna karşılık Akreb burcu ve

Merîh gezegeni minyatürlerindeki akrep figürü çizimleri birbirinden oldukça farklı üslûpsal özelliklere sahiptir.

Eserde hayvan figürlerinin dışında yarı insan yarı hayvan ya da melez özellikte diyebileceğimiz mitolojik yaratık figürlerine de rastlanmaktadır. Kavs burcunun yarı insan yarı at bir kentaur (R 22), Hût burcunun yarı insan yarı balık bir deniz kızı (R 26), Sevr burcunun ise insan başlı bir boğa (R 13) olarak tasvir edilmesiyle eserde yer alan minyatürlerden burçlara özgü bir tasvir özelliği olarak karşılaşılmaktadır. Ayrıca eserde gezegenlerin insan görünümündeki tasvirlerine karşılık, sadece uçları birleşmiş hilal ya da tam dairesel biçimli Kamer (R 17, 34) ile yarı ya da tam dairesel biçimdeki Şems (R 18, 28) yıldızlarının insan yüzlü resmedildiği görülmektedir.

Minyatürlerde burç, gezegen ve melek figürlerinin yanı sıra kompozisyona dâhil edilen nesnelerin her zaman bu figürlerin elinde resmedilmiş olması ayrıca ilgi çekicidir. Cevzâ burcu tasvirlerinde figürlerin elindeki yıldız veya çeng, Sünbüle

burcunun tuttuğu orak, Mîzan burcunun taşıdığı terazi, Kavs burcunun hedefine doğrulttuğu oku ve yayı, Delv burcu tasvirlerindeki figürlerden birinin elinde taşıdığı diğerinin kuyudan çektiği kova, Hût burcunun tuttuğu yıldız, Merîh gezegeninin bir elindeki kılıç diğer elindeki kuş başı ya da diğer çok kollu Merîh gezegeninin ellerindeki kılıç, kesik baş, akrep ve buğday sapı, Müşterî gezegeninin iki eliyle kavradığı çingirak benzeri nesne, Mikâil meleğinin bir elinde tuttuğu kalem ile diğer elinde yazı yazdığı kâğıt, Şemhursin meleğinin salladığı çan, Burkan meleğinin asası, çok kollu Azrâil meleğinin ellerindeki kılıç, kesik baş, orak, taç, ateş ve buğday sapı, Şemsemail meleğinin baltası yahut diğer bir tasvirdeki Şemsemâil meleğinin kudret defteri, İsrâfîl'in üflediği sur, Rumâil meleğinin kâğıt ve kalemi bu hususa örnek teşkil etmektedir.

Eserdeki burç tasvirlerini farklı eserlerdeki burç tasvirleriyle mukayase edecek olursak Hamel burcu sembolü minyatürlerde dört ayağı üzerinde duran başı geriye dönük (KR 1, 2, 9), dört ayağı üzerinde duran başı önüne dönük (KR 3, 4, 5, 6, 8) ve yere uzanmış vaziyette (KR 10) bir koç tasviridir (KR 7). Koç bazen de gezegen/binici olan insan figürü ile betimlenmiştir. *Mecma'u'l Felekiyyât*'ta Hamel burcu diğer minyatürlerde de görülen tasvirlerle benzer şekilde dört ayağı üzerinde duran başı önünde (KR 11/R 9) ve binicisi bulunan (KR 12/R 10) koç olarak resmedilmiştir.

 KR 1: El-Sûfi, <i>Suveru'l-Kevâbü's-Sâbita</i>, 1131	 KR 2: El-Cezerî, <i>Kitâb fî Ma'rifeti'l-Hiyeli'l-Hendesiye</i>, 1206	 KR 3: Nasreddîn Sivâsî, <i>Mû'nis ü'l-Havâid ve Daka'ik ü'l-Hakâ'ik</i>, 1272-73
 KR 4: Kazvînî, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i>, 1421	 KR 5: <i>Falnâme</i>, 1570 civarı	 KR 6: <i>Sultan I. Ahmed'in Falnamesi</i>, 1580 civarı

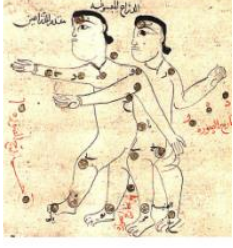
 KR 7: Suûdî, <i>Matâli'ü 's-Sa'âde ve Yenâbi'u's-Siyâde</i>, 1582	 KR 8: Seyyid Lokman Âşûrî, <i>Zübdetü't-Tevârih</i>, 1583	 KR 9: Kazvînî, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i>, 17. Yüzyıl başı
 KR 10: <i>Tercüme-i 'İkdü'l-Cümân fî Târih-i ehli'z-Zamân</i>, 1728	 KR 11: Şeyh Seyyid Siyâhî, <i>Mecma'u'l Felekiyyât</i>, 1795	 KR 12: Şeyh Seyyid Siyâhî, <i>Mecma'u'l Felekiyyât</i>, 1795

Sevr burcu sembolü minyatürlerde gövdesinin sadece ön kısmı olan (KR 13, 14, 15), dört ayağı üzerinde duran (KR 20, 16, 17, 19) bir boğa/sığır tasviridir. Boğa bazen de gezegeni/binicisi olan insan tasviri ile betimlenmiştir (KR 18). *Mecma'u'l Felekiyyât*'ta Sevr burcu diğer minyatürlerde de görülen tasvirlerle benzer şekilde dört ayağı üzerinde (KR 21/R 11) ve binicisi bulunan (KR 22, 23/R 12, 14) boğa olarak resmedilmiştir. Eserde yer alan dördüncü Sevr burcunun diğer tasvirlerden farklı olarak insan başına sahip boğa görünümüne melez bir yaratık biçiminde tasvir edilmesi dikkat çekmektedir. (KR 24/R 13).

 KR 13: El-Sûfî, <i>Suveru'l-Kevâkibü's-Sâbita</i>, 1131	 KR 14: <i>İskender Sultan Mecmuası</i>, 1411	 KR 15: <i>Mecmua-i Eş'ar</i>, 1441
--	---	---

 KR 16: <i>Falnâme</i>, 1570 civarı	 KR 17: <i>Sultan I. Ahmed'in Falnamesi</i>, 1580 civarı	 KR 18: <i>Suûdî, Matâli'ü's-Sa'âde ve Yenâbi'u's-Siyâde</i>, 1582
 KR 19: <i>Seyyid Lokman Âşûrî, Zübdetü't-Tevârih</i>, 1583	 KR 20: <i>Tercüme-i 'İkdü'l-Cümân fî Târih-i ehli'z-Zamân</i>, 1747	 KR 21: <i>Şeyh Seyyid Siyâhî, Mecma'u'l Felekiyyât</i>, 1795
 KR 22: <i>Şeyh Seyyid Siyâhî, Mecma'u'l Felekiyyât</i>, 1795	 KR 23: <i>Şeyh Seyyid Siyâhî, Mecma'u'l Felekiyyât</i>, 1795	 KR 24: <i>Şeyh Seyyid Siyâhî, Mecma'u'l Felekiyyât</i>, 1795

Cevzâ burcu sembolü minyatürlerde iki genç (KR 25, 26, 27, 28, 33, 34) ya da çift başlı bir genç (KR 29, 30, 32) görünümünde ağaç/buğday başağı/ nar gibi nesneler tuttuğu da görülen insan tasviridir. İkizler bazen de gezegen figürü ile betimlenmiştir (KR 31). *Mecma'u'l Felekiyyât*'ta Cevzâ burcu diğer minyatürlerde de görülen tasvirlerle benzer şekilde çift başlı bir genç (KR 35, 36/R 15, 16) olarak resmedilmiştir. İkizler figürünün bu tasvirlerinden birinde çeng biçiminde müzik aleti diğerinde yıldız tutuyor olması, Cevzâ burcunun diğer tasvirlerinde karşılaşılmaması açısından ilgi çekicidir.

 KR 25: El-Sûfî, <i>Suveru'l-Kevâkbü's-Sâbita</i>, 1134	 KR 26: Nasreddîn Sîvâsî, <i>Mû'nis ü'l-Havâid ve Daka'ik ül-Hakâ'ik</i>, 1272-73	 KR 27: Kazvînî, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i>, 1422
 KR 28: <i>Mecmua-i Eş'ar</i>, 1441	 KR 29: <i>Falname</i>, 1570 civarı	 KR 30: Sultan I. Ahmed'in <i>Falnamesi</i>, 1580 civarı
 KR 31: Suûdî, <i>Matâli'ü's-Sa'ade ve Yenâbi'u's-Siyâde</i>, 1582	 KR 32: Seyyid Lokman Âşûrî, <i>Zübdetü't-Tevârih</i>, 1583	 KR 33: Kazvînî, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i>, 1701
 KR 34: <i>Tercüme-i 'İkdü'l-Cümân fî Târih-i ehli'z-Zamân</i>, 1728	 KR 35: Şeyh Seyyid Siyâhî, <i>Mecma'u'l Felekiyyât</i>, 1795	 KR 36: Şeyh Seyyid Siyâhî, <i>Mecma'u'l Felekiyyât</i>, 1795

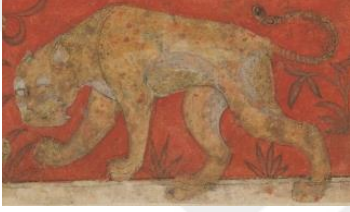
Seretân burcu sembolü minyatürlerde tepeden bakışla resmedilen bir yengeç tasviridir (KR 37, 38, 40, 45, 46, 47). Yengeç, kısıkaçları arasında burcun etkisi altında bulunduğu Kamer gezegenini temsilen ay figürü tutarken de resmedilmektedir (KR 39, 41, 42, 43, 44). Ay tasviri örneklerin çoğunda antropomorfik özellik sergilemekte olup, uçları birleşik hilal biçimindeyken, bazı örneklerde dolunay formuna da rastlanmaktadır. *Mecma'u'l Felekiyyât*'ta Seretân

burcu diğer minyatürlerde de görülen tasvirlerle benzer şekilde kısıkaçları arasında ışık saçan hilal formu ay tasviri tutan bir yengeç olarak kuşbakışı resmedilmiştir (KR 48/R 17).

 KR 37: El-Sûfî, <i>Suveru'l-Kevâkibü's-Sâbita</i>, 1134	 KR 38: El-Cezerî, <i>Kitâb fî Ma'rifeti'l-Hiyeli'l-Hendesiye</i>, 1206	 KR 39: Nasreddîn Sîvâsî, <i>Mû'nîs ü'l-Havâid ve Daka'ik ü'l-Hakâ'ik</i>, 1272-73
 KR 40: <i>İskender Sultan Mecmuası</i>, 1411	 KR 41: Kazvîni, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i>, 1421	 KR 42: Kazvîni, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i>, 1424
 KR 43: <i>Mecmua-i Eş'ar</i>, 1441	 KR 44: Suûdî, <i>Matâli'ü's-Sa'âde ve Yenâbi'u's-Siyâde</i>, 1582	 KR 45: Seyyid Lokman Âşûrî, <i>Zübdet-üt Tevârih</i>, 1583
 KR 46: Kazvîni, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i>, 17. Yüzyıl başı	 KR 47: <i>Tercüme-i 'İkdü'l-Cümân fî Târih-i ehli'z-Zamân</i>, 1725	 KR 48: Şeyh Seyyid Siyâhî, <i>Mecma'u'l Felekiyyât</i>, 1795

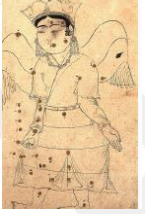
Esed burcu sembolü minyatürlerde dört ayağı üzerinde duran ve profilden yürür vaziyetteki aslan tasviridir (KR 49, 50, 54, 57, 58, 59). Aslanın bazen sırtından yarım ya da tam dairesel formda ışınsal olarak yükselen (KR 51, 53, 55) bazen de

şualı güneş formu baş bölgesini oluşturan insan biçimindeki (KR 56) Güneş gezegeni ile betimlendiği bu burcun tasvirleri arasında görülmektedir. *Mecma'u'l Felekiyyât*'ta Esed burcu diğer minyatürlerde de görülen tasvirlerle benzer şekilde sırtından ışınsal yarım dairesele formda güneş yükselen bir aslan olarak resmedilmiştir (KR 60/R 18).

 KR 49: El-Sûfî, <i>Suveru'l-Kevâkibü's-Sâbita</i>, 1131	 KR 50: El-Cezerî, <i>Kitâb fî Ma'rifeti'l-Hiyeli'l-Hendesiye</i>, 1206	 KR 51: Nasreddîn Sivâsî, <i>Mû'nis ü'l-Havâid ve Daka'ik ü'l-Hakâ'ik</i>, 1272-73
 KR 52: Bedreddin Câcarmî, <i>Mû'nis ü'l-Ahrar fî Daka'ik ü'l-Aşkâr</i>, 1341	 KR 53: Kazvînî, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i>, 1424	 KR 54: <i>Mecmua-i Eş'ar</i>, 1441
 KR 55: <i>Fahnâme</i>, 1570 civarı	 KR 56: Suûdî, <i>Matâli'ü's-Sa'âde ve Yenâbi'u's-Siyâde</i>, 1582	 KR 57: Seyyid Lokman Âşûrî, <i>Zübdetü't-Tevârih</i>, 1583
 KR 58: Kazvînî, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i>, 17. Yüzyıl başı	 KR 59: <i>Tercüme-i 'İkdü'l-Cümân fî Târihi ehliz-Zamân</i>, 1747	 KR 60: Şeyh Seyyid Siyâhî, <i>Mecma'u'l Felekiyyât</i>, 1795

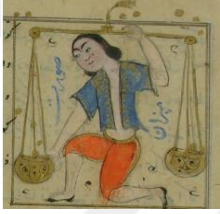
Sünbüle burcu sembolü minyatürlerde melek görünümünde kanatlı (KR 61, 64), tek elinde başak tutan (KR 69), hem kanatlı hem tek elinde başak tutan (KR 71) ve orakla buğday başağı biçen (KR 62, 63, 65, 66, 67, 68, 70) kimi örneklerde kadın

kimi örneklerde erkek cinsindeki genç insan tasviridir. *Mecma'u'l Felekiyyât*'ta Sünbüle burcu diğer minyatürlerde de görülen tasvirlere benzer şekilde elinde orakla bitki biçen bir insan olarak resmedilmiştir (KR 72/R 19).

 KR 61: El-Sûfî, <i>Suveru'l-Kevâkbü's-Sâbita</i>, 1131	 KR 62: Nasreddîn Sivâsî, <i>Mû'nis ü'l-Havâid ve Daka'ik ül-Hakâ'ik</i>, 1272-73	 KR 63: Bedreddin Câcarmî, <i>Mû'nis ül-Ahrar fî Daka'ik ül-Aşkâr</i>, 1341
 KR 64: Nasreddin el-Tusî, <i>Tercüme-i Kitab-ı Suverü'l-Kevakib</i>, 1403	 KR 65: Kazvîni, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i>, 1421	 KR 66: <i>Mecmua-i Eş'ar</i>, 1441
 KR 67: <i>Falnâme</i>, 1570 civarı	 KR 68: Suûdî, <i>Matâli'ü's-Sa'âde ve Yenâbi'u's-Siyâde</i>, 1582	 KR 69: Seyyid Lokman Âşûrî, <i>Zübdetü't-Tevârih</i>, 1583
 KR 70: Kazvîni, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i>, 17. Yüzyıl başı	 KR 71: Tercüme-i 'İkdü'l-Cümân fî Târih-i ehli'z-Zamân, 1725	 KR 72: Şeyh Seyyid Siyâhî, <i>Mecma'u'l Felekiyyât</i>, 1795

Mîzan burcu sembolü minyatürlerde çift kefeli terazi (KR 73, 74, 75, 81, 83) ve başının üstünde çift kefeli terazi taşıyan insan (KR 76, 77, 78, 79, 80, 82) tasviridir. Tasvirlerde kefelerin iplerinin gergin veya gevşek resmedilişlerinden

denge durumu vurgulanırken, bu kefelerin taşıyıcısı insan figürlerinin ise ayakta, tek dizi üzerine eğilmiş ve bağdaş kurmuş vaziyetlerde betimlendiği görülmektedir. *Mecma'u'l Felekiyyât*'ta Mîzan burcu diğer minyatürlerde de görülen tasvirlerle benzer şekilde çift kefeli terazi taşıyan bir insan şeklinde resmedilmişse de terazinin baş üzerinde değil omuzlar üzerinde taşınıyor olması dikkat çekicidir (KR. 84/R 20).

 KR 73: El-Sûfi, <i>Suveru'l-Kevâkibü's-Sâbita</i>, 1009	 KR 74: El-Cezerî, <i>Kitâb fî Ma'rifeti'l-Hiyeli'l-Hendesiye</i>, 1206	 KR 75: <i>İskender Sultan Mecmuası</i>, 1411
 KR 76: Kazvîni, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i>, 1421	 KR 77: Kazvîni, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i>, 1424	 KR 78: <i>Mecma-i Eş'ar</i>, 1441
 KR 79: <i>Falnâme</i>, 1570 civarı	 KR 80: Seyyid Lokman Âşûrî, <i>Zübdetü'l-Tevârih</i>, 1583	 KR 81: Kazvîni, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i>, 1701
 KR 82: Kazvîni, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i>, 17. Yüzyıl başı	 KR 83: <i>Tercüme-i 'İkdü'l-Cümân fî Târih-i ehli'z-Zamân</i>, 1728	 KR 84: Şeyh Seyyid Siyâhî, <i>Mecma'u'l Felekiyyât</i>, 1795

Akreb burcu sembolü minyatürlerde bir akrep (KR 85, 86, 89, 94, 95), birbirinin kuyruğuna dairesel dolanan iki akrep (KR 92), kısıkaçları arasında ay tutan akrep (KR 88), insan başlı akrep (KR 90), insan figürüyle beraber bir akrep (KR 87) ve insan figürüyle beraber iki akrep (KR 91, 93) şeklinde kuşbakışı tasvir edilmiştir. *Mecma'u'l Felekiyyât*'ta Akreb burcu diğer minyatürlerde de görülen tasvirlerle benzer şekilde bir akrep olarak tepeden bakışla resmedilmiştir (KR 96/R 21).

 KR 85: El-Süfî, <i>Sıveru'l-Kevâkibü's-Sâbita</i>, 1009	 KR 86: El-Cezerî, <i>Kitâb fî Ma'rifeti'l-Hiyeli'l-Hendesiye</i>, 1206	 KR 87: Nasreddîn Sivâsî, <i>Mû'nis ü'l-Havâid ve Daka'ik ül-Hakâ'ik</i>, 1272-73
 KR 88: Bedreddin Câcarmî, <i>Mû'nis ül-Ahrar fî Daka'ik ül-Aşkâr</i>, 1341	 KR 89: <i>İskender Sultan Mecmuası</i>, 1411	 KR 90: Kazvîni, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i>, 1424
 KR 91: <i>Mecmua-i Eş'ar</i>, 1441	 KR 92: <i>Fahnâme</i>, 1570 civarı	 KR 93: Suûdî, <i>Matâli'ü's-Sa'âde ve Yenâbi'u's-Siyâde</i>, 1582

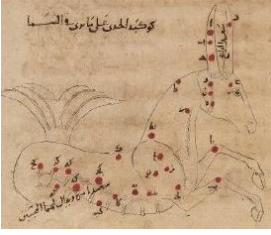
 KR 94: Kazvîni, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i>, 17. Yüzyıl başı	 KR 95: <i>Tercüme-i 'İkdü'l-Cümân fî Târih-i ehli'z-Zamân</i>, 1747	 KR 96: Şeyh Seyyid Siyâhî, <i>Mecma'u'l Felekiyyât</i>, 1795
--	---	---

Kavs burcu minyatürlerde bazen doğrudan önüne (KR 97, 98, 107) bazen de geriye dönerek (KR 106) ok ve yayını hedefe doğrultan yarı insan yarı at yaratık kentaur biçiminde tasvir edilmiştir. Kentaurun belden aşağısı bazı örneklerde kaplan ya da pars derisini andırır şekilde benek ve dalga nakışlarıyla işlenmiştir. Kentaur figürü bazen ejder başı ile sonlanan kuyruğunu (KR 99, 100, 102, 104, 105) bazen de bedenin yarısını temsil eden ejderi (KR 101) oku ve yayıyla hedef almaktadır. Ayrıca ejder başıyla sonlanmış kuyruğunu hedef alan yarı insan yarı leoparın gezegen figürüyle betimlenmesi de bu burcun tasvirleri arasında görülmektedir (KR 103). *Mecma'u'l Felekiyyât*'ta Kavs burcu diğer minyatürlerde de görülen tasvirlerle benzer şekilde ejder başıyla sonlanan kuyruğuna oku ve yayını doğrultan yarı insan yarı at olarak resmedilmiştir (KR 108/R 22).

 KR 97: El-Sûfi, <i>Suveru'l-Kevâkibü's-Sâbita</i>, 1009	 KR 98: El-Cezerî, <i>Kitâb fî Ma'rifeti'l-Hiyeli'l-Hendesiye</i>, 1206	 KR 99: <i>Suvar el-Revaç</i>, 1350
--	--	---

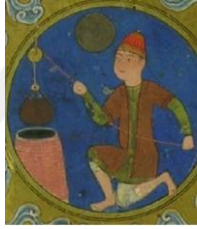
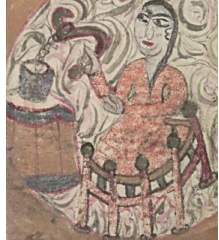
 KR 100: Kazvinî, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i>, 1421	 KR 101: <i>Mecmua-i Eş'ar</i>, 1441	 KR 102: <i>Falname</i>, 1570 civarı
 KR 103: Suûdî, <i>Matâli'ü's-Sa'ade ve Yenâbi'u's-Siyade</i>, 1582	 KR 104: Seyyid Lokman Âşûrî, <i>Zübdetü't-Tevârih</i>, 1583	 KR 105: El-Sûfî, <i>Suvar el-Kevâkib üs-Sâbita</i>, 17. Yüzyıl başı
 KR 106: Sürûrî, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i>, 1701	 KR 107: <i>Tercüme-i 'İkdü'l-Cümân fî Târih-i ehli'z-Zamân</i>, 1728	 KR 108: Şeyh Seyyid Siyâhî, <i>Mecma'u'l Felekiyyât</i>, 1795

Cedî burcu sembolü minyatürlerde yarı balık yarı oğlak gövdeli (KR 109, 110, 115, 118, 119), dört ayağı üzerinde duran (KR 111, 114, 116) ve uzanmış (KR 112, 113) bazı örneklerde kısa bazılarında çok uzun boynuzlu oğlak tasviridir. Oğlak figürünün insan suretindeki gezegen eşliğinde resmedildiği de görülmektedir (KR 117). *Mecma'u'l Felekiyyât*'ta Cedî burcu diğer minyatürlerde de görülen tasvirlerle benzer şekilde dört ayağı üzerinde duran oğlak şeklinde resmedilmiştir (KR 120/R 23).

 KR 109: El-Sûfî, <i>Suveru'l-Kevâkibü's-Sâbita</i>, 1009	 KR 110: El-Cezerî, <i>Kitâb fî Ma'rifeti'l-Hiyeli'l-Hendesiye</i>, 1206	 KR 111: Nasreddîn Sivâsî, <i>Mû'nis ü'l-Havâid ve Daka'ik ül-Hakâ'ik</i>, 1272-73
 KR 112: Bedreddin Câcarmî, <i>Mû'nis ül-Ahrar fî Daka'ik ül-Aşkâr</i>, 1341	 KR 113: <i>İskender Sultan Mecmuası</i>, 1411	 KR 114: Kazvîni, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i>, 1421
 KR 115: Kazvîni, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i>, 1424	 KR 116: Suûdî, <i>Matâli'ü's-Sa'âde ve Yenâbi'u's-Siyâde</i>, 1582	 KR 117: Seyyid Lokman Âşûrî, <i>Zübdetü'l-Tevârih</i>, 1583
 KR 118: Sürûrî, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i>, 1701	 KR 119: <i>Tercüme-i 'İkdü'l-Cümân fî Târih-i ehli'z-Zamân</i>, 1747	 KR 120: Şeyh Seyyid Siyâhî, <i>Mecma'u'l-Felekiyyât</i>, 1795

Delv burcu sembolü minyatürlerde içinden suyun boşaldığı kovayı tutan (KR 121, 122, 130), elinde kova taşıyan (KR 128, 129) ve kuyudan kovayla su çeken (KR 123, 125, 126, 130, 127) çoğu zaman erkek bazen de kadın cinsinde tasvir edilmiştir. Tek eliyle kuyudan su çekerken diğer elinde suyun boşaldığı bir kova tutan insan figürü de bu burcun tasvirleri arasında görülmektedir (KR 124). Delv burcunun tasvirlerinde kova temsili bazı örneklerde sürahi/vazo biçiminde ele alınmıştır. *Mecma'u'l-Felekiyyât*'ta Delv burcu diğer minyatürlerde de görülen tasvirlerle benzer şekilde kuyudan kovayla su çeken (KR 132/R 25) ve elinde kova tutan (KR 131/R

24) insan olarak resmedilmiştir. Diğer Delv burcu minyatürlerinde kovayı tek elinde tutan insan figürlerine karşılık bu figürün kovayı iki eliyle kavraması dikkat çekicidir.

 KR 121: El-Sûfî, <i>Suveru'l-Kevâkibü's-Sâbita</i>, 1131	 KR 122: El-Cezerî, <i>Kitâb fî Ma'rifeti'l-Hiyeli'l-Hendesiye</i>, 1206	 KR 123: Bedreddin Câcarmî, <i>Mû'nis ül-Ahrar fî Daka'ik ül-Aşkâr</i>, 1341
 KR 124: Suver el-Revaç, 1350	 KR 125: Kazvînî, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i>, 1421	 KR 126: <i>Mecmua-i Eş'ar</i>, 1441
 KR 127: Suûdî, <i>Matâli'ü's-Sa'âde ve Yenâbi'ü's-Siyâde</i>, 1582	 KR 128: Seyyid Lokman Âşûrî, <i>Zübdetü't-Tevârih</i>, 1583	 KR 129: Sürûrî, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i>, 1701
 KR 130: <i>Tercüme-i 'İkdü'l-Cümân fî Târih-i ehli'z-Zamân</i>, 1747	 KR 131: Şeyh Seyyid Siyâhî, <i>Mecma'u'l-Felekiyyât</i>, 1795	 KR 132: Şeyh Seyyid Siyâhî, <i>Mecma'u'l-Felekiyyât</i>, 1795

Hût burcu sembolü minyatürlerde kuyrukları birbirine bağlı şekilde ters yönlerde giden iki balık (KR 133, 134, 136, 142), dairesel olarak hareket eden iki balık (KR 138, 139, 141) ve tek balık (KR 140) tasviridir. İnsan tasvirlerinin

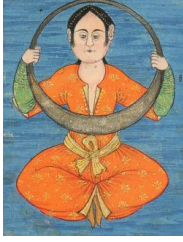
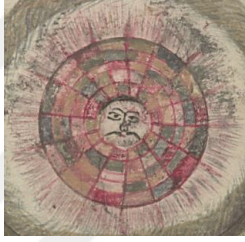
ellerinde tuttuğu iki balık (KR 135, 137) olarak da betimlenmiştir. *Mecma'u'l Felekiyyât*'ta Hût burcu diğer minyatürlerde de görülen tasvirlerle benzer şekilde ters yönlerle giden iki balık olarak resmedilse de kuyruklarından değil ağızlarından birbirlerine bağlanmış ve üst üste tasvir edilmiş olması dikkat çekicidir (KR 143/R 27). Eserde yer alan ikinci Hût burcunun diğer tasvirlerde karşılaşılmayan bir biçimde yarı insan yarı balık deniz kızı şeklinde tasvir edilmesi önem arz etmektedir (KR 144/R 26).

 KR 133: El-Sûfî, <i>Suveru'l-Kevâkib's-Sâbita</i>, 1009	 KR 134: El-Cezerî, <i>Kitâb fî Ma'rifeti'l-Hiyeli'l-Hendesiye</i>, 1206	 KR 135: Nasreddîn Sivâsî, <i>Mû'nis ü'l-Havâid ve Daka'ik ül-Hakâ'ik</i>, 1272-73
 KR 136: Nasireddin el-Tusî, <i>Tercüme-i Kitâb-ı Suverü'l-Kevakib</i>, 1403	 KR 137: Kazvîni, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i>, 1422	 KR 138: <i>Mecmua-i Eş'ar</i>, 1441
 KR 139: <i>Falnâme</i>, 1570 civarı	 KR 140: Seyyid Lokman Âşûrî, <i>Zübdetü't-Tevârih</i>, 1583	 KR 141: Kazvîni, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i>, 17. Yüzyıl başı

 KR 142: <i>Tercüme-i 'İkdü'l-Cümân fi Târih-i ehli'z-Zamân</i>, 1747	 KR 143: Şeyh Seyyid Siyâhî, <i>Mecma' u'l Felekiyyât</i>, 1795	 KR 144: Şeyh Seyyid Siyâhî, <i>Mecma' u'l Felekiyyât</i>, 1795
---	---	---

Eserdeki gezegen tasvirlerini farklı eserlerdeki gezegen tasvirleriyle mukayase edecek olursak Kamer yıldızı sembolü minyatürlerde dairesel formda (KR 146, 149), yönettiği burç Seretân'ı temsil eden yengeç figürünün kısıkaçları arasında (KR 145) ve iki meleğin taşıdığı dairesel formdaki (KR 148) antropomorfik özellik sergileyen bir ay ya da bağdaş kurmuş insan figürünün elinde uçları birleşik hilal (KR 147, 151, 153) tasviridir. Kamer yıldızı tasvirlerine bağdaş kurmuş pozisyonda oturan insan figürünün tuttuğu antropomorfik özellikte ve dairesel formda bir ay (KR 150) veya aynı betimlemedeki figürün yukarısında ayın hilal ve dolunay durumlarının resmedildiği sekiz küçük daireyi kapsayan büyük bir daire (KR 154) şeklinde rastlanmaktadır. Yine bunların dışında başlarının üzerinde hale görümlü ay bulunan birbirine sarılmış iki melek olarak da resmedilmiştir (KR 152). *Mecma' u'l Felekiyyât*'ta Kamer yıldızı diğer minyatürlerde de görülen tasvirlerle benzer şekilde insan yüzlü bir disk şeklinde (KR 155/R 34) ve yengecin kısıkaçları arasında tuttuğu insan yüzlü bir ay olarak resmedilmiştir (KR 156/R 17).

 KR 145: Nasreddin Sivâsî, <i>Mû'nis ü'l-Havâid ve Daka'ik ül-Hakâ'ik</i>, 1272-73	 KR 146: <i>Yakup Bey Albümü</i>, 1410-13 civarı	 KR 147: <i>Baysungur Albümü</i>, 1410-13 civarı
--	--	--

 KR 148: <i>Falnâme</i>, 1580 civarı	 KR 149: <i>Sultan I. Ahmed'in Falnamesi</i>, 1580 civarı	 KR 150: Seyyid Lokman Âşûrî, <i>Zübdetü'l-Tevârih</i>, 1583
 KR 151: Sürûrî, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i>, 1595	 KR 152: Tûsî, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i>, 16. Yüzyıl	 KR 153: Sürûrî, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i>, 1701
 KR 154: Kazvînî, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i>, 1717	 KR 155: Şeyh Seyyid Siyâhî, <i>Mecma'u'l Felekiyyât</i>, 1795	 KR 156: Şeyh Seyyid Siyâhî, <i>Mecma'u'l Felekiyyât</i>, 1795

Utârid yıldızı sembolü minyatürlerde kağıt ile kalem ya da yalnız birini tutan kâtip görünümündeki bir erkek tasviridir. Kimi zaman kağıt yerine kitap/defter kullanıldığı gibi kimi zaman da kompozisyonda mürekkep hokkasının yer aldığı görülmektedir. Yere oturur vaziyette betimlenen figürlerden (KR 159, 160, 164) önünde rahle (KR 158) ya da masa (KR 161, 163) bulunan örneklerle de rastlanmaktadır. Bazen bu kâtip figürü yerde değil de taht üzerinde oturur vaziyette betimlenmiş (KR 162) ve dört kollu (KR 157) resmedilmiştir *Mecma'u'l Felekiyyât*'ta Utârid yıldızının diğer minyatürlerde görülen tasvirlerden oldukça farklı elinde yıldız tutan kanatlı insan biçiminde bir melek olarak resmedilmesi dikkat çekicidir (KR 165/R 41).

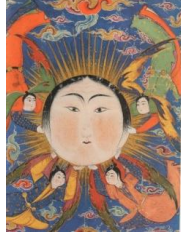
 KR 157: Nasreddin Sivâsî, <i>Mû'nis ü'l-Havâid ve Daka'ik ül-Hakâ'ik</i>, 1272-73	 KR 158: <i>Falnâme</i>, 1580 civarı	 KR 159: Sultan I. Ahmed'in <i>Falnamesi</i>, 1580 civarı
 KR 160: Firdevsî-i Tavil, <i>Da'vetnâme</i>, 1702	 KR 161: <i>Hurşidnâme</i>, 16. Yüzyıl	 KR 162: Tûsî, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i>, 16. Yüzyıl
 KR 163: Sürûrî, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i>, 1701	 KR 164: Kazvînî, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i>, 1717	 KR 165: Şeyh Seyyid Siyâhî, <i>Mecma'u'l Felekiyyât</i>, 1795

Zühre yıldızı sembolü minyatürlerde çeng (KR 167, 169, 170, 172, 173, 174, 175) ya da ud (KR 166, 168, 171, 176) çalan genç insan tasviridir. Minyatürlerde genellikle başı taçlı genç bir kadın olarak tasvir edilen gezegenin kucağındaki çengin veya udun yanı sıra kompozisyona def, flüt gibi müzik aletleri ile vazo/sürâhi gibi nesnelerin de dâhil edildiği görülmektedir. Yerde oturur vaziyette betimlenen figürlerin başında taç (KR 168, 171, 172, 174, 175, 176) yahut örtü (KR 167, 169, 170) bulunmaktadır. Bazen yerde değil de taht üzerinde otururken başı haleli, dört kollu (KR 166) ya da sürâhi şeklinde başlıkla (KR 173) resmedildiği örneklerle de rastlanmaktadır. *Mecma'u'l Felekiyyât*'ta Zühre yıldızı diğer minyatürlerde görülen tasvirlerle benzer şekilde oturur vaziyetteyken kucağına koyduğu çengi çalan bir kadın olarak resmedilmiştir (KR 177/R 32). Bu tasvirdeki figürün başında diğer minyatürlerdeki başlıklardan farklı olarak püsküllü bir sarıklı fes bulunuyor olması dikkat çekicidir.

 KR 166: Nasreddin Sivâsi, <i>Mû'nis ü'l-Havâid ve Daka'ik ül-Hakâ'ik</i>, 1272-73	 KR 167: <i>Yakup Bey Albümü</i>, 1410-13 civarı	 KR 168: Kazvîni, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i>, 1424
 KR 169: <i>Falname</i>, 1580 civarı	 KR 170: <i>Sultan I. Ahmed'in Falnamesi</i>, 1580 civarı	 KR 171: Seyyid Lokman Âşûrî, <i>Zübdetü't-Tevârih</i>, 1583
 KR 172: Sürûrî, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i>, 16. Yüzyıl	 KR 173: Tûsî, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i>, 16. Yüzyıl	 KR 174: Sürûrî, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i>, 1701
 KR 175: <i>Firdevsî-i Tavîl, Da'vetnâme</i>, 1702	 KR 176: Kazvîni, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i>, 1717	 KR 177: Şeyh Seyyid Siyâhî, <i>Mecma'u'l-Felekiyyât</i>, 1795

Şems yıldızı sembolü minyatürlerde dairesel formda (KR 179, 181, 186), dört meleğin taşıdığı dairesel formda (KR 182) antropomorfik özellik sergileyen şualı güneş tasviridir. Şems'in tasvirleri arasında yönettiği burç Esed'i temsil eden aslan figürünün sırtından yarım dairesel formda ışınsal olarak yükselen güneş (KR 183),

aslanın sırtında oturan baş bölgesi şualı güneş formunda, dört kollu ve elinde çeşitli nesneler bulunan insan (KR 178), iki aslan tutan ve başı ışınal hale ile çevrili olup belden aşağısı olmayan insan (KR 180, 187, 189), önünde aslanın üzerinde durup ellerinde kılıç ve kalkan taşıyan, baş bölgesi şualı güneş formundaki kalkanlı insan (KR 184) ve iki aslan arasında üç dilimli altın tacıyla oturan insan (KR 190) betimlemelerine de yer verilmiştir. Bu tasvirlerin yanı sıra yüzünün etrafı sarı çemberle çevrili (KR 185) ve arkasından şualı dairesel formda güneş yükselen (KR 188) oturur vaziyetteki insan şeklinde de resmedilmiştir. *Mecma'u'l Felekiyyât*'ta Şems yıldızı diğer minyatürlerde görülen tasvirlerle benzer şekilde aslan figürünün sırtından yarım dairesel formda yükselen (KR 191/R 16) ve meleklerin taşıdığı dairesel formda (KR 192/R 28) antropomorfik özellik sergileyen şualı güneş biçiminde resmedilmiştir. Eserdeki tasvirde güneşi taşıyan iki meleğin ve aslan figürünün bulunuyor olması dikkat çekicidir.

 KR 178: Nasreddin Sivâsî, <i>Mû'nis ü'l-Havâid</i> ve <i>Dakâ'ik ül-Hakâ'ik</i>, 1272-73	 KR 179: <i>Baysungur Albümü</i>, 1410-13 civarı	 KR 180: Kazvîni, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât</i> ve <i>Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i>, 1424
 KR 181: <i>Sultan I. Ahmed'in Falnamesi</i>, 1580 civarı	 KR 182: <i>Falnâme</i>, 1580 civarı	 KR 183: <i>Sultan I. Ahmed'in Falnamesi</i>, 1580 civarı

 KR 184: <i>Falnâme</i>, 1580 civarı	 KR 185: Seyyid Lokman Âşûrî, <i>Zübdetü'l-Tevârih</i>, 1583	 KR 186: Sürûrî, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i>, 16. Yüzyıl
 KR 187: Kazvîni, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i>, 16. yüzyıl	 KR 188: Tûsî, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i>, 16. Yüzyıl	 KR 189: Sürûrî, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i>, 1701
 KR 190: Kazvîni, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i>, 1717	 KR 191: Şeyh Seyyid Siyâhî, <i>Mecma'u'l Felekiyyât</i>, 1795	 KR 192: Şeyh Seyyid Siyâhî, <i>Mecma'u'l Felekiyyât</i>, 1795

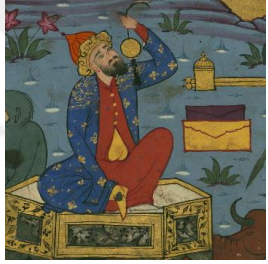
Merîh yıldızı sembolü minyatürlerde bir elinde kılıç diğer elinde kesik baş taşıyan (KR 195, 199, 202), elindeki kılıçla altına aldığı insan bedeninin kafasını kesen (KR 194) ya da her bir elinde kılıç, kesik baş, taç, akrep ve alevli kase olmak üzere çeşitli nesneler tutan beş kollu (KR 196, 197, 198, 200) savaşçı görünümünde bir insan tasviridir. Çok kollu Merîh tasvirleri arasında dört kollu figür örneklerine bakıldığında bazen her bir elinde kılıç, kesik baş, aslan yavrusu ve ucu aslan başlı asa gibi çeşitli nesneler tutarken (KR 193) bazen de kılıç, kesik baş, akrep ve buğday sapı gibi nesneler tuttuğu görülmektedir (KR 201). *Mecma'u'l Felekiyyât*'ta Merîh yıldızı diğer minyatürlerde görülen tasvirlerle benzer şekilde dört kollu her bir elinde kılıç, kesik baş, akrep ve alev gibi farklı nesneler tutan savaşçı suretinde bir insan olarak resmedilmiştir (KR 204/R 29). Eserde kuş cellâdı diye geçen Merîh tasvirinin

ellerinde kılıç ve kesik kuş başı tutan kanatlı insan görünümünde bir melek olarak tasvir edilmesi dikkat çekicidir (KR 203/R 28).

 KR 193: Nasreddîn Sivâsî, <i>Mû'nis ü'l-Havâid ve Daka'ik ül-Hakâ'ik</i>, 1272-73	 KR 194: <i>Yakup Bey Albümü</i>, 1410-13 civarı	 KR 195: <i>Yakup Bey Albümü</i>, 1410-13 civarı
 KR 196: <i>Falname</i>, 1570-80 civarı	 KR 197: <i>Sultan I. Ahmed'in Falnamesi</i>, 1580 civarı	 KR 198: <i>Falnâme</i>, 1580 civarı
 KR 199: <i>Hurşidnâme</i>, 16. Yüzyıl	 KR 200: Tûsî, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i>, 16. Yüzyıl	 KR 201: Sürûrî, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i>, 1701
 KR 202: Kazvîni, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i>, 1717	 KR 203: Şeyh Seyyid Siyâhî, <i>Mecma'u'l-Felekiyyât</i>, 1795	 KR 204: Şeyh Seyyid Siyâhî, <i>Mecma'u'l-Felekiyyât</i>, 1795

Müşterî yıldızı sembolü minyatürlerde bilge görünümünde genellikle başı sarıklı ve sakallı bir insan tasviridir. Müşterî tasvirleri arasında yerde oturur vaziyetteki insan figürünün kâğıt (KR 212), rulo kâğıt (KR 206), kitap/defter (KR 209, 211), bir elinde usturlap diğer elinde kalem (KR 208) tuttuğu görülmektedir.

Taht üzerinde oturmaktayken betimlenen figürün dört kollu olarak ve birinci elinde kitap ikinci elinde ibrik kalan diğer iki eliyle ise asa benzeri bir nesneyi tuttuğu (KR 205) ya da yine taht üzerinde oturan bir figürün elinde usturlap (KR 210) tuttuğu örneklere rastlanmaktadır. Bu tasvirlerin dışında gezegen figürü oturur vaziyette ellerini kavuştururken de betimlenmektedir (KR 207). *Mecma'u'l Felekiyyât*'ta Müşterî yıldızının diğer minyatürlerde görülen tasvirlerden farklı, elinde topaç benzeri nesne tutan kanatlı insan görünümünde bir melek olarak resmedilmiş olması dikkat çekicidir (KR 213/R 33).

 KR 205: Nasreddin Sivâsî, <i>Mû'nis ü'l-Havâid ve Daka'ik ül-Hakâ'ik</i>, 1272-73	 KR 206: <i>Yakup Bey Albümü</i>, 1410-13 civarı	 KR 207: Ahmedî, <i>İskendernâme</i>, 15. Yüzyıl
 KR 208: <i>Sultan I. Ahmed'in Falnamesi</i>, 1580 civarı	 KR 209: <i>Falnâme</i>, 1580 civarı	 KR 210: Tûsî, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i>, 16. Yüzyıl
 KR 211: Sürûrî, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i>, 1701	 KR 212: Kazvînî, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i>, 1717	 KR 213: Şeyh Seyyid Siyâhî, <i>Mecma'u'l Felekiyyât</i>, 1795

Zuhal yıldızı sembolü minyatürlerde daima esmer tenli genellikle de beyaz sakallı ve bıyıklı betimlenen çok kollu erkek tasviridir. Bu gezegenin ellerinde ise çoğu zaman buğday sapı, orak, elek, fare, tesbih, tac ve bel gibi çeşitli nesneler

görülmekteyse de bunlardan bazılarının yerine alevli kase, çekiç, kesik baş, halka, mızrak, akrep, kürek, kılıç ve bıçak gibi değişik nesnelerin tercih edildiği betimlemeler de bulunmaktadır. Zuhâl'in tasvirlerde yerde oturan (KR 215, 216, 217, 218, 219, 221, 223, 224), fil üzerinde oturur vaziyette (KR 220) ve tek dizi üzerine eğilmiş şekilde (KR 222) yedi kollu bir figür olarak betimlendiği örneklerine rastlanmaktadır. Gezegenin tabure üzerinde oturan beş kollu figür şeklinde betimlemesi de tasvirler arasında yer almaktadır (KR 214). *Mecma'u'l Felekiyyât*'ta Zuhâl yıldızının diğer minyatürlerde görülen tasvirlerinden tamamen farklı insan başlı melek tasviri olarak resmedilmiş olması dikkat çekicidir (KR 225/R 29).

 KR 214: Nasreddîn Sivâsî, <i>Mû'nis ü'l-Havâid ve Daka'ik ül-Hakâ'ik</i>, 1272-73	 KR 215: <i>Yakup Bey Albümü</i>, 1410-13 civarı	 KR 216: <i>Yakup Bey Albümü</i>, 1410-13 civarı
 KR 217: <i>Baysungur Albümü</i>, 1410-13 civarı	 KR 218: Kazvînî, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i>, 1424	 KR 219: <i>Falnâme</i>, 1570-80 civarı
 KR 220: <i>Falnâme</i>, 1570-80 civarı	 KR 221: <i>Sultan I. Ahmed'in Falnamesi</i>, 1580 civarı	 KR 222: Tûsî, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i>, 16. Yüzyıl

 KR 223: Sürûrî, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i>, 1701	 KR 224: Kazvînî, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i>, 1717	 KR 225: Şeyh Seyyid Siyâhî, <i>Mecma'u'l Felekiyyât</i>, 1795
---	---	--

Eserdeki melek tasvirlerini farklı eserlerdeki melek tasvirleriyle mukayase edecek olursak; Azrâil meleği sembolü minyatürlerde genellikle kanatlı insan biçiminde bir melek tasviridir. Ayakta ve bir tarafa yönelmiş şekilde melek figürü, kimi zaman çiçekli bir sopa tutarken (KR 227, 229) kimi zaman da ellerini birine uzatır vaziyette (KR 226, 228) resmedilmiştir. *Mecma'u'l Felekiyyât*'ta Azrâil meleği diğer minyatürlerde görülen tasvirlerinden tamamen farklı, her elinde farklı bir nesne bulunan çok kollu insan şeklinde resmedilmiştir (KR 230/R 44). Azrâil'in burada çok kollu oluşu, kılıç gibi kesici aletler ve kesik baş taşıyor olması Merîh gezegeniyle olan ilişkisini göstermektedir. Nasıl ki Merîh gezegeni savaş tanrısıyla ve kan dökücülükle bağlantılıysa Azrâil de can alıcı melek olarak bilinmektedir. Ayrıca Zuhâl gezegeninin güneşten en uzaktaki gezegen olması dolayısıyla koyu tenli resmedilmesi ihtimali gibi Azrâil figürünün de burada koyu tenli oluşunun ölümün karanlıkla olan ilişkisi dolayısıyla bu şekilde resmedilme ihtimalini düşündürmektedir.

Cebrâil meleği sembolü minyatürlerde kanatlı insan biçiminde bir melek tasviridir (KR 231, 232, 233, 234). Ayakta duran melek figürü genellikle elleri önünde dua eder vaziyette betimlenmiştir. *Mecma'u'l Felekiyyât*'ta Cebrâil meleği kanatlı insan biçiminde bir melek tasviri olsa da diğer minyatürlerdeki tasvirlerinden farklı olarak bedeni kanatlarla örtülü ve elleri gözükmemektedir (KR 235/R 42).

Mikâil meleği sembolü minyatürlerde kanatlı insan biçiminde bir melek tasviridir (KR 236, 237, 238, 239, 240). *Mecma'u'l Felekiyyât*'ta Mikâil meleği sembolü diğer minyatürlerdeki tasvirleriyle benzer şekilde kanatlı insan biçiminde bir melek tasviri olarak ancak tüm bedeni örtülü şekilde resmedilmiştir (KR 241/R 36). Eserdeki bir başka Mikâil sembolünü ise diğer tasvirlerinden tamamen farklı şekilde kâğıt ve kalem tutan insan olarak betimlenmiştir (KR 242/R 37). Mikâil

meleğine ait minyatür metnindeki açıklamada Utârid ifadesi yer aldığı için doğrudan Utârid gezegeniyle ilişkilendirildiği anlaşılmaktadır. Utârid gezegeniyle olan ilişkisi kalem ve kağıt tutan bir melek olarak resmedilmesiyle desteklenmektedir. Kağıt ve kalem ayrıca Müşterî gezegeniyle olan ilişkisinin resmedilme ihtimalini de ortaya koymaktadır. Öyle ki bu gezegenlerin de tasvirlerinde figürlerin kağıt ve kalem ile resmedildiği bilinmektedir.

İsrâfil meleği sembolü minyatürlerde sûr üfleyen kanatlı insan biçiminde bir melek tasviridir. Ayakta betimlenen melek figürü trompet/boru görünümlü nesneyi bazen tek eliyle (KR 243, 245) bazen de iki eliyle (KR 244, 246, 247, 248) kavramaktadır. *Mecma'u'l Felekiyyât*'ta İsrâfil meleği sembolü diğer minyatürlerdeki tasvirleriyle benzer şekilde oturur vaziyette tek elinde tuttuğu boruyu üflemektedir (KR 249/R 52).

Şemhûrşin meleği sembolü minyatürlerde kılıcıyla at üzerinde duran insan (KR 250) ve çıplak insan bedenini baş aşağı tutan demon (KR 251) görünümünde bir melek tasviridir. *Mecma'u'l Felekiyyât*'ta Şemhûrşin meleği sembolü diğer minyatürlerdeki tasvirlerinden tamamen farklı, kanatlı insan biçiminde bir melek olarak resmedilmiştir. Eserde melek figürlerinden biri çan ve kalem benzeri bir nesne tutarken (KR 253/R 38) diğerinin ellerinde herhangi bir nesne bulunmamaktadır (KR 252/R 39).

Ebyaz meleği sembolü minyatürlerde demon görünümlü bir melek tasviridir (KR 254). *Mecma'u'l Felekiyyât*'ta Ebyaz meleği sembolü kanatlı insan biçiminde bir melek tasviridir (KR 255/R 50).

Ahmer meleği sembolü minyatürlerde uzun saplı mızrak tutan kanatlı insan (KR 256), kılıç tutan taht üzerinde demon (KR 257) ve kesik baş ile kılıç tutan aslan üzerindeki demon (KR 258) biçiminde bir melek tasviridir. *Mecma'u'l Felekiyyât*'ta Ahmer meleği diğer minyatürlerdeki tasvirlerine benzer olarak kanatlı insan biçiminde bir melek şeklinde resmedilmiştir (KR 259/R 51).

Mezheb meleği sembolü minyatürlerde iki eliyle kavradığı yılan benzeri figürü ağzına götüren demon biçiminde bir melek tasviridir (KR 260). *Mecma'u'l Felekiyyât*'ta Mezheb meleği kanatlı insan biçiminde bir melek şeklinde resmedilmiştir (KR 261/R 28).

 KR 226: Kazvîni, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i>, 1280	 KR 227: Kazvîni, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i>, 15-16. yüzyıl civarı	 KR 228: Kazvîni, <i>Tuhfetü'l-ğarâ'ib</i>, 1576-77
 KR 229: Kazvîni, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i>, 1761	 KR 230: Şeyh Seyyid Siyâhî, <i>Mecma'u'l Felekiyyât</i>, 1795	 KR 231: Kazvîni, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i>, 15-16. yüzyıl civarı
 KR 232: Kazvîni, <i>Tuhfetü'l-ğarâ'ib</i>, 1576-77	 KR 233: Kazvîni, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i>, 1717	 KR 234: Kazvîni, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i>, 1761
 KR 235: Şeyh Seyyid Siyâhî, <i>Mecma'u'l Felekiyyât</i>, 1795	 KR 236: Kazvîni, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i>, 1280	 KR 237: Kazvîni, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i>, 15-16. yüzyıl civarı
 KR 238: Kazvîni, <i>Tuhfetü'l-ğarâ'ib</i>, 1576-77	 KR 239: Kazvîni, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i>, 1717	 KR 240: Kazvîni, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i>, 1761

 KR 241: Şeyh Seyyid Siyâhî, <i>Mecma'u'l Felekiyyât</i>, 1795	 KR 242: Şeyh Seyyid Siyâhî, <i>Mecma'u'l Felekiyyât</i>, 1795	 KR 243: Kazvîni, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i>, 1280
 KR 244: Kazvîni, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i>, 15-16. yüzyıl civarı	 KR 245: Kazvîni, <i>Tuhfetü'l-garâ'ib</i>, 1576-77	 KR 246: Tûsî, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i>, 16. Yüzyıl
 KR 247: Kazvîni, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i>, 1717	 KR 248: Kazvîni, <i>Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât</i>, 1761	 KR 249: Şeyh Seyyid Siyâhî, <i>Mecma'u'l Felekiyyât</i>, 1795
 KR 250: Nasreddîn Sivâsî, <i>Mû'nis ü'l-Havâid ve Daka'ik ül-Hakâ'ik</i>, 1272-73	 KR 251: Suûdî, <i>Matâli'ü's-Sa'âde ve Yenâbi'u's-Siyâde</i>, 1582	 KR 252: Şeyh Seyyid Siyâhî, <i>Mecma'u'l Felekiyyât</i>, 1795
 KR 253: Şeyh Seyyid Siyâhî, <i>Mecma'u'l Felekiyyât</i>, 1795	 KR 254: Suûdî, <i>Matâli'ü's-Sa'âde ve Yenâbi'u's-Siyâde</i>, 1582	 KR 255: Şeyh Seyyid Siyâhî, <i>Mecma'u'l Felekiyyât</i>, 1795

 KR 256: Nasreddin Sivâsî, <i>Mû'nis ü'l-Havâid ve Daka'ik ül-Hakâ'ik</i>, 1272-73	 KR 257: Ebû Ma'ser el-Belhî, <i>Kitâbü'l-Mevâlîd</i>, 1300	 KR 258: Suûdî, <i>Matâli'ü's-Sa'ade ve Yenâbi'u's-Siyâde</i>, 1582
 KR 259: Şeyh Seyyid Siyâhî, <i>Mecma'u'l Felekiyyât</i>, 1795	 KR 260: Suûdî, <i>Matâli'ü's-Sa'ade ve Yenâbi'u's-Siyâde</i>, 1582	 KR 261: Şeyh Seyyid Siyâhî, <i>Mecma'u'l Felekiyyât</i>, 1795

Karşılaştırma ve değerlendirme yapılırken *Mecma'u'l Felekiyyât*'taki 12 burcun ve 7 gezegenin minyatürlerinin tümü için diğer yazma eserlerden minyatür örnekleri verilmiştir. Karşılaştırma resimleri için *Suveru'l-Kevâkıbü's-Sâbita*, *Kitâb fî Ma'rifeti'l-Hiyeli'l-Hendesiye*, *Mû'nis ü'l-Havâid ve Daka'ik ül-Hakâ'ik*, *İskender Sultan Mecmuası*, *Mecmua-i Eş'ar*, *İskendernâme*, *Falnâme*, *Sultan I. Ahmed'in Falnamesi*, *Matâli'ü's-Sa'ade ve Yenâbi'u's-Siyâde*, *Zübdetü't-Tevârih*, *Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât*, *Yakup Bey Albümü*, *Baysungur Albümü*, *Hurşîdnâme* ve *Tercüme-i İkdü'l-Cümân fî Târih-i ehli'z-Zamân* adlı minyatürlü yazma eserlere başvurulmuştur.

Mecma'u'l Felekiyyât'taki melek minyatürlerinin emsallerine; yine burç ve gezegen minyatürleri bulunan *Mû'nis ü'l-Havâid ve Daka'ik ül-Hakâ'ik*, *Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât*, *Matâli'ü's-Sa'ade ve Yenâbi'u's-Siyâde*, *Kitâbü'l-Mevâlîd* ve *Tuhfetü'l-garâ'ib* isimli yazma eserlerden ulaşılabilmektedir. Bu sebepten karşılaştırma ve değerlendirmelerde görüldüğü üzere; *Mecma'u'l Felekiyyât*'ta bulunan melek minyatürlerinden; Azrâil, Cembrâil, Mîkâil, İsrâfil, Şemhurşin, Ebyaz, Ahmer ve Mezheb isimli 8 melek için örnekler incelenebilmiştir.

Dört büyük melek olarak anılan Azrâil, Cebrâil, Mikâil ve İsrâfil için birçok yazma eserde örnekleri bulunmasına rağmen; burç ve gezegen minyatür örneklerini barındıran eserlerden melek tasvirleri seçilerek sınırlandırmaya gidilmiştir.

Yazmalarda İslâm kültürüne uyarlanmış figürlerin ikonografik yorumları en erken tarihli minyatürlü örnekten³⁸⁴ itibaren pek değişmeden uygulanmıştır. Farklı biçim ve betimlemeler ile farklı üslup ve kompozisyonlar olsa da tasvirlerde genel bir şablon kullanılmış ve astrolojik sembollerine uygun bir ifadeyle tasvirler resimlenmiştir. Yazmalarda burç ve gezegenlerin her biri ayrı sayfalarda resmedildiği gibi grup halinde³⁸⁵ resmedilenleri de mevcuttur. Birarada resmedilen burç ve gezegen figürlerinin ortak özelliği daha küçük ölçekte tasvir edilmeleridir. Dolayısıyla bu tasvirler detaya inilmeden daha yüzeysel betimlenmiştir. Tasvirler çerçeveli veya çerçevesiz³⁸⁶ olarak metnin içine yerleştirilmiştir. Çerçevesinden taşan figürler de mevcuttur.³⁸⁷ Daha bilimsel nitelikte hazırlanmış yazmalarda figürlerin noktalanarak yıldızlarının yerlerinin gösterildiği görülmektedir.³⁸⁸ Erken örneklerde görüldüğü gibi kalem-i siyahî tekniği ile yani renklendirilmemiş siyah konturlu betimlemelere rastlanmaktadır.³⁸⁹ Sanatçılar kendilerine göre üslup oluştururken dönemine göre de renk anlayışı farklılık göstermektedir. Tek renk kullanımının

³⁸⁴ *Suveru'l-Kevâkıbü's-Sâbita* (1009), astroloji konulu tasvirlerin yer aldığı en erken tarihli resimli İslâm yazmasıdır. Kendinden sonraki diğer astrolojik konulu unsurlar barındıran eserlere örnek teşkil etmektedir.

³⁸⁵ *Kitâb fî Ma'rifeti'l-Hiyeli'l-Hendesiye* (1206) 27a'da burçlar küresi içinde yer alan 12 eşit oval madalyondaki burçlar, grup halinde ve tek sayfada tasvir edilmiştir. *Falnâme* (1570 civarı) 9b'de 12 daireye burçlar tek sayfada ve yine grup halinde yerleştirilmiştir. *Sultan I. Ahmed'in Falmamesi* (1580 civarı) 17b'de kürenin dış katmanındaki burçların yanı sıra iç katmanda gezegen tasvirlerine de rastlanmaktadır. *Mû'nis ü'l-Havâid ve Daka'ik ül-Hakâ'ik* (1272-73) 47b, 48a ve 48b'de kendi metnin sağ köşesine yerleştirilen burçlar alt alta kareye yakın çerçevelerin içerisinde sıralanmışlardır. Bu yazmada ayrı yapraklarda resmedilen burç, gezegen ve melek tasvirleri de bulunmaktadır. *Zübdetü't-Tevârih* (1583) 7b'de içiçe dairelerden meydana gelen kürenin içerisine burç, gezegen tasvirlerinin dışında ay menzilleri de tasvir edilmiştir. *Baysungur Albümü* (1410-13 civarı) 21b'de eskiz çalışması görünümündeki burç ve gezegen çizimleri tek sayfada yer almıştır. *Yakup Bey Albümü* (1410-13) 160a ve 164'daki burç ve gezegenler; *Sultan I. Ahmed'in Falmamesi* (1580 civarı) 17b'de olduğu gibi kürenin katmanlarında tasvir edilmiştir. Ancak biz bu örnekleri çalışmamızda detay olarak verdiğimiz için figürler grup halinde yer almamaktadır.

³⁸⁶ *Suveru'l-Kevâkıbü's-Sâbita* (1131), *Mû'nis ü'l-Havâid ve Daka'ik ül-Hakâ'ik* (1272-73) ve *Baysungur Albümü* (1410-13 civarı) çerçevesiz figürlerin resmedildiği yazmalardır. *Mû'nis ü'l-Havâid ve Daka'ik ül-Hakâ'ik* (1272-73) minyatürlerinden çerçevesiz olanlarının yanı sıra bir arada sıralanmış burç tasvirlerinin çerçeveler ile sınırlandırıldığı minyatür örneklerini de barındırmaktadır.

³⁸⁷ *Mû'nis ü'l-Havâid ve Daka'ik ül-Hakâ'ik* (1272-73) ile *Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcudât* (1424) yazmalarından örnekler için bkz. KR: 51, 87, 168.

³⁸⁸ *Suveru'l-Kevâkıbü's-Sâbita* (1131), *İskender Sultan Mecmuası* (1411) ve *Tercüme-i 'İkdü'l-Cümân fî Târih-i ehli'z-Zamân* (1728) yazmalarında figürler noktalanarak yıldızların yerleri gösterilmiştir.

³⁸⁹ *Suveru'l-Kevâkıbü's-Sâbita* (1009, 1131 ve 1134 tarihli nüshalar) ile *Mû'nis ü'l-Havâid ve Daka'ik ül-Hakâ'ik* (1272-73) yazmalarında bu duruma rastlanmaktadır.

hâkim olduğu gölge unsurlarına yer verilmeyen örnekler dışında renk tonlamalarının kullanıldığı örnekler de mevcuttur. Zengin renk kullanımının görüldüğü anlatımlarda güçlü ve belirgin renklendirmeler yerini kimi zaman mat ve soluk renklere bırakmıştır. Üzerinde kullanılan renklerle görünür kılınan figürler de bir başka anlatım biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Mavi rengin, birer göksel unsur olarak ele alınan bu figürlerin arka zemininde kullanılmasında gökyüzünü temsil ediyor oluşunun belirleyici olduğu söylenebilir.³⁹⁰ Bazı tasvirler ayrıca gökyüzünü temsilen çin bulutları ve gök cisimleri ile bezelidir. Eserlerde burçlar, gezegenler ve melekler; hayvan, insan ve mitolojik yaratıklar şeklinde sembolleştirilmiştir. Doğrudan bir nesne betimlemesiyle yalnızca Mîzan burcu sembolleştirilmiştir.³⁹¹ Burçlar kimi zaman gezegeniyle, gezegenler de yönettikleri burçları ile tasvir edilmiştir. Genellikle Merîh ve Zuhâl gezegenlerinde görülen çok kollu betimlemelere bir yazmada diğer gezegenlerde de karşılaşılmaması ilgi çekicidir.³⁹² Tasvirlerde bağdaş kurarak oturma gibi motifler doğulu bir anlatım tarzı iken çok kollu anlatım özelliklerinin Budist tesirli olduğu söylenebilir. Gezegenler arasında Zuhâl gezegenini temsilen koyu tenli figürlerin yaygın kullanımı Hint karakteri sergilemesinden ve Güneş'e en uzak gezegen olması dolayısıyla karanlıkla olan ilişkisinden kaynaklandığı ihtimalini ortaya koymaktadır.³⁹³

³⁹⁰ *Kitâb fî Ma'rîfeti'l-Hiyeli'l-Hendesiye* (1206), *Yakup Bey Albümü* (1410-13 civarı), *Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcudât* (1424, 1595, 16. yüzyıl, 17. yüzyıl başı ve 1701 tarihli nüshalar), *Mecmua-i Eş'ar* (1441), *Falname* (1570 civarı), *Sultan I. Ahmed'in Fālnamesi* (1580 civarı), *Matâli'ü's-Sa'âde ve Yenabi'u's-siyâde* (1582), *Zübdetü't-Tevârih* (1583), *Hurşîdnâme* (16. Yüzyıl), *Da'vetnâme* (1702) ve *Tercüme-i 'İkdü'l-Cümân fî Târih-i ehli'z-Zamân* (1725, 1728 ve 1747 tarihli nüshalar) yazmalarında mavi renkli zemin kullanımlarına yer verildiği görülmektedir.

³⁹¹ Mîzan burcu *Suverü'l-Kevâkibü's-Sâbita* (1009), *Kitâb fî Ma'rîfeti'l-Hiyeli'l-Hendesiye* (1206), *İskender Sultan Mecmuası* (1411), *Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcudât* (1701) ve *Tercüme-i 'İkdü'l-Cümân fî Târih-i ehli'z-Zamân* (1728) tasvirlerinde çift kefele bir terazi olarak resmedilmiştir bkz. KR: 73, 75, 81, 83.

³⁹² *Mû'nis ü'l-Havâid ve Daka'ik ül-Hakâ'ik* (1272-73) çok kollu gezegen tasvirleri bkz. KR: 157, 166, 178, 193, 205, 214.; Ayrıca bahsi geçen eserde çok kollu figürlerin yanı sıra iki ve daha fazla başlı figürler de yer almaktadır.

³⁹³ Bkz. KR: 214, 215, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224.

SONUÇ

Osmanlı dönemi yazmalarındaki minyatürler geniş yelpazede bir konu çeşitliliğine sahiptir. Bu konulardan biri de eskiden itibaren günümüze değin insanların gökyüzü ile bir ilişki kurup, bu ilişkiden yararlanarak bilgiler elde edindiği ve incelediğimiz *Mecma'u'l Felekiyyât* adlı eserin de muhtevasını oluşturan astroloji konusudur. Astrolojinin yorumlanmasıyla bazı sembolleştirmelere gidilmiş ve incelenen benzer konulu yazmalarda olduğu gibi bu eserde de burç, gezegen ve melek tasvirlerine yer verilmiştir.

Mecma'u'l Felekiyyât'ta resimlerin konuları ile metinlerde geçen fal açıklamaları arasındaki ilişkiler irdelendiğinde; burç, gezegen ve meleklerle değinilse de resimleri yorumlarken yardımcı olacak yeterli ayrıntı yer almamaktadır. Ancak bu durum minyatürlerin üzerinde yer alan metinlerdeki kısa ifadeler için geçerli değildir. Minyatür metinlerindeki bu ifadelerin kısa olsa da minyatürleri aydınlatıcı bilgiler içerdiği görülmüştür.

Çehreleri, başlıkları, giysileri itibariyle figürlerin bazıları müslüman karakterli bazıları da Orta Asya tipli denilebilecek üsluptadır. Daire, dörtgen, alt kısmı oval olan dikdörtgen çerçeveler içerisindeki doğa tasviri olarak düşünebileceğimiz mavi-yeşil alanlara yerleştirilmiş, anatomisi bozuk ve yüzleri profilden verilmiş figürler ile erken İslâm minyatürlerine bir öykünme söz konusudur. Bununla birlikte tasvirler kendilerine has birtakım özellikler yansıtmakla beraber yerleşik bir ikonografinin imgelerini tekrarlamaktadır. *Mecma'u'l Felekiyyât*'taki burç, gezegen ve melek figürlerinin ayrıntılardaki birtakım farklılıklar dışında aynı konulu yazmalardaki minyatürlerle benzer şekilde, astrolojik sembollerine uygun olarak tasvir edildiği görülmektedir. Yerleşik bir ikonografyanın ürünü oldukları anlaşılan tasvirlerden bu değerlendirmeye girmeyen örnekler de mevcuttur. Karşılaştırma ve değerlendirmelerde de vurgulandığı üzere *Mecma'u'l Felekiyyât*'taki Sevr burcunun insan başlı bir boğa ve Hût burcunun yarı insan yarı balık bir deniz kızı olarak tasvir edilmesi daha önce karşılaşılmamış Sevr ve Hût burcu tasvirlerini temsil etmektedir. Eserdeki Zuhal, Merîh, Müşterî ve Utârid gezegenlerinin ise kanatlı insan görünümünde bir melek olarak tasvir edilmesi; diğer yazmaların minyatürlerindeki Zuhal, Merîh, Müşterî ve Utârid gezegenlerinin tasvirlerinden farklı örnekleri teşkil etmektedir.

Minyatürlerin tamamı ele alındığında burç, gezegen ve meleklerden bazıları birden fazla kez resmedilerek farklı biçim ve cinsiyetlerde yansıtılmıştır. Burçlardan Hamel ve Hût, gezegenlerden Merîh, meleklerden Mikâil, Şemhûşin ve Şemsemâil iki ayrı biçimde minyatürlenirken, Sevr burcu dört ayrı biçimde minyatürlenmiştir. Cevzâ ve Delv burçları ise hem erkek hem kadın cinsinde minyatürlenmiştir. On iki burç için on dokuz minyatürün resmedildiği eserde burçların hayvan, insan ya da yarı insan yarı hayvan olarak sembolleştirildiği görülmektedir. Burçlardan yalnızca dördü gezegeniyle tasvir edilmiştir. Eserde yedi gezegen için sekiz minyatür resmedilmiş ve insan, kanatlı insan biçiminde bir melek ya da sadece insan yüzlü olarak sembolleştirilmişlerdir. Gezegenlerden yalnızca ikisi, Şems ve Merîh, burcuyla tasvir edilmiştir. Şems aynı zamanda melekleriyle tasvir edilen tek gezegendir. Minyatürlerdeki on dokuz melek tasvirine gelindiğinde bu figürlere, kanatlı ya da kanatsız insan şeklinde rastlanmaktadır. Tek olarak betimlenen meleklerden yalnızca Kahrâil'e gezegeni eşlik etmektedir.

Eserde sadece burçlar hayvan figürleri ile sembolleştirilmiştir. Figürlerin hepsi kıyafetleri ile resmedilirken yalnızca Azrâil'e yarı çıplak bir melek görünümünde rastlanmaktadır. Burç, gezegen ve melek tasvirlerindeki insan figürlerinin tamamının teni boyanmadan bırakılırken yine yalnızca Azrâil koyu tenli betimlenmiştir. İnsan figürlerinin geneliyse başlıklı tasavvur edilmiştir. Minyatürlerdeki burç, gezegen ve melek figürlerinin yanı sıra kompozisyona dâhil edilen nesnelerin her zaman bu figürlerin elinde resmedilmiş olması da ayrıca ilgi çekicidir. Eserde yeryüzünün imgesi çizgisel olarak yeşillendirilmiş zeminler iken gökyüzünün imgesi stilize bulutlar ile küçük boyuttaki gök cisimleridir. Burç, gezegen ve melek tasvirleri göksel unsur olmalarının yanı sıra yeryüzü imgeleriyle de birtakım yersel özellikler yüklenmiştir. Bunun en net yansımasını Esed burcu tasvirindeki gökyüzünde bulunan Şems'e pençelerini uzatan aslan betimlemesiyle görmekteyiz. Yeryüzüne ait insan ve hayvan figürlerinin göksel unsurların anlatımında tasvirlenmesi de yine bu durumun neticesidir.

Meleklerin durgunluğu kanatlarının omuzlarına düşmesi biçiminde betimlenirken, hareketli görünümüleri ise heybetli ve yukarı yönelmiş kanatlarıyla kazandırılmıştır. Renkli kanatları, uzun elbiseleri, taşları ile dikkat çeken melek tasvirlerinin gezegenlerle olan ilişkisi ise birtakım hususlarla vurgulanmıştır. Gezegene ait bir özelliğin veya bir figürün, bu gezegenin ulvî/sufî olan meleğinin

tasvirlerinde de resmedildiği görülmektedir. Azrâil'in gezegeni olan Merîh gibi çok kollu ve savaşçı kimliğini öne çıkaran kılıç, kesik baş ve benzeri alâmetlerle resmedilmesi, Mîkâil'in gezegeni Utârid gibi kağıt ve kalem ile resmedilmesi, Şemhûrşin'in gezegeni Müşterî gibi kalemle resmedilmesi, Şemsemail'in gezegeni Merîh gibi kesici alet ile resmedilmesi bu duruma örnek verilebilir. Kahrâil'in, gezegenine ait unsurlarla değil, doğrudan gezegeni olan Kamer'in kendisi ile resmedildiği görülmektedir.

Mecma'u'l Felekiyyât'ın minyatürlerinde kullanılan renkler mat görünümündedir. Daha önceki dönemlerde tercih edilen canlı renklerin ve parlak tonların kullanılmadığı, boya kalitesinin de önceki dönemlerdeki örneklerle kıyasla düşük olduğu görülmektedir. Renk skalası geniş olmamakla beraber çoğu zaman boya kullanımı yerine, minyatür elemanlarının dışında kalan boşluklar çizgisel olarak doldurulmaya gidilmiştir ya da boyanmamış zeminler olarak bırakılmıştır. Figürler arasında insan tasvirlerinin tenlerinde de boya kullanılmadığından söz etmiştik. Dolayısıyla bu hususlar boyadan tasarruf edilmek istendiği izlenimi vermektedir. Belki de sanatçının tercihleri neticesinde bunun gerçekleştiğini, sanatçının tarzını bu üslupla yansıttığını söylemek daha doğru olacaktır.

Şeyh Seyyid Siyâhî'nin özgün unsurlarla bezediği bu eser, dönemin kozmik unsurlara bakış açısının hem metne hem resme yansımalarına ışık tutması açısından mühim bir yere sahiptir. Burçlar, gezegenler ve melekler öz itibarıyla göksel karakterli olsalar da maddi boyuta indirgenerek yersel özellikler atfedilmiştir. Bu göksel unsurların yeryüzü unsurlarıyla olan ilişkileri minyatürler aracılığıyla yansıtılarak o dönemin insanının bu konulara tasavvurunu ve bu konuları algılayışlarını ortaya koymanın yanı sıra metinde yer almayan bazı kavramların ve terimlerin anlaşılmasına katkıda bulunulmuştur. Genel manada gelişmiş güzel bir işçilik izleminin uyandığı eserde kalabalık olmayan sade kompozisyonlara yer verilmiştir. Ayrıca kompozisyonların genelinde tek figürden meydana geliyor olması; burç, gezegen ve meleklerin minyatürleriyle bir olayı anlatmaktan çok okuyucunun bu astrolojik unsurlarla görsel olarak tanıştırılmak, tanıtımlarının yapılmak istendiği fikrini yansıtmaktadır.

Eser, günümüzde bilimsel boyutu unutulmuş sadece gazete ve dergilerin magazin sayfalarında yer bulan konuların, iki yüz yıl önce ele alınıp biçimiyle ortaya

koyulmasını sağlamasının yanında, bilhassa günyüzüne çıkarılmış en geç tarihli astrolojik konulu minyatürleri barındırması açısından da önem ihtiva etmektedir.

KAYNAKÇA

- “Ahmed Siyâhî”, *Evliyalar Ansiklopedisi*, Türkiye Gazetesi Yayınları, İstanbul 1992, C. 1, ss. 475-478.
- ADAMS, Evangeline, *Yıldızını Söyle Kaderini Öğren*, Nebioğlu Yayınları, İstanbul 1977.
- AĞBAL, Davut, “Kur’ân’da Burçlar Mahiyeti ve İnsana Etkisi Bağlamında”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Erzurum 2012, S. 38, ss. 249-276.
- AKAR, Zühal, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi’nde Bulunan İki Fahnâme ve Resimleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2002.
- AKKAYA, Veysel, “İbnü’l-Arabî’nin Kozmolojisinde Felekler (Yörüngeler)”, *Turkish Studies*, Ankara 2018, ss. 23-36.
- AKPINAR, Şerife, “Lâmi’î’nin Vâmık u Azrâ Mesnevisinde Astrolojik Unsurlar”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Konya 2002, S. 12, ss. 169-202.
- ALSAÇ, Birsan ve Üstün Alsaç, *Türk Resim ve Yontu Sanatı*, Cep Üniversitesi İletişim Yayınları, İstanbul 1993.
- AND, Metin, “Osmanlı Tasvir Sanatında Burçlar ve Gezegenler”, *Antik & Dekor Antika ve Dekorasyon Dergisi*, İstanbul 1995, S. 32, ss. 72-76.
- , *Minyatürlerle Osmanlı-İslam Mitologyası*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2008.
- , *Osmanlı Tasvir Sanatları: 1 Minyatür*, İş Bankası Yayınları, İstanbul 2004.
- , *Turkish Miniature Painting The Ottoman Period*, Dost Yayınları, İstanbul 1992.
- ARABÎ, Muhyiddin İbn, *Harflerin İlmi*, Mahmut Kanık (çev.), Asa Kitabevi, Bursa 2000.
- , *Fusûsu’l-Hikem Tercüme ve Şerhi*, Ahmed Avni Konuk (trc. ve şerh) Mustafa Tahralı (haz.), vd., Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları: 82, İstanbul 2007.
- ARPACIOĞLU, Sabriye Hilal, *Topkapı Sarayı Müze Kütüphanesi, Hazine 1321’Numaralı “Zübdet’üt Tevarih” Nüshası ve Tasvirleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İstanbul 2015.

- ASIMGİL, Sevim, *Doğu Kaynaklarının Bakış Açısıyla Burçlar Nedir*, Çelik Yayınevi, İstanbul 1998.
- , *Doğu Kaynaklarının Bakış Açısıyla Burçlar Nedir*, Karizma Yayınları, İstanbul 2002.
- ASLANAPA, Oktay, “Türk Minyatür Sanatının Gelişmesi”, *Atatürk Kültür Merkezi Dergisi*, Eylül 1986, C. 2, S. 6, ss. 851-866.
- ATIL, Esin, *Levni ve Surname: Bir Osmanlı Şenliğinin Öyküsü*, Koçbank, İstanbul 1999.
- AZARPAY, G., “The Eclipse Dragon on an Arabic Frontispiece-Miniature”, *Journal of the American Oriental Society*, Vol. 98, No. 4, 1978, ss. 363-368.
- BAĞCI, Serpil, *Minyatürlü Ahmedi İskendernameleri: İkonografik Bir Deneme*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1989.
- , vd., *Osmanlı Resim Sanatı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2006.
- BARIŞTA, H. Örcün, *Türk El Sanatları*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998.
- BAŞKAN, Gülhan, *Manisa İl Halk Kütüphanesi'nde 45 Hk. 5355 No'da Kayıtlı Sürûri Çevirisi Acaibü'l-Mahlûkat Adlı Eserin Minyatürlerinin İncelenmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2007.
- BİNARK, İsmet, “Türklerde Resim ve Minyatür Sanatı”, *Vakıflar Dergisi*, Ankara 1978, ss. 271-289.
- BOYRAZ, Şeref, *Fal Kitabı Melhemeler ve Türk Halk Kültürü*, Kitabevi, İstanbul 2006.
- BOZHÜYÜK, Mehmet Emin, “Hurûf”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1988, C. 18, ss. 397-401.
- BULUT, Mehmet Ali ve Yaşar Sönmez (haz.), *Astroloji Ansiklopedisi*, Milliyet, İstanbul 1991.
- BURCHARDT, Titus, *Astroloji ve Simya*, Mehmed Temelli (çev.), Verka Yayınları, İstanbul 1999.
- , *Muhyiddin İbn Arabî'nin Mistik Astrolojisi*, Mehmed Temelli (çev.), Verka Yayınları, Ankara 2018.

- BÜNGÜL, Nurettin Rüştü, *Eski Eserler Ansiklopedisi*, C. 1, Tercüman, İstanbul 1939.
- BÜYÜKKARCI YILMAZ, Fatma, “Kamer, Burçlar ve Menziller İlişkisi Hakkında İki Risale”, *Turkish Studies*, Ankara 2014, C. 9, ss. 131-143.
- , *Firdevsî-i Tavîl Da’vetnâme*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1993.
- CEZAR, Mustafa, *Sanatta Batı’ya Açılış ve Osman Hamdi*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 1995.
- CORNELIUS, Geoffrey, *The Moment of Astrology*, The Wessex Astrologer, London 2003.
- CROMBIE, Alistair Cameron, *Augustine to Galileo the History of Science A. D. 400-1650*, London 1957.
- CROSLAND, Maurice P., *Historical Studies in The Language of Chemistry*, Dover Publications, New York 1978.
- CURRY, Patrick, *Astrology in Encyclopedia of History and Historical Writing*, C. 1, Fitzroy Dearborn, London 1999.
- ÇAĞMAN, Filiz ve Zeren Tanındı, *Topkapı Sarayı Müzesi İslam Minyatürleri*, Güzel Sanatlar Matbaası, İstanbul 1979.
- ÇAĞMAN, Filiz, “Abdullah-ı Buhârî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1988, C. 1, ss. 87-88.
- ÇAKIR, Mustafa Sefa, “Ahmedî ve Eserleri Üzerine Yapılan Çalışmalar”, *Ahmedî Sempozyumu Bildirileri Kitabı*, (Sivas Cumhuriyet Üniversitesi “Ahmedî Sempozyu” 2 Mayıs 2018 Sivas), Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Matbaası, Sivas 2018, ss. 265-272.
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmed, *Necati Bey Divanı’nın Tahlili*, Kitabevi, İstanbul 2001.
- ÇAYCI, Ahmet, *Anadolu Selçuklu Sanatında Gezegen ve Burç Tasvirleri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2000.
- , “Zaman ve Sanat Bağlamında Çark-ı Felek Motifi”, *Uluslararası İslam Medeniyetinde Zaman Sempozyumu*, Ekim 2015, C. II, ss. 299-305.
- ÇELEBİ, İlyas, “Zâyirçe”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2013, C. 44, ss. 160-162.
- ÇELİK, Değer, *Astroloji El Kitabı*, Engin Matbaacılık, İstanbul 1994.

- ÇORUHLU, Yaşar, *Türk Sanatında Hayvan Sembolizmi - I*, Seyran Kitap, İstanbul 1995.
- DALKIRAN, Ahmet, “On Yedinci Yüzyıl Osmanlı Minyatürlerinde Sıra Dışı Bir Eğilim: Müstehcenlik”, *İdil Dergi*, Mayıs 2008, ss. 112-131.
- DANIELS, Mark, *Bir Nefeste Dünya Mitolojisi*, Pınar Üstel (çev.), Maya Kitap, İstanbul 2014.
- DEMİRCİ, Kürşat, “Burç”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1992, C. 6, ss. 421-422.
- DEMİRHAN ERDEMİR, Ayşegül, “Ahlât-ı Erbaa”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1989, C. 2, s. 24.
- DEMİRLİ, Ekrem, “Normatif Geleneğe Karşı Sembolik Anlatım: İbnü’l Arabî’de Harf Sembolizmi”, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İstanbul 2008, S. 17, ss. 223-236.
- DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, Ankara 2003.
- DİZER, Muammer, “Ebû Ma’şer el-Belhî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, C. 10, ss. 182-184.
- , “Cevzeher”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1993, C. 7, s. 465.
- DREYER, John Louis Emil, *History of the Planetary System from Thales to Kepler*, Dover 1952.
- EL-BÛNÎ, Ahmed b. Ali, *Şemsü’l Maârif (Büyük Bilgiler Güneşi)*, Selâhattin Alpay (çev.), Sedef Yayınevi, İstanbul 1979.
- EL-HÂRİZMÎ, Muhammed b. Ahmed, *Mefâtihu’l-ulûm*, Hüseyin Hidir Cem (çev.), İntişârât-ı Bünyâd-ı Ferheng, Kahire 1342.
- EL-TUSÎ, Nasir el-Din, *Muhtasar fî’ilm el-Tencim ve Ma’rifet el-Takvim (Risale-i Si Fasl)*, Ahmed-i Dai (çev.), T. N. Gencan, M. Dizer (bugünkü Türkçeye çev.), Boğaziçi Üniversitesi Kandilli Rasathanesi Yayınları, İstanbul, 1984, s. 1.
- ELİAÇIK, Muhittin, “Fuzûlî’nin Sıhhat u Maraz’ında Ahlât-ı Erbaanın İşleniş ve Bir Tıp Eseri Terceme-i Hulâsa-i Tıb İle Mukayesesini”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 2010, S. 27, ss. 131-147.
- ELMAS, Hüseyin, *Çağdaş Türk Resminde Minyatür Etkileri*, İl Kültür Müdürlüğü Yayınları, Konya 2000.

- ERBAŞ, İlknur, *Suver'ul Kevakib Minyatürlerinin İkonografik İncelenmesi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2010.
- ERKİLİÇ, Güfran, *Pratik Astroloji*, Yenici Kitabevi, İstanbul 1996.
- ERSOY, Ayla, “18. Yüzyılın Minyatürleri ve 19. Yüzyılda Batı Tarzı Resme Geçiş”, *İlgi*, Kış 1991, S. 64, ss. 12-17.
- ERÜNSAL, İsmail E., “Reddâde”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2007, C. 34, ss. 515.
- ESİN, Emel, “Kün-Ay” (Ay-Yıldız Motifinin Proto-Türk Devrinden Hakanlılar’a Kadar İkonografisi), *VII. Türk Tarih Kongresi Bildirileri (Ankara 25-29 Eylül 1970)*, Ankara 1972, C. I, ss. 313-393.
- , *Orta Asya’dan Osmanlıya Türk Sanatında İkonografik Motifler*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2004.
- , *Türk Kozmolojisine Giriş*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2001.
- ES-SÜHREVERDÎ, Şihâbüddîn, *Hikmetü’l-İşrâk (İşrâk Felsefesi)*, Eyüp Bekir Yazıcı ve Üsmetullah Sami (çev.), Türkiye Yazma Eserler Bakanlığı Yayınları: 61, İstanbul 2015.
- ET-TÜSÎ, Muhammed bin Mahmûd, *‘Acâyibü’l-Mahlûkât ve Garâyibü’l-Mevcûdât*, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları: 4 (Tıpkıbasım Serisi 2), Günay Kut (haz.), İstanbul 2012.
- EYÜBOĞLU, İsmet Zeki, *Anadolu Üçlemesi I: Anadolu İnançları*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul 1998.
- FEHD, Tevfik, “İlm-i Ahkâm-ı Nücûm”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2000, C. 22, ss. 124-126.
- GEDDES, Sheila, *Astroloji, Yıldızlar ve Geleceğiniz*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1978.
- GENCEL, Esra, *Ankara Milli Kütüphane’de Yer Alan 5179 Arşiv Numaralı Falname*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2011.
- GÖKER, Lütfi, *Türk-İslâm Astronomi Bilginleri ve Gökyüzü Bilgileri*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1995.
- GÜLÜM, Emrah, “Sünbülzade Vehbi Divanı’nda (Sünbülistan) Kozmik Unsurların Kullanımı”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Ankara 2014, C. 9, S. 9, ss. 519-546.

- HAKKI, Erzurumlu İbrahim, *Mârifetnâme*, C. 2, Cafer Durmuş ve Kerim Kara (haz.), Erkam Yayınları, İstanbul 2013.
- , *Mârifetnâme*, Faruk Meyan (çev.), Bedir Yayınevi, İstanbul 1999.
- HALAÇOĞLU, Yusuf, “Menzil”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2004, C. 29, ss. 159-161.
- HALDÛN, İbn-i, *Mukaddime*, C. 1, Halil Kendir (çev.), Yeni Şafak (Kültür Armağanı), İstanbul 2004.
- HARTNER, W., “Djawzahr”, *The Encyclopaedia of Islam*, Leiden 1991, V. II, ss. 501-502.
- , “The Pseudo-Planetary Nodes of Moon’s Orbit in Hindu and Islamic Iconography”, *Ars Islamica*, Washington 1938, V. 2, ss. 112-154.
- HILL, Donald R., *The Book of Knowledge of Ingenious Mechanical Devices*, Springer Publisher, Dordrecht 1974.
- İLHAN, Barış, *Astroloji Dersleri*, Ayşem Aksoy (der.), İlhan Yayınevi, İstanbul 2004.
- İLOĞLU, Mustafa (der.), *Gizli İlimler Hazinesi*, C. 1, Seda Yayınları, İstanbul 1972.
- İNAL, Güner, *Türk Minyatür Sanatı (Başlangıcından Osmanlılara Kadar)*, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara 1995.
- JEREMIAS, Alfred, *Handbuch der altorientalischen Geisteskultur*, de Gruyter, Berlin 1929.
- KARAKURT, Deniz, *Türk Söylence Sözlüğü (Açıklamalı Ansiklopedik Mitoloji Sözlüğü)*, Baskı: E-kitap 2011, <https://books.google.com.tr/books?id=JSDYBAAAQBAJ&lpg=PA1&hl=tr&pg=PA1#v=onepage&q&f=false> (05.02.2020), s. 40.
- KARLIĞA, H. Bekir, “Anâsır-ı Erbaa”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1991, C. 3, ss. 149-151.
- KEKLİK, Nihat, *İbnü’l-Arabî’nin Eserleri ve Kaynakları için Bir Misdak Olarak el-Fütûhâtü’l-Mekkiyye*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990.
- KESKİNER, Cahide, *Minyatür Sanatında Doğa Çizim ve Boyama Teknikleri*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2004.
- KILIÇOĞLU, Safa, vd., “Astroloji”, *Meydan Larousse Büyük Lugat ve Ansiklopedi*, Sabah Yayınları, İstanbul 1992, C.2, ss. 186-187.
- KOCASINAN, Zeynep, *Atlatmak*, Cinius Yayınları, İstanbul 2009.

- KOÇ, Ayten, *18. Yüzyılda Osmanlılarda İatrokimya Çalışmaları (Avrupa İle Mukayeseli ve Ömer Şifai'nin Çalışmaları Esas Alınarak)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1997.
- KOÇ, Ferdi, “XV. Yüzyılın Sonuna Kadar Yazılmış Mûsikî Edvârlarında Ud Sazı ve İcrası”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara 2010, C. 51, S. 2, ss. 389-398.
- KONAK, Ruhi, “Minyatür Sanatı Bağlamında Minyatür ve Nakış Kelimelerinin Anlamına İlişkin Bilgiler”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Erzurum 2015, S. 19/1, ss. 227-238.
- KOYUNCU, Zeynep, “Ahlât-ı Erbaa/Humoral Patoloji Teorisi ve Divan Şiirinde Hakkânî Örneğinde İşleniş”, *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi (Journal of Academic Literature)*, Bahar 2019, S. 10, ss. 75-97.
- KUBAN, Doğan, *Batiya Göçün Sanatsal Evreleri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2017.
- KUEHN, Sara, “Engel im Islam”, *Engel: Himmlische Boten in alten Handschriften, (Begleitbuch zur gleichnamigen Ausstellung der Österreichischen Nationalbibliothek, November 2014 – Januar 2015)*, Vienna 2014, ss. 138-171.
- KUL, Nuray, *16. Yüzyıl Şairlerinde Felek Kavramı*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ordu 2015.
- KUT, Günay, *Kandilli Rasathanesi El Yazmaları I: Türkçe Yazmalar*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul 2007.
- KUNDAK, Ali Nihat, “XVIII. Yüzyıl Osmanlı Minyatürlerinde Yıldızlar ve Burçlar: Tercüme-i ‘İkdü’l-Cümân Fî Târîh-i Ehli’z-Zamân Nüshalarının Tasvirleri”, *Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları Dergisi*, İstanbul Ekim 2012, S. 22, ss. 123-147.
- , *XVIII. Yüzyıl Osmanlı Minyatürlerinde Yıldızlar ve Burçlar: Tercüme-i ‘İkdü’l-Cümân Fî Târîh-i Ehli’z-Zamân Nüshalarının Tasvirleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2011.
- KURNAZ, Cemal, “Felek (Edebiyat)”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1995, C. 12, ss. 306-307.
- KUTLUER, İlhan, “Felek”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1995, C. 12, ss. 303-306.

- , “İslâm Literatüründe Burç”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1992, C. 6, ss. 422-424.
- LANE, Edward William, *An Arabic-English Lexicon*, C. VI, Librairie du Liban, Edinburgh 1980.
- LANGONE, John, vd., *Bilimin Serüveni*, NTV Yayınları, İstanbul 2008.
- LEVEND, Ağâh Sırrı, *Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1984.
- LORY, Pierre, “İbn Arabî’nin Eserlerinde Dil ve Harfler Sembolizmi”, M. Mustafa Çakmaklıoğlu (çev.), *Bilimname X*, 2006, S. 1, ss. 173-182.
- MAHİR, Banu, “Minyatür”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2005, C. 30, ss. 118-123.
- , *Osmanlı Minyatür Sanatı*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2005.
- MARAŞLI, Ahmet, *Kur’an’da Sırlı Diziliş*, Okul Yayınları, İstanbul 2003.
- MEVLÂNA, *Mesnevî*, C. 2, Veled İzbudak (çev.), Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Şark-İslâm Klasikleri: 33, İstanbul 1995.
- , *Mesnevî*, C. 3, Veled İzbudak (çev.), Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Şark-İslâm Klasikleri: 33, İstanbul 1995.
- MÜLAYİM, Selçuk, “Sanatta Burç”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1992, C. 6, s. 424.
- NEMLİOĞLU, Candan, “Selçuklu ve Osmanlı Bezeme Sanatının Anlatımında Kullanılan Terim Karmaşası”, *Orhon Yazıtlarının Bulunuşundan 120 yıl Sonra Türklük Bilimi ve 21. Yüzyıl konulu 3. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu 26 Mayıs 2010*, Bildiriler Kitabı, Ankara 2011, C. 2, ss. 575-578.
- OLGUNER, Fahrettin, *Batı ve İslam Dünyasında Eflatun’un Timaios’u*, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya 1990.
- OTTO-DORN, Katharina, “Figural Stone Reliefs on Seljuk Sacred Architecture in Anatolia”, *Kunst des Orients*, Wiesbaden 1978, V. 12, S. 1/2, ss. 103-149.
- ÖGEL, Bahaeddin, *Türk Mitolojisi*, C. 2, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014.
- ÖNEY, Gönül, “Anadolu Selçuk Mimarisinde Arslan Figürü”, *Anadolu (Anatolia)*, Ankara 1971, S. XIII, ss. 1-41.
- , “Anadolu Selçuk Mimarisinde Boğa Kabartmaları”, *Belleten*, Ankara 1970, C. XXXIV, S. 133, ss. 83-140.

- ÖZCAN, Abdülkadir, “Lâle Devri”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2003, C. 27, ss. 81-84.
- ÖZDEMİR, Saba, *Siyâhî Derviş Mehmed’in Mecmau’l-Felekiyât’ı ve Kenz-i Maktûm-ı Hayâl-i Cihân’ı (İnceleme-Çeviri Yazı Metin-Dizin)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2019.
- ÖZKAT, Mustafa, “XVI. Yüzyılın Az Tanınan Bir Şairi: Emîr Hasan-zâde Su’ûdî (Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Mecmû’alarda Kayıtlı Şiirleri)”, *VI. Yıldız Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi (12-13 Aralık 2019)*, İstanbul 2019, ss. 127-145.
- PAKALIN, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. 3, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1972.
- PALA, İskender, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Akçağ Yayınları, Ankara 1995.
- PARLAR, Gülsün, “Türk Minyatür Resminde Hamam Kültürüne Dayalı Örnekler ve Batılılaşmaya Yönelik İlk Denemelerde Plastik Yaklaşımlar”, *Kültür Tarihimizde Hamam*, Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji 2-2, Temmuz 2010, ss. 169-184.
- PINGREE, D., “Astrology and Astronomy-Astrology in Islamic Times”, *Encyclopaedia Iranica*, Ehsan Yarshater (der.), New York 1987, C. II, s. 871.
- PULTAR, Mustafa, *Yıldız Adları Sözlüğü*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2007.
- READ, John, *Prelude to Chemistry*, Macmillan Company, Londra 1939.
- RENDİ, Günsel, “Minyatür”, *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, İstanbul 1997, C. II, ss. 1262-1271.
- , “Topkapı Sarayı Müzesindeki H. 1321 no.lu Silsilename’nin Minyatürleri”, *Sanat Tarihi Yıllığı*, 1973, C. V, ss. 444-495.
- , *Osmanlı Minyatür Sanatı*, Promete Yayınları-Stil Matbacılık AŞ., İstanbul 2001.
- , vd., *Başlangıcından Bugüne Çağdaş Türk Resim Sanatı Tarihi*, Tıglat Yayınları, İstanbul 1980.
- RICE, D. C., “The Seasons and the Labors of the Months in Islamic Art”, *Ars Orientalis*, Fine Arts Department, Washington 1954, C. I, ss. 1-39.

- ÖKTEN, Saadettin, “İsmâil b. Rezzâz Cezerî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1993, C. 7, ss. 505-506.
- ÖZTÜRK, Meriç Türker, *Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı’na Bağlı İstanbul Bölgesi Kütüphanelerinde Yer Alan Minyatürlü Eserlerin Kataloğu*, (Uzmanlık Tezi), Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, İstanbul 2012.
- SAFÂ, İhvân-ı, *İhvân-ı Safâ Risâleleri*, C.1, Ali Durusoy, vd. (çev.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012.
- , *İhvân-ı Safâ Risâleleri*, C.2, Ali Durusoy, vd. (çev.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2013.
- , *Resâ’il*, Beyrut 1957.
- SCOGNAMILLO, Giovanni, *Astroloji ve Yıldız Bilimi*, Karizma Yayınları, İstanbul 2003.
- SEYHAN, Nezihe, *Süleymaniye Kütüphanesi’ndeki Minyatürlü Yazma Eserlerin Kataloğu*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1991.
- SEZER, Sennur, *Osmanlı’da Fal ve Falnameler*, Milliyet Yayınları, İstanbul 1998.
- SOSYAL, Metin, “Yedi Asır Öncesinin Yıldız Falı, Fatih’in Bile Fala Baktırdığı Bir Kitap Bulundu”, *Hürriyet Gazetesi*, 21 Mart 1971.
- SÜSLÜ, Özden ve Nur Urfalıoğlu, “Bir Osmanlı El Yazmasına Göre XVI. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu’nda Meslekler”, 38. *ICANAS (10-15 Eylül 2007) Bildiriler Kitabı*, Ankara 2012, C. VI, ss. 2866-2873.
- SWIETOCHOWSKI, Marie Lukens and Stefano Carboni, *Illustrated Poetry and Epic Images: Persian Painting of the 1330s and 1340s*, Metropolitan Museum of Art, New York 1994.
- ŞENTÜRK, Ahmet Atillâ, “Osmanlı Edebiyatında Felekler, Seyyare ve Sabiteler (Burçlar)”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Haziran 1994, S. 90, ss. 131-179.
- TANINDI, Zeren, “Astrological Illustrations in Islamic Manuscripts”, *I. Uluslararası Türk-İslam Bilim ve Teknoloji Tarih Kongresi (I. International Congress on the History of Turkish-Islamic Science and Technology)*, İstanbul Teknik Üniversitesi 14-18 Eylül 1981, İstanbul 1981, C. 1, ss. 71-90.
- , *Türk Minyatür Sanatı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 1979.

- TANSUĞ, Sezer, *Resim Sanatının Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1993.
- TURABİ, Ahmet Hakkı, “Kindi/Mûsiki”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2002, C. 26, ss. 58-59.
- TURAN, Hayrunnisa, “Şîr ü Hûrşîd Tasvirinin Kökeni ve İçeriğine Dair Düşünceler”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 10, S. 51, ss. 445-475.
- TÜMER, Günay, “Bîrûnî”, *Türkiye Diyanet Vakfı Türk İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1992, C. 6, ss. 206-215.
- Türk Ansiklopedisi*, C. 3, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1966.
- UNAT, Yavuz, “Astronomi”, *Felsefe Ansiklopedisi*, Ahmet Cevizci (haz.), Etik Yayınları, İstanbul 2003, C. 1, ss. 637-639.
- , “Batlamyus”, *Felsefe Ansiklopedisi*, Ahmet Cevizci (haz.), Etik Yayınları, İstanbul 2004, C. 2, ss. 192-195.
- , “Battânî ve Zîc-i Sâbî Adlı Astronomi Eseri”, *I. Uluslararası Katılımlı Bilim, Din ve Felsefe Tarihinde Harran Okulu Sempozyumu (Şanlıurfa 28-30 Nisan 2006)*, Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Şanlıurfa 2006, C. I, ss. 347-368.
- , “Eski Astronomi Metinlerinde Karşılaşılan Astronomi Terimlerine İlişkin Bir Sözlük Denemesi”, *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi*, Ankara 2001, C. 1, S. 11, ss. 633-696.
- , “Kopernik Kuramı ve Osmanlılar”, *Bilim ve Ütopya Dergisi*, Temmuz 2018, S. 289, ss. 58-62.
- , “Yıldız”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2013, C. 43, ss. 534-338.
- UZUN, Mustafa İsmet, “Edebiyatta Burç”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2000, C. 6, ss. 424-426.
- WILKINSON, Kathryn, *Semboller ve İşaretler*, Seda Toksoy çev., Alfa Yayınları, İstanbul 2009.
- YAKIT, İsmail, *Türk-İslâm Kültüründe Ebced Hesabı ve Tarih Düşürme*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2003.
- YALÇIN, Şehnaz, “Levnî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2003, C. 27, ss. 154-155.

YANGEL, Şenay, *Türk Medeniyetlerinde Astroloji Astronomi ve Müneccimbaşılık*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 2018.

YAZIR, Ragıp (haz.), “Burç”, *Görsel Genel Kültür Ansiklopedisi*, Görsel Yayınlar, İstanbul 1981, C. 1, s. 129.

YILDIRIM, Hafsanur, “Divan Şairlerine Göre Burçlar”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Aralık 2015, C. 8, S. 41, ss. 340-353.

YILDIRIM, Nimet, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2008.

<http://www.ttk.gov.tr/genel/tarih-cevirme-kilavuzu/>, (24.09.2019).

<http://yazmalar.gov.tr/eser/mecmaul-felekiyat/17177>, (27.09.2019).

<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8410888f/f1.planchecontact>, (31.01.2020).

<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8427189w/f1.planchecontact.r=saadet>, (06.03.2020).

<http://www.thedigitalwalters.org/Data/WaltersManuscripts/html/W593/description.html>, (10.03.2020).

https://daten.digital-sammlungen.de/0004/bsb00045957/images/bsb00045957_00001.jpg, (18.03.2020).

<https://www.flickr.com/photos/medmss/albums/72157626961108303>, (18.03.2020).

https://bildsuche.digital-sammlungen.de/index.html?c=band_segmente&bandnummer=bsb00045957&pimage=00252&l=nl, (23.04.2020).

<http://data.onb.ac.at/rep/10B7EEFA>, (26.04.2020).

<https://www.thefreelibrary.com/The+Dragon%3A+Mythical+Beasts+of+the+Middle+East%2C+Part+2.-a053634668>, (03.05.2020).

Resim Kaynakçaları

KR: 1, 4, 9, 10, 13, 14, 15, 20, 25, 27, 28, 33, 34, 37, 40, 41, 42, 43, 46, 47, 49, 53, 54, 58, 59, 61, 64, 65, 66, 70, 71, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 81, 82, 83, 85, 86, 89, 90, 91, 94, 95, 97, 98, 99, 100, 101, 105, 106, 107, 109, 110, 113, 114, 115, 118, 119, 121, 122, 124, 125, 126, 129, 130, 133, 134, 136, 137, 138, 141, 142, 146, 147, 167, 179, 194, 195, 206, 215, 216, 217.

Kundak, *XVIII. Yüzyıl Osmanlı Minyatürlerinde Yıldızlar ve Burçlar: Tercüme-i 'İkdü'l-Cümân Fî Târih-i Ehli'z-Zamân Nüshalarının Tasvirleri*, 2011.

KR: 2, 38, 50, 168, 180, 218.

Erbaş, *Suver'ul Kevakib Minyatürlerinin İkonografik İncelenmesi*, 2010.

KR: 3, 26, 39, 51, 62, 87, 111, 135, 145, 157, 166, 178, 193, 205, 214, 250, 256.

<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8410888f/f1.planchecontact>, (31.01.2020).

KR: 5, 6, 16, 17, 29, 30, 55, 67, 79, 92, 102, 139, 149, 151, 159, 170, 181, 182, 183, 196, 197, 198, 208, 219, 221.

Farhad and Bağcı, *Falnama: The Book of Omens*, 2009.

KR: 7, 18, 31, 44, 56, 68, 93, 103, 116, 127, 251, 254, 258, 260.

<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8427189w/f1.planchecontact.r=saadet>, (06.03.2020).

KR: 8, 19, 32, 45, 57, 69, 80, 104, 117, 128, 140, 150, 171, 185.

Arpacıoğlu, *Topkapı Sarayı Müze Kütüphanesi, Hazine 1321'Numaralı "Zübdet-ül Tevarih" Nüshası ve Tasvirleri*, 2015.

KR: 52, 63, 88, 112, 123.

Swietochowski and Carboni, *Illustrated Poetry and Epic Images: Persian Painting of the 1330s and 1340s*, 1994.

KR: 148, 158, 169, 209.

Akar, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde Bulunan İki Falnâme ve Resimleri*, 2002.

KR: 152, 162, 173, 188, 200, 210, 222, 246.

<http://www.thedigitalwalters.org/Data/WaltersManuscripts/html/W593/description.html>, (10.03.2020).

KR: 153, 172, 184, 186, 187, 220.

And, *Minyatürlerle Osmanlı-İslam Mitologyası*, 2008.

KR: 154, 163, 174, 189, 201, 211, 223.

Başkan, *Manisa İl Halk Kütüphanesi'nde 45 Hk. 5355 No'da Kayıtlı Sürûri Çevirisi Acaibü'l-Mahlûkat Adlı Eserin Minyatürlerinin İncelenmesi*, 2007.

KR: 155, 164, 176, 190, 202, 212, 224, 233, 239, 247.

<https://www.flickr.com/photos/medmss/albums/72157626961108303>, (19.03.2020)

KR: 160, 175.

Kut, *Kandilli Rasathanesi El Yazmaları I: Türkçe Yazmalar*, 2007.

KR: 161, 199.

Gencel, *Ankara Milli Kütüphane'de Yer Alan 5179 Arşiv Numaralı Falname*, Kayseri 2011.

KR: 207.

Bağcı, *Minyatürlü Ahmedî İskendernameleri: İkonografik Bir Deneme*, 1989.

KR: 226, 236, 243.

https://bildsuche.digitale-sammlungen.de/index.html?c=band_segmente&bandnummer=bsb00045957&pimage=00252&l=nl, (12.12.2020).

KR: 227, 229, 231, 234, 237, 240, 244, 248.

Kuehn, "Engel im Islam", 2014.

KR: 228, 232, 238, 245.

https://digital.onb.ac.at/RepViewer/viewer.faces?doc=DTL_8021034&order=1&view=SINGLE, (05.05.2020).

KR: 257.

<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b84229574/f1.item.planchecontact>, (10.12.2020)

ÖZGEÇMİŞ

Zeynep ER, 7 Ağustos 1992 tarihinde İstanbul’da doğdu. İlköğrenimini Mahmut Şevket Paşa İlköğretim Okulu’nda, lise öğrenimini Eyüp Anadolu İmam Hatip Lisesi’nde tamamladı. Anadolu Üniversitesi Sosyal Hizmetler Bölümü’nden 2016 yılında, Sakarya Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü’nden 2017 yılında “*Karasu Yalı Mahallesi Mezar Taşları*” bitirme teziyle mezun oldu. Yine Sakarya Üniversitesi’nde Pedagojik Formasyon eğitimi gördü. Temel ilgi alanları arasında Osmanlı Türkçesi Metin Okumaları ve Geleneksel El Sanatları yer almaktadır.

İletişim Bilgileri:

E mail : zeyerneper@gmail.com

Telefon : 0531 471 82 64

Yayınlar:

Hayrunnisa Turan ve Zeynep Er, “Amasya Bayezıt İl Halk Kütüphanesi’ndeki Mecmû’a-İ Ed’iye Ve Tasvirleri”, *Vakıflar Dergisi*, 2020, S. 53, ss. 163-179.

